

MEMÒRIES DISPERSES

Rafael Pla López

Meliana, 2016

Pròleg

No crec que la meua vida haja estat tan novel·lesca, però sense comptar els llibres de memòries que m'esmenten (me'n venen ara quatre al cap) ni els llibres d'història de la lluita antifranquista en València, hi ha dues novel·les que semblen tenir personatges inspirats en mi. U d'ells, «Tots els jocs de tots els jugadors», de Joan Oleza, és purament ficció. Però l'altre, «Capvespre» de Josep Bertomeu Moll, mescla i confon episodis de la meua vida real.

Si a això s'afegeix que els llibres d'història que m'esmenten no sempre s'ajusten a la realitat (llegint u d'ells em vaig preguntar quina seria la distància entre els llibres d'història de l'antiga Roma i la realitat de la mateixa), tinc raons per a intentar que, salvant les distàncies, enfront del fantasma del meu personatge quede constància escrita dels fets reals de la meua vida.

Ho he anomenat «Memòries disperses» perquè no vaig a fer un relat cronològic de la meua vida, el qual, com ja em va advertir la meua mare quan era xicotet, seria prou avorrit. Pel contrari, el que vaig a escriure és un llibre d'anècdotes temàticament encadenades de la meua vida, que espere puga ser més entretingut.

1. La cançó de les barbes

(música de «Vamos a contar mentiras»)

*Ay dios mío señor mío,
ay dios mío señor mío,
pero en que país vivimos, trailará,
pero en que país vivimos, trailará,
que se asustan de una barba.*

*Por Inglaterra y por Francia,
por Inglaterra y por Francia,
a nadie asustan mis barbas, trailará,
a nadie asustan mis barbas, trailará,
a nadie asustan mis barbas.*

*Pero en cuanto llegué a España,
pero en cuanto llegué a España,
mil veces me detuvieron, trailará,
mil veces me detuvieron, trailará,
ya con barba ya sin barba.¹*

*La primera fue en un tren,
la primera fue en un tren,
yo pelaba una naranja, trailará,
yo pelaba una naranja, trailará,
yo pelaba una naranja,*

*Cuando
un civil me vio la barba,
un civil me vio la barba,
y telefoneó corriendo, trailará,
y telefoneó corriendo, trailará,
a la policía armada.*

*La segunda fue en el Puig
la segunda fue en el Puig,
bajaba del monasterio, trailará,
bajaba del monasterio, trailará,
bajaba del monasterio.*

*Cuando
cinco guardias malcarados,
cinco guardias malcarados,
fueron y vieron mis barbas, trailará,*

---

¹ En la primera versió, en 1967, posava «dos veces me detuvieron, y las dos fue por las barbas». Després de l'Estat d'Excepció de 1969 vaig redactar la segona part, i abans de cantar-la l'anunciava dient «Redacté la segunda parte durante el Estado de Excepción, cuando iba fugitivo por los caminos de España»

*fueron y vieron mis barbas, trilará,
fueron y vieron mis barbas.*

*Uno de ellos va y me dice,
uno de ellos va y me dice,
¿es que es usted extranjero?, trilará,
¿es que es usted extranjero?, trilará,
¿es que es usted extranjero?*

*Y al decirle que no lo era,
y al decirle que no lo era,
se vuelve y le dice al otro, trilará,
se vuelve y le dice al otro, trilará,
fíchalo que es un paisano.*

*A relataros renuncio,
a relataros renuncio,
la complicada historia, trilará,
la complicada historia, trilará,
de mis otras detenciones.*

*Pero sí quiero contaros,
pero sí quiero contaros,
por Bulgaria y Yugoslavia, trilará,
por Bulgaria y Yugoslavia, trilará,
a nadie asustan mis barbas.*

*Pero
la CIA me vio la barba,
la CIA me vio la barba,
y telefoneó corriendo, trilará,
y telefoneó corriendo, trilará,
a su amigo Ballesteros.*

*Y así en cuanto llegué a España,
y así en cuanto llegué a España,
me metieron en chirona, trilará,
me metieron en chirona, trilará,
y me afeitaron la barba.*

*Ahora ya no llevo barba,
ahora ya no llevo barba,
huyo del terror fascista, trilará,
huyo del terror fascista, trilará,
me persigue por mis barbas.*

Cantava aquesta cançó en reunions i festes del meu curs, la cinquena promoció de Física de

la Universitat de València. En la foto de la portada estic cantant-la en La Jungla, un bar d'aleshores al carrer Alt de València, durant el Pas de l'Equador. I per les cares dels meus companys i companyes es pot deduir l'efecte que els feia.

He d'aclarir que jo no sé tocar la guitarra, sinó que em limitava a puntejar-la utilitzant-la com un element de distanciament brechtian. De manera que quan no tenia una guitarra a mà utilitzava, per exemple, una granera amb el mateix efecte.

I he de dir que mai, que jo recorde, vaig posar per escrit la lletra de la cançó. De manera que un motiu addicional d'aquest text és deixar constància de la mateixa, mig segle després, abans que em pugui oblidar d'ella.

La primera detenció a la que es fa esment va ser en setembre de 1967. Aquest estiu vaig anar a Anglaterra, amb el meu amic i company de curs Julio Pérez de la Fuente (que fa anys que va faltar), a un camp internacional de treball per a estudiants en Tiptree, Essex. I vaig haver d'avançar la meua tornada perquè em van avisar que tenia una citació en Madrid en el jutjat d'Ordre Públic. A l'anar i tornar vaig passar per França, d'on ve la referència a aquests dos països en la cançó.

L'origen d'aquesta citació va estar en una manifestació estudiantil en la qual van detenir a Roger Folch i altres dos dirigents estudiantils. Arran d'això uns 300 estudiants vam signar una carta dirigida al jutjat d'Ordre Públic dient que «Los abajo firmantes integramos la marcha pacífica» en la qual els nostres companys van ser detinguts. I aleshores ens van citar a tots per a ratificar o retractar-nos de la nostra autoinculpació. Dels 300, sobre un centenar ens vam ratificar, i davant la perspectiva d'haver de jutjar-nos a tots, finalment es va sobreseure.

Doncs bé, durant la tornada en tren de Madrid cap a València, en un compartiment amb altres companys que també venien del jutjat d'Ordre Públic, jo vaig traure un ganivet de taula (sense ni tan sols punta) per a pelar i menjar-me una taronja. I en això estava quan l'express al qual viatjava va fer una perllongada aturada que vam aprofitar per a baixar i prendre alguna cosa en la cafeteria. I jo em vaig posar el ganivet de taula en la butxaca de la camisa.

Anant per l'andana en una aturada del tren ens vam creuar amb una parella de la guàrdia civil, que es van quedar mirant el ganivet que sobresortia de la meua butxaca.

- ¿Eso es para matar a alguien? – em van preguntar.
- No, es para pelar una naranja – vaig contestar.

I no ens van dir res més, de manera que vam seguir el nostre camí. Però més tard, ja en el tren camí de València, un parell de policies van entrar al compartiment i ens van demanar la documentació. Jo els vaig mostrar tota la que portava, que era molta perquè acabava de tornar de viatge: el DNI, el passaport, el carnet internacional d'estudiant... I aleshores me'n van dir que els acompanyara.

- Se lo llevan por superdocumentado – va comentar u dels meus companys.

Em van portar amb ells a un compartiment de primera, que era molt més còmode que el nostre, de manera que vaig poder dormir la resta del viatge.

Quan vam arribar a l'estació de Renfe en València, em van portar a la comissaria, em van interrogar (jo vaig explicar els motius del meu viatge a Madrid) i em van escorcollar. En no trobar res, em van preguntar on estava el ganivet que portava.

- ¡Ah, era por el cuchillo! – vaig exclamar, i vaig esclatar a riure; naturalment, ni m'havia passat pel cap que aquest fora el motiu, i suposava més bé alguna motivació política relacionada amb la nostra citació en el Jutjat d'Ordre Públic.

De manera que em van acompanyar de tornada al compartiment del tren, que ja estava buid, i damunt del seient vam trobar una borsa de plàstic amb el ganivet i deixalles de taronja. De tornada a la comissaria els vaig mostrar el ganivet, sense punta i escassament afilat, i els vaig convidar a que l'analitzaren per a comprovar que solament tenia restes de taronja.

Em van demanar excuses per les molèsties i em van deixar anar.

La segona detenció esmentada va ser amb ocasió de la darrera vegada que es va poder fer legalment l'Aplec del Puig sota el franquisme, el darrer diumenge d'octubre de 1967. Després d'haver escoltat a Maria del Mar Bonet i a Marià Alberó, anàvem de tornada davant del monestir quan es va produir l'anècdota descrita en la cançó.

D'aquest Aplec recorde el comentari d'un company (a llavors militant del PCE) que el règim tolerava més una cançó com la de Marià Alberó, «Vam ser tots al jorn de la tardor», amb referències velades a la Revolució d'Octubre en Rússia i a símbols comunistes (cantava «Cors a cops de martell. Cors a cops de falç», encara que en la lletra publicada posava «treball» enlloc de «falç») que cançons amb significació més directament antifranquista com les de Raimon («Diguem no», «D'un temps, d'un país»...).

I la segona part de la meua cançó fa referència a la meua primera detenció pròpiament dita (les anteriors no van passar de ser «retencions» momentànies), arran de l'assistència al VIII Festival Internacional de la Joventut i dels Estudiants en Sofia, Bulgària. Això va donar lloc a moltes anècdotes, però ara em limitaré a referir-me al que s'esmenta en la cançó.

En primer lloc, per anar a Bulgària vam fer una aturada en l'estació de Belgrad, de la qual no vam sortir, però que em va donar l'excusa per fer també un esment de Iugoslàvia.

Cal dir que la delegació espanyola al Festival era «clandestina», per tal com els nostres passaports exclouïen explícitament a països com Bulgària. Per això, els nostres dirigents van gestionar que no ens segellaren els passaports, sinó un visat en una cartolina a banda. Tanmateix, al tornar a Espanya la policia va anar directament a per tots els assistents, i algú ens va contar que van veure una llista de la policia francesa. Aquesta «filtració» és el que hi havia darrere de la referència a la CIA, que jo suposava que havia fet de mitjancera. Naturalment, Ballesteros era Manuel Ballesteros, conegut torturador de la Brigada Polític Social. I així denunciava de pas la connivència del govern nord-americà amb el règim franquista.

I la darrera estrofa de la cançó indica que l'esment de les barbes no fa referència tant a la seua entitat capil·lar com al caràcter que aleshores tenia com a símbol de rebellia.

2. BPS

Anys després, assistint a un Congrés de Teoria de Sistemes en Madrid, estava en la cafeteria de la Residencia de Estudiantes xarrant amb el company de Departament Antonio Caselles i la seua esposa Merceditas. Feia poc el govern de Felipe González havia nomenat a Manuel Ballesteros cap de la Brigada Antiterrorista, i jo vaig comentar la falta d'oportunitat d'aquest nomenament, adduint les reticències que molta gent del País Basc tindria per denunciar a membres d'ETA a una policia encapçalada per un conegut torturador.

Aleshores, un home assegut en la taula del costat em va imprecjar:

- ¿Y ETA por qué mata?
- Porque son unos asesinos – vaig contestar.
- No le tolero que denigre a un funcionario – va continuar – que además fue compañero mío de estudios.
- Mire – li vaig explicar –, no hablo de oídas. Si digo que Manuel Ballesteros es un torturador es porque me torturó a mi.

L'home va sortir de la cafeteria, i al poc una parella de la Policia Nacional va entrar, va donar una mirada i no veient cap aldarull se'n va anar.

Posteriorment, els policies li van comentar al meu company que l'home havia sortit a denunciar-me per les meues paraules.

- Algunos no se han enterado de que las cosas han cambiado – li van dir.

***

Vaig tindre les meues primeres trobades amb la Brigada Polític Social allà per 1967, quan estàvem fent un tancament en la Facultat de Filosofia, aleshores en l'edifici del carrer de la Nau. Estàvem asseguts en un aula quan va entrar la policia, i un «secreta» em va dir:

- Pla, salga.

I agafant-me del braç em van traure de la filera i de l'aula.

Com en aquell temps jo era poc conegut fora del meu centre, els meus companys van deduir que ho van fer com una forma d'esporguir-nos, donant a entendre que ens coneixien a tots.

De fet, era tan poc conegut que quan havia anat a la manifestació de l'1 de maig i estava esperant encorbatat en el Parterre a que comencés, alguns obrers van pensar que era de la Brigada Polític Social, i una companya estudiant els va haver de tranquil·litzar.

***

En abril de 1968 ja era més conegut, de manera que abans d'anar a la concentració convocada el 30 d'abril davant dels Sindicats Verticals en l'Avinguda Barón de Cárcer (actual Avinguda de l'Oest) em vaig afaire la barba. I així vaig poder passejar per les voreres sense que aparentment m'identificaren, encara que donada la forta presència policial la concentració no va arribar a realitzar-se.

El dia següent 1 de maig la manifestació estava convocada des del Parterre, però de nou la forta presència policial va impedir que sortira. La policia, a més, va continuar la detenció de sindicalistes coneguts que havia començat el dia anterior.

A mi no em van detenir, però un membre de la Brigada Polític Social es va dirigir a mi:
- Pla, circule – em va dir quan m'havia aturat en una vorera.

Vam inferir que a l'haver desaparegut el Pla barbut i haver aparegut un jove desconegut sense barba van deduir que era jo.

Finalment, uns 50 estudiants es vam ajuntar en una cita en el carrer Colom i es vam manifestar breument.

***

Però la meua primera detenció pròpiament dita va ser en novembre de 1968, després, com he contat, d'assistir al VIII Festival Internacional de la Joventut i dels Estudiants.

Estava en casa en Meliana amb la meua família (el meu pare, la meua tia Irene i la meua germana Isabel), crec recordar que veient en la tele un episodi de Los Invasores. Després de trucar a la porta i pujar, van escorcollar la meua habitació i se'n van portar entre altres coses dibuixos a llapis del Ché Guevara i del cantant de folk nord-americà Pete Seeger, així com vàries còpies d'un «Manifiesto Universal», al qual em referiré després.

Em van portar a la prefectura de policia de l'Avinguda Ferran el Catòlic de València i van començar a interrogar-me sobre el viatge a Bulgària. Jo ho vaig negar tot, i em van amenaçar amb apallissar-me.

- Lo denunciaré al juez – vaig argüir.
- Los jueces son patriotas – em va respondre Ballesteros.

Prompte van començar les pallisses per part de Manuel Ballesteros, Benjamín Solsona i Jacinto Acosta. Em van fer la roda, passant-me d'uns a altres mentres em colpejaven.

Ho feien en parts molles com el ventre per evitar deixar marques, i jo, que havia après a contraure els músculs en classes de karate, resistia bé els cops. Però aleshores em van fer recolzar la punta dels dits índex en la paret abans de continuar colpejant-me, sabent que aquesta posició m'impedia contraure adequadament els músculs.

Vaig aguantar durant un temps que vaig considerar prudencial, seguint les recomanacions de les instruccions de comportament davant la policia (sabia que si hagués començat reconeixent el viatge hagueren continuat torturant-me al voltant de la meua pertinença al Partit), i finalment vaig reconèixer que sí, havia anat a Bulgària, construint una història que ni m'incriminava ni delatava a ningú: que m'havia citat per telèfon en una cafeteria una persona a la que no coneixia per a proposar-me anar al Festival, i que en Paris vaig acudir a una llibreria en Sant Michel des de la qual em vaig incorporar a la delegació espanyola al Festival.

Naturalment, en tot moment vaig negar ser membre del Partit Comunista, i no vaig reconèixer haver fet cap intervenció pública en el Festival.

De l'interrogatori recorde un intercanvi de paraules amb Manuel Ballesteros que posteriorment citaria en seminaris de formació del Partit:

- ¿Eres marxista? – em va preguntar.
- Sí – vaig reconèixer, sabent que això no m'incriminava; de fet, quan en el judici el fiscal em va preguntar de nou si era marxista, el president del Tribunal el va tallar dient que no els interessava la ideologia de l'acusat.
- ¿Y eres comunista? – va afegir.
- No... – vaig contestar.
- ¿Sabes la diferencia entre marxista y comunista? – va continuar.
- No sé, comunista me suena a más ligado a Moscú – de fet havia ingressat en el Partit l'anterior 4 de maig, però tenia clar que en aquest primer interrogatori policial la meua tàctica havia de ser semblar el més ingenu possible; naturalment, aquesta tàctica ja no serviria per a posteriors ocasions.
- Comunista significa organizado – em va explicar; i aquesta definició seria la que jo citaria posteriorment en els seminaris que impartia.

Després de fer-me passar una nit en les cel·les de la prefectura, amb por que continuaren els interrogatoris i les tortures, em van portar a la «Cárcel Modelo» de València, on vaig passar vora una setmana i vaig rebre la visita de la meua família i d'Alberto García Esteve i altres advocats del seu despatx abans de ser posat en llibertat provisional sota fiança en espera de judici.

Recorde l'anècdota que em van enviar un pastís de poma al qual l'havien llevat la cirera del mig. Els companys del Partit em contarien posteriorment que ho havien fet per tal de confortar-me en saber que havien estat ells, per tal com coneixien el meu costum de llevar la cirera abans de menjar-me el pastís.

***

L'1 de maig de 1969 vaig tenir a soles un contacte llunyà amb la BPS. Els companys del Partit em van dir que no anés a la manifestació (que aleshores es feia amb cites clandestines) donada la meua situació processal i el meu coneixement per la policia. I a més el meu professor de Mecànica, Llorenç Ferrer, ens havia citat en la Facultat per a l'exposició d'un treball d'equip.

De manera que varis companys de curs ens vam ajuntar a la porta de la Facultat, que romania tancada donat el caràcter festiu del dia, esperant al professor. I mentres esperàvem vam veure passar per l'Avinguda de Blasco Ibáñez el cotxe negre amb matrícula de Logroño que sabíem pertanyia a la Brigada Polític Social, i que en quan em van veure va fer un gir bruscat i es va anar a tota velocitat.

Al poc arribaven Manuel Ballesteros i altres membres de la Brigada Polític Social caminant per la vorera cap a nosaltres, i el nerviosisme entre els meus companys va augmentar fins que va arribar Llorenç Ferrer i ens va obrir la porta.

***

Abans d'això havia estat amagat durant l'Estat d'Excepció de 1969, i la meua sortida plena d'energia va coincidir amb un reviscolament del moviment estudiantil que, naturalment, no es devia a la meua sortida sinó a la tasca col·lectiva del Partit, que va organitzar una Setmana de Renovació Científica a la Facultat de Ciències amb la participació de Carlos Castilla del Pino i de Manuel Sacristán. Però aquesta coincidència va mosquejar a la policia, i el governador Oltra em va posar una multa («Altra multa», li deien). I en no haver pagat la multa, la Brigada Polític Social va venir per dues vegades a per mi a la meua casa.

Jo aleshores havia caigut malalt, probablement anèmic com a resultat de la intensa activitat i el poc menjar i descansar, i quan va arribar la policia em trobava al llit. La primera vegada van venir de nit i vam cridar un metge de guàrdia per certificar la meua malaltia, el qual va declarar que durant uns dies no se'm podien emportar. Però passats aquests dies van tornar de dia, amb una ambulància i un furgó policial, un diumenge en el qual l'Avinguda de Santa Maria en la que vivíem, i que era el carrer de passeig del poble, estava ple de gent. I en aquest context van pujar a la meua casa Jacinto Acosta, Benjamín Solsona i Angel Castellanos. Pretenien portar-se-me en l'ambulància, dient que em portarien directament a la infermeria de la presó, però la meua família ho va objectar al·legant que em trobava molt mal. I en aquest cas vam cridar al metge titular del poble.

Mentres esperàvem, la meua tia Irene i la meua germana es van encarar amb ells acusant-les d'haver-me torturat. I en un moment donat va arribar la meua tia Maria, una dona gran que es va posar a cridar mentres m'abraçava:

- Fill meu, que se te'n volen emportar!

Els policies intentaven amb poc èxit tranquil·litzar a la meua família, i de quan en quan miraven per la finestra veient que cada vegada hi havia més gent al carrer, i es posaven més nerviosos.

Tanmateix, un moment que Jacinto Acosta es va trobar a soles amb mi al costat del llit em va amenaçar:

- ¡Te llevaremos a jefatura y te patearemos el vientre!
- A mi no me vas a asustar – li vaig contestar.

Però com a mostra del seu desconcert, u d'ells, crec recordar que Benjamín Solsona, va arribar a colpejar-se contra la porta en sortir de la meua habitació.

Finalment va arribar el metge. Quan va passar junt a la gent al carrer, que certament no tenia intenció d'enfrontar-se amb la policia però em veien amb simpatia, u va exclamar:

- Aquest impedirà que se l'emporten!

I efectivament, quan va pujar i es va posar a auscultar-me, va començar a fer gestos d'alarma i va declarar que de cap manera podia alçar-me del llit. De manera que els membres de la Brigada Polític Social, després d'haver generat una indesitjada alarma, es van anar amb les mans buides.

***

Altre encontre amb un possible membre de la Brigada Polític Social es va produir en l'Aula 9 de la Facultat de Ciències. M'explique. Durant l'Estat d'Excepció, els companys del Partit i estudiants afins van començar a utilitzar aquesta petita aula, en els soterranis d'un edifici nou darrere del vell edifici de la Facultat, per reunir-se i organitzar les seues activitats.

I durant la Setmana de Renovació Científica vaig organitzar una Comissió d'Informació, que he de dir que estava inspirada directament en el «*Qué hacer*» de Lenin que havia llegit mentre estava amagat, on es propugnava utilitzar un òrgan de premsa i la pràctica de denúncies polítiques revolucionàries com a instrument i mètode d'organització.

Inicialment la Comissió d'Informació tenia com a tasca anunciar els actes de la Setmana de Renovació Científica, però prompte es va ampliar. Es va constituir una Comissió d'Informació de Districte, que es reunia en l'Aula 9 amb estudiants de diferents centres, que portaven denúncies dels conflictes en cada centre, i tothom feia cartells sobre els mateixos per a penjar-los en tots els centres.

Doncs bé, com les reunions s'anunciaven també amb cartells, un dia va vindre u que no coneixíem, i que es va quedar sorprés, perquè sembla que pensava que era una Assemblea i no una reunió de treball. Li vaig preguntar quin era el seu centre, i em va dir que Filosofia. I aleshores li vaig dir que copiara en cartells les informacions que teníem per a penjar-les en el seu centre. I així ho va fer.

Aquest home es va convertir en un habitual de les nostres reunions. I fins i tot va participar en el que anomenàvem «happenings», que consistia en que una colla d'estudiants anàvem a un parc d'un barri de València amb guitarres (que tocaven, crec recordar, un company de Meliana, José Vicente, i altre que li deien Tonipep). Quan atrets per la música la gent s'apropava, escenificàvem una discussió política entre nosaltres i després trencàvem el cercle i es posàvem a parlar amb la gent. I es feia palés la opinió generalitzada en contra del règim franquista.

En un moment determinat, l'home de Filosofia va advertir a un company del Partit que la policia anava darrere d'un altre. I efectivament, aquest va ser detingut.

Com s'amuntegaven els indicis de la vinculació d'aquest home amb la policia, el vam interrogar, i ens va confessar que, efectivament, era policia, i es va oferir a fer d'informador per a nosaltres.

De totes maneres, els dirigents del Partit van pensar que era un joc massa arriscat i vam trencar les relacions amb ell. Però jo continue convençut de que venint amb nosaltres, i fins i tot escoltant les opinions generalitzades de la gent que trobàvem als barris, es va conscienciar i es va posar al nostre costat.

I en tot cas, va ser un exemple de manual de les tesis de Lenin sobre la utilització del treball públic per a neutralitzar les infiltracions policials, en aquest cas amb un possible membre de la Brigada Polític Social penjant cartells seguint les nostres instruccions.

***

La següent detenció efectiva va ser en una Assemblea de l'Escola de Perits Industrials en l'Avinguda que aleshores es deia de José Antonio (actualment de l'Antic Regne de València), que aleshores es trobaven en vaga, Assemblea a la qual jo assistia per a informar per part de la Comissió de Districte. Però no ho vaig arribar a fer, perquè l'Assemblea va ser interrompuda per la policia que ens va desallotjar. I quan em van veure sortir em van detenir i se me'n van portar rodejat per policies a través d'un vestíbul ple d'estudiants que m'aplaudien mentre jo els saludava amb la mà.

En aquestes condicions, vaig entrar en la prefectura de policia molt tranquil. Em van preguntar sobre el desenvolupament de l'Assemblea i els vaig dir que estaven debatent si suspèien la vaga.

- ¿Y piensas que la habrían suspendido? –va preguntar Ballesteros.
- Sí, antes de que ustedes llegaran la mayoría de las intervenciones eran a favor de suspender la huelga – vaig explicar -. Pero ahora a lo mejor se cabrean y mantienen la huelga. Es que ustedes no saben. Si hubieran esperado en vez de interrumpir la Asamblea, probablemente ésta hubiera acordado el fin de la huelga.
- ¡Oye, tú no nos va a decir cómo tenemos que hacer nuestro trabajo! – va exclamar Ballesteros.

En un moment de l'interrogatori Jacinto Acosta, que per lo vist feia de «poli roin», va irrompre en el despatx i es va posar a amenaçar-me.

- ¿Está muy nervioso, no? – vaig comentar.
- El exceso de trabajo... –va contestar Ballesteros.
- Claro, pobre hombre – vaig expressar la meua commiseració.

I a partir d'aquest moment ja sabien que tàctiques com les de «poli bo - poli roin» tenien poc de efecte amb mi. Que a més vaig continuar tornant-lis la pilota, aprofitant que feia poc que havia entrat un nou govern de l'Opus amb promeses de liberalització:

- Os manipulan, se aprovechan de vosotros, y dentro de poco os van a dar la patada – els vaig dir.

Aquesta vegada no vaig arribar a entrar en la presó, sinó que em van posar directament en llibertat, encara que em van processar per reunió il·legal.

***

L'1 de maig de 1970 els companys del Partit em van encarregar fer de «safanòria», de manera que mentre s'organitzaven «bots», manifestacions rellamp, en els barris perifèrics de València, jo m'havia de dedicar a passejar pel centre. I així ho vaig fer.

Caminava pel que aleshores era la plaça del Caudillo (ara de l'Ajuntament) quan me vaig creuar amb uns estudiants que me coneixien.

- Te siguen varios miembros de la Brigada Político Social – em van dir.
- Ya lo sé – els vaig contestar.

Finalment es van cansar de jugar al gat i al ratolí amb mi, i en la plaça de la Mare de Deu em van detenir.

- ¿Qué pasa, que hoy te dedicas a coordinar? – em van dir.

Jo portava una gavardina al braç, i quan vam arribar a la prefectura de policia es van dedicar a escorcollar les seues butxaques. D'una d'elles van traure unes estovalles velles i trencades.

- ¿Esto para qué es? – van preguntar.
- Es para apoyar la cabeza – vaig contestar (jo sabia que en els bancs de les cel·les no hi havia coixins).

D'altra butxaca van traure un petit bloc, i el van examinar esperançats. Però la primera fulla estava en blanc, la segona posava «TONTO EL QUE LO LEA», i les demés estaven en blanc.

- ¿Y ésto qué es? – em van preguntar desconcertats.
- Una broma para los amigos – vaig respondre.

D'altres butxaques van traure paperets enrotllats que posaven «Alirón, alirón, el Atleti campeón» y «La primavera ha venido, nadie sabe cómo ha sido», i finalment una pistola de plàstic de «marcià», de color verd cridaner, que de cap manera podia donar el pego. Em van mirar, però no van dir res.

En un moment donat Jacinto Acosta es va dirigir a mi reprotxant-me que hagués posat cartells en la Facultat acusant a «funcionarios» de torturadors, i va dir que igual apareixia tirat en una séquia.

- ¿Me estáis amenazando con tirarme vosotros? – vaig replicar.
- No, lo hará algún gitano –va contestar.

I me va donar una trepitjada al peu (aquest tipus, per cert, en la suposada democràcia ha estat director de la Plaça de Bous fins a la seua mort).

Quan em van baixar a les cel·les, mentre em prenen les dades u dels policies va exclamar:

- ¡Claro, tú es que sabías que te íbamos a detener!
- Sí que habéis tardado en daros cuenta – vaig contestar.

Em van fer passar una nit en una cel·la, però el dia següent em van posar en llibertat. De seguida vaig anar a la Facultat i vaig escriure i posar un cartell en la paret:
«RAFAEL PLA HA SIDO PUESTO EN LIBERTAD. HA RECIBIDO EN GENERAL BUEN TRATO, EXCEPTO EL LLAMADO ACOSTA QUE LE PROPINÓ UN PISOTÓN».

La següent vegada que em van detenir no em van tocar ni un pel.

***

Aquesta següent vegada va ser l'1 de maig de 1972. El PCE havia convocat públicament una manifestació en la plaça anomenada «del Caudillo» junt amb la LCR i el Partit Carlí. Jo havia finalitzat la carrera i militava en la cèl·lula de Meliana, i ens va correspondre participar en un «bot» al carrer de les Barques. I allí estàvem quan guàrdies civils de paisà se'ns van tirar damunt, i em van agafar. Ens van portar a l'Ajuntament de València, on ens van ajuntar amb altres detinguts, i en un furgó policial ens van portar a la prefectura de policia.

Durant el viatge jo vaig aprofitar per a donar instruccions als altres detinguts, indicant-lis que havien de negar qualsevol participació en la manifestació, fins i tot davant de les altres persones amb qui compartiren cel·la, que podien ser policies infiltrats.

En el meu cas, jo em vaig mantenir en que anava al cine, i m'havia trobat amb la manifestació per casualitat. I els altres companys van seguir tan al peu de la lletra les meues instruccions que van continuar negant la seua participació fins i tot quan ens van traslladar a la presó, i no es van destapar fins després d'uns quants dies allí, quan ja havien agafat confiança. Vam romandre uns quaranta dies en la presó, d'on vam sortir en llibertat provisional sota fiança.

***

Vaig trobar de nou a Jacinto Acosta en la tardor de 1972 no en la prefectura de policia, sinó en la Facultat de Dret. S'havia convocat una Assemblea de PNNs (Professors No Numeraris, és a dir no funcionaris, aleshores amb contracte administratiu), i uns centenars de professors estàvem en el vestíbul esperant a que obriren el Saló d'Actes quan vaig veure a Jacinto Acosta entre ells. Immediatament vaig donar palmes, i quan tothom es va girar cap a mi vaig assenyalar amb el dit a Acosta dient en veu alta:

- Este es Jacinto Acosta, jefe de la Brigada Político Social. Miradlo todos y aprenderos su cara.

De manera que es va trobar al mig de centenars de professors mirant-lo fixament. I silenciosament se'n va anar de la Facultat.

A mi em va sorprendre la seua ingenuïtat, per tal com havia d'haver suposat que jo estaria en l'Assemblea, i coneguen-me hauria d'haver previst que l'anava a desemmascarar.

***

En la meua següent detenció no va participar la Brigada Polític Social, sinó la Guàrdia Civil de Massamagrell, que em va agafar en febrer de 1973 amb una maleta ple de números de Mundo Obrero, el periòdic del PCE, fent una bustiada. I tot i això jo vaig negar ser membre del Partit Comunista, i vaig argüir que era un defensor de la llibertat d'expressió, i en nom d'aquesta vaig acceptar distribuir els periòdics que m'havien fet arribar anònimament.

Els interrogadors de la Guàrdia Civil insistien en preguntar-me amb quines persones em relacionava en la Universitat. I jo els vaig dir que havia donat conferències sobre la Revolució

Científic-Tècnica, i naturalment em relacionava amb totes les persones assistents a les meues conferències. I d'ahí no em van traure.

En un encontre posterior amb la Brigada Polític Social, aquests es burlaven de com havia toreja a la Guàrdia Civil parlant-lis de la Revolució Científic-Tècnica...

***

De resultes d'aquesta detenció, però, vaig romandre en presó fins a la mort de Franco. I a la sortida de la presó vaig començar a actuar com a home públic del Partit Comunista, seguint les indicacions de la seua direcció, i en particular d'Antonio Palomares, el seu màxim dirigent en la província de València. I ja no em van tornar a detenir, encara que vaig tenir algunes trobades ocasionals amb la Brigada Polític Social.

Una d'elles va ser quan un munt de professors ens vam concentrar davant la prefectura de policia per protestar per la detenció d'un company en un repartiment de propaganda del PCE en favor del paro general de 24 hores convocat per la COS, la Coordinadora d'Organitzacions Sindicals que aglutinava a CCOO, la UGT i la USO. I acompanyat per Pedro Ruiz, que temps després seria rector de la Universitat de València, vam entrar a la prefectura de policia per a interessar-se per ell, i ens van permetre veure-ho pel passadís per a que veiérem que estava bé.

Posteriorment em vaig assabentat que el company detingut m'havia esmentat com a membre del Partit. Però per això ja no te detenien.

***

I el meu darrer encontre amb la Brigada Polític Social va ser arran d'un acte públic al qual vam intervenir representants de diferents partits, i jo ho vaig fer en nom del PCE. I en van citar a tots per a demanar-nos pel contingut de les nostres intervencions.

En el meu cas, la meua declaració va consistir en exposar la política que defensava el Partit Comunista. Així, preguntat per si m'havia pronunciat per la dissolució de tots els cossos repressius, els vaig dir que no, perquè això no era un objectiu immediat, sinó que vaig demanar exclusivament la dissolució dels organismes especials de repressió. I vaig especificar:

- Vaig demanar la seua dissolució, la dissolució de la Brigada Polític Social.

Aleshores em van contestar irritats:

- ¿Es que la Guardia Civil es mejor que nosotros?
- La Guàrdia Civil és un cos de l'Estat – els vaig explicar –, i per a la seua dissolució caldria una Llei. En canvi vostés no són més que una Brigada, que es pot dissoldre per una simple Ordre Ministerial.

Poc després, una Ordre Ministerial va acordar la dissolució de la Brigada Polític Social.

3. Bulgària

Com he referit, vaig assistir en 1968 al VIII Festival Internacional de la Joventut i dels Estudiants en Sofia. I cal entendre el context d'aquesta assistència: significava, en la pràctica, passar un mes de llibertat fora del règim franquista, tant durant el Festival com després en un campament organitzat pel Partit en Bretanya.

Però era, alhora, una llibertat paradoxal, perquè no podíem evitar saber que el règim franquista existia, i podia perseguir als assistents (com de fet va fer), raó per la qual vam ser instruïts per portar a cap tot un seguit de mesures de seguretat, que a la postre es van demostrar poc efectives.

Així, per una banda podíem gaudir de la llibertat d'assistir a una festa d'acomiadament que ens va preparar l'organització del PCE en París, i de la llibertat de cantar a ple pulmó cançons revolucionàries, sense por de que algú ens escoltés i cridés a la policia per a detenir-nos.

Però per altra banda, no podíem oblidar la nostra condició d'una organització clandestina envers el franquisme. Així, ens van instruir per a que, mentre el tren que es dirigia a Sofia creuava França, tinguérem tancades les finestres del vagó en el qual viatjàvem, sense mostrar els nostres símbols. Clar que, com en els altres vagons viatjaven la delegació francesa i potser les d'altres països, que no tenien aquesta preocupació, en tota la resta del tren penjaven banderes de les finestres, i cridava l'atenció l'únic vagó tancat i sense ensenyes, senyal inequívoca de que portava una delegació clandestina. Probablement, així, va ser pitjor el remei que la malaltia.

Quan vam arribar a Sofia, després d'una aturada en Belgrado de la qual ja he parlat, ens van portar a uns blocs en un lloc anomenat Gara Iskar, on anàvem a residir. I van començar els problemes de comunicació.

El primer que ens va desconcertar va ser que, tal com ens havien advertir, els búlgars per a afirmar deien «da» e inclinaven el cap a dreta i esquerra, en tant que per a negar deien «ne» e inclinaven el cap cap a davant, més o menys al contrari que nosaltres.

Així, en la cafeteria, quan les cambres ens demanàvem si volíem repetir un plat i diem que no amb el cap, automàticament ens posaven més.

Clar, prompte es vam acostumar a que per a dir que no havíem d'inclinar el cap cap a davant. El problema és que mentrestant a les cambres també els van explicar que nosaltres ho féiem a l'inrevés. Amb el qual ja no hi havia forma d'aclarir-se.

També, en un ball, un xic de la nostra delegació va convidar a ballar a una xica búlgara que estava asseguda, i aquesta va inclinar el cap a dreta i esquerra per a indicar la seua acceptació, amb el qual el nostre company es va donar mitja volta i la va deixar amb un bon pam de nassos.

Aquesta no va ser l'única confusió de comunicació, clar. Nosaltres no sabíem búlgar, però ens sonaven determinades expressions, com Gara Iskar, el lloc de la nostre residència, i

també Mir i Drusba (Pau i Amistat), que formava part del lema del Festival («Solidarnosc, Mir i Drusba»). I aleshores un company de la nostra delegació que volia tornar a la residència va confondre les expressions i pel carrer va demanar a un home per «Mir i Drusba», amb el qual aquest el va abraçar repetint «¡Mir i Drusba, Mir i Drusba!», davant del desconcert del nostre company que insistia en indicar per senyes el que volia al temps que insistia amb el «Mir i Drusba».

Naturalment, en els encontres i taules rodones del Festival no teníem aquests problemes, per tan com disposàvem de traducció, simultània o successiva. Encara que també es produïen algunes confusions en les traduccions, com va passar en l'encontre amb la delegació russa.

Cal dir que la gran majoria de membres de la nostra delegació érem membres del PCE o de la UJCE (*Unión de Juventudes Comunistas de España*), però també hi havia uns pocs que pertanyien a organitzacions catòliques com la HOAC (*Hermanidad Obrera de Acción Católica*) o la JOC (*Juventud Obrera Católica*), i que es definien com a cristians progressistes. He de dir que aleshores jo encara era creient (en la religió catòlica, vull dir), però com també era membre del PCE restava fora d'aqueixa classificació.

Però en l'encontre referit, el nostre representant va dir que la nostra delegació era plural, amb comunistes i cristians progressistes, i vam escoltar com això es traduïa per «democrat cristian» o quelcom similar, expressió que encara que no sabíem rus enteníem perfectament, provocant les protestes dels nostres companys cristians que, com a persones d'esquerres, tenien poc a veure amb la Democràcia Cristiana.

Naturalment, vam tenir també experiències més positives del multilingüisme. Recorde com especialment impressionant el cant de la Internacional en un estadi en la sessió d'obertura simultàniament en moltíssimes llengües.

Per altra banda, per raons de seguretat, havíem estat advertits d'evitar que ens feren fotografies, per por que infiltrats de la CIA les feren arribar al règim franquista.

I per això, quan vam tenir l'encontre amb la delegació vietnamita i aquesta va començar a fer-nos fotos, van veure amb sorpresa com ens tapàvem les cares. Davant del seu desconcert, els nostres dirigents van haver de donar-lis explicacions, i finalment ens van dir que ens deixàrem fotografiar, per tal com ens havien promés que les fotos s'exposarien únicament en els seus campaments en la jungla, on no hi havia agents de la CIA.

Però per altra banda, teníem quelcom en comú amb els vietnamites.

En les diferents taules rodones a les que vam assistir, la tònica predominant era les intervencions de representants de països de l'Est, del que s'anomenaria «socialisme real» glossant les virtuts dels seus països, i de representants de països capitalistes, lamentant-se de quan mal estaven. I en aquest context les delegacions vietnamita i espanyola destacàvem per donar un missatge de lluita, lluny tant de l'autocomplaença com de la resignació. I ambdues érem sistemàticament les més aplaudides, amb els aplaudiments sincronitzats rítmicament que es produïen per a expressar un especial entusiasme.

Jo mateix vaig rebre aquests aplaudiments en les intervencions que vaig fer per encàrrec del Partit, sobre el moviment estudiantil y sobre el nostre objectiu del que anomenàvem Transformació Democràtica de la Universitat. Una de les quals, per cert, la vaig fer a continuació del president de l'Acadèmia de Ciències de Bulgària. No estava mal per a un xicot de 19 anys.

***

Ja he fet referència a la meua detenció després de tornar de Bulgària. Però vull reproduir ara dos fragments de l'article que vaig publicar en el llibre «*Homenaje a Alberto García Esteve*» editat pel Consell Valencià de Cultura en 1998:

«Així, regirant entre els meus papers, trobe el recurs contra l'auto de processament derivat de la meua primera detenció (arran d'haver assistit al IX Festival Internacional de la Joventut i dels Estudiants), redactat per Albert i signat pel nostre procurador dels Tribunals, Gonzalo Castelló Gómez-Trevijano, en novembre de 1968, al qual deia:

no puede ser más vaga la definición y concreción de este material propagandístico. Afirmar que lo era «de toda índole» nos llevaría al absurdo de que se trataba de propaganda encuadrada en los números 1.º, 2.º, 3.º y 4.º del artículo 251, que contempla, nada menos, que DIECINUEVE supuestos o finalidades distintas... el supuesto material “de toda índole” ocupado, fue:

1. Un ejemplar del libro De febrero a octubre de 1917, cuya autora es Dolores Ibárruri. Entre los meses de febrero y octubre de 1917 no existía el actual Estado Español (...)

2. Otro libro titulado Crímenes de guerra en Vietnam cuyo autor es el filósofo inglés y premio Nobel Bertrand Russell (...) España no interviene para nada en este conflicto (...)

4. Un libro titulado Citations du Président Mao Tse-Tung (...) no puede suponerse ni afirmarse la intención de repartir unos libros para hacer propaganda “pues además todos eran ejemplares únicos y en lengua francesa”.

5. Una agenda y un bloc de notas pequeños con direcciones. ¿Desde cuándo las direcciones integran un delito de propaganda ilegal? En este caso asusta pensar lo que les hubiera ocurrido a los autores, compiladores o editores del Anuario Telefónico de España (...)

8. Dos folios y una cuartilla con reproducciones fotográficas alusivas a la Guerra del Vietnam. Observamos que esta guerra, en el registro practicado, se convierte casi en una obsesión (...) la guerra del Vietnam no pretende (...) ni atacar la unidad de la Nación española o promover o difundir ideas separatistas (muy al contrario, parece ser que la motivación de dicha guerra es la unidad de un país) (...)

14. Fueron ocupados, igualmente, “diez papeles, aproximadamente de un cuarto de folio, mecanografiados, con el título “Manifiesto Universal”. Aquí hemos de detenernos por tratarse de una cantidad superior a tres ejemplares (...) En dicho “Manifiesto Universal”, redactado por el procesado, se sientan unas conclusiones claras:

1.ª Dios existe y la noción de objetividad es subjetiva.

2.ª Toda persona humana es fuente individual de conocimiento, imaginación y acción y debe perfeccionarlos libremente.

3.ª Cada hombre está unido a cada uno de los demás y debe perfeccionar

libremente todas estas uniones.

4.ª Estamos contra cualquier clase y forma de violencia.

5.ª Todo conocimiento humano debe ser superado.

6.ª Estamos dispuestos a defender a la persona humana y a la sociedad.

Y nos preguntamos, tales conclusiones o deseos, ¿cómo pueden atentar o subvertir violentamente o destruir la organización política, social, económica o jurídica del Estado? ¿Cómo pueden ser las referidas conclusiones destructoras o relajadoras del sentimiento nacional? ¿En qué nos basaremos para llegar a la conclusión de que los anteriores principios, considerados separada o globalmente, pueden atacar a la unidad de la Nación española o promover o difundir actividades separatistas? ¿El hecho, por ejemplo, de afirmar que Dios existe puede significar en ningún momento un atentado contra la seguridad del Estado o puede perjudicar su crédito, prestigio o autoridad el desear que todo conocimiento humano debe ser superado? ¿Acaso se pretende que el estar dispuestos a defender la persona humana y la sociedad puede lesionar los intereses u ofender la dignidad de la Nación española? ¿No sería, por contra, un verdadero y típico delito del artículo 251 el propagar ideas antagónicas a las expuestas en el llamado “Manifiesto Universal”?

El lector notarà la doble ironia d'Albert, marxista consumat, tant enfront dels tòpics del franquisme con enfront del text que el seu jove defensat havia escrit dos anys abans i que, naturalment, després de l'andanada d'Albert vaig deixar en l'oblit. La contundència de la seua argumentació també obligaria al Jutjat d'Ordre Públic a abandonar l'acusació de propaganda il·legal... encara que no fóra més que per a canviar-la per la d'associació il·lícita: en el règim franquista allò important era acusar-te, mentre que el contingut de l'acusació era secundari i podia anar canviant (al final d'aquest article podrem llegir com Albert va fer front a l'acusació final.»

(pàgines 89-90)

En arribar al judici derivat del viatge a Bulgària, on efectivament se m'acusava genèricament d'associació il·lícita, a pesar de que en l'interrogatori policial jo vaig negar en tot moment pertànyer al PCE i no s'aportava cap altra prova, declaració o indici al respecte, el meu advocat Albert García Esteve es va dedicar a preguntar a la resta dels acusats, provenint de tot arreu de l'Estat.

Així, a un estudiant de Valladolid li va preguntar si jo era membre del Sindicat Democràtic d'Estudiants de Valladolid. A un membre de l'HOAC de Madrid li va preguntar si jo era membre d'aquesta organització religiosa. I així successivament, obtenint naturalment en tots els casos respostes negatives. I en el seu al·legat va explicar que, donada la falta de concreció de l'acusació d'associació il·lícita, no volia arriscar-se a que l'acusació final es referira a alguna d'aquestes associacions...

Reproduïsc ara el segon fragment de l'article, referit al meu interrogatori per Albert davant el Tribunal:

«Durant el judici, segons em va contar després, Albert va recordar que la cosmonauta Valentina Tereshkova havia assistit al Festival, i em va preguntar si havia donat una conferència d'Astrofísica. «Efectivament», li vaig contestar, i va continuar preguntant-me:

- *¿Asistió a su conferencia?*
- *Así es.*
- *¿Le resultó provechosa?*
- *Muy provechosa.*

Aleshores es va girar triomfant al tribunal: «*¿Van ustedes a condenar a un estudiante que viaja a Bulgaria para completar su formación en Física?*». De sobte, l'assistència a un Festival polític s'havia convertit, per art d'encantament, en un viatge d'ampliació d'estudis. Naturalment, em van absoldre.»
(página 94)

4. Mobbing

*En mi pueblo sin pretensión
Tengo mala reputación,
Haga lo que haga es igual
Todo lo consideran mal,
Yo no pienso pues hacer ningún daño
Queriendo vivir fuera del rebaño;
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe.
Todos, todos me miran mal
Salvo los ciegos, es natural.*

*Cuando la fiesta nacional
Yo me quedo en la cama igual,
Que la música militar
Nunca me supo levantar.
En el mundo pues no hay mayor pecado
Que el de no seguir al abanderado;
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe.
Todos me muestran con el dedo
Salvo los mancos, quiero y no puedo.*

*Si en la calle corre un ladrón
Y a la zaga va un ricachón
Zancadilla pongo al señor
Y aplastado el perseguidor
Eso sí que sí que será una lata
Siempre tengo yo que meter la pata;
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe.
Todos tras de mí a correr
Salvo los cojos, es de creer.*

*Cuando la fiesta nacional
Yo me quedo en la cama igual,
Que la música militar
Nunca me supo levantar.
En el mundo pues no hay mayor pecado
Que el de no seguir al abanderado;
No, a la gente no gusta que*

*Uno tenga su propia fe
No, a la gente no gusta que
Uno tenga su propia fe.
Todos, todos me miran mal
Salvo los ciegos, es natural.*

(Lletra de la cançó «La mauvese reputation» de George Brassens cantada en castellà per Paco Ibáñez)

Sí, de xiquet em van fer el que ara es diu «bulling» o «mobbing», segons els casos. Però jo vaig guanyar.

En Meliana en l'escola jo era «el fill del mestre». I em vaig haver d'acostumar a lluitar contra grups. No era difícil, perquè en aquella època els xiquets de Meliana de la meua edat eren molt més baixets que jo, i tenia prou amb fer remolins amb els braços per mantenir-los a distància. Però, a banda de ser el fill del mestre, la meua grandària era també una barrera, per tal com anant amb els xiquets de la meua edat semblava un gegant, i anant amb els xiquets de la meua grandària resultava infantil.

Supose, de totes maneres, que en alguns casos la grandària podia ser també un avantatge, si més no quan es tractava de lluites entre grups. I així en un moment donat em vaig integrar en un bàndol que s'enfrontava amb un altre pels carrers. El cap del meu bàndol era un xicot a qui anomenaven Gomar, però jo vaig acabar actuant com a organitzador i dissenyador d'estratègies de combat.

Més endavant féiem lluites amistoses en el pati de l'escola, quan el mestre, el meu pare, no mirava. En aquestes lluites no ens donàvem cops, sinó que es tractava únicament d'abatre a terra a l'adversari. Però la desigualtat era molt gran: hi havia un xicot gran, crec recordar que li deien Ferrando, que podia vèncer individualment a qualsevol altre; després estava Palau, un xicot de Foios que va estudiar amb mi, amb el meu pare, els tres primers cursos de Batxiller, i que llevat de Ferrando guanyava a tots el demés, jo inclòs; i després jo guanyava fàcilment als restants que eren prou més xicotets de grandària si no d'edat.

De manera que ho vam organitzar així: Ferrando i jo contra tots els altres. Però els altres van dissenyar una estratègia guanyadora: sistemàticament, Palau s'enfrontava amb Ferrando: no podia guanyar-li, però sí entretenir-lo per a evitar que m'ajudés. I el demés s'enfrontaven amb mi: hi havia u un poc més gran que els demés, que a soles no em podia abatre, però que amb l'ajuda dels altres aconseguia fer-ho. I ja en terra, es dividien: uns evitaven que m'alçara mentres els demés ajudaven a Palau, i entre tots aconseguien abatre també a Ferrando.

***

La meua situació, clar, va canviar quan vaig deixar l'escola del meu pare i a partir de quart de batxiller vaig anar al Col·legi dels «Operarios Diocesanos» del carrer Alboràia de València.

Allí no era el fill del mestre, però sí era sistemàticament el número u en l'ordenació per notes que es feia periòdicament. I una colla, encapçalada per un tal Barona, m'atacava

sistemàticament, em donaven colps quan féiem cua per sortir del pati i tornar a classe, i quan jo em revoltava, a qui els professors veien i reganyaven era a mi.

Tanmateix, amb el temps les tornes van canviar. Barona i la seua colla portaven de forma exclusiva un periòdic mural, i jo vaig aconseguir que m'autoritzaren a fer un altre. I al final tota la resta de companys del curs participaven en el meu. I molts van participar també en un «club de amigos de la poesía» que vaig formar.

Clar que vaig poder utilitzar al meu favor la meua condició acadèmica com a número u de la classe.

En un moment determinat, al professor de matemàtiques se li va acudir demanar com a deure resoldre uns vint problemes cada dia. Com els meus companys no ho podien fer per si mateixos, els vaig organitzar per grups dividint entre ells els problemes de manera que, una vegada resolts, els passaren als demés, després de que jo els hagués revisat per comprovar que estaven bé. Finalment, clar, el professor es va adonar del que passava i va deixar de demanar-los.

***

Quan vaig arribar a la Universitat, la meua situació va canviar de nou: allí no era ni el fill del mestre ni el número u, encara que sí formava part dels que es consideraven «empollones».

I en tot cas, els episodis de «mobbing» es van fer anecdòtics.

En la meua classe hi havia un company, Navasquillo, que tocava en un conjunt i era el cabellut de la classe. El catedràtic de Física, Català, es ficava amb ell, i com a reacció em vaig deixar el cabell llarg: sabia que Català no s'atreviria a clavar-se amb mi, que estava considerat u dels estudiants brillants del curs. I també, arran del meu viatge a Anglaterra, em vaig deixar la barba a la que ja he fet referència.

Doncs bé, als que em volien fer «mobbing» (que en aquella època no es deia així) només se'ls acudia una cosa: intentar tallar-me el pel o la barba. Però mai ho van aconseguir.

El primer cas va ser en el Camp Internacional de Treball per a estudiants en Tiptree del que ja he parlat.

Un dia uns estudiants espanyols estaven discutint amb alguns d'altre país, que afirmaven que Franco era un dictador, i els espanyols ho volien negar, es de suposar que per un «patriotisme» mal entés. En un moment determinat, un dels que discutia es va dirigir a mi i em va preguntar. I jo, naturalment, vaig confirmar que clar que Franco era un dictador.

I aleshores els altres espanyols van considerar que jo era un traïdor a la pàtria i que m'havien de castigar.

El meu amic Julio em va avisar que estaven planejant agafar-me entre tots aqueixa nit i tallar-me el pel i la barba. De manera que vaig agafar el meu sac de dormir, em vaig anar a l'altre extrem del poble i vaig passar la nit al ras en mig del camp.

Julio em va contar que m'havien estat buscant pels voltants del Camp Internacional de Treball, i que al no trobar-em van estar a punt de tallar-li la barba a ell. Però que al final es van quedar tan frustrats que la gran majoria ja no estaven disposat a seguir secundant al que havia promogut la meua cacera.

La segona ocasió que em van intentar tallar el pel i la barba va ser en València, en l'aula del nostre curs, pense que com una mena de «gracieta». Però, encara que jo aleshores no hi era membre, els companys del Partit Comunista del meu curs em van fer costat i ho van impedir.

Recorde una conversa posterior amb un company d'altres idees polítiques, que va alabar l'actuació dels comunistes del meu curs en defensa de la meua llibertat personal.

I la tercera ocasió, pel contrari, va ser en Bretanya, en el campament de les Joventuts Comunistes i el Partit Comunista al que vam anar després del Festival en Bulgària, on en un moment donat una colla va intentar també tallar-me el pel i la barba, però algun altre company em va fer costat i em va ajudar a impedir-ho.

***

Prou diferent va ser la situació en 1969, després de l'Estat d'Excepció. Jo ja m'havia configurat com un dirigent estudiantil, i a ningú se l'hagués acudit atacar-me d'una manera tan burda.

En aquell moment el que es va produir és una falta de sintonia amb la majoria dels membres de la meua cèl·lula d'estudiants del PCE en la Facultat de Ciències, després que jo passara uns quants mesos amagat.

La cèl·lula havia promogut la realització d'una Setmana de Renovació Científica, i va tenir una reunió per acabar d'organitzar-la, a la qual em van dir que no assistira per raons de seguretat. Però el dia que ells estaven reunits, jo vaig continuar l'activitat en la Facultat, i quan van tornar es van trobar que la Setmana estava ja organitzada d'una manera diferent a la que ells havien planejat.

Aleshores vam fer altra reunió una nit en un xalet, en la qual sí vaig participar, per a fer-me una mena de judici sumaríssim per haver frustrat els seus plans.

Jo els vaig explicar que en la preparació de la Setmana participaven estudiants que no eren del Partit, que eren, com déiem, «de la base», i que feien diverses aportacions per a la seua organització. Així, quan em preguntaven perquè havia fet determinada cosa, jo contestava

- Me lo dijo uno de la base.

En un moment determinat, algú va dir:

- Pla debe tener uno de la base escondido para sacarlo cuando quiere.

A mesura que la reunió es perllongava i jo no afluixava la corda, s'anaven posant cada vegada més nerviosos.

En un moment determinat vam fer un descans i jo, com em vaig acostumar quan estava amagat, em vaig posar a fer gimnàstica, incloent un exercici en el qual projectava les cames estant a la gatzoneta. Emilio, el responsable de la cèl·lula, es ho va prendre amb humor:

- Mirad, está tan preparado que ni cagando lo sorprenden.

Però un altre company, José Luis, se ho va prendre pitjor i va esclatar en ira:

- ¡Se burla de nosotros! ¡Estamos agotados, y él está tan fresco haciendo gimnasia!

Finalment van acordar sancionar-me destituint-me d'un comitè de cèl·lula al qual jo, després de mesos amagat, ni recordava pertànyer. I em van emplaçar a que, en totes les reunions públiques, havia de donar sempre suport al que digueren els membres del comitè.

No va passar molt de temps per a que es donés el cas. Resulta que, aprofitant la desmobilització durant l'Estat d'Excepció, al Degà se li havia acudir reintroduir les classes de Política, l'assistència a les quals era obligatòria. Aleshores nosaltres anàvem a les classes i, després que parlés el professor, un falangista metge de professió, interveníem refutant el que havia dit, i en la pràctica les convertíem en classes de marxisme. I singularment, la majoria dels estudiants es dedicaven a prendre apunts quan nosaltres parlàvem.

Doncs bé, la cèl·lula, en contra de la meua opinió, va acordar plantejar la supressió de les classes de Política, substituint-les per un seminari.

I aleshores en la següent classe la vam interrompre i vam presentar la nostra proposta als assistents. Jo ho vaig recolzar, clar, però en un moment determinat Anselmo, un camarada del comitè, va qualificar al professor de «residuo metafísico», suscitant murmurs de desaprovació. Aleshores jo vaig prendre la paraula:

- No estoy de acuerdo con lo que ha dicho el compañero: este señor no es un residuo metafísico. Es una persona – i segons em van dir, el professor va mostrar un somriure d'orella a orella –. Tan sólo que incompetente – i el seu somriure es va esvaïr –. Nos dijo que era médico, y supongo que será un buen médico. Pero como profesor de política no vale.

Naturalment, els estudiants presents vam aprovar per gran majoria la nostra proposta. I a ningú se li va acudir criticar-me que hagués contradit la planxa d'un membre del comitè.

De manera que vam posar en marxa el seminari. I com jo vaig preveure, el vam haver de suspendre per falta d'assistència.

***

Potser siga aquest el lloc per contar el meu encontre amb un psiquiatra (o potser psicòleg, no tinc clar quin era el seu currículum).

Resulta que la primera vegada que va venir un metge a la meua casa davant una visita policial, després que la policia se'n va anar em va voler convèncer de que no em fiqués en política i em dediqués a estudiar per a després treballar com a Físic, la meua carrera. I jo li vaig contestar amb el discurs que aleshores féiem des del Partit: que la política del Govern ens tallava les sortides professionals.

Doncs bé, segons va dir a la meua família, el metge en qüestió va arribar a la singular conclusió de que aquesta resposta era un símptoma de paranoia. Singular conclusió en efecte, diagnosticar paranoia o complex de persecució a un jove que acabava de rebre una visita nocturna de la policia.

Però el meu advocat, Alberto García Esteve, em va dir que això era preocupant, perquè la policia podia utilitzar contra mi l'opinió d'aquest metge. I el millor per a contrarestar-ho era tenir altre informe d'un psiquiatra, i em va recomanar anar a un psiquiatra amic seu.

Naturalment, vaig pensar que això era una excusa, i que els companys de la meua cèl·lula li havien dit que jo estava com una cabra. Certament, era conscient de que em trobava en un estat mental alterat: havia sortit de l'amagatall amb tanta energia que havia sacsejat la Universitat, la Policia i fins i tot la cèl·lula del Partit. Però en qualsevol cas vaig decidir seguir-li el joc i vaig anar al psiquiatra en qüestió.

Aquest em va intentar convèncer de que si em ficava en política era perquè estava sexualment reprimat. I jo li vaig contestar que clar que estava sexualment reprimat, que ja ho sabia, però que el motiu de la meua activitat política era que el socialisme era històricament positiu.

I aleshores el psiquiatra (o psicòleg, ves-te'n a saber, amb les seues especulacions freudianes) va cometre l'errada d'abandonar el terreny que li era propi, la psicologia, i posar-se a discutir amb mi que el socialisme fóra històricament positiu, entrant així en un terreny sociopolític que jo dominava prou més.

Al cap d'una estona em va confessar que els pares li portaven als seus fills que es ficaven en política i que després de parlar amb ells i desmuntar els seus arguments li deia als seus pares que el seu fill no era revolucionari, que era babau. Però que en el meu cas reconeixia que tenia un discurs més coherent.

I aleshores, en donar-me compte de a què es dedicava, a fer merda als joves amb inquietuds, la vaig emprendre amb ell, tendint-li trampes dialèctiques i envoltant-ho en les seues contradiccions, fins que es va posar a suar, i fins i tot en sortir un moment del despatx es va pegar contra la porta. Cosa que, a la vista del que li havia passat a Benjamín Solsona, semblava ser una constant d'aquells als qui desconcertava.

I encara va tenir sort de que jo no hagués llegit cap llibre de Psicologia. Si m'arriba a agafar uns anys més tard, després d'haver estudiat a fons a Castilla del Pino i a Marcuse, solament puc imaginar el que li hauria passat.

Naturalment, quan vaig tornar a parlar amb García Esteve li vaig demanar comptes de a qui m'havia enviat. I em va reconèixer que, segons havia sabut, el psiquiatra en qüestió, encara que ell el coneixia com a demòcrata, era de l'Opus Dei.

En tot cas, cal reconèixer que el psiquiatra en qüestió va ser honest: en el seu informe no va escatimar elogis al jove de vint anys que havia aconseguit descol·locar-ho. Deia així que jo era «*estable emocionalmente, coherente argumentalmente e integrado personalmente*»,

però arribava a la conclusió de que no tenia remei, de que al ser tan extremadament racional no atenia als arguments emotius que podien haver-me dissuadit, i que previsiblement em trobaria amb problemes més greus amb la meua activitat política.

Durant un temps vaig conservar amb cura aquest informe, dient que demostrava que jo era inassimilable per la burgesia. Però va desaparèixer en alguna neteja de documents davant de batudes policials.

***

I certament, com ja he contat anteriorment, vaig patir la persecució policial franquista. Però enfront d'aquesta comptava amb el suport dels meus companys en la Universitat, tot el contrari del que ara s'anomena «mobbing».

Així, fins i tot quan el Rector em va expulsar de la Universitat aplicant-me crec que l'article 28 del Reglament Disciplinari, primer tots els dies féiem el mateix numeret: com tenia prohibida l'entrada en la Facultat, quedava en la porta amb els companys de curs que em deixaven els seus apunts per tal que pogués continuar estudiant. I després els estudiants de la Facultat de Ciències es van declarar en vaga fins que es va arribar a un acord amb el Rector per a la meua readmissió.

I ja vaig contar en quines condicions de suport multitudinari es va produir la meua detenció en l'Escola de Perits Industrials.

I fins i tots els fatxes em tenien un cert respecte. Recorde una ocasió, durant el centenari del naixement de Lenin, que havíem posat cartells en les parets de la Facultat de Ciències, i em trobava a soles en el vestíbul quan van entrar uns quaranta fatxes per a llevar els cartells. Jo em vaig posar davant d'ells i els vaig dir que allí no es llevava cap cartell, i es van quedar vacil·lant, donant temps a que arribara poc més de mitja dotzena de membres del Partit, que es van posar al meu costat.

Però en un moment donat u dels nostres es va enfrontar amb u dels fatxes, i es va iniciar un aldarull en el qual jo vaig caure a terra. I aleshores el cap dels fatxes, Arcusa crec recordar que li deien, va cridar:

- ¡No, a este no lo toquéis!

probablement amb por de la reacció del conjunt dels estudiants si em feien mal.

De manera que quan em vaig alçar es va dirigir a mi:

- Tenemos que controlar a nuestros exaltados – em va dir.

I així vam impedir que els fatxes llevaren els cartells. Clar que al poc es vam assabentar de que la policia anava a entrar en la Facultat, de manera que vam fugir i la policia va llevar els cartells.

Per a entendre la reacció d'Arcusa, cal recordar que ell i els seus havien participat fins i tot en les Comissions d'Informació, obertes a qui volgués participar, i que es van convertir durant el curs 1969-70 en els nuclis d'una reorganització del moviment estudiantil després de la desaparició el curs anterior de les estructures orientades a la construcció del Sindicat

Democràtic d'Estudiants. Però en un moment determinat es van escindir, constituint el que van anomenar «Comisiones Autónomas de Información», donant-se la paradoxa de que nosaltres, des de la clandestinitat i la oposició al règim, estàvem condicionant la forma d'organitzar-se fins i tot dels estudiants alineats amb el règim franquista.

***

Quan vaig acabar la carrera en 1970, i després d'haver estat llicenciat del servei militar per estrabisme, vaig començar a donar classes en la Universitat de forma mig clandestina, en el Departament de Matemàtiques I que dirigia Llorenç Ferrer Figueras, que posteriorment seria degà demòcrata de la Facultat de Matemàtiques durant la «transició» i amic durant molts anys fins a la seua mort en novembre de 2010. Doncs jo i altres companys, que havíem destacat en la lluita estudiantil contra el franquisme, no teníem cap nomenament oficial, sinó que teníem testaferrós per a poder donar classe: érem el que, irònicament, anomenàvem PNSNN, «Profesores Ni Siquiera No Numerarios».

Però, si més no en el meu cas, fins i tot el Rector Corts Grau, alineat amb el règim, ho sabia. De fet, Llorenç Ferrer i jo vam tenir una entrevista amb ell per a deixar les coses clares. I curiosament, quan em va preguntar com anaven les coses i jo li vaig parlar dels problemes laborals del professorat, resulta que ell es referia a la situació dels estudiants, doncs encara em veia com el dirigent estudiantil que havia estat fins al curs anterior.

I tenia, així, per part del Rector, autorització verbal per a donar classe, amb la condició que ho fera a grups reduïts dels darrers cursos, i no a grups massificats de primer de carrera, on la meua docència hauria segut més visible i potser tingués por que els revolucionés.

Però quan, en 1972, va arribar el rector demòcrata Bartual, proposat per la majoria dels catedràtics (que eren els que aleshores tenien el principal pes per a fer tal proposta), una de les primeres coses que va fer va ser signar el meu nomenament com a professor adjunte contractat, a proposta de Llorenç Ferrer. I quan el Ministre d'Educació, Villar Palasí, ens va vetar a mi i a altres set professors, Bartual i tot el seu equip (amb els Degans dels diferents centres) van presentar la seua dimissió condicionada a la nostra admissió, i es va produir la primera vaga de PNNs de la Universitat de València, reivindicant per una banda la nostra admissió i per altra banda el pagament puntual dels salaris, per tal com, encara que actualment això puga semblar surrealista, allò habitual era que el PNNs, contractats cada any a l'inici del curs, ens passàvem uns quants mesos esperant per a cobrar. En aquest context es va produir l'Assemblea en la Facultat de Dret a la que em vaig referir anteriorment.

Doncs bé, després de unes quantes setmanes de vaga, finalment es va fer efectiu sense més dilacions el cobrament dels salaris, i es va admetre als altres set professors. Villar Palasí, tanmateix, va mantenir el vet contra mi.

En aquest context, la cèl·lula de professors del PCE, a la qual jo m'havia incorporat, va considerar que no havia condicions per a mantenir la vaga. De manera que vaig intervenir en l'Assemblea de PNNs de la Facultat de Ciències, celebrant l'èxit de la vaga en haver aconseguit quasi totes les nostres reivindicacions, i vaig proposar l'alçament de la vaga. Tanmateix, el rector Bartual i el seu equip van mantenir la seua dimissió, no acceptant que se m'excloguera. De manera que finalment la seua dimissió va ser per solidaritat amb mi.

Així que vaig continuar essent PNSNN... fins que vaig ser empresonat el 6 de febrer de 1973.

I la Universitat de València va passar a ser governada per un rector comissari, Báguena, i per degans comissaris nomenats directament pel Ministeri al marge de la voluntat del diferents sectors universitaris.

En aquest context s'entendrà que, quan algú se va referir davant de mi als lluitadors antifranquistes com a «marginats», li vaig respondre que no, que el que estava marginat era el règim franquista.

***

Durant la meua estada en la «Cárcel Modelo» de València arran de la meua detenció en febrer de 1973 em vaig trobar incidentalment «aïllat» en tant que, llevat d'entrades i sortides ocasionals, jo era l'únic del PCE i la resta de presos polítics eren del PCE(m-l).

Primer van entrar quatre xicots camperols de Faura, als que acusaven d'haver cremat un magatzem. Eren del PCE(m-l) o del FRAP, però vam tenir una bona relació. I fins i tot es vam «manifestar» pel pati el dia 1 de maig: ens vam posar camises o samarretes roges i ens vam posar a passejar amunt i avall pel mig del pati. I allò singular va ser que molts presos comuns van córrer a posar-se també peces de roba roges i s'uniren al nostre passeig. De manera que, essent únicament 5 presos polítics, al poc érem una filera de més de 15 passejant vestits de roig.

Ens van contar que un funcionari va anar alarmat a donar part al cap de servei, i li va dir que hi havia moltes camises roges al pati, però aquest, que semblava un home de trellat o en tot cas no volia conflictes, li va contestar:

- Cuenta usted las azules.

La situació va canviar d'alguna manera quan va entrar un grup nombrós d'estudiants del PCE(m-l), més llegits que els camperols de Faura.

Per cert que abans que entraren els estudiants u dels companys de Faura, que semblava desconèixer la definició «estalinista» del seu partit. havia llegit un llibre sobre Trotsky i es va posar a maldir sobre Stalin i desqualificar-ho. Jo coincidia amb ell pel que feia a la denúncia dels crims de Stalin, però li vaig recordar que sota el seu comandament s'havia industrialitzat la Unió Soviètica i havia pogut resistir i véncer al nazisme.

De manera que després de les noves arribades es va dirigir a ells i, senyalant-me, els va dir que jo era «un estalinista de tomo y lomo». I els seus companys estudiants, que sabien que jo era membre del «revisionista» PCE, van obrir un ulls com plats i van exclamar «¡No puede ser!».

Ara em trobava doncs rodejat per un grup nombrós de companys que m'atacaven políticament. Algú utilitzava fins i tot una tècnica una mica ingènua per a intentar menjar-me la moral: cada vegada que es creuava amb mi em senyalava amb el dit i em cridava

«revisionista!».

I van organitzar un seminari per a debatre sobre línies polítiques, confiant que així em podrien convèncer i guanyar-me per al seu partit. Però després d'un parell de sessions en les quals em vaig dedicar a desmuntar els seus arguments, van suspendre el seminari.

No sé si la tècnica que van intentar utilitzar amb mi, i que es podria qualificar de «mobbing» ideològic, era característica del maoisme. Però el cert és que anys després, ja finalitzat el franquisme, em vaig trobar en una situació similar amb altre grup maoista.

Resulta que en l'organització d'Universitat del PCPV teníem bones relacions amb l'UCE, Unificació Comunista d'Espanya, i ens van convidar a la seua Escola de Formació a mi i a Yolanda, una companya del PCPV. De manera que vam anar a la seua seu al carrer Literato Azorín de València, i en quan vam arribar ens van separar en dos grups.

En el grup en el que estava vaig qüestionar algunes de les seues afirmacions recolzant-me en la ciència, i en particular en el segon principi de Termodinàmica, i em van contestar qüestionant la ciència burgesa i remetent-se al marxisme-leninisme. De manera que els vas dir que val, si així ho volien, i em vaig dedicar a refutar els seus arguments amb cites de Lenin.

En finalitzar vaig buscar a Yolanda i em van dir que ja s'havia anat. De manera que la vaig cridar, i em va contar que quan va al·legar el dret al gaudi personal es van posar a acusar-la de petit burgesa fins que es va posar a plorar i va fugir. Naturalment, no vam tornar.

***

En sortir de la presó a la mort de Franco, en desembre de 1975, vaig rebre un sopar de benvinguda dels companys de la Universitat, i en gener de 1976 vaig signar el primer contracte oficial com a PNN.

Els anys següents van ser de mobilització dels PNNs d'Universitat, i en els anys 80 vaig actuar com a portaveu dels mateixos a nivell estatal i membre de la seua comissió negociadora, intervenint freqüentment en la ràdio en defensa de les reivindicacions del moviment, a sovint en Radio 3, on al periodista que portava el tema d'Universitat li deien Federico Segundo, cosa que va donar lloc a un malentés una vegada que va cridar per telèfon a la meua casa. Jo no estava, de manera que va despenjar Sara, la meua companya, i en escoltar

- Soy Federico Segundo

va contestar, pensant que era una broma,

- Y yo Isabel la Católica.

I quan finalment es van realitzar eleccions sindicals entre el professorat de la Universitat vaig encapçalar la candidatura de CCOO del Personal Docent i Investigador (PDI) en la Universitat de València, la qual va obtenir 10 de 21 delegats, essent elegit com a president de la Junta de PDI.

Arran d'això vaig continuar participant en les negociacions amb la Secretaria d'Estat d'Universitats, ara formant part de la representació de CCOO, amb freqüents desplaçaments entre Madrid i València, informant en les assemblees de les Facultats de Ciències: tot i que la representació ara es canalitzés a través dels sindicats, les convocatòries de vaga es continuaven sotmetent a aprovació assembleària.

I ens trobàvem en mig d'una vaga d'àmbit estatal quan, cap al final de curs, el Ministeri es va mantenir tancat a acceptar cap de les nostres reivindicacions en la Mesa Negociadora. De manera que, finalitzada aquesta, les delegacions de CCOO, UGT i CSIF, els tres sindicats representats en la Mesa, ens vam veure forçats a mantenir la convocatòria de vaga que s'havia fet per als dies següents.

Aquesta mateixa nit, abans d'agafar el tren cap a València, vaig cridar als companys delegats de CCOO de la meua Universitat, que es trobaven reunits, per tal d'informar-los del manteniment de la convocatòria de vaga.

I arribat a València, vaig anar a primera hora a la Facultat d'Econòmiques, on havia quedat amb els representants dels diferents sindicats en la meua Universitat (també CCOO, UGT i CSIF) per a informar-los de la Mesa Negociadora i la convocatòria de vaga, unitària dels tres sindicats a nivell estatal.

Però quan els representants d'UGT i CSIF se'n van anar i em vaig quedar a soles amb els delegats de CCOO, aquests em van dir que la nit anterior havien acordat proposar en les assemblees de centre la desconvocatòria de la vaga.

Naturalment, els vaig dir que no es podia desconvocar unilateralment des de València una vaga que estava convocada unitàriament a nivell estatal. Però es van mantenir en aqueixa posició.

De manera que en l'assemblea de les Facultats de Ciències, on predominava la presència de CCOO, vaig defensar el manteniment de la vaga, en tant que altres delegats de CCOO van defensar la seua desconvocatòria, i finalment l'assemblea es va pronunciar majoritàriament per aquesta.

En canvi en altres centres, amb un major pes d'UGT o de CSIF, es va acordar mantenir la vaga.

Arran d'això vaig enviar a la Federació d'Ensenyament de CCOO un escrit criticant la desvinculació de la convocatòria estatal, on vaig cometre l'errada d'utilitzar l'expressió «depuració de responsabilitats». I, encara que el que demanava era la depuració de les responsabilitats, no dels responsables, això va donar lloc a enlairar el fantasma de l'estalinisme, amb acusacions en aquest sentit. I de nou em vaig trobar en una situació d'aïllament i atacs dins del col·lectiu del que formava part, en aquest cas els delegats de CCOO en la Junta de PDI.

Certament no estava aïllat en la Federació d'Ensenyament de CCOO, on laaleshores secretària d'Acció Sindical, Gloria Marcos, va defensar en una reunió convocada a l'efecte la meua posició, explicant que en ocasions el sindicat es veia forçat a mantenir convocatòries

de vaga en situacions complicades, convocatòries que havien de ser recolzades per tots els delegats sindicals.

Però en un sopar dels delegats de CCOO de la meua Universitat, vaig ser jo qui de nou es va veure sotmés a un judici sumaríssim, i vaig tenir que tirar ma de nou de la meua capacitat d'enfrontar-me a situacions com aquesta. I així, davant d'un company que m'atacava de forma especialment virulenta, amb signes d'haver begut massa, li vaig contestar:

- No em puc ofendre, perquè no sé si parles tu o una copa de conyac.

I davant d'això la reacció d'altres va ser acusar-me d'ofensiu, fins que altre company, que es trobava més seré, va cridar a la tranquil·litat fent notar que en la reunió s'havien pronunciat moltes paraules ofensives.

I en altra reunió, aquesta en els locals sindicals, altre company em va retraure haver suposadament realitzat expulsions dins del PCPV en el conflicte que es va produir en tot el PCE arran de la incorporació de part de l'EPK, encapçalat per Lertxundi, a Euskadiko Esquerra, i les sancions contra els que van donar suport a Lertxundi.

I davant d'aquesta acusació vaig generar un esclafit de còlera controlada que els va fer callar. Doncs realment parlava sense tenir ni idea, per tal com precisament en l'organització del PCPV de la Universitat s'havíem negat a fer cap expulsió.

Certament, el meu aïllament estava molt localitzat, per tal com no solament tenia el suport de la Federació d'Ensenyament, sinó que els altres sindicats es van sentir traïts per l'actuació de la majoria de CCOO en la meua Universitat en contra de la convocatòria unitària de vaga. De manera que es donava la paradoxa de que en ocasions tenia més suport d'altres sindicats que del meu.

Naturalment, en les següent eleccions sindicals no vaig repetir com a cap de candidatura de CCOO ni, per tant, com a president de la Junta de PDI. I en la sessió de cloenda de la Junta sortint, vaig haver d'escoltar lloances del sindicat conservador, CSIF, a mi i al secretari sortint, aleshores d'UGT, qualificant la nostra gestió com «eficaç i apartidista», cosa que va donar lloc a posteriors jocositats per part dels meus companys de sindicat.

Potser els companys del CSIF, que probablement pensaven que els comunistes com jo teníem banyes i cua, s'havien vist sorpresos al constatar que com a president de la Junta els donava canxa, intentant arribar a acords a través de transaccions.

I posteriorment es dedicaven a criticar al nou president de la Junta, també de CCOO, comparant la seua actuació amb la meua i dient que jo si que ho feia bé, amb el qual em tocava sortir en defensa del meu company de sindicat.

***

Un altre desencontre es va produir davant una proposta per implantar un control horari per als treballadors de la Universitat de València. La proposta del rectorat era que el PDI fixés únicament a l'entrada, abans de la primera classe o tutoria, en tant que el Personal d'Administració i Serveis (PAS) fixés a l'entrada i a la sortida.

Aquesta proposta va ser considerada discriminatòria per part del PAS, i l'Executiva de la Secció Sindical de CCOO va plantejar que el control hauria de ser «general, homogeni i fiable».

Teníem una Assemblea de PDI de les Facultats de Ciències, on jo vaig portar la proposta de l'Executiva, que va ser recolzada per àmplia majoria. Però els demés delegats de PDI de CCOO es van posar en contra, arremetent contra mi, i recriminant-me en particular que hagués portat la proposta a una Assemblea pública.

Me resultava difícil d'entendre que em reprotxaren haver fet recolzar per una Assemblea el que era una proposta de l'Executiva de CCOO. Però sí podia entendre el rerefons de la seua reacció.

De fet, el context de treball era molt diferent en les Facultats de Ciències, fonamentalment experimentals, on s'investigava en laboratoris, i en altres Facultats, on argüien que el professorat podia investigar en els seus domicilis. Recordava ja en els temps de la Coordinadora de Districte de PNNs, quan no hi havia Internet i els contactes es feien per via telefònica, que localitzava fàcilment als seus despatxos als representants dels centres experimentals, a no ser que estigueren donant classe, en tant que en altres centres em resultava molt més difícil.

Per això, molts professors de les Facultats de Ciències veien bé un control horari que demostrés la fotracada d'hores que passaven al treball, com a base per a les nostres reivindicacions salarials. Situació molt diferent d'aquells acostumats a treballar en casa sense control.

A diferència del conflicte anterior, en aquest cas la nostra posició no va tenir el suport de la Federació d'Ensenyament de CCOO, molt comprensiva de l'especificitat del treball del professorat universitari. Clar que la situació de CCOO també havia canviat: encapçalada ja no per Marcelino Camacho, sinó per Antonio Gutiérrez (que per cert va ser company meu de cèl·lula en la clandestinitat), la persecució de l'anomenat «sector crític» s'havia estés al si del sindicat. I a la majoria de l'Executiva de la Secció Sindical de la Universitat de València ens identificaven amb el sector crític, i a sovint ens veien com un còdol en la sabata.

Però l'Executiva sí teníem el suport majoritari de l'afiliació de la Secció Sindical, en la seua major part membres del PAS. De manera que no es van poder desfer de nosaltres. I si be jo vaig restar aïllat entre els delegats del PDI, no ho estava en el conjunt de la Secció Sindical.

***

El següent conflicte es va produir quan el Rectorat, en un context de dificultats financeres, va intentar la utilització de la figura de Professorat Associat a Temps Parcial com a ma d'obra barata, trencant amb la conquesta sindical de que l'accés a la docència universitària es fera amb la figura d'Ajudant, amb poques hores de classe però dedicació a temps complet per a formar-se i investigar. Cal assenyalar que la figura de Professorat Associat estava legalment prevista per a professionals aliens a la Universitat que vessaven en aquesta a temps parcial la seua experiència professional extrauniversitària. Però en moltes Universitats s'utilitzava

per a contractar joves sense experiència professional com a ma d'obra barata, encara que això requeria que estigués contemplada com a «excepcionalitat» en els Estatuts de la Universitat.

Per això, el Rectorat va proposar una modificació al respecte dels Estatuts (de l'article 173, crec recordar), que havia d'obtenir el suport de la majoria absoluta del Claustre. I, naturalment, des dels sindicats de classe ens vam oposar. Però com en l'equip rectoral hi havia membres de CCOO que defensaven la proposta, el tema es va portar a debat de l'Assemblea de la Secció Sindical.

I allò sorprenent és que el representant de la Federació d'Ensenyament va adoptar una posició favorable a una proposta que suposava obrir una via per a un treball docent precari i mal pagat. L'única explicació que se m'acudeix és que potser veieren altra oportunitat de tombar a la maleïda Executiva de la Secció Sindical.

Tanmateix, en aquest cas es van trobar amb la oposició generalitzada dels delegats de PDI, inclòs el company que ostentava aleshores la presidència de la Junta de PDI, que es va pronunciar enèrgicament en contra de la precarització del treball docent. De manera que la maniobra, si d'això es tractava, va fracassar.

I no solament això: l'assemblea del majoritari Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA), després d'escoltar-me a mi en representació de CCOO i a un membre de l'equip rectoral que també ho era de CCOO, va rebutjar majoritàriament la proposta. I aquesta, finalment, va ser derrotada en el Claustre amb una majoria de vots en contra. De manera que, en aquesta qüestió, qui va restar aïllat va ser el Rectorat.

Cal recordar, a més, que el Rectorat estava vinculat al que s'anomenava Bloc per una Universitat Progressista, Moderna i Valenciana, una confluència progressista que des de les primeres eleccions democràtiques en la Universitat havia tingut sempre el suport majoritari del Claustre. De manera que aquesta va ser la seua primera derrota, arran de la qual el Bloc, dividit, va deixar de funcionar i finalment va desaparèixer.

***

D'aquesta manera, davant les següents eleccions a rector en la Universitat de València es van formar dos agrupaments: l'anomenada Assemblea Oberta, impulsada inicialment per bona part dels que s'havíem oposat al canvi d'Estatuts des de les Facultats de Ciències, amb el nom de «Col·lectiu 173», i l'anomenada Assemblea Progressista, vinculada a l'equip rectoral.

I es donava el cas que membres de l'Executiva de la Secció Sindical vam jugar un paper important en l'Assemblea Oberta, encara que ho féiem a títol personal i no en nom de CCOO. Però els partidaris de l'Assemblea Progressista van demanar un pronunciament al respecte de la Secció Sindical, amb el suport de la Federació d'Ensenyament.

Nosaltres, pel contrari, defensàrem la independència del sindicat, argumentant que davant d'una confrontació entre dues candidatures de caire progressista no procedia l'alineament del sindicat amb una d'elles. Tanmateix, es va forçar la votació, i la majoria es va pronunciar

per donar suport a la candidatura de l'Assemblea Progressista. I just a continuació van exigir que el membres de l'Executiva s'abstinguérem de participar en l'Assemblea Oberta.

En aquestes condicions es vam veure forçats a presentar la dimissió, secundada també per membres de l'Executiva partidaris de l'Assemblea Progressista.

I com vam continuar participant en l'Assemblea Oberta, ja sense ser membres de l'Executiva, ens van citar a una reunió amb la direcció de la Federació d'Ensenyament per a reprotxar-nos la nostra actuació, adduint que encara que no estiguérem en l'Executiva érem referents públics de CCOO. A aquest nou judici sumaríssim no l'anomenaren «mobbing», clar, sinó «catarsis». Clar que poc era el que podien fer: ja no ens podien tornar a fer fora de l'Executiva, i expulsar als que reconeixien que érem els seus «referents» hagués tingut conseqüències massa negatives per al sindicat

I el que és singular és que, després d'haver estat elegida una nova Executiva majoritàriament alineada amb la majoria de la Federació d'Ensenyament, van acceptar una proposta d'un nou afiliat de que CCOO es declarés neutral davant les eleccions a rector. Sembla que, una vegada aconseguit l'objectiu de desfer-se de l'Executiva anterior, ja no era necessari mantenir el pronunciament a favor de la candidatura de l'Assemblea Progressista.

***

Després de tot això vaig continuar actuant, des de la nostra posició minoritària, com a sindicalista de CCOO, formant part de la Junta de PDI com a delegat de CCOO i fins i tot tornant a entrar en l'Executiva de la Secció Sindical. I de fet, per damunt de les diferències d'opinió que tinguérem vam mantenir bones relacions de treball.

Tant és així, que davant d'un nou Congrés de CCOO em van oferir formar part d'una candidatura unitària per a la delegació de la Secció Sindical a la Conferència de la Federació d'Ensenyament.

Però quan es va reunir l'Assemblea de la Secció Sindical per a elegir la delegació, el secretari d'acció sindical de la Federació d'Ensenyament (que, clar, ja no era Gloria Marcos, sinó Rafa Domenech) em va vetar directament en tant que persona vinculada al sector crític.

En qualsevol cas, vaig continuar en CCOO fins a la meua jubilació. I de fet, la darrera actuació de la meua vida laboral va ser participar en els seus piquets de la Vaga General del 29 de setembre de 2010.

Tanmateix, en març de 2011, en una situació en la qual la meua vinculació es reduïa a un suport polític, em vaig anar de CCOO arran de que la seua direcció confederal donés suport a la intervenció militar en Líbia, trencant una tradició en contra de la guerra que s'havia mantingut fins i tot amb José María Fidalgo, que no era precisament sant de la meua devoció.

Però en qualsevol cas, i des de la meua independència, he continuat col·laborant amb CCOO, participant en els seus piquets quan convocava alguna Vaga General i en l'anomenada Cimera Social promoguda per CCOO i UGT, en representació d'una

Plataforma Ciutadana del meu poble, Meliana. Podria dir-se que actue com a «company de viatge» de CCOO, i com a tal he mantingut millors relacions amb els seus dirigents. Clar que també tinc bones relacions amb els dirigents de la Intersindical o de la CGT, fent causa comuna en tot el que siga la defensa de la classe treballadora.

***

Amb aquest relat de com, des de xiquet, he hagut de superar situacions d'aïllament social, no semblarà estrany que el meu heroi preferit d'infantesa fos Phileas Fogg, l'impertorbable cavaller britànic protagonista de «*La volta al món en vuitanta dies*» de Jules Verne, i que una de les meus heroïnes favorites actuals siga Lisbeth Salander, la hacker protagonista de la serie Millennium el caràcter de la qual podria definir-se pel títol de la seua quarta novel·la: el que no te mata et fa més fort.

No sé si José Luis Rodríguez Zapatero i Alexis Tsipras van haver d'enfrontar-se de xiquets a alguna forma de «mobbing». Però aquesta experiència no els hagués vingut mal per a fer front als llops de Bruselas.

5. Guerra i pau

Per a entendre perquè el suport de la direcció de CCOO a la intervenció militar en Líbia va ser la gota que va vessar el got cal emmarcar-ho en la meua trajectòria de lluita per la pau al llarg de tota la meua vida.

Pel 1967 molts estudiants portàvem la insígnia de la figura adjunta (l'emblema del «Comité dels 100» encapçalat per Bertrand Russell) com a símbol pacifista, que s'havia convertit també en un símbol internacional del moviment hippie i de l'oposició a la intervenció militar nordamericana en Vietnam.

Jo no militava encara al Partit Comunista, per a final d'any els companys del Partit m'encarregaren la formació d'un Comité per la Pau en Vietnam. De manera que vaig redactar un article, titulat «*Vietnam o la agonía del imperialismo*» per a Realidad, la revista de l'Agrupació Sindical de la Facultat de Ciències, que es va publicar en gener de 1968, i al qual proposava la formació d'aquest Comité, per a la qual demanava dirigir-se a «Rafael Pla, de 3° de Físicas». Aquesta referència pública no va deixar de provocar estranyesa en el marc de la dictadura franquista, però va servir per a que es formés el Comité amb estudiants de diferents centres de la Universitat.

I en l'orla del meu curs del Pas de l'Equador em van representar llegint un text sobre Vietnam dins d'una gàbia...

Alguns dels seus participants, tanmateix, consideraven massa «fluix» el nom del Comité, volent deixar més clar que volíem la victòria del Vietcong i la derrota de l'imperialisme nordamericà. I quan es va publicar el primer butlletí del Comité, els que s'havien encarregat de la seua impressió li van canviar el nom anomenant-ho Comité Anti-imperialista de la Universitat de València.

I arran d'això el Comité es va dividir. Però encara que en el sector «escindit» hi havia membres del Partit Comunista, els seus dirigents em van donar suport al front del Comité, del qual vam assumir el nou nom, així sí, escrivint-lo com Comité Antimperialista de la Universitat de València, sense guionet, per tal com algú va argumentar que així es reforçava la cohesió de la paraula, igual que es deia «paraigües» i no «para-aigües».

De manera que durant un temps van coexistir en la Universitat de València un «Comité Antimperialista» i un «Comité Anti-imperialista», l'existència dels quals va durar fins a la desbandada provocada per la proclamació de l'Estat d'Excepció en gener de 1969.

I recorde que quan em van detenir en novembre de 1968 arran del viatge a Bulgària, els meus companys del Comité Antimperialista es van afanyar a confeccionar i distribuir un pamflet del mateix, per tal que la policia no identificués al Comité amb mi.

Però el que sí feia tothom era identificar-me a mi amb el moviment pacifista. En maig de 1968 m'havia afiliat al PCE, i un estudiant va criticar al Partit (aleshores tothom li deia «el

Partit») dient que era «pacifista a ultranza». I quan li van preguntar perquè deia això, va contestar:

- Porque Pla es del Partido.

***

Però el meu pacifisme, en tot cas, no m'impedia donar suport a la resistència armada del poble vietnamita contra la invasió nordamericana. De la mateixa manera que compartia la posició del PCE enfront del colp d'Estat del general Franco en 1936.

Cal recordar que, d'acord amb la formació catòlica que jo havia rebut, es justificava l'ús de la violència en legítima defensa, el que seria equivalent a l'autodefensa. I encara que no hi haja «guerres justes» pel dos costats, en cas d'una agressió clara sí seria justa del costat de l'agredit o invadit.

Clar que una cosa és que una violència defensiva siga moralment justa, i altra que siga políticament justa. Doncs la violència moralment més justificada continua tenint efectes negatius, i per tal solament estaria políticament justificada si no hi hagués cap via d'acció alternativa i, a més, hi hagués una possibilitat real de victòria que justificu els sacrificis que comporta.

Per això, després de la victòria del franquisme el PCE va impulsar la resistència guerrillera com una forma de contribució a la lluita universal contra el nazisme. Però quan, finalitzada la Segona Guerra Mundial, va restar clar que no s'anava a derrotar al franquisme amb la lluita armada, el PCE va abandonar la lluita guerrillera i va explorar altres formes de resistència i lluita per la democràcia a través de mobilitzacions massives. Aquesta, de fet, era la política del Partit quan jo hi vaig ingressar.

Però això no significava deixar de reconèixer que, sota una dictadura que no permetia l'exercici de les llibertats democràtiques, la violència estava moralment justificada encara que fora desaconsellable per la seua falta d'efectivitat per a derrocar al règim franquista. I per tant, en el marc de la dictadura franquista el PCE no condemnava l'acció armada d'ETA encara que discrepara d'ella.

Aquesta va ser, en particular, la posició del PCE davant de l'ajusticiament per ETA en agost de 1968 del torturador Melitón Manzanas (i cal dir que és una vergonya que posteriorment, sota un sistema de llibertats democràtiques, se li honorara com a víctima del terrorisme). Això sí, vam valorar que podia tenir efectes negatius per la reacció del règim, i efectivament va servir d'excusa per a la proclamació de l'Estat d'Excepció en gener de 1969. Cal recordar que l'Estat d'Excepció suprimia restriccions legals a la repressió, com en particular el límit de 72 hores en les comissaries de policia, el que possibilitava la tortura durant un temps indefinit.

Però cal recordar també que en novembre de 1969 es va signar un pacte contra la repressió entre el PCE, ETA i el Colectivo de Curas Vascos. I en compliment d'aquest pacte, els membres de l'organització del PCE en la Universitat de València vam sortir una nit a fer una pintada amb el lema «*Libertad para Izco e Inguanzo*». Izco era un dirigent d'ETA que va ser posteriorment jutjat en el Procés de Burgos, i Inguanzo un dirigent del PCE en Asturias que

havia estat recentment empresonat.

Això no va impedir que el PCE fóra criticat per «pacifista» per les organitzacions que es posicionaven a si mateixes a l'esquerra del PCE, i que nosaltres anomenàvem «*izquierdistas*» seguint el llibre de Lenin «L'esquerranisme, fase infantil del comunisme». I de fet, nosaltres propugnàvem una via pacífica per aconseguir la democràcia i posteriorment el socialisme, encara que no exclouïem que en determinades fases de la lluita poguera haver confrontacions violentes: com va dir en una reunió un dirigent del PCE, «*la vía pacífica està llena de hostias*».

***

En 1970, quan vaig acabar la carrera, em va tocar anar a la «mili». En aquella època, a banda de que no estigués reconegut com a dret, el PCE no propugnava l'objecció de consciència. Pel contrari, estimulava a aprendre l'ús de les armes per si en un moment determinat fos necessari per a defensar al poble. I a organitzar-se en els quarters, en la mesura d'allò possible, per intentar evitar, si es donés el cas, la utilització de les Forces Armades contra el poble.

De fet, abans d'anar a la «mili» ens vam reunir amb Pedro Zamora, antic responsable del Partit en la Universitat i futur regidor de València i secretari general del PCPV, que aleshores dirigia el treball del Partit al si de les Forces Armades i que havia aconseguit infiltrar-se en el SIM, el Servei d'Informació Militar: en aquella època sense informatització de les dades, les fitxes dels reclutes tardaven mesos en arribar, i quan va arribar la seua la va destruir. I en la reunió ens va donar pautes per a la nostra actuació, aprofitant l'anonimat durant el període d'instrucció, afavorit per la uniformitat de la vestimenta. Sabíem també que hi havia contactes reservats amb oficials, que posteriorment contribuirien a la formació de la Unió Militar Democràtica (UMD).

A mi em va tocar anar a marineria en Cartagena, on vam arribar en tren des de València. I em va copsar l'aspecte desvalgut de molts reclutes, que semblaven haver sortit per primera vegada del seu poble, als quals es veia totalment desconcertats, i que em donaven molta pena.

Pel que a mi respecta, em vaig adaptar immediatament a la situació, prenent-me la instrucció com un teatre i divertint-me amb ella mentres desfilàvem i apreníem a saludar. Em divertia especialment el salut a la bandera, amb un quart de volta, colp de taló i la ma al pols.

Recorde una anècdota de quan estava saludant. Resulta que de xiquet, barallant-me al carrer, me'n vaig fer una ferida al dit petit de la mà dreta que se em va infectar, i des d'aleshores quan estire la mà no puc estirar alhora completament el dit petit. Fins i tot feia una broma al respecte: quan posaven en la tele la sèrie de «Els invasors», on els extraterrestres, pel contrari, no podien doblar el dit petit, jo mostrava la mà i deia que la sèrie estava equivocada.

Doncs bé, quan estava fent el salut, un sergent em va veure la mà i em va demanar que l'estirara més. Jo ho vaig fer tot el que vaig poder, però el dit petit no m'acompanyava.
- ¿Por qué no estira más el meñique? – em va preguntar.

- Porque no puedo – li vaig contestar.
- ¡Ah! – va assumir el sergent.

Per altra banda, hi havia molts estudiants que em reconeixien, i sentint-se oprimits per l'ambient del quarter es dirigíem a mi per a desfogar-se. De manera que poc després d'arribar tenia contactes en totes les brigades, als quals identificava pels números que tots portàvem al pit.

En aquestes circumstàncies jo volia continuar fent treball polític en el quarter, i no desitjava abandonar-ho. Però la meua família m'havia pressionat per a que al·legara pel meu defecte visual, i per a no enfrontar-me amb ella vaig dir que tenia estrabisme quan ens van fer la revisió, convençut de que no m'anaven a fer cas. Però davant la meua sorpresa, em van dir que l'estrabisme era causa d'exclusió, crec recordar que la H1. De manera que em van enviar a l'hospital militar per a revisió mèdica.

I a l'hospital militar vaig passar un parell de setmanes, junt amb un Testimoni de Jehovà objector de consciència que, quan discutia amb ell qüestionant la seua interpretació literal de la Bíblia, em reprotxava «Tienes la cabeza llena de Ciencia». Fins que em van portar davant del tribunal mèdic. Jo no volia deixar la «mili» per tal com volia continuar fent treball polític en ella, de manera que vaig fer ostentació de patriotisme, dient que volia servir a la pàtria. Però els metges em van contestar que no em preocupés, que això no depenia de mi.

I al poc va arribar a l'hospital una citació del Tribunal d'Ordre Públic per al judici per l'Assemblea de Perits Industrials a la qual he fet referència. I he de dir que l'oficial que em la va traslladar es va portar molt amablement, interessant-se per de què m'acusaven (d'una reunió estudiantil) i desitjant-me sort en el judici.

De manera que vaig haver d'anar a Madrid al judici, i quan vaig tornar em van llicenciar, declarant-me «inútil total» per al servei militar.

Posteriorment vaig saber que al meu amic i company Julio Pérez de la Fuente, destinat en un quarter en Galícia, el van enviar a un batalló de castic o similar quan va arribar la seua fitxa, no permetent-li fer instrucció amb armes i donant-li una granera enlloc d'un fusell. I el principal càrrec en la seua fitxa era que s'havia destacat donant suport al principal dirigent estudiantil de la Universitat, Rafael Pla, quan aquest va ser expulsat. De manera que puc imaginar el que m'haurien fet a mi quan hagués arribat la meua fitxa.

***

Quan vaig tornar a Meliana i a València, vaig començar a donar classes en l'Institut dels Salesians de la Carrera de Sant Lluís, i com a PNSNN en la Universitat, reincorporant-me a l'organització del Partit, on em van encarregar reorganitzar el Comité Comarcal de l'Horta Nord. I quan el Comité Provincial de València del PCE va convocar una manifestació pública per a l'1 de maig de 1972, a la qual he fet esment abans, va preveure la utilització de còctels Molotov com a mitjans d'autodefensa. La idea no era llançar les botelles incendiàries contra els policies, sinó produir amb elles una barrera de foc per aturar a la policia i poder escapar. Però quan guàrdies civils de paisà em van agafar arran de que férem un «bot» al carrer de les Barques de València, alguns van intentar lliurar-me llançant-lis còctels Molotov als peus,

amb tan mala fortuna que el que van cremar va ser els meus pantalons. Mai vaig saber qui havia estat, per tal com eren varis els companys que s'atribuïen l'intent d'alliberar-me.

Arran d'aquesta detenció em van processar primer per manifestació il·legal, però posteriorment van canviar la qualificació per la de terrorisme, emparats en l'ús dels còctels Molotov. De fet, mesos després el ministre Villar Palasí va utilitzar aquesta acusació per a intentar justificar el manteniment del vet al meu contracte com a professor d'Universitat, al qual ja m'he referit abans.

Jo en aquella època formava part, com a responsable de l'Horta Nord, del que s'anomenava Comité de la Zona Nord, que abastava des del riu Túria fins a Puçol. I quan vaig tornar al carrer després de la meua detenció l'1 de maig, em vaig assabentar que ni tan sols havien canviat la data i lloc de la següent reunió del Comité. Els vaig dir que això havia estat una imprudència i em van contestar que estaven segurs de que jo no anava a parlar. Els vaig agrair la confiança, però vaig insistir en que va estar una imprudència i una vulneració de les normes de seguretat.

Com també he relatat, en febrer de 1973 vaig ser detingut de nou. De manera que quan van fixar la data del meu judici en el Tribunal d'Ordre Públic en Madrid, vaig ser traslladat des de la presó de València a la de Carabanchel. I a l'entrada de la galeria vaig tenir la següent conversa amb un altre pres:

- ¿De que organización eres? – em va preguntar.
- Yo del PCE, ¿y tú? – li vaig contestar.
- Yo de ETA ¿Y tú por qué estás?
- Yo por terrorismo, ¿y tú?
- Yo por propaganda il·legal.

Potser resulte estrany la franquesa amb la que parlàvem de les nostres afiliacions polítiques. Però sota el franquisme les presons eren els únics llocs on les nostres organitzacions no eren clandestines.

En el judici em van absoldre, en circumstàncies que relataré després. Però posteriorment, durant la transició, vaig enarborar el fet d'haver estat processat per terrorisme.

Així, quan la Junta Democràtica va presentar al demòcrata-cristià Serafín Ríos Mingarro com a candidat a l'alcaldia de València, vam organitzar una presentació de la seua candidatura en la Facultat de Filosofia. Naturalment, no teníem cap expectativa de que fora elegit, per tal com únicament votaven els regidors, que no havien estat elegits democràticament. Però utilitzàvem la candidatura com a instrument per a fer propaganda política als barris, i en aquest cas també en la Universitat.

Tanmateix, el candidat estava acollonit, per tal com el saló d'actes on anava a intervenir estava ple dels que anomenàvem «izquierdistas» disposats a arremetre contra ell, que a més amb la seua panxa, jaqueta i corbata tenia l'aspecte estereotípic d'un burgés. Però jo li vaig dir que no es preocupés, que jo em posaria en la taula al seu costat. I així, quan es disposaven a atacar-li, vaig començar dient:

- Jo, que he estat processat per terrorisme...

i vaig avortar el seu atac.

Posteriorment Ríos Mingarro, que seria candidat de la Democràcia Cristiana en les eleccions de juny de 1977, expressaria la seua dificultat per a confrontar-se amb el PCE per l'afecte que tenia als comunistes, referint-se en particular a la meua actuació en aquella ocasió.

***

En març de 1976 es va iniciar el judici contra nou militars detinguts de la UMD. I en la Universitat de València els organismes unitaris de la oposició democràtica, la Junta Democràtica i el Consell Democràtic, vam acordar realitzar actes de solidaritat amb ells.

L'acte estava previst en el vestíbul de la Facultat de Ciències, on representants de les organitzacions convocants s'havíem de pujar a les escales per dirigir-nos als concentrats en el vestíbul. Tanmateix, el representant del Consell Democràtic no es va atrevir a pujar, de manera que vam parlar únicament els de la Junta Democràtica.

La policia, mentrestant, s'havia dirigit al Degà de la Facultat, Llorenç Ferrer, per tal que l'informés quan anara a iniciar-se l'acte per tal d'entrar en la Facultat i impedir-ho, fent detencions en el seu cas. Però Llorenç Ferrer es va posar d'acord amb nosaltres per avisar a la policia deu minuts després de l'inici de l'acte, donant-nos així temps de fer els parlaments.

I estava terminant la meua intervenció quan Llorenç Ferrer es va apropar a mi i em va advertir de que la policia anava a entrar. De manera que vaig demanar a tothom que es dissolguera abans que arribaren, i així ho vam fer.

Arran d'això, el vicedegà de la Facultat de Ciències Agustín Escardino, home considerat com a progressista o demòcrata, va dimitir, acusant al degà d'haver posat en perill a la Facultat davant dels militars. Llorenç Ferrer, però, va aconseguir que el catedràtic de biologia José Luis Núñez (cap relació amb l'ex-president del FCB) assumira el vicedeganat. I anys després, quan en la Junta de Govern de la Universitat es va proposar concedir-li una medalla, jo vaig fer constar com un mèrit addicional el valor cívic que va demostrar en aquella ocasió fent costat al degà demòcrata de la Facultat de Ciències, Llorenç Ferrer.

***

Naturalment, quan arran de 1977 es van restablir les llibertats democràtiques, encara que fos en el marc d'una democràcia limitada i vigilada, la justificació moral per a la lluita armada es va esvaïr. I de fet, l'anomenada ETA polític-militar la va abandonar i posteriorment es va dissoldre, incorporant-se els seus membres a la lluita política legal a través d'Euskadiko Eskerra. I des del PCE vam passar a condemnar de forma inequívoca l'acció armada de l'altra ETA, primer anomenada ETA militar i, després de la dissolució de la polític-militar, ETA a seques, l'acció armada de la qual va a més degenerar en pur terrorisme contra civils desarmats.

En la nova situació política es va dissoldre la UMD, i el PCE va deixar de fer treball al si de les Forces Armades, en coherència amb una línia política que exclouïa qualsevol forma de confrontació armada. Malauradament, aquesta exclusió no era compartida per tots els militars, alguns dels quals no van deixar de fer conspiracions colpistes, que van quallar en el

aparentment fracassat colp d'Estat de Tejero el 23 de Febrer de 1981.

Més difícil era d'entendre que el PCE abandonés la reivindicació de l'eliminació de les bases nordamericanes en Espanya, amb una confusa argumentació de manteniment de l'equilibri mundial. Aquest abandó va dificultar les nostres relacions amb el moviment pacifista i antimilitarista que, entre altres coses, continuava maldant per l'eliminació de les esmentades bases.

No va ser fins molts anys després que es vam assabentar que la vertadera raó d'aquest abandó va ser un pacte secret entre Santiago Carrillo i Adolfo Suárez, vinculat a la legalització del PCE, segons el qual la UCD, el partit d'Adolfo Suárez en el govern, es comprometia a no ficar a Espanya dins de l'OTAN, i per la seua banda el PCE es comprometia a deixar de reivindicar l'eliminació de les bases nordamericanes, mantenint-se així l'estatut quo.

El pacte, tanmateix, va ser trencat quan Calvo Sotelo, arran de la dimissió d'Adolfo Suárez, va ficar a Espanya dins de l'OTAN en 1982. En aquestes condicions ja no hi havia motius per no reivindicar l'eliminació de les bases militars, i els militants del PCE es vam integrar plenament en el moviment pacifista, que tenia ara com a principal exigència l'oposició a l'entrada d'Espanya en l'OTAN. I per altra banda, el PCE va emprendre un nou camí quan Santiago Carrillo va dimitir arran de la desfeta electoral del PCE en les eleccions d'octubre de 1982, que va portar al relleu de la UCD per un PSOE que tenia com una de seues senyes d'identitat l'oposició a l'OTAN, encara que fos amb el confús lema de «OTAN, de entrada no».

En aquest procés, en les Facultats de Ciències del Campus de Burjassot es va constituir una Comissió per la Pau i la Llibertat (CPL), en la qual jo era l'únic professor, essent els demés estudiants. Les CPL eren promogudes per UCE, una organització maoista, «pro-xina», de la que ja he parlat, de manera en les manifestacions contra l'OTAN la nostra pancarta anava en una comitiva que es dedicava a cridar «¡Independencia de las dos superpotencias!», en referència a EE.UU. i la URSS. Però nosaltres, que no érem «pro-xinos», retrucàvem «¡Independencia de las tres superpotencias!», incloent així a Xina...

Però prompte la nostra CPL es va desvincular de les demés, integrant-se en la Coordinadora Pacifista que es reunia en la Casa Verda al carrer Cura Femenia, 15 de València, i participava en la Coordinadora Estatal d'Organitzacions Pacifistes (CEOP) que impulsava la campanya «OTAN No, Bases Fora».

El PSOE, que havia arribat al govern amb la promesa d'un referèndum per a la sortida d'Espanya de l'OTAN, finalment el va convocar en 1986, en el darrer any de la legislatura... però demanant la permanència en ella. D'aquesta manera, el «OTAN, d'entrada no», en la pràctica s'havia capgirat en «OTAN, de sortida tampoc», i el referèndum es plantejava amb una pregunta en la qual no apareixia la paraula «OTAN»:

«El Gobierno considera conveniente, para los intereses nacionales, que España permanezca en la Alianza Atlántica, y acuerda que dicha permanencia se establezca en los siguientes términos:

- *1.º La participación de España en la Alianza Atlántica no incluirá su incorporación a la estructura militar integrada.*

- 2.º Se mantendrá la prohibición de instalar, almacenar o introducir armas nucleares en territorio español.
- 3.º Se procederá a la reducción progresiva de la presencia militar de los Estados Unidos en España.

¿Considera conveniente para España permanecer en la Alianza Atlántica en los términos acordados por el Gobierno de la Nación?».

La campanya pel No en el referèndum va ser protagonitzada en els carrers per la CEOP, que va organitzar una gran manifestació en Madrid el 23 de febrer de 1986, just cinc anys després del colp d'Estat de Tejero.

En el marc d'aquesta campanya, el PCE (encapçalat per Gerardo Iglesias), CCOO (amb Marcelino Camacho) i altres organitzacions com la Federació Progressista encapçalada per Ramón Tamames, el PASOC (una escisió del PSOE encapçalada per Alonso Puerta), el maoista PCE(m-l) i l'Associació Pro Drets Humans (representada per Luis Otero, ex-militar de la UMD) vam constituir la Plataforma Cívica per la Sortida d'Espanya de l'OTAN.

Finalment, encara que el No va obtenir quasi set milions de vots, la permanència en l'OTAN va ser aprovada per nou milions de vots. I posteriorment el moviment pacifista aglutinat per la CEOP es va anar diluint, en tant que des de la Plataforma Cívica es va impulsar una alternativa política que va quallar en la formació d'Izquierda Unida.

***

Potser siga aquest el lloc oportú per a parlar d'un incident que es va produir en el Claustre de la Universitat de València quan estava debatent en 1985 el projecte d'Estatuts de la Universitat.

Durant una sessió del Claustre, Juan García Sentandreu, membre de l'associació estudiantil Alternativa Universitaria, d'ideologia falangista (és a dir, la versió espanyola del nazisme alemany o el feixisme italià), va pujar a la tribuna per a denunciar que la nit anterior un conjunt de persones «entre las cuales había reconocido al profesor Rafael Pla y al estudiante del equipo rectoral Vicent Martínez, se habían dedicado a tapar carteles de nuestra asociación, y queremos devolverles algo que se dejaron olvidado», passant a exhibir una porra i una nunchaka (un instrument d'arts marçials format per dues barres de ferro unides per una cadena).

Posteriorment, Vicent Martínez i jo vam entregar un escrit que va ser llegit per la mesa del Claustre, en el qual explicàvem que havíem actuat en defensa de l'honor de les autoritats acadèmiques, agraiem la intervenció de la Policia Nacional que va impedir que fórem agredits per un grup violent de membres d'Alternativa Universitaria, i finalitzàvem expressant la nostra protesta per que «s'haguera permés la introducció en el Claustre d'instruments contundents, de la procedència dels quals han de donar compte els seus portadors».

Al dia següent, Las Provincias va publicar una notícia amb una foto de Juan García Sentandreu exhibint la porra i la nunchaka amb el titular «Introducen en el Claustro

instrumentos contundentes». I realment va ser ingenu per la seua banda no preveure que els anaven a responsabilitzar d'aquestos.

A la sortida del Claustre, uns companys es van dirigir a mi expressant la seua preocupació per que pogueren haver-nos apallissat, davant del qual els vaig dir que si s'hagués arribat a un enfrontament no estava clar quin hauria estat el resultat, perquè els instruments contundents eren nostres...

L'origen del problema va ser la pegada de cartells per Alternativa Universitaria per tota València i a l'entrada de l'Escola de Magisteri, on es celebrava el Claustre, ridiculitzant al rector Ramón Lapiedra i al vicerector d'Estatuts, Josep Guia, representant-los com a cavernícoles. Aleshores un conjunt de militants de diferents organitzacions d'esquerreres es van posar d'acord en realitzar una acció unitària per a tapar-lis els cartells. A tal efecte vam utilitzar cartells de les nostres diferents organitzacions retallant les corresponents sigles.

I en previsió de que poguérem ser agredits vam quedar en portar instruments d'autodefensa, que naturalment portàriem ocults, perquè no volíem provocar cap confrontació, sinó únicament defensar-nos si es donava el cas. A tal efecte jo vaig portar una porra decorativa amb el rètol de «Recuerdo de Liria», i altre company va portar una nunchaka.

Desplaçant-nos en el 4L grog que m'havia deixat la meua germana, vam recórrer València tapant cartells, i finalment vam arribar a l'Escola de Magisteri, on vam fer el mateix. Per cert que en un moment donat jo vaig pujar pel reixat de la tanca per a penjar un cartell dalt, i en veure la meua posició, amb les cames i braços oberts per agafar-me del reixat, algú va exclamar «Sembles Spiderman!». I dies després brindaven per mi dient «Per Spiderman!», que a més, com jo, era PNN d'Universitat.

En això estàvem quan van arribar dues cotxes amb membres d'Alternativa Universitaria. En veure-los arribar, immediatament Diana Rodríguez, una companya del PCPV, va anar a una cabina a cridar a la policia. I el cap d'Alternativa Universitaria, Carlos Flores, es va dirigir a nosaltres donant-nos tres opcions: «O nos pegamos, o quitáis los carteles que habéis puesto, o los quitamos nosotros».

Juan García Sentandreu es va posar a protestar per la tàctica «dialogant» de Carlos Flores, recordant la tesi de José Antonio (Primo de Rivera) sobre la dialèctica dels punys i les pistoles, i exclamant «¡Nos estamos amariconando!». Després comentaríem jocosament entre nosaltres que no hi havia problema, que els Estatuts reconeixien la llibertat d'opció sexual.

I aleshores va arribar la policia. Com jo era l'únic professor, em vaig dirigir a ella explicant-lis la situació, i em van preguntar què volíem que férem. I els vaig demanar que ens cobriren la retirada mentre se n'anàvem en el cotxe. I així ho vam fer. Prèviament, en aparèixer la policia havíem deixat els instruments d'autodefensa darrere d'unes bardisses per si ens escorcollaven.

El dia següent vam trobar que havien fet una pintada en una paret de Magisteri dient «Pla puta», que posteriorment provocaria la indignació d'una amiga solidària i de la meua companya, i sobre la qual algun col·lega va bromejar assenyalant que això no era una opció

sexual sinó una opció econòmica.

Per cert que anys després ens van citar a Juan García Sentandreu i a mi per a participar en un programa de ràdio sobre lideratge, en el transcurs del qual el presentador no feia més que punxar-nos per a que s'enfrontàrem. Però tant jo com Juan García Sentandreu, que era feixista però no babau, encara que discrepàrem ens tractàvem amb tota cortesia, per a desesperació del presentador.

Per aquell temps Juan García Sentandreu, en nom d'Alternativa Universitaria, s'havia dedicat a presentar recursos judicials contra acords de la Universitat. I quan després del programa els participants estàvem prenent quelcom en una cafeteria li vaig dir que em semblava positiu que hagueren entrat en el joc democràtic. I em va contestar que ho farien mentres els anara bé...

Posteriorment Juan García Sentandreu arribaria a ser president de l'anomenat Grup d'Acció Valencianista, vinculat a actuacions violentes anticatalanistes. I més tard va ser dirigent del partit Coalició Valencianista. I ens semblava grotesc que una persona a qui en la Universitat coneixíem per la seua ideologia falangista volguera presentar-se com adalid del valencianisme enfront del catalanisme...

***

Mentrestant es va obrir el procés de l'anomenada «Perestroika» en la URSS, que lluny d'acomplir les esperances d'una transició a un socialisme democràtic va portar a la transició al capitalisme i a la dissolució de la URSS, portant a un món amb EE.UU. com a única superpotència militar.

En desembre de 1990 vaig formar part de la delegació del PCE (i la UJCE) que va viatjar a Moscou per a participar en un Seminari en l'Institut de Ciències Socials, dirigit pel Comité Central del PCUS. Aquests Seminaris es realitzaven anyalment suposadament orientats a la formació de joves comunistes de tot el món. Però aleshores la direcció del PCE, desconfiada de la deriva que estava tenint el PCUS, va enviar a la plana major de l'Àrea de Formació i Debat (en la pràctica, l'àrea ideològica del Partit), de la qual jo formava part aleshores.

I, efectivament, ens vam trobar amb un seguit de ponents que es dedicaven a fuetejar el sistema econòmic de la URSS i a cantar lloances del capitalisme.

Certament, les disfuncions del seu sistema eren notòries, com es va mostrar en una anècdota: un company nostre, José María Laso, es queixava tots els dies de que havent-se portat la tovalla de la seua habitació no l'havien substituït. I els soviètics preien nota i asseguraven que es posaria remei.

Això va ser durant la primera setmana. Perquè durant la segona setmana li portaven una tovalla cada dia, que s'anaven acumulant en la seua habitació, aparentment com a resultat diferit de les seues successives reclamacions.

Tanmateix, en una de les sessions els vaig haver d'assenyalar que, si deien que el seu sistema era un desastre, ho acceptava, suposant que ells ho coneixien. Però que el

capitalisme nosaltres el coneixíem millor, i no era el paradís que ells descrivien.

Altra anècdota es va produir un dia que un ponent donava una xarrada sobre la Revolució Científic-Tècnica. Jo havia portant una mena d'ordinador portàtil, un IBM PC Convertible, i mentres parlaven em dedicava a prendre notes amb ell. Mentres parlava, el ponent no deixava de llançar-me mirades. I en finalitzar es va dirigir a mi i em va preguntar «¿Eso qué es?».

Vaig arribar a la conclusió que parlaven d'oïdes tant de la Revolució Científic-Tècnica com del capitalisme.

I en terminar el Seminari vam tenir clar que la URSS no anava a subsistir i s'encaminava cap al capitalisme, com així va succeir.

Recordareu que en 1968 vaig escriure un article titulat «*Vietnam o la agonía del imperialismo*». I encara que a alguns els va sobtar aquest títol, va semblar aparentment profètic: la derrota de EE.UU. en Vietnam els va fer molt reticents a noves aventures militars en l'exterior, llevant d'intervencions puntuals contra petits Estats en el seu «pati de darrere», com Granada en 1983 o Panamà en 1989.

Però l'afonament de la URSS va canviar la situació, en emergir EE.UU. com a única superpotència, tornant a agafar el gust per intervencions militars arreu del món.

La primera intervenció a gran escala va ser la primera guerra contra Iraq. Arran d'aquesta, en les Facultats de Ciències del Campus de Burjassot es va formar un nou col·lectiu pacifista: el Col·lectiu "Plataforma Antimilitarista d'Universitat" (P.A.U. Ciències), inicialment anomenat "Plataforma de Ciències per la Pau", es va constituir així com a part del moviment contra la primera Guerra del Golf en febrer de 1991.

De nou, jo era l'únic professor d'aquest col·lectiu. Els demés eren estudiants, naturalment distints de l'antiga CPL de Ciències, que ja havien finalitzat la carrera.

A més de en P.A.U. Ciències, participava també en l'Assemblea d'Intel·lectuals, Professionals i Artistes contra la Guerra. De la qual, per cert, em va tocar redactar l'esborrany de Manifest. No és estrany. Certament, en l'Assemblea hi havia molts escriptors professionals, però la redacció de manifestos es podria considerar un gènere literari, junt a la Lírica, la Dramàtica o la Èpica. I un gènere, de fet, en el qual jo era especialista, acostumat a cercar en cada cas la paraula justa per generar consens. De manera que això vaig fer, exercint com a «manifestester».

En aquest marc, en l'Àrea del PCE de la que formava part em van demanar que redactara un text sobre l'Estat per a les Escoles d'Estiu del PCE. I vaig escriure un text titulat «*Estado y emancipación*», que en 1992 va ser publicat per la Fundació d'Investigacions Marxistes dins del llibre «*Perspectivas del socialismo hoy*» (volum I, pàgines 77-107). De manera que en l'estiu de 1991 em vaig dedicar a viatjar (a Benidorm, a Asturias, a diferents illes de Canàries...) per a exposar el seu contingut.

En aquest text, arribava a la conclusió de que «*El siglo pasado, Engels se refirió en el Anti-*

Dühring a la violència como partera de la historia; pero en la actualidad sólo puede ser sepulturera de la historia» (pàgina 87).

D'alguna manera es repetia a escala mundial el que ja va analitzar el PCE després de la Segona Guerra Mundial, quan la nova correlació de forces, al fer inviable la derrota militar del franquisme, va portar a l'abandó de la lluita guerrillera. Però ara, en una escala més àmplia, la conclusió era la necessitat d'assumir una posició antimilitarista que qüestionava la mateixa existència dels exèrcits.

I un poc abans en el mateix text vaig fer una afirmació que podria considerar-se premonitòria: *«Si la derrota del ejército iraquí estimulara un incremento del terrorismo islámico contra los EE.UU., ello sería una inyección revitalizadora para su militarismo, al proporcionarle un enemigo contra el que combatir; por ello, no es descartable que los servicios de inteligencia de los EE.UU. fomenten la actuación de grupos terroristas que permitan mantener el clima bélico» (pàgina 86).*

He de dir que aquestes posicions no eren unànimes dins del PCE i EUPV. En el marc de les mobilitzacions contra la primera Guerra del Golf una companya del PCE(m-l) em va dir que el representant d'IU (encara no es deia EUPV), el diputat Ricardo Peralta, s'havia oposat a que en el manifest de convocatòria de les mobilitzacions es propugnara la neutralitat d'Espanya.

Coneixent això, vaig portar una proposta de resolució per al Comité Central del PCPV propugnant explícitament aquesta neutralitat i oposant-nos a qualsevol intervenció militar encara que tingués el suport de l'ONU (que en la pràctica era en 1991 un instrument de la política exterior d'EE.UU.). La resolució va tenir el suport de Pedro Zamora, aleshores secretari general del PCPV, i va ser aprovada.

I en desembre de 1991 es va celebrar el XIII Congrés del PCE, el qual va aprovar una esmena d'addició al *«Manifiesto del PCE para la izquierda»* presentada des del País Valencià amb el títol *«Los valores de la paz»*, en la qual s'afirmava *«El PCE aboga por la disolución progresiva y completa del ejército (...) defiende y apoya la insumisión, no sólo como derecho individual, sino como expresión de nuestra propia coherencia política, en tanto que asumimos el antimilitarismo como una de nuestras señas de identidad»*.

A la tornada del Congrés vaig citar en una cafeteria al diputat Ricardo Peralta, aleshores membre del PCE, per a explicar-li la política del Partit respecte de l'Exèrcit. I singularment, va qüestionar la posició antimilitarista del Partit fent referència a la lluita guerrillera. Li vaig haver de fer notar que, arran de la desaparició de la URSS, que amb totes les seues deficiències havia servit de rereguarda per aquesta lluita, les principals organitzacions guerrilleres, com era el cas del FMLN de El Salvador, estaven en un procés de negociació per a posar fi a la seua lluita armada.

Anys després Ricardo Peralta, aleshores ja membre del PSOE i Delegat del Govern en la Comunitat Valenciana, continuaria demostrant el seu suport a la violència institucional quan una unitat de la Policia Nacional a les seues ordres va carregar contra una concentració pacífica que intentava impedir els enderrocaments en el Cabanyal, concentració que singularment estava defensant una resolució d'un ministeri del PSOE en contra d'aquests

enderrocaments.

***

En els anys 90 es va anar desenvolupant el moviment d'insubmissió al servei militar i a la prestació social substitutòria a la mateixa. I van proliferar casos d'autoinculpació d'inducció a la insubmissió, especialment per part de dirigents i càrrecs públics d'EUPV, que en molts casos no eren ni tan sols considerats per la fiscalia.

En 1993 Santiago Almiñana, treballador de la Facultat de Biològiques de València, es va dirigir a mi demanant-me que cercara un grup de professors per autoinculpar-se d'induir-li a la insubmissió. Aleshores vaig parlar amb Vicente Tordera de la Facultat de Biològiques, amb Vicent Martínez Sancho de la Facultat de Física i membre de la Junta Directiva d'Acció Cultural del País Valencià, i amb Josep Maria Aulló de la Facultat de Químiques i membre del Bloc Nacionalista Valencià, tots els quals van acceptar autoinculpar-se junt amb mi.

Amando García, també de la Facultat de Física, comentaria posteriorment que ell també s'hauria autoinculpat, i que si no ho va fer va ser perquè jo no el vaig trobar el dia que vaig anar al seu Departament. La realitat és que vaig anar a parlar directament amb Martínez Sancho, amb la idea de que el conjunt dels autoinculpats cobrira el màxim d'espai tant acadèmic com ideològic: pensava que amb un comunista entre els autoinculpats ja havia prou.

Aleshores vam anar els quatre al jutjar per autoinculpar-nos. I el fiscal de torn ho va acceptar i va demanar el nostre processament.

I arran d'això es va produir un ampli moviment de solidaritat en la Universitat, amb la formació d'una coordinadora al respecte, assemblees de professors, actes públics i pronunciament d'òrgans universitaris.

En aquest context es va produir un fet sorprenent: en abril de 1994 i a petició del fiscal, el jutjat va suspendre el judici a Santiago Almiñana i els professors autoinculpats al·legant indefensió d'aquests per haver declarat sense la presència d'un advocat. Que aquesta al·legació no fos realitzada per advocats defensors sinó per la fiscalia era, que jo sàpia, un fet sense precedents.

Cal suposar, però, que el fet que un fiscal actués com si fos un advocat defensor tindria en aquest cas motivacions molt diferents al que faria anys després el fiscal del cas NOOS amb la infanta Cristina. Solament podem especular si el motiu seria que la sentència pogués ser posteriorment anul·lada per errades de procediment, o una mesura dilatòria davant del clima de protesta existent en la Universitat.

Però els quatre professors vam tornar al jutjat per a ratificar les nostres autoinculpacions, a hores d'ara acompanyats pels nostres advocats. I el procés es va reprendre.

El dia del judici, en desembre de 1995, sobre un millar de persones es va concentrar davant dels jutjats, en una travessa de l'Avinguda de Peset Alexandre de València (crec recordar que al carrer de Marqués de Montortal).

Per cert que un petit grup es va posar a cridar «Visca Terra Lliure» i els vaig haver de fer callar cridant «Exèrcit a fer la mà, ni espanyol ni català!».

En el judici van intervenir testificant al nostre favor l'anterior rector de la Universitat de València Ramon Lapiedra, el nou rector Pedro Ruiz, el dirigent del Bloc Nacionalista Valencià Pere Mayor i el coordinador general del PCPV Joan Ribó, el qual va poder al·legar que amb el meu suport a la insubmissió el que havia fet havia estat aplicar la política del PCE, que havia estat ratificada en el seu XIV Congrés celebrat la setmana anterior, i en el qual a més jo havia estat elegit membre del seu Comité Federal.

Finalment, el fiscal va retirar l'acusació contra els professors inductors, acceptant que havíem actuant exercint el nostre dret constitucional a la llibertat d'expressió. A la sortida ho vam celebrar com la victòria d'un pols entre la Universitat i el militarisme. I el mes següent Santiago Almiñana va ser condemnat a sis mesos de presó, acceptant com atenuant d'estat de necessitat les seues conviccions antimilitaristes. Amb aquesta condemna, Santiago ni tan sols havia d'entrar en la presó, encara que ell volia entrar per a donar testimoni antimilitarista.

Pocs anys després es suprimiria la prestació social substitutòria vinculada a la objecció al servei militar. I el Moviment d'Objecció de Consciència va continuar la seua lluita antimilitarista amb una campanya de «Insubmissió als quarters», consistent en incorporar-se al servei militar per a continuació desertar.

Probablement el darrer en fer això, abans que el servei militar fos completament abolit substituint-lo per la professionalització de les forces armades, fos Oscar Cervera García, company del Col·lectiu P.A.U. Ciències. Al seu judici en febrer del 2000 vam assistir, i vam seure junts en un banc, José Luis Beunza, el primer objector de consciència per motius polítics, José Luis Pitarch, ex-membre de la UMD, i jo mateix, ex-autoinculpat per inducció a la insubmissió. Malauradament, cap periodista va tenir el sentit de l'oportunitat d'immortalitzar en una foto el que hagués estat una expressió gràfica de la història de la objecció de consciència a l'Estat Espanyol.

***

El Col·lectiu P.A.U. Ciències va continuar les seues activitats, realitzant anyalment una Setmana Antimilitarista al Campus de Burjassot de 1991 fins a 1996, quan es va realitzar la darrera.

En una d'elles vam projectar un pel·lícula antimilitarista de dibuixos animats de Walt Disney que em va prestar el meu fill Rubèn: «*El toro Ferdinand*», un bou insubmís que es negava a envestir i preferia aspirar l'aroma de les flors.

Aguaita un moment. Hem dit una pel·lícula antimilitarista de Walt Disney? I com pot ser això?

El misteri s'aclareix quan en la pel·lícula, en aproximar-se a una plaça de bous, apareix un rètol: «Madrid 1936». I Walt Disney, en aquella època, semblava militar en contra de l'enfrontament amb el nazisme i del suport a la República Espanyola contra la rebel·lió militar

encapçalada pel general Franco. Ja veus la paradoxa: un film d'un aparent simpatitzant del nazisme esdevé, sis dècades després, una paràbola antimilitarista que pot ser utilitzada amb propòsits molt diferents als del seu autor.

***

La primera guerra del Golf va ser un paradigma del nou tipus d'intervencions militars imperialistes. A partir d'ara aquestes es farien mitjançant una coalició internacional, intentant justificar-les per raons «humanitàries».

El cas de major hipocresia en aquest «humanitarisme» es va donar en el cas de Ruanda.

Recordem la història: en 1994, milícies pertanyents a l'ètnia hutu, les anomenades Interahamwe («els que maten junts»), amb el suport de l'exèrcit ruandés, van realitzar un genocidi assassinant a uns 800.000 tutsis. El genocidi va finalitzar únicament quan la guerrilla ètnicament tutsi del Front Patriòtic Ruandés va prendre el poder en Ruanda, com mostra molt bé la pel·lícula «*Hotel Rwanda*».

Arran d'això, es va aprofitar la mala consciència per no haver impedit el genocidi per defensar, en nom de la «obligació de protegir», la necessitat d'una «intervenció humanitària» en defensa dels «refugiats» que suposadament fugien del genocidi.

I el 23 d'agost de 1994 vaig publicar en el LEVANTE-EMV un article titulat «El frau de Ruanda», que es pot llegir actualment en <http://www.uv.es/pla/zaire/frauruan.txt>, amb informació tret fonamentalment de la revista Time, per tant com en aquell temps no disposava encara d'Internet.

En aquest article intentava desemmascarar l'engany i les confusions al respecte, doncs es donava l'estrany cas de que les víctimes del genocidi eren tutsis, en tant que els suposats «refugiats» eren hutus.

De fet l'Exèrcit Francés, que havia estat inactiu davant les matances, va intervenir amb el que va anomenat «Operació Turquesa»... per a protegir la retirada del genocides, que advertint de possibles represàlies per part del Front Patriòtic Ruandés van arrossegar amb ells a vora un milió de hutus fins a campaments fronterers, principalment en Goma en l'actual Congo, aleshores anomenat Zaire.

De manera que els suposats «refugiats» eren realment ostats dels Interahamwe, que utilitzaven el campament en l'est del Congo com a base per a realitzar incursions en Ruanda, aleshores governada pel Front Patriòtic Ruandés.

Aquesta situació es va perllongar fins a finals de 1996, quan el govern del Congo, encapçalat aleshores per Mobutu, va intentar expulsar de Kivu, les seues províncies orientals, als banyamulenge, tutsis que vivien allí des de feia 200 anys. Però els banyamulenge es van aliar amb un grup guerriller encapçalat per Laurent Kabila, antic company d'armes del Ché Guevara, van formar l'AFDL, Aliança de Forces Democràtiques d'aLliberament del Congo-Zaire, i van derrotar al l'exèrcit congolés capturant Bukavu i Goma.

I aleshores el govern francès de Mitterand va propugnar una intervenció «humanitària» en defensa dels «refugiats». I va mostrar especial interès en que les seues tropes ocuparen l'aeroport de Goma, aleshores en mans de l'AFDL, i singularment la única via per la qual el govern de Mobutu, aliat de Mitterand, podia enviar reforços a Kivu volant per damunt de la selva que s'estenia entre la capital Kinshasa i l'est del país.

I el Congrés dels Diputats de l'Estat Espanyol va consensuar una resolució en favor d'aquesta intervenció, que va rebre el suport fins i tot d'Izquierda Unida...

Però la fal·làcia de les raons «humanitàries» per a protegir als «refugiats» es va fer palesa quan l'AFDL va aconseguir expulsar als Interahamwe del campament de Goma, i els suposats «refugiats» van tornar a Ruanda pel seu propi peu.

Clar que la desinformació sobre el que estava passant allí era flagrant. Recorde estar participant en Madrid en una Jornada d'Izquierda Unida sobre Estat Federal, quan en la cafeteria vaig llegir en la premsa que l'AFDL havia pres Kisangani, la principal ciutat de Kivu, i vaig exclamar

- ¡Ha caído Kisangani!

I aleshores els meus companys de taula em van mirar estranyats, i u va preguntar:

- ¿Y quien es Kisangani?

El cert es que la intervenció «humanitària» no es va realitzar perquè EE.UU. es va oposar. De manera que l'AFDL es va poder aprofitar de les contradiccions interimperialistes entre els nordamericans que tenien bones relacions amb el govern de Ruanda, que recolzava a l'AFDL, i els europeus que recolzaven a Mobutu.

En aquell temps ja estava en Internet, i anava marcant en un mapa (<http://www.uv.es/pla/zaire/mapa.gif>) els avanços de l'AFDL. Naturalment, la meua oposició a les intervencions militars estrangeres era compatible amb el meu suport a la lluita contra el règim de Mobutu.

I en una reunió del Comité Federal del PCE vaig presentar una proposta de resolució en suport de l'AFDL. I des de la mesa van plantejar que la resolució fóra estudiada per la secretaria de política internacional i es tractés en la propera reunió del Comité Federal. Davant el qual vaig dir que probablement, a la vista dels avanços de l'AFDL, en la propera reunió del Comité Federal la guerra ja hauria acabat, i vaig contraproposar que la resolució l'estudiara el Comité Executiu.

I el que va passar és que en la propera reunió del Comité Federal la secretaria de política internacional va presentar una proposta de resolució felicitant-se per la victòria de l'AFDL. Davant el qual vaig intervenir a favor de la resolució, però lamentant que el PCE anara darrere dels esdeveniments enlloc d'avançar-se a ells.

***

Cal dir que per a les intervencions militars es cercava el suport de l'ONU, però la falta d'aquest no les aturava. Així, en 1999 va esclatar la guerra de l'OTAN contra Iugoslàvia,

sense suport de l'ONU. Una guerra que es va voler emparar també en propòsits humanitaris i que en Espanya va tenir el suport del PP (en el govern) i del PSOE (en l'oposició). De fet, aleshores el secretari general de l'OTAN era Javier Solana, destacat membre del PSOE.

I aquesta guerra, com la primera guerra del Golf, es va fer sense «botes sobre el terreny», exclusivament des de l'aire. I en els bombardejos van participar avions espanyols. Però encara que va haver mobilitzacions contra la guerra, aquestes no van ser majoritàries, i el discurs contra la guerra es trobava condicionat per la teoria dels dos dimonis: «ni OTAN, ni Milosevic», aleshores president de Sèrbia.

Les coses van canviar el 2003 amb ocasió de la segona guerra del Golf. Certament, no teníem cap simpatia per Sadam Hussein, que havia reprimat als comunistes en Iraq. Però la falta de justificacions reals per a una guerra contra un país ja arruïnat per dotze anys de bloqueig, les contradiccions sobre les acusacions de tenir armes de destrucció massiva i el protagonisme espanyol en la guerra, primer amb la participació d'Aznar en el que es va anomenar «trio de les Azores» amb Bush i Blair donant un ultimàtum al marge de l'ONU, i després amb la participació de tropes espanyoles quan es va passar dels bombardejos a la invasió, varen provocar una amplíssima mobilització contra la guerra.

L'actuació d'actors i directors exhibint les enganxines del «No a la guerra» en la gala dels premis Goya va fer de detonant, arribant-se a la participació de milions de persones en la primera manifestació global contra la guerra el 15 de febrer.

De fet, en València no vam poder ni desfilar, amb els carrers plens de gent en els voltants de la plaça de l'Ajuntament.

I posteriorment es van succeir noves mobilitzacions multitudinàries: concentració en la Plaça de l'Ajuntament el 20 de març en esclatar la guerra, cadena humana en la Plaça de Manises a les 10 del matí del 21 de març, davant de la delegació de govern a les 11 del matí, concentracions a les 12 del matí (jo vaig estar en la del Campus de Burjassot, on vaig llegir una declaració des de l'escalinata que conduïa a la cafeteria i menjador), manifestació pel carrer de Sant Vicent a les 19:15 hores i concentració davant del consolat nordamericà a les 19:45.

El dia següent, 22 de març, es faria una manifestació multitudinària d'unes cent mil persones pel carrer de Colom, en la qual va participar una pancarta institucional de la Universitat de València portada entre altres pel seu rector, Paco Tomás.

El 5 d'abril es va fer una doble cadena humana per tota la ronda interior de València, després de la qual es van fer quatre manifestacions que van confluïr en la plaça de l'Ajuntament.

De tot això conserve testimoni gràfic en <http://www.uv.es/pla/03320val.htm>

El 10 d'abril vam respondre a la convocatòria «Aturar València per aturar la guerra». Vam sortir del Campus de Burjassot a les 11:30 del matí en una columna encapçalada per una pancarta amb el lema «No a la guerra» i signada per la Universitat de València, circulant per la via del tramvia, on vaig fer una foto quan baixàvem del pont elevat paral·lel a l'autovia. Altra pancarta, portada per quatre estudiants, portava escrit a mà el rètol «Maleïda la guerra

i maleït que la recolze», traduint al català la frase de Julio Anguita arran de la mort del seu fill, corresponsal de guerra en Iraq.

Vam passar al costat d'una obra aturada, els treballadors de la qual s'havien sumat a la convocatòria paralitzant la seua feina. I quan vam passar al costat d'Hipercor-El Corte Inglés el vam clausurar simbòlicament amb cintes de plàstic.

Entrant en València, vam creuar el Túria i per la Gran Via i el carrer de Sant Vicent es vam dirigir fins a la plaça de l'Ajuntament, on ens vam ajuntar amb altres columnes.

I a les 19:30 de la vesprada, gran manifestació pel centre de València, on junt a la pancarta «Aturem la guerra» de la Campaña Valenciana Contra la Guerra i de nou la de la Universitat de València va destacar la que encapçalava la columna sindical, on sota «Aturem la guerra» s'afegia «contra les seues repercussions laborals, econòmiques i socials», signada per CGT-PV, UGT-PV i la Intersindical Valenciana, i altra signada per CC.OO.P.V.

Hi havia moltes altres pancartes, clar, com la de l'Entesa formada per EUPV, Els Verds i Esquerra Valenciana, la del Bloc, la del PSPV-PSOE i altra amb el lema «Menys bombes i més bombers».

I davant del consolat nord-americà es va formar amb ciris el signe de la pau.

De tot això conserve també testimoni gràfic, en <http://www.uv.es/pla/03410val.htm>

***

Les mobilitzacions contra la guerra d'Iraq o segona guerra del Golf, persistents i multitudinàries en tota Espanya, van tenir el suport al Congrés dels Diputats de totes les forces polítiques llevat del PP en el govern. I l'oposició a la guerra va propiciar la derrota electoral del PP en març de 2004, portant a un govern del PSOE encapçalat per José Luis Rodríguez Zapatero, que s'havia compromés a fer tornar d'Iraq les tropes espanyoles, i va complir aquesta promesa.

Tanmateix, set anys després, va ser un govern de Zapatero i el PSOE el que va fer participar a Espanya en la guerra contra Líbia, aprofitant una resolució de l'ONU, que establia una zona d'exclusió aèria, per anar més enllà d'aquesta resolució i emprendre una campanya de bombardejos fins aconseguir el derrocament del govern de Gadafi, de nou amb excuses «humanitàries».

Però en aquest cas, a diferència de la guerra contra Iraq, Izquierda Unida es va quedar pràcticament a soles oposant-se a la guerra en el Congrés dels Diputats, i fins i tot CCOO i UGT van donar suport a la intervenció militar com ja vaig assenyalar. I en València recorde únicament un parell de concentracions de protesta el 22 i el 31 de març en la plaça de l'Ajuntament, prou menys multitudinàries que les que s'havien fet contra guerra d'Iraq. D'aquestes conserve testimonis en vídeos en <http://www.youtube.com/watch?v=CSOydgPxMXE> i <http://www.youtube.com/watch?v=yUiZ39sgAcA> .

I encara estic esperant que, a la vista dels resultats d'aquesta guerra (desmembrament de Líbia sotmesa a enfrontaments entre diferents milícies i organitzacions jihadistes vinculades a Al Qaeda o ISIS, emigració massiva en pateres a través de la Mediterrània...), aquells que li van donar suport reconeguen el seu error.

La següent intervenció militar amb justificacions «humanitàries» ha estat la de Síria. Però en aquest cas el govern d'Obama als EE.UU. i el nou govern del PP amb Mariano Rajoy semblen haver compartit la renúncia a una intervenció militar directa, i especialment a posar «botes sobre el terreny», possiblement pel record de les conseqüències de la guerra d'Iraq (que en el cas del PP va contribuir a fer-lo fora del govern). De manera que la intervenció s'ha realitzat de forma indirecta armant a diferents milícies a través principalment de Qatar i Aràbia Saudita.

I el resultat, com sabem, ha estat que la major part de les armes han anat a parar a grups jihadistes, vinculats primer a Al Qaeda i després a l'anomenat Estat Islàmic, ISIS o Daesh. De manera que quan finalment s'ha produït una intervenció militar internacional aquesta ha tingut aparentment com a principal objectiu aturar a l'Estat Islàmic, enlloc de l'objectiu inicial, al que no renuncien, de derrocar al govern de Síria.

I també el 28 de novembre de 2015 es van realitzar mobilitzacions en contra de les propostes de respondre a l'atemptat jihadista en París amb una intervenció militar directa en Síria. Però aquestes me van trobar en Zaragoza, com relataré més tard (apartat 8.12).

Però, en definitiva, les conseqüències de les intervencions militars, tant en Iraq com en Líbia i d'alguna manera en Síria, amb el desenvolupament del terrorisme internacional i les onades de refugiats que fugin de les guerres, ens carreguen de raó als que des del primer moment es vam oposar a les mateixes.

Clar que també la recíproca és certa. Com vaig predir en 1991, el terrorisme jihadista fa el joc al «Gran Satán» de l'imperialisme nord-americà, alimentant el seu militarisme.

Dissidències i escissions

«*Camarada desviacionista es el que va en línea recta cuando el Partido va en zigzag*» (frase de José Luis Santos, professor de la Universitat Politècnica de València, ja finat, que va ser responsable polític de l'Agrupació d'Universitat del PCPV; ell ho expressava gesticulant amb les mans)

No hi ha que confondre la dissidència amb el patiment de «mobbing»: la primera és el resultat de la decisió voluntària de manifestar una discrepància respecte de les opinions majoritàries o de la direcció de l'organització. Clar que el haver sofrit «mobbing» és un bon entrenament per a la pràctica de la dissidència.

Cal dir que durant la lluita democràtica contra el franquisme estava plenament identificat amb la política del PCE. Tant és així, que després d'un seguit d'escissions li vaig ironitzar a la meua germana Isabel:

- A aquest pas s'anem a quedar a soles Santiago Carrillo i jo.
- No, jo també em quedaré – em va contestar Isabel.

No s'imaginàvem que anys després el mateix Carrillo promouria una escissió del PCE.

De fet, quan Isabel em va demanar ingressar al PCE, i donada la seua edat, la vaig reconduir cap a la UJCE, les Joventuts Comunistes que estaven organitzades en l'ensenyament mitjà on ella estudiava aleshores. Però tots els demés membres de les Joventuts de l'ensenyament es van escindir...

***

6.1. Fraccionalisme per la unitat, primera part:

Després que en 1968 van caure Antonio Palomares i la direcció provincial de València del PCE, va subsistir únicament organització del Partit en la Universitat, que Palomares va protegir aturant l'extensió de la batuda policial cap a ella. De fet, del comitè provincial únicament van romandre en llibertat dos universitaris, Pedro Zamora i Vicente Almenar. De manera que es vam quedar aïllats de la direcció del PCE.

Un dia, Vicente Almenar va traslladar als companys i companyes de la cèl·lula de Ciències les noves orientacions acordades per la majoria del comitè de la Universitat: lluitar directament pel socialisme enlloc de per la democràcia, adoptar formes d'acció més radicals, etc.

I quan se'n va anar i es vam quedar a soles vam arribar a una conclusió unànime: que aquesta no era la política del Partit, del PCE. I junt amb Pedro Zamora, l'altre membre romanent del comitè provincial, vam començar a fer reunions doblement clandestines, doncs havíem de tenir cura de que no ens veieren ni la policia ni la majoria del comitè.

Finalment, la majoria del comitè de la Universitat, encapçalat entre altres per Vicente Almenar i Antonio Tirado, se'n van anar del Partit. Però ningú més, que jo recorde, se'n va anar, de manera que a partir de les reunions que estàvem tenint vam reconstruir

l'organització.

Anys després em vaig retrobar amb Vicente Almenar, que continuava en posicions d'esquerres i era professor d'Institut. De fet, va ser company de treball de la meua germana en Foios, al costat de Meliana.

Pel que fa a Antonio Tirado, vaig saber d'ell quan va arribar a ser alcalde del PSOE en Castelló.

***

6.2. Els estudiants amb els obrers:

Després dels esdeveniments que he relatat abans al voltant de la Setmana de Renovació Científica en 1969, em van col·locar l'etiqueta de «problemàtic» dins del Partit, sense perjudici de reconèixer el treball que feia en el moviment estudiantil.

I en un moment determinat des del comitè de cèl·lula van plantejar que no hi hauria més remei que incorporar-me al comitè.

- Doncs sí que deuen estar mal les coses – va ironitzar un company.

Doncs semblava com si jo fos com un remei de cavall que solament s'utilitzava quan el malalt estava en perill de mort.

Però al llarg del curs 1969 es va generar altra discrepància que em va confrontar amb la direcció del Partit en la Universitat, referent a les relacions entre el moviment estudiantil i el moviment obrer.

Durant una Assemblea de Districte, crec recordar que en la Facultat de Dret, un estudiant va proposar que es posàrem en contacte amb el moviment obrer per a lluitar conjuntament per la llibertat sindical. I aleshores jo, que estava president l'Assemblea, vaig reformular la proposta de la següent forma:

- Vots a favor de posar-se en contacte amb Comissions Obreres per a lluitar conjuntament per la llibertat sindical.

I va ser aprovat per amplíssima majoria. De manera que a partir d'això vam estar legitimats per a dirigir-nos a Comissions Obreres en representació del moviment estudiantil.

Així, vam convocar una Comissió de Districte per a tractar el tema. I com era habitual en totes les nostres reunions, vaig penjar un cartell en les parets de la Facultat de Ciències anunciant la reunió i el tema de la mateixa.

Però sense informar-me prèviament, van convocar a companys de Comissions Obreres a aquesta reunió que es feia en l'Aula 9 del pavelló nou de la Facultat, i van venir uns quants obrers, entre ells un jove corpulent, Angel García Aparicio, conegut com Angelón, que es meravellà de que es reunirem públicament en la Universitat i la policia no intervingués.

Tanmateix, la policia havia endevinat o deduït que a la reunió anaven a acudir membres de Comissions Obreres, de manera que van entrar en la Facultat a per ells. Tanmateix, vam poder escapar botant per una finestra al pati de la Facultat de Medicina que es trobava al costat.

Simultàniament Antonio Palomares, que havia recuperat la llibertat, estava tenint reunions en l'Ateneu Mercantil amb demòcrates vinculats a altres organitzacions o a la burgesia valenciana, amb la intenció de constituir una plataforma unitària per als objectius del que anomenàvem Pacte per la Llibertat (llibertats democràtiques, amnistia, etc.). Però aquestes reunions no avançaven, i a algú se li va acudir la idea d'intentar constituir aquesta plataforma a partir de Comissions Obreres i del moviment estudiantil.

De manera que en una reunió clandestina entre la Comissió de Districte i Comissions Obreres, en una casa de les afores, César Llorca, que semblava ser aleshores el màxim dirigent de Comissions Obreres en València, ens va traslladar aquesta proposta. Recorde que estaven també en la reunió un jove Antonio Moltanbán, que arribaria a ser secretari general de Comissions Obreres del País però que aleshores era representant de les Comissions Obreres Juvenils, i Toni Moya, que havia estat l'altre valencià detingut per l'assistència al Festival de Bulgària, i que durant molts anys ha segut conegut com el Nene, probablement per ser el més jove de la saga Montalbán-Moya. Per cert que recorde una anècdota en relació a ell. Luis Navarro, un estudiant de Dret que era membre del comitè, li va preguntar en un descans si tenien clar que calia vincular la lluita general amb reivindicacions concretes. I Toni Moya, obrint uns ulls com plats, li va contestar:

- Es que si no no comemos.

Ara bé, jo vaig considerar que la proposta de constituir des del moviment estudiantil una plataforma genèrica per les llibertats democràtiques anava més enllà del manament que teníem de l'Assemblea de Districte, on s'havia parlat únicament de les llibertats sindicals. I dins de la cèl·lula de Ciències em vaig oposar a la proposta.

Aleshores el comitè de la Universitat va acordar fer una consulta a tots els membres de l'organització estudiantil del Partit, per optar entre la proposta traslladada des de Comissions Obreres i la que jo i altres membres de Ciències defensàvem.

En aquell temps la cèl·lula de Ciències era massa nombrosa per a reunir-nos tots quotidianament, i funcionàvem per grups. Jo, en particular, estava en un grup amb unes companyes de Biològiques. I el nostre grup, estant d'acord amb la meua proposta, va plantejar un matís que pogués servir com a transacció.

I després de la consulta es va informar que havia sortir majoritària la proposta presentada per Comissions Obreres. I al demanar comptes de quins havien estat els vots ens van dir que no s'havien sumat els del nostre grup per haver presentat una tercera proposta.

De manera que, finalment, vam haver d'assumir la defensa de la proposta que es plantejava com a majoritària. Tanmateix, en la pràctica no va conduir a res. Doncs, com deia el Lagartijo, «*lo que no pue ser, no pue ser, y además es imposible*».

Però sí va haver un resultat col·lateral: Asunción Marco, aleshores membre del comitè de la

Universitat i del comitè de cèl·lula, va proposar la destitució com a membres d'aquest de mi mateix i de Julio Pérez de la Fuente, el company que havia viatjat amb mi a Anglaterra, a qui jo havia donat l'ingrés en el Partit, i que també s'havia oposat a la proposta finalment aprovada.

La proposta de destitució es va portar a una reunió plenària de la cèl·lula que es va fer fora de València sota uns pins, crec recordar que en La Canyada. Però en la reunió va haver una sèrie d'intervencions en contra de la destitució. Entre elles les més enèrgiques que recorde van ser una de Sari Alabau, aleshores companya sentimental de Julio, i altre de Maria Eugenia, una companya de Biològiques que estava en el meu grup. I la proposta, finalment, crec recordar que no va ser aprovada.

***

6.3. Leninisme:

Cal subratllar que les discrepàncies referides van ser sobre qüestions puntuals, des de la identificació amb la línia política general del Partit, identificació que precisament havia permès neutralitzar l'escissió referida en 1968. Però aquesta identificació es va esvaïr quan arran de la legalització del Partit es va produir un seguit d'abandonaments de les seues prèvies posicions polítiques.

Molts no vam donar per bones, així, les raons que va adduir Santiago Carrillo per a l'abandonament del leninisme, dient a més just el contrari del que ell mateix havia signat en «*Nuevos enfoques a los problemas de hoy*», on insistia en la compatibilitat entre el leninisme i la defensa de la democràcia. Jo trobava, així, que aquest abandonament feia un fort tufo d'oportunisme.

D'aquesta manera, en el debat previ al IX Congrés del PCE em vaig oposar a l'abandonament del leninisme, començant per la redacció d'un article que es va publicar en el fòrum de debat de Mundo Obrero.

Per cert que aquest article el signava com «Rafael Pla López. Universitat de València». I vaig rebre alguna resposta per correu postal amb aquesta identificació com a destí. No era estrany, clar: una vegada arribada la carta a la Universitat de València, va anar directa al meu Departament.

La posició que vaig defensar, al si de l'organització universitària del Partit, no era la defensa de l'etiqueta «marxista-leninista», sinó que el Partit havia de definir-se alhora com a marxista i leninista, defugint cap clixé dogmàtic. I aquesta posició va ser majoritària en l'organització universitària.

I de fet, reprenent la meua pràctica com a «cantautor», vaig compondre una cançó bilingüe que deia «*Euro, euro, euro soy, pero no olvido de donde vengo ni a donde voy. Visca Lenin, visca Marx, visca el socialisme en llibertat*».

En la Conferència del PCPV de la ciutat de València la nostra posició va passar com a minoritària, i jo vaig ser inclòs en la delegació elegida per a la Conferència Provincial.

Però en la comissió corresponent d'aquesta en la Conferència Provincial la nostra posició va ser majoritària, i con a conseqüència va haver de ser defensada en el plenari pel membre de la direcció que actuava com a portaveu de la comissió.

També va passar, com a minoritària, altra posició que es proclamava «marxista-leninista», defensava la dictadura del proletariat, etc. I quan el portaveu d'aquesta posició minoritària la va defensar en el plenari, es van produir protestes, i algú va exclamar:

- ¡No, el leninismo que defendemos es el del artículo de Pla en Mundo Obrero!

De manera que vaig haver d'alçar-me per a tranquil·litzar els ànims, informant de que la meua posició, majoritària en la comissió, es presentaria posteriorment.

I efectivament, quan la va presentar el portaveu de la comissió, es va aprovar majoritàriament. I jo vaig ser elegit de nou dins de la delegació a la Conferència del PCPV.

Però sembla que arran d'això van sonar les alarmes en la direcció del PCE, i quan vam arribar a la Conferència del PCPV van utilitzar l'artilleria pesada contra la nostra proposta, i em van excloure de la delegació del PCPV al IX Congrés del PCE, a pesar de que havíem obtingut un suport significatiu en la Conferència.

Cal recordar que el procediment electoral que s'utilitzava aleshores en el PCE era majoritari amb llista oberta, igual al que posteriorment seria utilitzat amb pretensió de novetat per Podemos, amb la única diferència de que, clar, en 1978 no s'utilitzava Internet: hi havia una llista oficial, proposada per una comissió de candidatura, i els noms que no s'incorporaven a ella anaven en una «llista annexa». Teòricament cadascú podia votar a qui volgués, però per a votar algú de la «llista annexa» calia fer-ho ratllant a algú de llista oficial.

I tenint en compte, a més, que estaven prohibides les fraccions, corrents o plataformes d'opinió fins i tot en el debat precongressual, no es permetia que els «dissidents» es posàrem d'acord alhora de votar, cosa que feia quasi impossible que sortira elegit algú de la llista annexa. De fet, poc després, en 1981, el sector «prosoviètic» del PSUC seria expulsat acusant-los de fraccionalisme per haver-se reunit durant el debat previ a un congrés extraordinari.

Normalment, els membres de la «llista annexa» es quedaven com a suplents, i de fet jo vaig quedar com u dels primers suplents. I aleshores varis delegats «leninistes» anònims que havien entrat en la llista oficial al no haver estat vetats, entre ells la meua germana, van dimitir per a que jo pogués anar al Congrés, en contra, clar, de la meua opinió, perquè d'aquesta manera podíem guanyar una veu, però perdiem vots.

De manera que vaig participar finalment en el IX Congrés del PCE, i en la comissió corresponent, on la nostra posició va obtenir una minoria qualificada suficient per passar al plenari, jo mateix vaig proposar com a portaveu a Paco Frutos, del PSUC, que defensava un leninisme no dogmàtic com el nostre.

I així en el plenari Paco Frutos va defensar la definició leninista del Partit, enfront de Simón Sánchez Montero, portaveu de la majoria, que defensava la seua supressió, la qual va ser

aprovada majoritàriament.

Durant el debat per a l'elecció del nou Comité Central va haver prou intervencions de valencians defensant a persones diferents. I mentres es recomptaven el vots i en la sala del plenari es van produir tot un seguit d'actuacions improvisades, Ernest García (que l'any següent seria elegit secretari general del PCPV) em va obligar a pujar a l'escenari per a cantar el «Euro soy», dient que aquesta era la única forma de compensar la mala imatge que havíem donat els valencians. De manera que així ho vaig fer, en una escena que alguns que la van contemplar fora de la sala en una pantalla van qualificar de surrealista, al costat de Dolores Ibárruri asseguda a la taula i mentres el sacerdot José María Llanos passava per darrere.

Per cert que Joan Oleza, director de la revista «Cal Dir» del PCPV, va trabucar el text de la lletra de la meua cançó escrivint que jo cantava «*no sé de dónde vengo ni a dónde voy*», just el contrari del que deia. Clar que també es va inventar que jo defensava «l'euro-nipo-comunisme» per una intervenció elogiosa que havia fet cap al Partit Comunista del Japó.

***

6.4. Expulsions:

Després del IX Congrés vaig romandre en el PCE, expressant les meues discrepàncies internes cada vegada que tenia ocasió de fer-ho, de manera que la meua fama de dissident es va consolidar. Tant és així que una vegada que Ernest García, aleshores secretari general del PCPV, va venir a una reunió de l'organització universitària, i en el debat vam mostrar coincidència, va dir entre bromes i veres:

- Últimament coincidim prou, cosa que pot ser perillosa.

I efectivament, després d'haver dimitit com a secretari general va ser finalment expulsat el setembre de 1980 per haver donat suport públicament a la incorporació en Euskadiko Ezkerra del sector del PCE-EPK (Partit Comunista d'Euskadi) encapçalat per Roberto Lertxundi.

La direcció de l'organització universitària, encara que no recolzàvem a Lertxundi, no estàvem d'acord amb les expulsions, de manera que es vam limitar a amonestar als que l'havien donat suport.

En principi des de la direcció provincial es van mostrar reticents, dient-nos que caldria estudiar a qui es renovava o no el carnet. Per jo els vaig dir que la renovació del carnet era un dret de cada militant, i que l'Agrupació tenia competència exclusiva per a sancionar o no als seus membres. I de fet, la segona vegada que vaig anar a la seu em vaig dirigir al secretari d'organització, Paco Magro, reclamant-li els carnets i me'ls va donar sense replicar.

De totes maneres, els que havien recolzat a Lertxundi no van voler recollir el carnet. Anys després, em vaig trobar amb u d'ells en un pub i em va confessar que havia estat esperant que l'expulsaren, i es va quedar frustrat quan jo li havia dit que no es preocupés, que ja li havíem dit a la direcció que o tots o ningú. Però que de totes maneres, quan tots els seus amics de fora de la Universitat havien estat expulsats, no es trobava amb ànims per a

romandre al Partit.

De fet, fins i tot vaig enviar una carta oferint una mena d'asil polític en l'organització universitària a Ernest Garcia i altres professors universitaris que militant en organitzacions «territorials», de barri, sí havien estat expulsats, considerant que les seues expulsions eren nul·les per no haver estat aprovades per les seues Agrupacions de base.

No em van contestar, però dubte molt que, si ho hagueren fet, la seua incorporació a l'organització universitària hagués estat acceptada per la direcció del Partit, per molt recels que tingueren a enfrontar-se als que, havent encapçalant la defensa del leninisme al País Valencià, difícilment podíem ser titllats de «socialdemòcrates».

***

6.5. Després de la davallada:

En les eleccions d'octubre de 1982 el PCE, que havia expulsat a bona part de la seua militància per «socialdemòcrates» o «prosoviètics», va tenir una forta davallada, passant de més de vint diputats a únicament quatre, al temps que el PSOE guanyava les eleccions.

Això ens va posar als «dissidents» davant d'un dilema: tenia sentit mantenir-se dins d'una organització la política de la qual no compartíem i que a més havia esdevingut molt minoritària?

Una opció, clar, era passar-se al PSOE, seguint el camí que ja havien seguit molts expulsats «socialdemòcrates», però amb la intenció d'actuar com la seua ala esquerra.

De fet, ja abans de la victòria del PSOE, Víctor, un company de l'organització universitària del Partit que havia defensat posicions «prosoviètiques», em va anunciar la seua intenció de passar-se al PSOE.

- Però com un prosoviètic com tu es pot anar al PSOE? – el vaig objectar.
- Vejam – em va contestar –, el PCE té una política socialdemòcrata, sí o no?
- Sí – vaig haver de reconèixer.
- Aleshores em vaig a la versió original – va concloure.

I no vaig poder refutar la seua argumentació, encara que vaig poder comentar-li la paradoxa de que s'anava a trobar dins del PSOE amb els antics companys del Partit que havien defensat les posicions més oposades a la seua.

Una altra opció era intentar transformar el PCE reafirmant la seua condició d'organització comunista. Amb aquesta intenció, companys de la organització universitària que havíem defensat posicions «leninistes» o «prosoviètiques» vam participar en el que es va anomenar Moviment de Reconstrucció del Partit Comunista, MRPC.

I així Augusto (un altre company de València) i jo vam anar en cotxe a Madrid a una reunió estatal del MRPC. Allí es vam trobar a companys del PCC, el partit creat pels «prosoviètics» expulsats del PSUC, com Pere Ardiaca i (crec) Ferran Gallego, i a altres companys de

Madrid, com els germans Cabo.

Allí es va debatre l'opció d'exigir la convocatòria d'un Congrés Extraordinari del PCE, o sortir-se per formar un nou Partit. Ferran Gallego, del PCC, va desaconsellar aquesta darrera opció, atenent a l'experiència de Catalunya, on arran la divisió del PSUC i el PCC molts havien deixat la militància comunista.

En tornar a València (i per cert que vam tenir un accident: el cotxe va derrapar, i no vam caure a un precipici perquè vam xocar amb un vehicle aparcats; però vam haver de fer la resta del viatge, en ple hivern, amb una finestra sense cristall) vam informar dels terminis del debat. Però mentrestant el nou secretari general del PCE, Gerardo Iglesias, que havia substituït a Santiago Carrillo després que aquest dimitira arran de la desfeta electoral, va encetar un procés de renovació i reviscolament del PCE.

I dels que havíem participat al MRPC en València uns vam apostar per ell, en tant que altres van continuar el camí que els portaria a escindir-se i formar, junt a una escissió anterior (la OPI), un partit que s'anomenaria PC a seques, conegut com «PC punto» i després Partit Comunista dels Pobles d'Espanya (PCPE).

L'OPI que he esmentat s'havia format anys abans, durant el franquisme, pel desacord amb la posició del PCE favorable a incorporar-se al Mercat Comú en assolir la democràcia. Per cert que la meua darrera detenció havia estat per distribuir precisament el número de Mundo Obrero que informava dels acords del VIII Congrés on s'havia pres aqueixa posició. De manera que l'OPI («Oposición de Izquierdas del PCE») s'havia creat quan jo estava en la presó. Em vaig assabentar quan en una comunicació amb la meua germana Isabel em dir crípticament que algú s'havia trencat un braç...

I recorde una anècdota de la transició: quan Eliseu Climent va informar en Barcelona, en una Jornada sobre Països Catalans, de les posicions sobre aquests dels diferents partits al País Valencià, a l'esmentar a la «Oposición de Izquierdas del PCE» es va produir un esclafit de rialles. «Ja veig que ací no hi ha», va comentar Eliseu.

Tornant a l'actuació dels que havíem apostat per Gerardo Iglesias (no solament els antics «leninistes»), es vam trobar en minoria en un PCPV on la direcció era majoritàriament «carrillista», seguidors de Santiago Carrillo que després d'haver dimitit mantenia la seua influència. I els quals, singularment, acusaven a Gerardo Iglesias de complaença amb el PSOE, a pesar de que, com alguns vam haver de recordar, Iglesias havia criticat més al PSOE en sis mesos que Carrillo a la UCD en sis anys.

I en el debat cap a l'XI Congrés del PCE es van haver d'escoltar valoracions peregrines. Així, Caballero, que havia estat un company de l'organització universitària i en aquell moment era responsable polític en la ciutat de València, va referir-se a l'Aliança de les Forces del Treball i de la Cultura dient que aquestes «no eran los PNNs de Pla», amb el quan vaig haver de recordar-li que el moviment de PNNs que ell menyspreava havia realitzat una vaga de desenes de milers de professors enfront del govern de Felipe González ja al principi del seu manament.

Però amb el sistema electoral intern de llista oficial-llista annexa, en cada pas s'anava filtrant

a la minoria. I així dels partidaris de Gerardo Iglesias en la Conferència Provincial de València, únicament dos vam passar a la Conferència del PCPV, un company anomenat Alcañiz i jo, que vam passar a autoanomenar-nos irònicament «els dissidents». Perquè en aquest cas, recolzar la posició de la direcció del PCE significava ser «dissident» en el PCPV.

I naturalment, cap dels dos vam ser elegits com a delegats a l'XI Congrés del PCE.

***

6.6. Fraccionalisme per la unitat, segona part:

Però quan el conflicte va esclatar va ser posteriorment al Congrés, quan el PCPV i l'organització de Madrid del PCE es van negar a participar en la Conferència del PCE convocada per a desenvolupar la proposta de convergència política i social de l'esquerra real.

En aquesta situació vam tenir clar que s'estava preparant una escissió. I en la Universitat van tornar al Partit antics companys que s'havien anat enfrontats amb Carrillo.

I vam començar, a més, a fer reunions per a fer front a la previsible escissió, promogudes per Pedro Zamora, membre en minoria de la direcció del PCPV. De manera que per segona vegada em vaig trobar realitzant d'alguna manera activitat «fraccional» junt amb Pedro Zamora. I per segona vegada, per a defensar la unitat del Partit.

Així, des de les organitzacions de base en les que teníem influència, com la d'Universitat, vam començar a promoure resolucions demanant, d'acord amb els Estatuts, la convocatòria d'un Congrés Extraordinari del PCPV.

Recorde que en el carrer Zarra, on vivia amb la meua companya Sara, hi havia un local del Partit, on s'anava a reunir a tal efecte l'Agrupació del barri a la que ella pertanyia, i es va presentar César Llorca, aleshores membre de la direcció, per a impedir-ho. I en la porta del local es va atrevir a amenaçar-me, amb el qual li vaig contestar:

- Fa pocs dies em vaig enfrontar amb els feixistes en la Universitat – com he relatat abans –, de manera que un fantasma com tu no va a acoquinar-me.

I es va convocar també una Assemblea del Partit al saló d'actes de la Facultat d'Econòmiques de València, que es va omplir de gom a gom, amb la presència de Nicolás Sartorius, membre de la direcció del PCE. Però quan la gent va anar arribant es va trobar que la Mesa havia estat ocupada pel Comité Provincial per a impedir que es fera l'Assemblea. I Sartorius, a pesar de tenir clarament el suport de la majoria dels presents, no va voler forçar una confrontació, de manera que van aconseguir el propòsit d'avortar l'Assemblea.

Finalment, i quan se van recollir demandes en la quantitat requerida pels Estatuts pel Congrés Extraordinari, aquest va ser convocat directament per la direcció del PCE davant la negativa de la direcció del PCPV a fer-ho.

Així es va realitzar el IV Congrés del PCPV, en el qual va participar una àmplia majoria de la

seua militància, i on vaig ser escollit per primera vegada membre del seu Comitè Central.

Aquest Congrés no va ser reconegut per la direcció anterior, que durant un temps va intentar mantenir el nom de PCPV, i posteriorment PCPV-III Congrés, fins que es van reanomenar dins del nou partit format per Santiago Carrillo, seguint un camí que posteriorment els portaria a integrar-se en el PSOE. Curiós, després d'haver-nos acusat de ser complaents amb ell...

***

6.7. Esperant a Anguita:

En 1988 sí vaig ser elegit com a delegat al XII Congrés del PCE. En l'ordre del dia estava l'aprovació d'un nou Manifest Programa del PCE, i jo portava des del PCPV tot un seguit d'esmenes a la proposta. Però com, per altra banda, Gerardo Iglesias havia anunciat que no es presentaria a la reelecció com a secretari general, la seua substitució va centrar el debat, fins al punt que no es va poder debatre la proposta de Manifest Programa, i es va acordar formar una comissió per a la seua reelaboració comptant amb els esmenants, entre els quals, naturalment, estava jo.

Prèviament al Congrés havia hagut una reunió de secretaris generals de les diferents organitzacions del PCE, que havien acordat proposar a Paco Frutos, ex-secretari general del PSUC i aleshores membre de la direcció del PCE amb Gerardo Iglesias, com a nou secretari general del PCE. Però Rafael Ribó, aleshores secretari general del PSUC, i que no havia estat en l'esmentada reunió, va proposar pel contrari a Julio Anguita, batlle de Córdoba i líder d'IU-Convocatoria por Andalucía.

Julio Anguita d'entrada no va acceptar, i es van succeir les intervencions per a intentar convèncer-ho.

Mentrestant, en el debat de l'Informe, Gerardo Iglesias va mantenir la proposta de fer incompatibles la secretaria general del PCE i la coordinació general d'IU, càrrecs tots dos que ell ocupava en aquell moment.

S'havia donat el cas que Gerardo Iglesias havia acceptat incorporar al seu informe l'esmentada incompatibilitat després d'un seguit de peticions en aquest sentit en una reunió de la direcció del PCE. Però quan Iglesias va dir que ell no seguiria com a secretari general, les mateixes persones que havien proposat la incompatibilitat van demanar que se suprimira. I Gerardo va dir que, per dignitat, no llevava la proposta d'incompatibilitat, que semblava que s'havia demanat exclusivament per a la seua persona. De manera que l'Informe es va aprovar amb la incompatibilitat inclosa.

Tanmateix, en els Estatuts es va aprovar una esmena suprimint la incompatibilitat, de manera que aquesta va desaparèixer en la pràctica.

Finalment, després de reiterats debats, i d'una reunió de la delegació d'Andalucía amb Julio Anguita, aquest va acceptar presentar-se per a secretari general, i va encapçalar la candidatura per al proper Comitè Central.

I durant el debat sobre la candidatura, jo vaig intervenir i vaig finalitzar dient:

- El PCE no necesita salvadores. Por ello, y aunque no tengo ninguna duda de que será elegido, yo no voy a votar a Julio Anguita para el Comité Central.

I tal com havia previst, vaig ser escridassat. Però la cridòria va començar quan ja estava baixant de la tribuna.

***

6.8. Plataforma Comunista Llibertària:

En desembre de 1990, mentres em trobava en Moscou en el viatge que he relatat abans, vaig redactar un article titulat «*Por un Partido Comunista Libertario*», que l'any següent vaig publicar simultàniament en «*Nuestra Bandera*», òrgan teòric del PCE, i en «*Libre Pensamiento*», òrgan teòric de l'anarcosindicalista CGT.

I quan en 1991 es va convocar el XIII Congrés del PCE, amb una normativa que per primera vegada permetia la formació de plataformes per al debat congressual, i l'elecció de delegats per un sistema proporcional, vaig promoure amb altres companys la formació de la Plataforma Comunista Llibertària, amb un text que presentaríem com a esmena i al qual s'afirmava que «*Nuestra perspectiva socializadora debe ser a un tiempo anticapitalista y antiautoritaria, fundiendo las tradiciones comunista y libertaria con las aportaciones de los movimientos actuales en una nueva síntesis emancipatoria*».

En nom de la Plataforma, havia de presentar la nostra proposta en una reunió del Comité Central del PCPV, en el qual va intervenir també Joan Francesc Peris amb altra proposta que demanava directament la dissolució del PCE. Però abans que jo parlés va intervenir Pedro Zamora, aleshores secretari general del PCPV, el qual va proposar la conversió d'IU en partit polític, reduint el PCE a un corrent d'IU, en contraposició amb la posició de Julio Anguita, secretari general del PCE, que volia definir a IU, inicialment una coalició, com un «*moviment polític i social*».

Això va trastocar completament la meua intervenció. Jo havia pensat que la Plataforma Comunista Llibertària seria un factor de radicalització o profundització en el Congrés (en paraules de Gumer Pardo, un company de la Plataforma, «*como echar más whisky al cubata*»), comptant amb que la majoria de la direcció del PCPV, encapçalada per Pedro Zamora, s'alinearà amb Julio Anguita. I em vaig trobar, pel contrari, havent de dedicar la major part de la meua intervenció a defensar la posició de Julio Anguita i la majoria del Comité Central del PCE.

D'aquesta manera, la Plataforma Comunista Llibertària es convertiria en una eina d'aglutinació dels partidaris de Julio Anguita dins del PCPV. Encara que també es va formar una altra Plataforma «moderada», promoguda per Ángel Guardia, aleshores vinculat a la secretaria d'organització del PCE que portava Ángel Pérez, per a defensar les posicions d'Anguita sense assumir les de la nostra Plataforma.

En el debat precongressual, l'Agrupació d'Universitat del PCPV va aprovar la proposta de la

Plataforma Comunista Llibertària, junt amb tot un seguit d'esmenes a diferents apartats de la proposta de «*Manifiesto del PCE para la izquierda*» que es presentava al Congrés. I vam traslladar les nostres propostes a la Conferència del PCPV de la ciutat de València.

Prèviament vaig sol·licitar, en representació de la Plataforma, una llista de tots els delegats i delegades elegits a la Conferència de València, i vaig portar la llista a una reunió amb Gumer Pardo i Marisa Bergaz, una camarada de La Ribera alineada amb Julio Anguita. Gumer va examinar la llista i em va dir que amb aqueixa composició de la Conferència podríem obtenir 2 dels 6 delegats que havia d'elegir per a la Conferència del PCPV.

De manera que Martínez Alfaro, el representant d'Universitat en la comissió de candidatura, va anar amb aquesta proposta. I com únicament ens donaven un lloc (m'acceptaven únicament a mi), vam presentar candidatura alternativa enfront de l'encapçalada per Salvador Vila, aleshores responsable polític de València i alineat amb Àngel Guardia, i de la qual també formava part Manuel Moret, partidari de la dissolució del PCE. I en la votació vam obtenir, com havíem previst, dos delegats: jo mateix i Diana Rodríguez, que havent acabat la carrera militava en una agrupació de barri i havia subscrit la Plataforma Comunista Llibertària. Per cert que, com la nostra candidatura era la «A», algú la va votar amb una A encerclada.

Però abans de que es reunira la Conferència del PCPV va saltar la notícia de que EUPV, prèviament una coalició, havia estat legalitzada com a partit polític, en la línia propugnada per Pedro Zamora per al PCE enfront de Julio Anguita. De manera que el plenari de la Conferència es va dedicar a debatre sobre això sense entrar a tractar les esmenes als documents, acordant-se finalment que passarien totes al Congrés sense debat.

Jo havia estat proposat junt amb Marisa Bergaz per a la comissió de resolucions, de la qual també formaven part Joan Ribó i Pasqual Mollà. I a més d'elaborar una resolució general vam consensuar una proposta específica de resolució en la qual defensàvem la sobirania d'EUPV però criticàvem la forma com s'havia fet la seua legalització com a partit polític. Però Joan Ribó i Pasqual Mollà van dir que ho havien de consultar, respectivament, amb Pedro Zamora i amb Albert Taberner, aleshores coordinador general d'EUPV. I després de fer la consulta ens van dir que no hi havia acord.

Mentrestant, la delegació de la Ribera Alta havia presentat una proposta de resolució contra la legalització d'EUPV com a partit redactada en terminis més durs. Però em vaig reunir amb ells i els vaig convèncer que enlloc de la seua presentaren la resolució prèviament consensuada, redactada ens uns terminis amb els que podia ser aprovada més fàcilment.

Arribats al plenari, Joan Ribó, com a portaveu de la comissió de resolucions, va presentar la proposta de resolució general. I aleshores van començar les protestes reclamant que es votés sobre la legalització d'EUPV com a partit, i Alfred Botella, un company d'Alcoi, va intervenir demanant el vot en contra de la resolució general. Amb el qual vaig haver d'intervenir jo, informant de que després s'anava a votar la resolució específica, i per tant podríem votar sense problemes a favor de la resolució general, que va ser majoritàriament aprovada.

I a continuació Domingo Morcillo, aleshores batlle d'Alberic i portaveu de la Ribera Alta, va

presentar l'altra resolució. I Pedro Zamora va fer que Joan Ribó, que havia consensuat prèviament el seu text, intervingués en contra d'ella.

I quan es va passar a votació es va veure com la mesa de la Conferència, formada per l'executiva del PCPV, votava en bloc en contra, mentres que els delegats elegits per les bases votàvem a favor de la resolució per una majoria aclaparadora.

Per cert que Gumer Pardo, membre de l'Executiva i assegut en la mesa, va votar en contra per raons que no arribe encara a explicar-me, com no siga per solidaritat amb la direcció de la que formava part. En tant que vaig veure a Ángel Guardia, assegut davant de mi, votar a favor de la resolució.

De manera que en quan va acabar la Conferència em vaig dirigir a Ángel Guardia per a incorporar-lo a les nostres reunions per al Congrés, en les quals participaria també Salvador Vila.

Per cert que en arribar al Congrés es va produir una anècdota que jo no vaig viure directament, però que em la va contar el seu protagonista. Resulta que a l'entrada Joan Ribó es va trobar amb Javier Doz, aleshores secretari de la Federació d'Ensenyament de CC.OO., que li va preguntar si ell estava a favor de la legalització d'EUPV com a partit polític. I quan Ribó li va contestar que sí, Javier Doz li va dir:

- Entonces ya somos dos disolucionistas.

Davant del qual Ribó va protestar, dient que ell no. I posteriorment m'explicaria que això li va fer entendre que la seua idea de separar la defensa de la legalització d'EUPV com a partit polític de la proposta de dissoldre el Partit era inviable.

De manera que a partir d'aleshores Joan Ribó es va incorporar al nostre sector, i finalment va tancar la candidatura encapçalada per Julio Anguita, enfront de la que encapçalava Francisco Palero, anterior responsable d'organització amb Gerardo Iglesias, en favor de la dissolució del PCE.

Mentrestant, en la comissió de treball en la que jo vaig participar es van anar aprovant majoritàriament totes les esmenes que portava des de l'Agrupació d'Universitat del PCPV, inclosa la proposta de la Plataforma Comunista Llibertària per afegir-la com a conclusió del «*Manifiesto del PCE para la izquierda*». I posteriorment jo vaig intervenir en el plenari com a portaveu de la majoria de la comissió.

I totes les propostes es van anar aprovant sense objecció, llevat d'una titulada «*Una propuesta federal para la socialización del Estado*», el text de la qual, a banda de propugnar la República (federal) i defensar el dret d'autodeterminació, es pronunciava també per la dissolució de l'Estat. I des de la mesa van requerir a Paco Frutos que intervingués en contra.

Paco Frutos va intervenir a contra cor, en tant que ell estava especialment a favor de la República Federal, i va proposar fer una transaccional. Però jo vaig contestar que, en tant que era una proposta majoritària de la comissió, l'havia de mantenir.

Finalment es va aprovar la transaccional. I posteriorment Paco Frutos acordaria amb mi que la transaccional seria simplement substituir l'expressió «dissolució de l'Estat» per

«socialització de l'Estat».

Per cert que els membres de la Plataforma portàvem enganxines amb la imatge que encapçala aquest apartat, amb una estrella roja amb la lletra A encerclada dins d'ella, i el lema «dissolució? de l'Estat, gràcies». I una camarada i amiga de Madrid, amb la qual havia col·laborat en el moviment de PNNs i en CCOO, es va alarmar en llegir la paraula «dissolució», fins que es va adonar que parlava de la dissolució de l'Estat, no del Partit.

Naturalment, en el procés d'elaboració de candidatures recolzàvem la de Julio Anguita. I quan em van convidar a una reunió dels que estaven planejant una candidatura alternativa «per l'esquerra», els vaig dissuadir de fer-ho.

De manera que en el debat sobre candidatures vaig intervenir en nom de la Plataforma, dient:

- La Plataforma Comunista Libertaria apoya la candidatura encabezada por Julio Anguita. Y anuncia que éste será su último acto, dado que se disuelve en este momento después de que su propuesta ha sido aprobada por el Congreso.

Amb el qual vaig rebre una gran ovació. I posteriorment Francisco Palero em va acusar d'haver-lis «*metido una ce-ne-té*» mentres estaven en els passadissos debatent sobre les candidatures.

Però la dissolució de la Plataforma va tenir un efecte col·lateral: en la resta d'Espanya, als que s'oposaven a la dissolució del PCE els anomenaven sistemàticament «ortodoxes», però al País Valencià era complicat acusar d'ortodoxes als membres d'una Plataforma Comunista Llibertària. Tanmateix, arran de la seua dissolució es vam convertir automàticament en «ortodoxes» en la premsa valenciana.

***

6.9. «Nova Esquerra»:

El XIII Congrés del PCE, a més de derrotar als partidaris de la seua dissolució, va modificar profundament les seues regles de funcionament. Després d'ell ja no es parlaria de «disciplina», sinó de «cohesió», i es va suprimir també el principi del «centralisme democràtic», que a pesar dels seus arrels leninistes havia romàs després de que el 9é Congrés havia suprimit la definició leninista del Partit, i de fet havia estat utilitzat per Santiago Carrillo en contra dels seus adversaris en el Partit. Ara es parlaria simplement de funcionament democràtic o, com enunciava la proposta de la Plataforma Comunista Llibertària aprovada pel Congrés, de «federalisme democràtic». I l'òrgan superior del PCE entre Congressos va passar de ser un Comitè Central que concentrava tots els poders a ser un Comitè Federal que assumiria únicament les competències pròpies de l'àmbit federal, respectant la sobirania política de les diferents organitzacions federades en el PCE, com era el cas del PCPV.

Aquest, a la seua vegada, va celebrar el seu V Congrés, que va incorporar també als seus documents el text de la Plataforma Comunista Llibertària que tancava el «*Manifiesto del PCE para la izquierda*», i va elegir una Comissió Política i aquesta una Permanent que a la

seua vegada va elegir a Joan Ribó com al que aleshores s'anomenaria coordinador general, amb un equip de treball al qual jo m'integraria com a coordinador de l'Àrea de Formació i Debat.

Tanmateix, la minoria del PCPV va continuar essent la majoria d'EUPV, la qual es va estructurar en dues corrents, «Nova Esquerra» amb Albert Taberner, Pedro Zamora i Ricardo Peralta entre altres (formant part del corrent «Nueva Izquierda» d'Izquierda Unida), i «Esquerra i País» amb Pasqual Mollà i Joan Francesc Peris entre altres, que aglutinava al sector «nacionalista» del PCPV i EUPV.

D'aquesta manera, en EUPV es va donar una dinàmica singular: el PCPV havia deixat de tenir disciplina interna i part dels seus membres pertanyien també a Nova Esquerra o a Esquerra i País, que funcionaven en la pràctica amb una disciplina estricta. De fet, recorde una votació en la qual Pedro Zamora tenia aparentment dubtes, i altres membres de Nova Esquerra li van emplaçar:

- Pedro, alça la mà!

Cosa que ell va fer disciplinadament.

El següent gran debat es va produir en 1992 al voltant del Tractat de Maastricht que va donar lloc a la creació de la Unió Europea tenint com a element central l'Euro com a moneda única i «constitucionalitzant» les polítiques neoliberals. Julio Anguita, aleshores coordinador general d'Izquierda Unida, es va quedar en minoria en la seua direcció oposant-se al Tractat de Maastricht i va presentar la dimissió, fent d'aquest el tema central de debat en la següent Assemblea d'Izquierda Unida, que va guanyar enfront de l'oposició del corrent Nueva Izquierda.

Jo abans de pronunciar-me sobre el Tractat de Maastricht em vaig dedicar a estudiar-ho a fons durant l'estiu de 1992, i de resultes d'aquest estudi vaig redactar una comunicació titulada «De Metternich a Maastricht» que vaig presentar en unes Jornades al respecte organitzades per Izquierda Unida, explicant que si Metternich havia establert la divisió de poders entre l'Executiu, el Legislatiu i el Judicial, el Tractat de Maastricht introduïa un quart poder, que no era la premsa sinó el Financer, a través dels Bancs Centrals privats de control democràtic, cosa que considerava el pecat original de la Unió Europea que aquest Tractat establia.

En el marc del debat sobre el Tractat de Maastricht, en EUPV va aparèixer el que en la pràctica era un altre corrent encara que no es constituïra com a tal, junt als partits que hi formaven part (el PCPV, Izquierda Republicana i el PASOC) i els corrents Nova Esquerra i Esquerra i País, els membres de les quals mai van ésser expulsats del PCPV però que majoritàriament s'havien anat apartant.

Gloria Marcos, que fins a aquest moment havia format part de la majoria d'EUPV, i havia recolzat la seua conversió en partit polític, es va posicionar contra el Tractat de Maastricht al costat del PCPV, aglutinant al seu voltant a un conjunt de membres d'EUPV que serien coneguts com els Independents.

Es va formar també un Corrent Ecosocialista que funcionava en el conjunt d'Izquierda Unida recolzant a Julio Anguita, al qual pertanyien també membres del PCPV com Gumer Pardo, i

que en 1995 es veuria reforçat per membres provinents del trotskista LCR encapçalats per Jaime Pastor que, després de la seua fallida unió amb el Moviment Comunista en Izquierda Alternativa, se van integrar en Izquierda Unida formant junt als membres del Corrent Ecosocialista el nou corrent Espacio Alternativo, Espai Alternatiu en el País Valencià.

D'aquesta manera es van anar configurant dos blocs en EUPV, una majoria de al voltant del 55%, que aglutinava a Nova Esquerra, Esquerra i País i el PASOC, i una minoria de al voltant del 45%, que aglutinava al PCPV, Izquierda Republicana, Espai Alternatiu i els Independents.

Amb tot, aquesta correlació de forces, que funcionava estrictament quan es tractava d'escollir òrgans o candidatures, variava en debats concrets d'esmenes en les Assemblees d'EUPV.

Recorde així una Assemblea en la qual la majoria de les nostres esmenes als Estatuts, que jo defensava en el plenari, van ser aprovades.

Una d'elles feia referència a la forma d'elegir les candidatures per a les eleccions generals. Jo havia defensat en el Comité Nacional del PCPV (format per la Comissió Política més els representants de les comarques) que les candidatures per a les eleccions generals foren elegides pel Consell Nacional d'EUPV, per tal de no haver de convocar altra Assemblea a més de les necessàries per elegir la direcció i les candidatures autonòmiques, però majoritàriament es va aprovar la proposta de que foren elegides per l'Assemblea, i per tant aquesta va ser la posició que jo vaig defensar en EUPV.

I es va donar el cas que, en l'Assemblea d'EUPV, Mónica Oltra, aleshores membre de Nova Esquerra, va defensar la seua elecció pel Consell Nacional amb arguments similars als que jo havia utilitzat en el Comité Nacional del PCPV, recalcant que així es com es feia en la resta d'organitzacions territorials d'Izquierda Unida.

Jo aleshores em vaig preguntar què dimonis podria argumentar. I finalment vaig defensar la proposta del PCPV dient que nosaltres anàvem a ser més democràtics i participatius que en la resta d'Izquierda Unida. I vaig guanyar la votació.

Després vaig parlar amb Mònica Oltra i li vaig dir que la seua intervenció havia estat brillant i que pensava que m'anava a guanyar, però ella em va contestar:

- A tu no se te pot guanyar.

Aquesta situació es va perllongar fins a que en 1997 Esquerda Unida-Esquerda de Galicia va acordar coalitzar-se amb el PsdG per a les eleccions autonòmiques gallegues, en contra de la posició de la direcció d'Izquierda Unida però amb el suport de Nueva Izquierda, que aleshores ja s'havia constituït com a Partido Democrático de la Nueva Izquierda.

Davant d'això la direcció d'Izquierda Unida encapçalada per Julio Anguita, que fins aquell moment havia tolerat les dissidències dels membres de Nueva Izquierda, els quals fins i tot al Congrés dels Diputats havien votat en contra de les posicions d'Izquierda Unida, darrerament sobre una reforma laboral que abaratia l'acomiadament, va acordar expulsar a Esquerda Unida-Esquerda de Galicia i adoptar mesures disciplinàries contra els membres

de Nueva Izquierda que lis donaven suport.

I paral·lelament va plantejar el trencament amb Iniciativa per Catalunya impulsant directament la constitució d'altra formació política en Catalunya que fos el referent allí d'Izquierda Unida.

Davant d'això vaig publicar en Mundo Obrero un article titulat «*No és això, companys, no és això*», parafrasejant el títol de la cançó de Lluís Llach, criticant el trencament centralista de la federalitat que suposava la intervenció en Galícia i en Catalunya sense acomplir els requisits federalistes dels Estatuts d'Izquierda Unida. Com en aquell temps ja estava en Internet, es pot trobar el meu article en <http://www.uv.es/pla/noesaixo.html>

Cal dir que en Catalunya, on Rafael Ribó havia congelat el funcionament del PSUC subsumint-ho en Iniciativa per Catalunya, des del PCPV havíem mantinguts relacions amb el PCC, que per la seua banda havia trencat relacions amb el PCPE per apropar-se al PCE. I junt amb el PCC i el PCIB (Partit Comunista de les Illes Balears) havíem organitzat Jornades dels Partits Comunistes dels Països Catalans, a les quals posteriorment s'havia incorporat el PSUC VIU, que s'havia escindit del PSUC per convertir-se en el nou referent del PCE en Catalunya.

Doncs bé, en relació al trencament amb Iniciativa per Catalunya el PSUC VIU s'oposava al mateix, en tant que el PCC va recolzar la posició de Julio Anguita al seu favor.

Però quan es va plantejar la creació d'una nova formació política en Catalunya, que inicialment s'anava a anomenar Unitat d'Esquerres de Catalunya, amb el suport del PCC, Julio Anguita es va oposar amb el suport del PSUC VIU, aconseguint que finalment s'anomenés Esquerra Unida i Alternativa (EUiA), perdent pel camí al component més catalanista.

I recorde que en aquells temps els vaig plantejar als dirigents del PCC i del PSUC VIU que si no s'unificaven, i mantenien dues organitzacions comunistes confrontades, anaven a permetre que des de la direcció del PCE i IU utilitzaren alternativament a uns contra altres per tal d'imposar sempre la seua voluntat.

Mentrestant s'havia convocat una nova assemblea d'Izquierda Unida, i en el Consell Nacional d'EUPV Albert Taberner, el seu coordinador general, va proposar, amb el suport de Nova Esquerra, no participar en la mateixa, cosa que suposava en la pràctica la desvinculació d'EUPV respecte d'Izquierda Unida. Però el corrent d'Esquerra i País, que no estava disposat a seguir el camí de Nova Esquerra que el portava directament a integrar-se en el PSOE, va votar junt amb nosaltres en contra d'aquesta proposta, deixant en minoria a Albert Taberner, que es va veure forçat a dimitir.

Aleshores es va convocar una nova reunió del Consell Nacional d'EUPV per a elegir un nou coordinador general, ja sense la participació de Nova Esquerra, que em va tocar presidir, amb el qual després de la votació vaig proclamar a Joan Ribó com a nou coordinador general d'EUPV.

I així EUPV va iniciar una nova etapa.

***

6.10. Alfred Botella:

El PCPV havia esdevingut la força majoritària d'EUPV, i Joan Ribó havia de compaginar el seu paper com coordinador general del PCPV i d'EUPV, compaginació que de vegades donava lloc a conflictes. Així va passar en la següent Assemblea d'EUPV, on Joan Ribó va fer de mitjancer amb Esquerra i País per arribar a una candidatura unitària per al nou Consell Polític d'EUPV, al preu d'incrementar la seua grandària més enllà del que preveia el mateix reglament de l'Assemblea.

Així en la següent reunió de la Permanent del PCPV jo vaig plantejar la necessitat de separar les dues responsabilitats, i que a tal efecte Joan Ribó dimitira com a coordinador general del PCPV i fos substituït per Alfred Botella.

En un primer moment la majoria de les intervencions, inclosa la d'Alfred Botella, es van oposar a la meua proposta. Però després que Àngel Guardia la va recolzar i argumentar, les opinions es van decantar al seu favor.

Cal dir que per a evitar donar una impressió de divisió interna que no era real (vam arribar a l'acord per consens) es vam comprometre a evitar filtracions de manera que fos el mateix Joan Ribó qui presentés la dimissió, sense anunciar-la prèviament, al final de la presentació del seu informe en la Comissió Política del PCPV. I solament ara, 19 anys després, es fa públic el que va passar en l'esmentada reunió de la Permanent.

Únicament faríem una excepció per informar a la camarada Inma Campos, que s'hauria d'incorporar a la Permanent com a nova responsable de moviments socials, justificant així un punt de l'ordre del dia de la Comissió Política anomenat críticament «Reestructuració de la Permanent».

Cal dir que al PCPV s'havia anat configurant un sector crític vinculat a la Corriente Roja d'IU que en Madrid encapçalava Nines Maestro, al País Valencià Alfredo Albornos (que havia format part el seu dia de la Plataforma Comunista Llibertària) i en la ciutat de València Diana Rodríguez. Aquest sector va criticar un canvi que no entenia com s'havia gestat, però en qualsevol cas la Comissió Política del PCPV va elegir a Alfred Botella com a nou coordinador general.

Però quan en 1999 es va celebrar el VIII Congrés del PCPV, es van presentar diferents candidatures per a la Comissió Política, i de resultes del repartiment dels llocs entre les diferents candidatures proporcionalment als vots obtinguts jo vaig quedar fora de la Comissió Política, la qual de totes maneres va reelegir a Alfred Botella per al seu càrrec, que es va tornar a anomenar de secretari general.

Però jo continuava estant en el Comité Federal del PCE, i posteriorment vaig entrar al Comité Nacional del PCPV a través de la representació comarcal. Posteriorment vaig ser nomenat director de Síntesi i Acció, l'òrgan del PCPV. Però aquesta és altra qüestió que relataré més tard.

En l'any 2000 es va convocar una Assemblea d'IU, a la qual es van presentar com a candidats a la coordinació general Gaspar Llamazares i Paco Frutos, aleshores secretari general del PCE (encara que sense el suport formal d'aquest), a més de Nines Maestro per una Plataforma Crítica que aglutinava a la Corriente Roja i al Espacio Alternativo.

I en la prèvia Assemblea d'EUPV es van presentar diferents candidatures per a la delegació a l'Assemblea d'IU: una encapçalada per Joan Ribó, coordinador general d'EUPV, en suport a Gaspar Llamazares; altra encapçalada per Alfred Botella, secretari general del PCPV, en suport de Paco Frutos; i altra de la Plataforma Crítica.

Jo no m'havia volgut alinear amb uns o altres, de manera que no vaig participar en cap candidatura. I va resultar com a candidatura més votada l'encapçalada per Joan Ribó, i com a candidatura menys votada l'encapçalada per Alfred Botella, per baix de la presentada per la Plataforma Crítica.

El 2002 es va celebrar el IX Congrés del PCPV, que es va cloure l'1 de juny amb quatre candidatures per a la Comissió Política, en la qual jo vaig tornar a entrar, i Alfred Botella va ser reelegit secretari general per majoria relativa. Van seguir anys de divisió interna, fins que Alfred Botella va dimitir en desembre de 2004, i es va convocar el X Congrés, extraordinari, del PCPV, que es va celebrar els dies 14 i 15 de maig de 2005 i va elegir la nova Comissió Política en una candidatura única per 124 vots a favor, 2 nuls i 11 en blanc, Comissió Política que va elegir per unanimitat a Marga Sanz com a nova secretària general.

M'estalvie de relatar en detall els esdeveniments durant aquest període, que es descriuen en l'Informe que jo vaig redactar i presentar al Congrés en nom de la Comissió Política sortint, i que va ser aprovat per 105 vots a favor, 8 en contra i 25 abstencions. Es pot obtenir en <http://www.nodo50.org/pcpv/XCong/informe.htm>

***

6.11. València:

Vaig a fer ara un parèntesi per parlar del meu període com a responsable polític del PCPV en la ciutat de València.

Cal dir que jo havia estat sempre en l'organització del PCPV en la Universitat. Quan, en temps de Carrillo, i essent Pedro Zamora el responsable polític de València, es va plantejar la «territorialització», enviant als «intel·lectuals» a les Agrupacions de barri, vam aconseguir que es mantingués el que s'anomenava Agrupació de Treballadors de la Universitat, que va votar majoritàriament en contra de la seua dissolució i posteriorment es va unir als estudiants per a formar l'organització d'Universitat.

I quan anys després, essent Salvador Vila responsable polític de València, el Comité Local va acordar la nostra dissolució sense consultar-nos, em vaig negar a integrar-me en l'Agrupació del meu barri i vaig optar per l'Agrupació local on estava ubicat el meu centre de treball, la de Burjassot, i igualment em vaig integrar en el Col·lectiu de Burjassot d'EUPV.

D'aquesta manera, vaig veure des de fora els conflictes que es van produir en València, com el que va enfrontar el 2001 als dos regidors d'EUPV, Antonio Montalbán i Manolo Ibáñez, que es va expressar en discrepàncies sobre els comptes municipals. I encara que la Comissió Revisora de Comptes d'EUPV, presidida per Manolo Colomer, va dictaminar que encara que hi hagués alguna irregularitat comptable no s'havia produït cap malversació, Manolo Ibáñez va mantenir la seua posició crítica i va finalitzar abandonant el grup municipal d'EUPV i anant-se al grup mixt.

En aquestes condicions, la direcció del PCPV en la ciutat de València va donar suport a Manolo Ibáñez, que s'havia convertit en un trànsfuga, desvinculant-se d'EUPV. I com a resposta, la direcció del PCPV va acordar dissoldre el Comité Local de València i nomenar una gestora, que em van proposar que presidira.

Recorde que Manolo Colomer, que no era membre del PCPV però amb qui tenia bones relacions, em va recomanar que no ho acceptés per les implicacions que podia tenir. Però finalment vaig acceptar i, naturalment, em vaig haver de traslladar a l'Agrupació Est de València, corresponent al meu lloc de residència, on ja estava la meua companya Sara. I vaig començar a treballar per la reunificació del Partit en la ciutat.

Així, en la Conferència que vam convocar del PCPV de la ciutat de València vam acordar escollir el nou Comité mitjançant llistes tancades però no excloents, de manera que una mateixa persona pogués participar en diferents candidatures. I de fet jo vaig encapçalat una candidatura i vaig tancar l'altra, formada pel sector «crític» del Partit que havia recolzat a Manolo Ibáñez. I el nou Comité, que integrava membres de les dues candidatures, em va escollir per unanimitat coordinador polític.

En 2002, quan havíem d'escollir la delegació de València al IX Congrés del PCPV, el sector del Partit alineat amb Antonio Montalbán acceptava que hi hagués únicament una persona del sector «crític», Diana Rodríguez, en la delegació. Però finalment la Comissió de Candidatures va acordar una candidatura única encapçalada per mi i la resta per ordre alfabètic incloent a Diana Rodríguez i també a Manuel Monleón sr., també del sector «crític». I el sector alineat amb Montalbán es va negar a participar en la candidatura i es van abstenir en la votació. Amadeu Sanchis em diria després que ho havien fet per a no deixar al coordinador en minoria presentant una candidatura alternativa.

Però en 2003, en les següents eleccions municipals, Manolo Ibáñez, el regidor trànsfuga, va presentar una candidatura enfront de la d'EUPV de la qual formaven part membres del Partit. Considerant que això suposava col·locar-se fora de la política del Partit, el Comité Local va proposar a les Agrupacions, que eren les competents, l'expulsió dels seus membres que havien participat en l'esmentada candidatura. Vam deixar clar que això no suposava una condemna política, i que esperàvem seguir col·laborant en la lluita social i política.

I de fet vam continuar mantenint bones relacions amb alguns dels expulsats, com Rafael Pérez, que seria president de la Plataforma 14 d'Abril per la III República, el qual en una conversa posterior em va reconèixer que s'havia posat fora del Partit.

Posteriorment bona part dels expulsats, i altres del seu sector «crític» com Diana Rodríguez, finalitzarien en el PCPE, i les relacions amb ells les tindríem de Partit a Partit.

***

6.12. El trencament de Compromís:

El següent trencament, no solament al PCPV sinó també a EUPV, es va produir arran de les eleccions autonòmiques de 2007.

Prèviament havíem estant negociant amb el Bloc Nacionalista Valencià una possible coalició. I ho féiem mirant cap a darrere al corrent Esquerra i País dins d'EUPV, tement que en un futur grup parlamentari pogués unir-se al Bloc i deixar-nos en minoria. Tenint en compte això, el debat fonamental, a partir de l'acord en quant al programa, era si el número tres per Alacant era per al Bloc o per a una altra força coalitzada.

I així vam arribar a l'Assemblea d'EUPV que havia d'elegir les seues candidatures autonòmiques. Sabíem que EUPV estava dividit en dos blocs: una majoria al voltant d'un 60%, formada per PCPV, Espai Alternatiu i Independents, i una minoria al voltant d'un 40%, formada per Esquerra i País i per un corrent nou, Projecte Obert, encapçalat per Joan Ribó, Alfred Botella, el diputat provincial Josep Vicent Bort i el diputat autonòmic per Castelló Ramon Cardona: encara que aquests darrers es definien a si mateixos com a «tercera posició intermèdia» i s'autoanomenaven «cascos blaus», teníem clar el seu alineament. De fet, vam tenir una reunió amb ells per a oferir-los incorporar-se a la majoria i ho van rebutjar.

Doncs bé, amb el sistema electoral proporcional d'EUPV, això implicava que els primers llocs de València, Alacant i Castelló serien per a la majoria, i els segons llocs per a la minoria.

En aquesta situació, en una reunió dels sectors de la majoria, on Ignacio Blanco representava als Independents, vam valorar la possibilitat d'aplicar el mateix sistema que s'utilitzava en IU per a les eleccions generals, en les quals s'elegia primer el candidat o candidata per a la presidència del govern, que automàticament ocupava el primer lloc per Madrid. Aplicant-lo al País Valencià, elegiríem primer a Gloria Marcos, aleshores coordinadora general d'EUPV, com a candidata a la presidència de la Generalitat, i així Marga Sanz, secretària general del PCPV, encapçalaria la candidatura per València, obtenint el número dos de la llista i deixant el número 3 per a la minoria.

Jo vaig advertir que si plantejàvem això en el debat del Reglament de l'Assemblea hauríem d'acceptar que el Bloc tingués el tercer per Alacant, per tal com únicament el pluralisme de la coalició permetria contrarestar les crítiques que se'ns farien. Finalment, vam acordar fer la proposta, i em van encarregar a mi la seua defensa.

Però quan Pasqual Mollà, el líder d'Esquerra i País, es va assabentar de la proposta, es va encendre acusant-nos d'antidemocràtics, i Marga Sanz se'n va fer arrere i em va dir que no presentés la proposta.

Jo em ho vaig prendre prou malament, per tal com tenia clar l'argumentació que anava a emprar: que, per tal com al pluralisme intern s'anava a afegir el pluralisme extern en la coalició que anàvem a fer, calia reforçar la posició majoritària d'EUPV per assegurar la seua

coherència.

Però, naturalment, vaig haver d'assumir la renúncia a donar aquesta batalla. I tal com era previsible, van ser elegits candidats de la majoria per als primers llocs i de la minoria per als segons.

De manera que, després de l'acord de coalició, les candidatures resultants de Compromís pel País Valencià en el que segons les enquestes serien llocs de sortida van ser:

Per València, Gloria Marcos (EUPV-Independent), Enric Morera (Bloc Nacionalista Valencià), Mónica Oltra (EUPV-Esquerra i País), Marga Sanz (EUPV-PCPV) i Joan Francesc Peris (Els Verds del País Valencià)

Per Alacant, Lluís Torró (EUPV-PCPV), Mireia Mollà (EUPV-Esquerra i País) i Dimas Montiel (Bloc Nacionalista Valencià)

Per Castelló, Marina Albiol (EUPV-PCPV) i Josep Maria Panyella (Bloc Nacionalista Valencià)

D'aquesta manera, si les previsions de les enquestes s'acomplien i obteníem aquests deu escons, serien 6 d'EUPV, 3 del Bloc i 1 d'Els Verds (la mateixa proporció prevista per al Consell Polític de la coalició). Però dels 6 d'EUPV serien 4 de la majoria i 2 de la minoria, i tenint en compte que Els Verds estaven més a prop de la majoria d'EUPV, el grup parlamentari tindria una composició equilibrada.

Tanmateix, i com era habitual, vam tenir menys vots que els que ens donaven les enquestes, sense arribar a sumar els vots previs d'EUPV i el Bloc. De manera que vam obtenir un grup parlamentari amb 7 escons, dels quals eren 3 de la majoria d'EUPV (Gloria Marcos, Lluís Torró i Marina Albiol), 2 de la minoria (Mónica Oltra i Mireia Mollà) i 2 del Bloc (Enric Morera i Josep Maria Panyella).

I Marga Sanz em va contar que, en una recepció en la Generalitat poc després, Mónica Oltra i Enric Morera lluien un somriure d'orella a orella a pesar d'haver obtingut un resultat prou pitjor de l'esperat i que el PP continués tenint majoria en la Comunitat Valenciana: estava clar que sabien sumar i tenien clar que 2+2 era superior a 3.

De totes maneres, Gloria Marcos va ser elegida inicialment com a síndica de Compromís. Però van aprofitar la primera excusa (en aquest cas, la discrepància en el nomenament de representant al Consell de RTVV) per a destituir-la i nomenar a Mónica Oltra en el seu lloc.

Podeu llegir en <http://www.uv.es/pla/pactecal.htm> tot un seguit d'articles de debat sobre aquest procés, que va finalitzar amb l'expulsió d'EUPV, a través de la seua coordinadora general, del grup parlamentari de Compromís. Cal dir que aquestes actuacions van ser desautoritzades per la Comissió Política de Compromís, amb la composició indicada, i en la qual estaven representats Els Verds del País Valencià i Izquierda Republicana, que no havien obtingut escons però donaven suport a la majoria d'EUPV. Però per al Bloc i Esquerra i País, amb el suport de l'anomenada Esquerra Ecologista, això no comptava: allò únic que comptava era tenir la majoria en el grup parlamentari.

I paral·lelament, Esquerra i País es va convertir en un partit polític anomenat Iniciativa del Poble Valencià, que emparat per la direcció federal d'IU encapçalada per Gaspar Llamazares es va unir al Bloc per intentar imposar a Isaura Navarro com a candidata per València en les eleccions generals, enlloc del candidat escollit per l'Assemblea d'EUPV d'acord amb els seus Estatuts, Antonio Montalbán. M'estalvie comentar ací com encaixa el suposat nacionalisme del Bloc amb el suport a una imposició des de Madrid.

I aleshores la direcció federal d'IU va organitzar, al marge de la direcció d'EUPV i dels seus Estatuts, una votació entre el cens d'EUPV per tal d'intentar traure els seus candidats i de pas imposar una coalició amb els mateixos que ens havien traït en el grup parlamentari de Compromís.

En aquesta situació es va produir una sensació de vertigen al si de la direcció del PCPV, per por a que EUPV fos finalment expulsada d'IU si no acomplíem els acords de la seua direcció. Però alguns vam defensar que calia ser coherents amb el que havia acordat l'Assemblea d'EUPV, que ja havia aprovat les seues candidatures d'acord amb els seus Estatuts.

I finalment vam fer front al desafiament de la direcció d'IU encapçalada per Gaspar Llamazares, negant-nos a participar en la votació imposada des de Madrid, a la qual es van presentar únicament els seus candidats. Encara que, per a contrarestar l'efecte d'aquesta votació, vam convocar paral·lelament un referèndum per a votar, d'acord amb els Estatuts d'EUPV, la coalició per a les eleccions generals amb Els Verds del País Valencià i Izquierda Republicana, ratificant a més les candidatures aprovades per l'Assemblea.

I el fet va ser que al nostre referèndum va haver més participació que en la seua votació. Però tanmateix Llamazares va reconèixer únicament aquesta, i va intentar imposar els seus candidats.

I va ser gràcies a que EUPV tenia personalitat jurídica que es vam poder personar davant la Junta Electoral per a poder presentar les nostres candidatures enfront de l'intent d'imposició des de la direcció encapçalada per Llamazares.

I així vam arribar al Consell Polític Federal d'Izquierda Unida, amb l'amenaça de l'expulsió d'EUPV.

Aquesta no es va produir perquè, a més del suport del PCE a la sobirania d'EUPV, els companys de la resta dels Països Catalans (Catalunya i les Illes Balears), i també la majoria de Madrid encapçalada per Ángel Pérez, que fins aquell moment havien donat suport a Gaspar Llamazares, es van negar també a vulnerar la sobirania d'EUPV. Amb el qual Gaspar Llamazares es va quedar per primera vegada en minoria al Consell Polític Federal d'IU.

Jo estava en aquell moment en Madrid, perquè encara que no era membre del Consell Polític Federal d'IU havia tingut que anar a Madrid per assistir a una reunió del PCE. I un conjunt de companys estàvem expectants del que passaria en la reunió d'IU.

I aleshores vam rebre un SMS de Ricardo Sixto, secretari d'organització d'EUPV, informant-

nos de que finalment s'havien acceptat les nostres candidatures i coalició.

De fet, Llamazares va haver de renunciar a la seua proposta, de manera que les candidatures d'EUPV es van ratificar en una votació conjunta a la de la resta... amb la oposició d'uns pocs, entre ells Pasqual Mollà i Joan Ribó, que van votar en contra.

Arran d'això, Iniciativa del Poble Valencià va consumir la seua separació d'EUPV, i es va presentar a les eleccions generals en coalició amb el Bloc i Esquerra Ecologista, amb una candidatura encapçalada per Isaura Navarro. I posteriorment Espai Obert seguiria el seu camí.

I com era previsible donada la situació de divisió, encara que els vam quasi duplicar en vots, ni Antonio Montalbán ni Isaura Navarro van ser elegits per al Congrés dels Diputats.

***

6.13. D'Albornos a Parra:

En la propera Assemblea d'EUPV, i en un ambient de consens intern, Marga Sanz va substituir a Gloria Marcos como a nova coordinadora general d'EUPV. I arran d'això es va plantejar la necessitat de substituir a Marga com a secretària general del PCPV en el seu XI Congrés, convocat per a finals de 2009.

En aquest context, Marga em va citar i em va plantejar la proposta de que Amadeu Sanchis, Alfredo Albornos i jo mateix expressàrem la nostra disponibilitat per assumir la secretaria general del PCPV, decidint posteriorment qui seria dels tres però formant en tot cas una única candidatura.

Jo vaig acceptar, amb la condició de que en les conferències comarcals no es confrontàrem els tres noms, sinó que es votaren en bloc.

Tanmateix, això no es va acomplir. De fet, la proposta dels tres no passava de ser un artifici per a mentrestant intentar convèncer a Amadeu. De manera que llevat de l'Horta Nord (la meua pròpia comarca, on jo em vaig negar a que el meu nom es confrontara amb els altres, subratllant que estàvem en la mateixa candidatura) i en la Plana Baixa, que van proposar també als tres alhora, en la majoria de les comarques es va defensar en solitari el nom d'Amadeu Sanchis, i en unes poques el d'Alfredo Albornos.

Paral·lelament s'havia llançat la candidatura de Víctor Domínguez, d'Alacant, que va rebre també el suport d'algunes comarques, especialment del sud del País Valencià.

En aquestes condicions, naturalment, quan vam tenir la següent reunió de la candidatura jo vaig retirar la meua disponibilitat. I com Amadeu, que no volia ser secretari general, va retirar també la seua, va restar com a única opció la d'Alfredo Albornos, que finalment va encapçalar la nostra candidatura.

I en l'XI Congrés la nostra candidatura va resultar majoritària. La candidatura minoritària va acceptar aquest resultat, i Alfredo Albornos va ser elegit secretari general per

unanimitat per la nova Comissió Política.

Jo vaig entrar en la nova Permanent com a secretari de Formació, encara que després, per desacords entre el secretari general i el de comunicació, Javi Parra, es va produir una reestructuració arran de la qual jo vaig passar a la secretaria de comunicació («ja que ara actues com a periodista», em va dir Alfredo), Javi Parra a elaboració programàtica i Víctor Domínguez a formació.

Però arran d'això es van generar una sèrie de tensions, que van arribar a una crisi de direcció en 2012. Tal com es descriu en l'informe aprovat pel XII Congrés del PCPV, «*en el marc d'una falta d'enteniment entre la secretaria general i la secretaria d'organització, la crisi va esclatar quan, arran d'un enfrontament entre l'administratiu de la seu del Partit i el seu secretari general, a proposta d'aquest la Comissió Política va acordar donar per no superat el seu període de prova i rescindir el seu contracte, el que va provocar un seguit de dimissions en diverses secretaries i en la direcció de la FIMPV, generant una situació que va conduir finalment a la dimissió del secretari general i a l'elecció d'una Comissió Política i d'Organització formada per 4 camarades per a dirigir el Partit fins a la celebració d'un Congrés Extraordinari, que finalment el Comitè Nacional va acordar convocar coincidint amb el procés congressual del PCE.*»

La Comissió Política i d'Organització a que es fa referència va estar formada per Víctor Domínguez i jo, que se suponia que assumíem la direcció política, i Rosa Pérez i Julia Sánchez, que se suponia que assumien la direcció organitzativa. Cal dir que la proposta d'aquesta Comissió, presentada per Amadeu Sanchis en la Comissió Política del PCPV, va sorgir d'unes negociacions en les quals jo no vaig participar. I de fet, jo vaig proposar que s'incorporés també Eddie Turney, u dels dimissionaris, com a secretari de moviments socials, però no va ser acceptat.

Cal dir que se suposava que els quatre membres de la Comissió Política i d'Organització renunciaven a presentar-se per a secretari general, encara que jo, que no havia participat en les negociacions, no vaig assumir cap compromís.

I en aquest context, Marga em va citar de nou i em va plantejar la proposta d'Antonio Montalbán per a secretari general, que seria consensuada amb Víctor Domínguez i Rosa Pérez. Julia Sánchez, tanmateix, que valorava negativament alguna de les seues actuacions com a secretari general de CCOO del País Valencià, no el va recolzar.

I paral·lelament, es va llançar un manifest crític, encapçalat per Javi Parra, i que va ser signat també per Amadeu Sanchis.

Tanmateix, en el Congrés Amadeu Sanchis es va integrar, junt amb Marga Sanz, Víctor Domínguez, Rosa Pérez i jo mateix, en la candidatura encapçalada per Antonio Montalbán.

I arribat el Congrés al final de 2013, de nou em va tocar a mi presentar l'Informe, que es pot llegir en <http://www.uv.es/pla/PCPV/inforXII.htm> i que descriu els fets entre l'XI i el XII Congrés. Aquest Informa va ser aprovat majoritàriament, com també ho van ser els documents polítics que jo també vaig defensar, encara que el manifest crític esmentat, que havia estat presentat com a esmena addicional, va ser també aprovat amb la meua oposició.

I arribada la votació de la Comissió Política va resultar majoritària, amb un resultat prou ajustat, la candidatura encapçalada per Javi Parra, que en la reunió de la Comissió Política va ser elegit secretari general amb els vots de la seua candidatura, mentre els membres elegits per la nostra votaven en contra o s'abstienem.

Posteriorment Javi Parra em va proposar incorporar-me a la Permanent com a secretari de comunicació interna. Jo vaig acceptar, deixant-li clar que assumia que el Congrés havia finalitzat i que, encara que jo no l'hagués votat, ell era el meu secretari general.

Tanmateix, es va convocar una reunió de la candidatura perdedora, a la qual jo vaig assistir però deixant clar que no anava a acceptar cap disciplina de vot, que calia assumir que el Congrés havia finalitzat i que havia acceptat incorporar-me a la Permanent. Com també ho va acceptar Amadeu Sanchis, i finalment es van incorporar també altres membres de la candidatura minoritària, com el mateix Antonio Montalbán. I lògicament, en la reunió de la Comissió Política que havia d'aprovar la composició de la Permanent, tant Amadeu Sanchis com jo vam votar a favor.

El conflicte intern del Partit es va traslladar a EUPV amb ocasió de la candidatura a les eleccions europees de 2014. S'havien proposat els noms de Dori Guamán, Marina Albiol i Asensi G. Machí, i després d'un debat en la Comissió Política del PCPV es va votar entre els tres noms per a traslladar una proposta ordenada a EUPV. Per tal com l'expectativa era obtenir únicament un eurodiputat del País Valencià, cadascú va votar únicament un nom, resultant en l'ordre abans indicat.

Arribada la reunió del Consell Polític Nacional d'EUPV, Javi Parra, el secretari d'organització del PCPV Miguel Angel Lorente i jo mateix vam citar als tres per a proposar-lis presentar-se com a candidatura col·lectiva en l'ordre aprovat per la Comissió Política del PCPV. Dori i Asensi van acceptar, però Marina va dir que preferia anar a soles. Cal assenyalar que, per tal com en EUPV es pot votar sempre en llista oberta, encara que Marina hagués participat en la candidatura col·lectiva els seus partidaris la podrien haver defensat i votat en primer lloc. Però Marina va preferir confrontar amb el PCPV, el seu Partit.

I davant del Consell, altre company de València i jo vam defensar la candidatura de Dori i Asensi, en tant que la candidatura de Marina va ser defensada per representants dels Independents, Espai Alternatiu, Izquierda Republicana i Esther López Barceló, diputada autonòmica i membre del PCPV. I en la votació Marina va resultar majoritària, quedant Dori en segon lloc i Asensi en tercer.

En una reunió posterior de la Permanent, Antonio Montalbán va dir que, encara que ell no era membre del Consell Polític Nacional, si hagués estat hagués votat per Marina Albiol, amb el qual jo li vaig mostrar el meu desgrat.

Posteriorment Antonio Montalban, i alguns altres, van abandonar el PCPV, mostrant el greu error que havia segut presentar-ho com a candidat a secretari general.

Marga Sanz, per la seua banda, es va mantenir dins de la cohesió del PCPV, i davant les eleccions autonòmiques de 2015 la vam recolzar, junt amb Izquierda Republicana (que

s'havia reincorporat a EUPV) i Izquierda Abierta (el nou partit encapçalat per Gaspar Llamazares), com a candidata a la presidència de la Generalitat i cap de candidatura per València.

Per la seua banda, els Independents, Espai Alternatiu i un sector del PCPV encapçalat per Víctor Domínguez, Esther López Barceló i Marina Albiol van recolzar la candidatura encapçalada per Ignacio Blanco, que va resultar majoritària en les Primàries obertes convocades al respecte. Naturalment, amb el sistema proporcional d'EUPV, Marga Sanz ocuparia el segon lloc de la candidatura per València. Però finalment vam quedar per sota del 5% mínim per obtenir escons, i vam quedar fora de les Corts Valencianes, encara que vam augmentar la representació municipal, amb l'excepció de les capitals de província on la vam perdre.

Posteriorment Ignacio Blanco va presentar la dimissió de la direcció d'EUPV i Marga Sanz va posar el seu càrrec a disposició del seu Consell Polític Nacional, però encara que una part dels seus membres van intentar forçar la seua dimissió, va obtenir el suport majoritari per a la seua continuació. Cal dir que aquest suport majoritari corresponia a la majoria del PCPV, a Izquierda Abierta, a Izquierda Republicana i a un sector dels Independents encapçalat per Gloria Marcos i Ricardo Sixto, en tant que es posicionaven en contra el sector d'Independents encapçalat per Ignacio Blanco, Espai Alternatiu i una minoria del PCPV.

I cal dir també que, quan estic redactant aquestes memòries en juliol de 2016, el sector minoritari del PCPV al que es fa referència, encara que ha deixat d'assistir a les reunions del reanomenat Comité Central del PCPV, manté la seua afiliació al PCPV i el suport de la direcció federal del PCE. I continuen participant en minoria al Consell Polític Nacional d'EUPV, en el qual finalment Marga Sanz va fer efectiva la seua dimissió com a coordinadora general i l'Executiva va ser substituïda per una Gestora en tres reunions del Consell Polític Nacional: la primera va escollir una Gestora de 28 o 29 membres (el número total va quedar confús), que en la segona reunió va veure rebutjada la seua proposta d'estructuració, va dimitir i va ser substituïda en una tercera reunió el 20 de febrer de 2016 per altra Gestora formada per Roberto Rovira, Conxa Querol, Javier Casado, Miguel Angel Lorente, Estefanía Candel, Marisa Bergaz, Francesc Calatayud, Mª Ángeles Llorente i Rafa Úbeda, aprovada per 57 vots a favor, tres en contra i dos abstencions i encapçalada pels tres primers. Jo no vaig assistir a aquesta reunió per tal com va coincidir amb la mort de la meua companya Sara de Bedoya, en honor de la qual es va guardar un minut de silenci.

***

6.14. IUCM:

En aquest relat de dissidències i escissions (més tard parlaré de les confluències) no puc deixar de fer referència al conflicte produït en Madrid al voltant de les eleccions municipals de 2015, que encara que alié al País Valencià va tenir repercussions mediàtiques que ens van afectar.

Recordem la història. El Consell Polític Federal d'Izquierda Unida (del qual jo vaig acceptar formar part per pressions del secretari general del PCE, José Luis Centella, quan era

membre del quartet que formava la Comissió Política i d'Organització del PCPV) havia adoptat com a criteri que per a les eleccions municipals IU es presentaria eventualment en coalició amb altres forces polítiques, encara que va deixar la porta oberta a altres opcions de forma excepcional i aprovada per referèndum de l'afiliació.

Per altra banda, en Madrid havia hagut un enfrontament secular, des dels temps d'Anguita, entre el sector majoritari liderat per Ángel Pérez i el sector que s'oposava a ell. El darrer episodi d'aquesta batalla es va donar al voltant de les anomenades «targetes black» de Bankia, a pesar de que els únics posseïdors d'aquestes targetes, José Antonio Moral Santín i Rubén Cruz, ja estaven fora d'IU quan va esclatar l'escàndol. Però es van demanar responsabilitats polítiques als que havien estat coordinadors d'Izquierda Unida de la Comunidad de Madrid (IUCM). I encara que la competència per aquestes responsabilitats polítiques (no se'ls acusava directament de corrupció) corresponia clarament a IUCM dins del funcionament federal d'IU, se'ls va exigir des de la direcció federal d'IU.

En aquest marc, el Partit Comunista de Madrid (PCM) s'havia desvinculat d'IUCM i estava participant en un procés de confluència anomenat Ganemos Madrid, que finalment va confluir amb Podemos Madrid amb una proposta de partit instrumental anomenat Ahora Madrid.

Doncs bé, la direcció d'IUCM va convocar un referèndum entre l'afiliació de la ciutat de Madrid per optar entre participar en la candidatura del partit instrumental Ahora Madrid o presentar-se amb les sigles d'IU en coalició amb altres forces. Però el PCM es va negar a participar en aquest referèndum, que va ser també desautoritzat per la direcció federal d'IU. En aquestes condicions, va resultar majoritari presentar-se amb les sigles d'IU, però la direcció federal d'IU no va reconèixer ni aquest resultat ni la candidatura municipal presentada per IUCM, la qual, en canvi, sí va rebre el suport individual del coordinador general d'IU, Cayo Lara.

El resultat de les eleccions, com és conegut, va ser que la candidatura d'IUCM no va obtenir representació en l'Ajuntament de Madrid, en tant que Ahora Madrid va ser la força progressista més votada i va obtenir l'alcaldia en la persona de Manuela Carmena amb el suport del PSOE.

I en aquestes condicions en va reunir el 7 de juny el Comité Federal del PCE. I allí vaig assistir a un espectacle de sadisme.

Els membres del sector minoritari del PCM, que també ho eren del sector majoritari d'IUCM, intervenien totalment aixafats, des de la depressió de la derrota. I va haver un seguit d'intervencions del sector majoritari del PCM acarnissant-se amb ells, anomenant-los «el partit de Bankia» i demanant la «desfederació» d'IUCM, és a dir en la pràctica la seua expulsió col·lectiva d'IU, de manera que hagueren de demanar individualment el seu reingrés, «*Y habrá que ver a quien se acepta*», va reblar el secretari general del PCM. I he de dir que, més enllà de les discrepàncies polítiques, em va copsar la falta d'humanitat i empatia d'aquell acarnissament amb uns companys derrotats.

Cayo Lara va intervenir en contra de la «desfederació», assenyalant entre altres coses que «*No querría «desfederar» a Marcos Ana*». I jo també vaig intervenir en el mateix sentit (es pot

llegir el text de la meua intervenció en <http://www.uv.es/pla/pce/15607int.htm>).

I després de que el secretari general del PCE, José Luis Centella, es va pronunciar en la seua intervenció final a favor de la «desfederació», vaig votar en contra del seu Informe. I el meu va ser l'únic vot en contra: el grau d'aixafament del sector vinculat a IUUCM era tan gran que ni tan sols es van atrevir a votar en contra, i es van limitar a abstenir-se.

I quan l'Informe va ser aprovat (amb el meu únic vot en contra, com ja he dit) vaig redactar la meua dimissió del Consell Polític Federal i se la vaig entregar a un compresiu Cayo Lara. I ho vaig fer perquè no estava disposat a recolzar allí la posició majoritària del Comité Federal del PCE, però tampoc volia actuar com havia fet la minoria del PCPV que s'oposava dins d'EUPV als acords del seu Partit.

7. Republicà

Podria haver inserit el que segueix entre els esdeveniments de la història del Partit que es relaten en el capítol anterior. Però pense que té prou especificitat per a tractar-ho per separat.

Allà per 1968 no teníem dubtes que érem republicans. Recorde l'anècdota que en el VIII Festival Internacional de la Joventut i dels Estudiants en Bulgària ens van proporcionar una bandera bicolor monàrquica per a la desfilada inaugural, i es vam negar a desfilarrere d'ella. De manera que vam llevar la bandera del enorme pal que ens havien donat, i li vam posar una de les banderes tricolors republicanes que portàvem.

I ho recorde com una escena surrealista. L'uniforme de la UJCE era amb camisa blanca i pantaló blau fosc, però cadascú s'apanyava com podia. De manera que l'abanderat, un jove alt i desmanegat, va desfilarrere amb una samarreta blanca portant l'enorme pal amb una petita bandera en la punta. I així vam marxar entre fileres de joves búlgares que ens saludaven amb crits de «Hispania, Hispania!» i «No pasagán».

I recorde també un 14 d'abril en la Facultat, quan vam distribuir en el vestíbul insígnies de cartró amb una bandereta republicana i una agulla per a penjar-se-la en la solapa.

Altra qüestió és que plantejàrem com a objectiu immediat no la República, sinó la consecució de la democràcia, plantejant la República com el resultat que proposàvem del Procés Constituent que s'hauria d'obrir.

Així, en el meu darrer encontre amb la Brigada Política i Social a la que he fet referència, en preguntar-me si en la meua intervenció en l'acte pel qual em interrogàvem havia demanat la República, vaig contestar

- No, porque la alternativa ahora no es entre República y Monarquía, sino entre Democracia y Dictadura

que era precisament la política del PCE en aquell moment.

Però no dubtàvem de la nostra condició republicana, i de que al si del Procés Constituent propugnàriem la República.

***

Però això ens va resultar traumàtica l'escena de la direcció del PCE, arran de la seua legalització, davant d'una gran bandera monàrquica.

En una assemblea de l'organització universitària del Partit, Antonio Palomares i Pedro Zamora van intentar justificar l'acceptació de la monarquia per a evitar el perill d'un Colp d'Estat militar després de la legalització del PCE.

I jo vaig intervenir dient que això no tenia sentit. Que en un context en el que Adolfo Suárez tenia el suport tant de l'oligarquia com de la classe treballadora, un eventual Colp d'Estat no tindria base social i no podria prosperar.

Clar, no sabíem que l'acceptació de la monarquia era part del pacte secret entre Santiago Carrillo i Adolfo Suárez per a legalitzar al PCE. Perquè aquest pacte va ser ocultat tant a la base del PCE com al seu Comité Central, i Santiago Carrillo va comptar únicament amb la seua autoritat com a secretari general per a que el Partit s'empassés la monarquia. I únicament molts anys després Carrillo desvelaria el contingut de les seues converses amb Suárez.

I naturalment, a partir de la meua intervenció oposant-me a la proposta del secretari general, vaig ser etiquetat com a dissident. Però això ja he contat abans.

Me va semblar també vergonyós que en el míting electoral de Santiago Carrillo en la plaça de bous el servei d'ordre del Partit es dedicués a impedir l'exhibició de banderes republicanes. I vaig publicar un article titulat «*El dret a ser republicà*».

***

Del IX al XII Congrés del PCE, en cada ocasió presentava una esmena als documents congressuals reivindicant la República, que s'aprovava en l'organització d'Universitat i es rebutjava en els nivells superiors.

Fins que després del XII Congrés, com he relatat, vaig ser incorporat a la comissió de redacció del nou Manifest Programa del Partit.

En aquesta comissió vam treballar més companys i companyes, però la tasca principal d'elaboració la vam fer entre Paco Frutos, Simón Sánchez Montero (singularment, els dos que van debatre sobre leninisme en el IX Congrés) i jo mateix. I la redacció final la vaig mecanografiar en el meu ordinador d'aleshores, un rudimentari Amstrad PCW8256 amb pantalla verda.

I alguna premsa, a la que va arribar el text, va destacar que el tema de la República es tractava amb «delicadesa». S'assenyalava, així, en un apartat titulat «*La perspectiva republicana*», que «*la democratización en profundidad de las instituciones políticas habrá de desarrollar la electividad, control y revocabilidad de todos los cargos públicos*», y que «*El pleno desarrollo de estos principios conduce a la electividad del Jefe del Estado, con la instauración de un sistema republicano, que debería ser una República Federal*».

Però quan el text va arribar a la Permanent del PCE, encapçalada per Julio Anguita, alguns dels seus membres com Josep Palau van muntar en còlera. I la proposta de Manifest Programa va ser aparcada i mai més es va saber d'ella.

I per a evitar que el nostre treball quedara en l'oblit, vaig fer una reelaboració resumida del mateix que, amb el títol de «*Por la disolución de los Estados*» i el subtítol «*Propuesta para un manifiesto-programa comunista*» vaig presentar en el col·loqui internacional sobre «*El papel de la izquierda transformadora en los países avanzados en el cambio de siglo*» que la Fundació d'Investigacions Marxistes (FIM) va organitzar en Marbella en febrer de 1989. Pot trobar-se en les pàgines 75-102 del primer volum del llibre publicat amb aqueix títol per la FIM.

***

Per al XIII Congrés en 1991 es va presentar una proposta diferent de «*Manifiesto del PCE para la izquierda*», el redactor principal del qual semblava ser Manuel Monereo, i en el qual no es feia esment de la República.

I com he relatat abans, va ser mitjançant una esmena de l'Agrupació d'Universitat del PCPV, redactada per mi i titulada «*Una propuesta federal para la socialización del Estado*», que es va recuperar la reivindicació de la República pel PCE.

Per al XIV Congrés, que es va celebrar en 1995, es va plantejar la reelaboració o actualització del «*Manifiesto del PCE para la izquierda*», i de nou em van nomenar membre de la seua comissió redactora. I la meua tasca va consistir essencialment en sintetitzar el text mantenint el seu contingut, des de més de vuitanta pàgines a unes quaranta. I en aquest cas, a pesar de no ser encara membre del Comité Federal, vaig actuar de ponent davant del Congrés, que aprovaria de nou el Manifest, inclosa la definició republicana, i m'elegiria, per primera vegada, per al Comité Federal.

***

Amb aquests precedents s'entendrà que quan, anys després, el Comité Federal del PCE aprovara una autocrítica per les renúncies durant l'anomenada «transició», i en particular pel que fa al republicanisme, i el secretari general Paco Frutos diguera que va ser una equivocació de tothom, jo no vaig dir res en públic, però en finalitzar la reunió vaig anar fina a la Mesa i li vaig dir:

- Paco, jo no.

8. Confluint

He estat narrant tot un seguit de dissidències i escissions al llarg de la història del PCPV. Però de fet, m'he passat tota la vida confluint.

***

8.1. SUMPC:

De xiquet vaig intentar formar la SUMPC (Societat Unida Mundial Pacífica i de Camaraderia), i fins i tot vaig redactar els principis d'aquest partit. Però això ja va ser el resultat d'un procés.

El meu despertat a la consciència política, o si es vol el primer fet polític que recorde, va ser la crisi del Canal de Suez de 1956, quan jo tenia 8 anys. Vaig estar en contra de l'intent del colonialisme britànic d'apoderar-se del Canal invadint Egipte, intent que va comptar amb la oposició dels USA sota la presidència d'Eisenhower.

Potser per això el primer partit polític unipersonal que vaig formar era pro-nordamericà, enfront del partit polític unipersonal del meu company Francisco Palau, que estudiava batxiller amb mi en l'escola del meu pare, i que era pro-rus.

Però finalment van fusionar els nostres partits. Aquesta va ser la meua primera confluència.

***

8.2. Del GIE al PCE:

Ja en la Universitat, en els primers cursos de la carrera, vaig formar el GIE (Grup Intimista Estudiantil), format per aquells que signaven el «Manifiesto universal» al que es fa referència en el capítol 3.

I per cert que en una enquesta entre els alumnes del meu curs van haver més «intimistes» declarats que comunistes, cosa de la que em vaig vantar en aquell moment. Clar que algun membre del PCE del meu curs, com va ser el cas d'Emilio, el responsable polític de la cèl·lula de Ciències, per prudència es va declarar socialista...

Però en l'estiu de 1967, després de finalitzar el tercer curs, jo mateix em vaig declarar comunista per primera vegada. En un lloc molt singular: en Piccadilly Circus.

Va ser, clar, durant el viatge a Anglaterra al que vaig fer referència. Jo portava al pit diferents insígnies de cartolina agafats amb imperdibles. I en una d'elles posava «GOD IS RED» (Deu és roig). I en Piccadilly Circus, en el centre de Londres, rodejat de hippies, un jove italià va llegir la meua insígnia i em va preguntar:

- Comunista?
- Sí - li vaig contestar, interpretant que es referia al significat de la paraula «red» (roig) qualificant a Déu.

I aleshores ell es va identificar també com a comunista. I per tal com, davant d'ell, jo m'havia identificat com a tal, vam estar tots dos parlant com a comunistes. Per primera vegada en la meua vida.

El curs següent, parlant amb Emilio, li vaig dir que jo era partidari de la fusió entre el GIE i el PCE. I Emilio em va contestar irònicament que el PCE hauria d'estudiar si estava d'acord.

Però finalment, a final d'abril de 1968, Anselmo em proposaria ingressar al PCE. I jo directament li vaig dir que d'acord.

Després em va contar que la meua ràpida resposta li va fer desconfiar: va pensar que no me ho prenia en serio. Tanmateix, la meua pertinença al PCE es perllongaria per dècades fins al present, més enllà que la de molts dels meus companys de cèl·lula d'aleshores.

Jo li vaig explicar que per tal com a mi m'agradava molt debatre, res més natural que ingressar en una organització on ens reuníem precisament per a això.

De manera que, d'alguna manera, el meu ingrés al PCE va ser la meua segona confluència, des del GIE. De fet, Julio Pérez de la Fuente, que també havia estat al GIE, ingressaria al PCE a proposta meua durant l'estiu.

Me van convocar a la següent reunió de cèl·lula, el 4 de maig, sota uns pins fora de València (potser en La Canyada), on es va confirmar el meu ingrés, i per tant és la data que jo sempre done com la d'aquest ingrés.

I la cosa va ser que en la cèl·lula em vaig trobar amb la mateixa colla d'amics i amigues, prou d'ells del meu curs, amb els quals m'ajuntava habitualment i anàvem a prendre quelcom als bars. De manera que en la pràctica em vaig continuar reunint amb les mateixes persones, i parlant pràcticament de les mateixes coses, tan sols que clandestinament.

El solapament entre la colla d'amics i l'organització del Partit va donar lloc a una anècdota curiosa.

Resulta que pel 1968 el PCE estava fent una campanya de recollida de diners per simpatitzants. I jo li vaig demanar diners per al Partit a la meua tia Irene, que vivia amb nosaltres en Meliana. I ella em va donar, crec que 25 pessetes, dient-me que si jo estava en això no podia ser res dolent.

Però en la tardor de 1968 es va produir la caiguda d'Antonio Palomares i el Comitè Provincial, i ens van donar la consigna d'amagar-nos. Jo li vaig preguntar a Emilio:

- ¿Y dónde me escondo?
- ¡Vete al monte! - em va contestar.

Jo ho vaig interpretar literalment, i quan vaig arribar a casa vaig dir que s'estava produint una batuda policial al moviment estudiantil i que m'havia d'amagar. De manera que vaig agafar motxilla i sac de dormir i me'n vaig anar al carrer.

Vaig mirar al lluny i vaig veure les muntanyes més properes, darrere de Rafelbunyol, de

manera que vaig agafar el trenet. Per comprovar que ningú em seguia vaig anar primer a Alboraià, vaig baixar, i vaig esperar al proper trenet cap a Rafelbunyol. En Rafelbunyol vaig baixar i em vaig anar caminant fins a les muntanyes. I allí vaig passar la nit. Per cert que va ploure, i com el meu sac de dormir no era impermeable prompte es va quedar xopat, de manera que vaig sortir d'ell, em vaig posar, crec, un impermeable, i vaig passar la nit sota la pluja.

Pel matí vaig posar a assecar al Sol el sac de dormir i vaig cercar un lloc millor per guarir-me. Finalment vaig trobar una mena de refugi de cabres, i allí vaig passar les nits següents.

Als tres dies, crec recordar, vaig baixar de la muntanya, vaig anar caminant a Puçol i des d'una cabina vaig cridar a casa i parlar amb la meua germana, que em va dir que, aparentment, el perill havia passat, de manera que vaig tornar a casa.

Però uns dies després Asunción Marco em va dir que havia rebut la visita de la meua tia Irene. I que aquesta li va dir:

- Dime la verdad: ¿se han escondido también...?

i li va dir la llista pràcticament completa dels membres de la meua cèl·lula, que ella coneixia com amics i amigues estudiants que venien de vegades per casa.

I aleshores Asunción, superada la sorpresa inicial, li va dir que sí, que tots s'havien amagat. I la meua tia li va contestar:

- Gracias. Ya me quedo tranquila. Tenía miedo de que mi sobrino se hubiera liado con los comunistas.

***

8.3. Entre partits:

L'organització del PCE en la Universitat intentàvem establir relacions de col·laboració amb altres organitzacions d'esquerres, però era complicat en condicions de clandestinitat.

En 1969 havia arribat a la Facultat de Ciències un estudiant que sospitàvem era del PCE(m-l). Treballàvem junts en les activitats de la Facultat, i per exemple intervenia activament, com a marxista, en les classes de Política (i va coincidir amb mi en considerar un error la seua suspensió). Però volíem establir relacions de partit a partit, i jo li portava regularment el «Mundo Obrero», l'òrgan del PCE, però ell no deia ni piu.

Però un dia un company del PCE, no sé com, va interceptar un enviament de «Vanguardia Obrera», l'òrgan del PCE(m-l). De manera que la propera vegada que li vaig portar el «Mundo Obrero», a continuació li vaig dir que li portava quelcom més, i li vaig donar un «Vanguardia Obrera». I arran d'això es va obrir, i ens vam relacionar obertament.

Vam arribar a fer prou amistat, i de fet jo vaig anar de testimoni a la seua boda.

Una vegada que la policia el va detenir, me va contar després el seu interrogatori, i me va dir que quan li van preguntar si coneixia algun marxista en la Facultat, va esmentar el meu nom, però Manuel Ballesteros li va contestar:

- A éste ya lo conocemos, es marxista cibernético.

En tot cas, i tenint en compte que el PCE(m-l) qualificava al PCE com un partit revisionista, supose que el que me reconeguera com a marxista ho he d'entendre com un elogi.

Naturalment, quan les altres organitzacions s'havien format per una escissió del PCE, ens resultava més fàcil identificar-los. Així, per 1970 es va produir una escissió en l'organització de la Universitat, precisament al PCE(m-l). I això ens va donar ocasió de fer un acudit: seguint el principi dialèctic de relacionar allò general amb allò particular, ironitzàvem amb la possibilitat de fer un seminari sobre el tema «El conflicte xino-soviètic i la seua relació amb la problemàtica del Selectiu grup I». La relació, naturalment, era que en el Selectiu grup I hi havia un «pro-xino».

En tot cas, continuàvem cercant la col·laboració amb altres organitzacions d'esquerres o antifranquistes. Així, quan vam convocar públicament la manifestació en la «Plaza del Caudillo» l'1 de maig de 1972, finalment la convocatòria la vam fer conjuntament amb la LCR i amb el Partit Carlí.

Pot resultar estranya aquesta col·laboració amb el Partit Carlí per a qui els conega pels llibres d'història. Doncs els carlistes havien estat una organització reaccionària que s'havia oposat als liberals en el segle XIX, i que va col·laborar en el colp d'Estat del general Franco. I de fet pocs anys abans es dedicaven a difondre pamflets en la Universitat contra la gent d'esquerres. Però Carlos Hugo de Borbón Parma, el legítim hereu dinàstic segons els carlistes, havia passat a reivindicar les llibertats democràtiques, el federalisme i el socialisme autogestionari, al front del Partit Carlí.

Així, l'1 de maig, mentre els «revolucionaris» del PCE(m-l) feien «bots» als barris perifèrics, els «reformistes» del PCE i els nostres aliats s'enfrontàvem amb la policia en el centre de València.

Teníem previstos, crec recordar, quatre bots. El PCE ho faríem al carrer de les Barques, on jo vaig participar, com ja ho he relatat. I en altres tres llocs ho farien respectivament les Joventuts Comunistes, el Partit Carlí i la LCR. Malauradament, a la cita de la LCR va anar únicament la seua direcció, doncs la seua base no va acudir, vam suposar que per «respecte» a la policia. En tot cas, vam fer els altres bots, i arran de les detencions me vaig trobar als calabossos de la Prefectura de Policia amb un company del Partit Carlí. No seria la darrera vegada que coincidiríem. Ni tampoc, naturalment, amb els companys de la LCR en ocasions posteriors.

La col·laboració va continuar després del franquisme, clar, quan era habitual, si més no en la Universitat, fer convocatòries conjuntes per un sèrie de partits (al que després alguns s'han referit amb intenció denigrant com «sopa de segles»). Així vaig conèixer a Manolo Colomer, de la LCR, amb qui després coincidiria en diverses circumstàncies, alguna de les quals ja he relatat.

***

8.4. En la presó:

Com ja he assenyalat, dins de la presó les organitzacions antifranquistes ja no érem clandestines, i es podíem relacionar obertament.

Cal dir que la situació en la que me vaig trobar en la «Cárcel Modelo» de València va ser excepcional. Allò habitual, com va ser el cas en Carabanchel i en el Penal de Jaén, era que els presos polítics fórem majoritàriament del PCE.

I dins de les presons habitualment els presos polítics de les diferents organitzacions féiem activitats conjuntes i s'agrupàvem en Comunes on compartíem allò que en enviaven des de l'exterior, freqüentment des del moviment de solidaritat existent.

En Jaén, en particular, hi havia dues Comunes: la Comuna Gran, en la qual estàvem presos del PCE, de la LCR i d'altres organitzacions menors, i la Comuna Xicoteta, amb presos de ETA i el PCE(m-l).

Però, en un moment determinat, no recorde per quin motiu, al PCE es va proposar expulsar de la Comuna als companys de la LCR. Jo recorde que me vaig oposar, i encara que no vaig fer pública la meua oposició en la corresponent Assemblea de la Comuna, vaig ser expulsat del Comité del PCE en la presó per no haver intervingut activament en favor de la mateixa.

Però, en qualsevol cas, continuàrem realitzant activitats conjuntament, amb independència de la Comuna a la que cadascú estigués adscrit.

Així, féiem classes de Català, xerrades sobre Cine, un curs sobre Materialisme Històric amb el llibre de Marta Harnecker, un parell d'enquestes i un debat sobre Sexualitat i cursos de Matemàtiques: jo vaig arribar a estar impartint dues nivells simultàniament. I vaig organitzar fins i tot un Col·lectiu de Pedagogia, del treball del qual, per cert, vam fer un article per a la revista «Escuela 75» del Seminari de Pedagogia del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de València al qual jo pertanyia.

Per cert que la direcció de la presó ens va censurar l'article, obligant-nos a que enlloc de Col·lectiu de Pedagogia es digués Seminari de Pedagogia», i que enlloc de dir que estava format majoritàriament per obrers i camperols es digués que ho estava per persones de baix nivell educatiu, econòmic o similar. Clar que alhora vam filtrar el text en paper fi enrotllat dins d'un bolígraf, de manera que en la revista finalment es va publicar el text original sense retocs.

Posteriorment, després de sortir de la presó, alguns companys del Seminari de Pedagogia me comentarien al respecte que, pel que semblava, allò de les «condicions objectives» no estava escrit per a mi.

Aquest va ser, en tot cas, un exemple més de les moltes activitats unitàries que realitzàvem en la presó.

***

8.5. De la Junta a la Taula:

Quan vaig sortir de la presó ja s'havia format la Junta Democràtica, on estaven el PCE, CCOO i altres organitzacions polítiques. I paral·lelament es va formar el Consell Democràtic, amb el PSOE, la UGT i altres organitzacions polítiques.

A partir d'açò vam estar treballant per realitzar actes i mobilitzacions conjuntes entre la Junta i el Consell i per aconseguir unificar-les, cosa que finalment es va fer en 1976 en la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià.

La presentació de la Taula es va fer al si de la I Escola d'Estiu del País Valencià, en el Col·legi dels Jesuïtes. I en el debat que va seguir a la presentació va haver intervencions aplaudides que criticaven la col·laboració amb partits burgesos.

Aleshores jo vaig demanar la paraula. Cal dir que encara que la meua llengua materna fora el castellà, la meua llengua conjugal era el català, la llengua de la meua companya Sara, i havia començar ja a expressar-me en públic en català, encara que amb algunes dificultats i amb moltes «espardenyades». Però en aquest cas, i per a poder posar en peu a l'auditori, vaig haver de fer-ho en castellà, utilitzant tots els meus recursos oratoris per a felicitar als components de la Taula per haver arribat a constituir un organisme unitari per la democràcia.

***

8.6. SATE:

Al final del franquisme el nostre objectiu, i el de CCOO, era creat un sindicat unitari que evitara la divisió de la classe treballadora. Però quan CCOO encara era il·legal, UGT va celebrar pública i legalment el seu Congrés de relançament. Això va precipitar la transformació de CCOO en una Confederació Sindical.

Tanmateix, encara hi havia perspectives d'experiències sindicals unitàries en algun sector, com era l'Ensenyament.

Així, en una reunió d'ensenyants del PCE en València es va acordar impulsar un sindicat unitari de l'Ensenyament, encara que es poguérem afiliar individualment a CCOO sense constituir una Federació d'Ensenyament. I així vam adquirir els seus bons-carnet amb una mà fent el signe de la victòria, i que per ser encara il·legal no contenia dades personals.

En la Universitat ens vam reunir amb Joan Romero i algun altre company del Partit Socialista del País Valencià, que estava en procés d'integració en el PSOE, per tal d'explorar la possibilitat d'impulsar conjuntament en la Universitat la creació d'un sindicat unitari a partir de les estructures assembleàries del moviment de PNNs. Però ens van dir que el que anaven a fer era posar en peu la UGT també en la Universitat.

Mentrestant, alguns companys del Partit van impulsar la formació de la Federació d'Ensenyament de CCOO del País Valencià, que va tenir a Guillermo Gil com el seu primer secretari general. Encara que, en atenció al que s'havia acordat en la reunió d'ensenyants del Partit, es va establir que s'admetria la doble afiliació al SATE, Sindicat Assembleari de

Treballadors de l'Ensenyament, format a partir del moviment assembleari en l'ensenyament no universitari.

En la Universitat estàvem ja funcionant com CCOO quan dos companys de Psicologia, Gonzalo Serrano y José Sánchez Cánovas, van proposar la creació del SATE en la Universitat. I alguns de nosaltres, que s'havíem afiliat també individualment al SATE, vam organitzar la seua presentació en Ciències.

Tanmateix, en l'acte de presentació vam estar únicament els dos companys de Psicologia i 7 o 8 companys de Ciències membres del PCE i de CCOO. De manera que, quan es van anar, ens vam mirar i vam concloure que no tenia sentit crear una doble estructura sindical per a reunir-nos els mateixos, i que per tant era preferible limitar-nos a treballar en CCOO.

Però per la seua banda, sembla que els dos companys de Psicologia van pensar que no tenia sentit crear el SATE en la Universitat per a l'hegemonitzarem des del PCE.

I així va finalitzar el primer intent d'introduir el SATE en la Universitat de València.

***

8.7. La UPV:

Després del seguit d'expulsions que s'havien produït al PCE arran de 1980, en 1982 es va constituir la Unitat del Poble Valencià com una coalició entre el Partit Nacionalista Valencià i l'Agrupament d'Esquerra del País Valencià, on participaven alguns dels que havien estat expulsats del PCPV, encapçalats per Ernest García. Posteriorment, per a les eleccions autonòmiques de 1983, s'incorporaria una Esquerra Unida del País Valencià formada a partir de la unió dels trotskistes de la LCR i els maoistes del Moviment Comunista (MC).

En aquest context, vaig publicar en la premsa (Levante) un article recomanant el vot a la UPV en les eleccions autonòmiques, per a premiar el procés de confluència que s'havia produït al seu si, mantenint el vot al PCPV en les simultànies eleccions municipals.

Però la UPV, que encapçalat per Ernest García no va arribar al 5% de vots requerits per l'Estatut de la Comunitat Valenciana, no va entrar a les Corts Valencianes, en tant que el PCPV obtenia 6 escons, encapçalats per Antonio Palomares.

Mentrestant, jo vaig plantejar en l'Agrupació d'Universitat del PCPV que votaria a favor de qualsevol sanció contra mi que es proposara, per la recomanació de vot que havia fet. Però en un context en que bona part del funcionament de l'Agrupació descansava sobre el meu treball, els companys es van plantejar quina sanció se me podria aplicar que me permetera seguir treballant, i finalment van proposar fer-me una amonestació, i així ho vam aprovar.

Però en 1984 la UPV va acordar constituir-se com a partit polític unificat, dissolent al seu si els partits component de la prèvia coalició. El que era Esquerra Unida del País Valencià no va acceptar la seua dissolució i es va separar d'UPV, encara que part dels seus membres, especialment els no vinculats a LCR o MC, es van integrar a títol individual.

I mentrestant, com he relatat abans, el sector «carrillista» havia abandonat el PCE, i quedat fora del PCPV arran del seu IV Congrés, però mantenint la majoria dels seus diputats en les Corts Valencianes. I en 1986 es va formar Izquierda Unida, el nom de la qual no es podia traduir al País Valencià per estar ja registrat el nom d'EUPV.

En aquestes condicions, per a les eleccions autonòmiques de 1987 es va fer una coalició al País Valencià entre IU i la UPV, que va aconseguir 6 escons a les Corts Valencianes, d'ells 4 d'IU i 2 d'UPV. Però molt prompte UPV va trencar la coalició i els seus diputats van passar al grup mixt. Aquest va ser el final del primer intent de confluència de l'esquerra al País Valencià, que no es repetiria fins a vint anys després.

***

8.8. Cap al Bloc:

No, no me referisc al que en 2016 és el «Bloc Nacionalista Valencià», sinó al que va ser el Bloc de la Universitat de València.

Va tenir un precedent en 1979, en el que es va anomenar Interestamental per agrupar professors numeraris, no numeraris (PNNs), estudiants i personal d'administració i serveis (PAS) en vistes a les eleccions de rector.

Vam realitzar una sèrie d'Assemblees parlant del programa i de les candidatures. Com a possibles vicerectors es barallaven entre altres els noms de Josep Guia, José Sánchez Cánovas, Joan Romero i jo mateix. I cal dir que en aquest procés vam treballar estretament juntes les organitzacions universitàries del PCE i del PSOE. I com a possibles candidats a rector es plantejaven Joaquín Colomer, catedràtic de Medicina, i Llorenç Ferrer, que va ser degà de Ciències i després de Matemàtiques. De fet, en una Assemblea de la Interestamental a la qual van assistir, ambdós van manifestar la seua disposició a encapçalar la candidatura al rectorat que s'acordés.

Cal assenyalar que el Claustre, en l'immediat postfranquisme, estava compost majoritàriament per professors numeraris. I que entre aquests hi havia un fort rebuig cap a Llorenç Figueres, que pel contrari era vist favorablement per molts estudiants. En l'origen d'aquest rebuig estava la seua actuació com a degà de Ciències en connivència amb els estudiants quan van ocupar la Facultat de Ciències en 1975, obligant a tancar els Departaments arran d'una perllongada vaga docent de PNNs que tanmateix romanien als seus Departaments investigant.

En aquestes condicions, vam considerar que era més viable la candidatura de Joaquín Colomer. I a un altre company de Matemàtiques, Paco Montes, i a mi, ens van encarregar la tasca de plantejar-se-ho a Llorenç Ferrer, aconseguint que acceptara renunciar a optar a rector formant part de l'equip com a vicerector.

Però posteriorment Joaquín Colomer ens va plantejar que no estava disposat a portar a Llorenç Ferrer en el seu equip. I a mi me va tocar parlar amb Llorenç Ferrer per a comunicar-li la seua exclusió.

Cal dir que aleshores jo era Professor No Numerari, amb una situació laboral inestable, i que Llorenç Ferrer era el director del meu Departament, del qual depenia en bona part la meua continuïtat. I diu molt de l'altura moral de Llorenç Ferrer que no solament no prenguera cap represàlia contra mi, sinó que continués recolzant-me fins aconseguir una plaça estable de Professor Titular.

I en això estàvem quan vam llegir en el diari local Las Provincias que Joaquín Colomer llançava la seua candidatura a rector acompanyat d'Agustín Escardino i Ángel Ortí, al marge de la Interestamental.

Immediatament vaig anar a casa de Joan Romero amb altre company del PSOE, i vam cridar per telèfon a casa de Joaquín Colomer. Quan es va posar la seua dona i va preguntar qui era, vaig contestar

- El PCE i el PSOE.

Joan Romero me reprotxaria que ho hagués dit d'una manera que semblava que estaven tot el PCE i tot el PSOE a l'altre extrem de la línia telefònica. Però quan Colomer es va posar va confirmar la notícia del diari, que suposava la seua desvinculació de la Interestamental.

En aquestes condicions es vam posar a cercar una alternativa per a rector, i vam pensar en Francisco Bosch Reig, degà de la Facultat de Químiques. En principi va acceptar i, amb el suport de l'Assemblea de la Interestamental, vam llançar la seua candidatura. Però el seu pare, Francisco Bosch Reig, antic degà franquista de la Facultat de Ciències, li va dir alterat que havia escoltat que es presentava a rector amb els comunistes, el seu fill, preocupat per la salut del seu pare, va renunciar.

Finalment hi havia formalment quatre candidats presentats: Joaquín Colomer, Llorenç Ferrer, Daroca (de la Facultat de Dret, d'extrema dreta) i l'esmentat Francisco Bosch Reig, encara que aquest havia presentat la seua renúncia.

En aquestes condicions, l'Assemblea de la Interestamental va acordar majoritàriament demanar l'abstenció. Tanmateix, els representants dels estudiants van acordar demanar el vot en blanc, i alguns sectors eren partidaris de votar a Ferrer.

Aleshores es vam reunir una comissió de treball de la Interestamental i vam redactar un comunicat al qual es demanava l'abstenció o el vot en blanc, afegint que tanmateix era de raó que alguns volgueren votar a Llorenç Ferrer. Josep Guia me va comentar irònicament que això era com dir «abstenu-vos de votar a Colomer per tots els mitjans al vostre abast».

Finalment, com era previsible, va ser elegit com a rector Joaquín Colomer, quedant Ferrer i Daroca en segon i tercer lloc respectivament.

***

Després d'aprovar-se la Llei de Reforma Universitària calia fer una nova elecció de rector. Però per això prèviament hi havia que acordar la composició del Claustre provisional que realitzaria aquesta elecció.

En aquest procés, CCOO vam promoure en 1984 la formació d'una Plataforma per una Universitat Democràtica, Progressista i Arrelada al País Valencià, de base assembleària, que aglutinava de nou a PNNs, professors numeraris, estudiants i PAS. Aquesta Plataforma tenia una forta implantació en les Facultats de Ciències, on participaven també Josep Guia i Llorenç Ferrer entre molts altres.

Cal dir que prèviament en molts centres s'havien format Juntes de Facultat de composició més democràtica que la que corresponia a la legalitat franquista, que anaven de l'estructura 30-30-30-10 (de professors numeraris, PNNs, estudiants i PAS) a la 25-25-25-25 de la Facultat d'Econòmiques. I en les Juntes de Facultat vam proposar una estructura del Claustre d'aquest tipus, que va ser aprovada per la majoria.

Tanmateix la Junta de Govern, que presidia el rector Colomer, en lloc d'acceptar la proposta majoritària dels centres va acordar un Claustre amb una major representació de professorat, encara que aquesta es distribuïria proporcionalment en cada centre entre numeraris i no numeraris, i disminuint la representació d'estudiants i PAS.

Arran d'això me van cridar de la premsa (probablement Maite Ducajú, del Levante) per demanar-me la valoració del moviment de PNNs sobre l'acord de la Junta de Govern. I vaig contestar que estàvem en contra. Preguntat si és que disminuïa la representació dels PNNs, vaig explicar que no, que l'augmentava, però que estàvem en contra perquè era antidemocràtica, al disminuir la representació d'estudiants i PAS.

Però quan me vas reunir amb Josep Guia ens vam somriure, i vam coincidir en que ens havien entregat el Claustre: en haver més PNNs que professors numeraris, al repartir-se proporcionalment la representació del professorat el sector més nombrós del Claustre seríem els PNNs, que érem precisament el sector més organitzat a través de les nostres assemblees. I a partir d'aquesta constatació vam començar el treball per a guanyar el Claustre i el rectorat.

Un estudiant de Física, Angel Juan, que participava en la Plataforma, me contaria posteriorment com havia vist el procés: resultava que Josep Guia i jo sempre s'enfrontàvem en les assemblees; fins i tot una vegada que es va posar una senyera quadribarrada en el Campus de Burjassot i en l'assemblea tothom va coincidir en mantenir-la, vam discutir si el lloc més adient era l'edifici de serveis on estava situada o l'edifici de Biològiques que era més alt; però a partir d'un moment determinat vam començar a defensar el mateix; i a guanyar totes les votacions.

A banda de la Plataforma, hi havia altres col·lectius progressistes en la Universitat. Existia el Col·lectiu Lluís Vives, de tendència nacionalista-valencianista. El PSOE havia promogut la formació d'un grup de professors, anomenat Grup dels Vint, al qual participaven entre altres Paco Tomás, Francisco Bosch Reig i Vicent Martínez Sancho. I en Filologia, Joan Oleza va promoure un manifest per a recollir signatures.

Josep Guia, Llorenç Ferrer i jo vam signar també aquest manifest, cercant ampliar la confluència progressista. I quan alguns membres del Grup dels Vint (en el meu cas, Vicent Martínez Sancho, que també era membre del Col·lectiu Lluís Vives) ens van convidar, Joan Oleza, Llorenç Ferrer i jo vam anar a una de les seues reunions.

Però en aquesta reunió un representant del PSOE va dir que no es podia acceptar la participació d'aquells que s'havíem destacat per l'oposició al projecte de Llei de Reforma Universitària, referint-se principalment a mi, que havia encapçalat la vaga del moviment de PNNs contra la mateixa. I així el PSOE va perdre la oportunitat de que el Grup que havia promogut fos el nucli de la confluència progressista.

Després de l'elecció del Claustre, un grup de claustrals membres del Col·lectiu Lluís Vives, de la Plataforma i també del grup de Joan Oleza i del Grup dels Vint vam signar una autoconvocatòria per a constituir un «Bloc per una Universitat Progressista, Moderna i Valenciana».

Prèviament es vam reunir l'Assemblea de Districte de PNNs i van delinear les nostres propostes per al Claustre, principalment la formació d'una Comissió d'Estatuts (de la que s'encarregaria Josep Guia) i l'ampliació de la Junta de Govern amb representants del Claustre (de la que em van encarregar a mi). Així mateix, havíem d'elegir un representant per a la Mesa del Bloc. Prèviament, des del Col·lectiu Lluís Vives ens van demanar que aquest representant no fórem ni Josep Guia ni jo, els més conspicus representants del moviment de PNNs. I encara que alguns ens van mostrar en desacord, Guia i jo ho vam acceptar i vam proposar a Vicent Tordera, que va ser recolzat per l'Assemblea.

Així, el 20 de març es va fer la reunió constitutiva del Bloc. I el 29 de març es va fer la primera reunió del Claustre.

Per aquesta reunió havíem presentat les dues propostes de l'Assemblea de Districte de PNNs: la constitució immediata, sense esperar a l'elecció del rector, d'una Comissió d'Estatuts, per tal d'anar avançant la feina; i l'ampliació de la Junta de Govern.

Tal com havíem quedat, Josep Guia va defensar la primera proposta, que es presentava bàsicament com una qüestió tècnica. Però el rector Joaquín Colomer es va oposar, plantejant la votació entre «votos a favor de la propuesta del profesor Guia» i «votos a favor de la propuesta de la Junta de Gobierno». I la proposta defensada per Guia va resultar àmpliament majoritària, demostrant així que el rector es trobava en minoria en el Claustre.

I així, quan jo vaig sortir a defensar la proposta, amb més càrrega política, d'ampliació de la Junta de Govern, ho vaig fer com a portaveu de la majoria. I, naturalment, va ser també aprovada.

Paral·lelament, la majoria dels estudiants claustrals van constituir el Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA). I en les successives votacions del Claustre es va fer palesa la solidesa de la nostra majoria.

En aquestes condicions, Josep Guia i jo vam demanar reunir-nos amb el Col·lectiu Lluís Vives. I els vam plantejar que havíem de triar ja un candidat a rector, i que hauria de ser del seu Col·lectiu (no del Grup dels Vint vinculat al PSOE). I el Col·lectiu va decidir proposar a Ramon Lapiedra, catedràtic de Física Teòrica, poc conegut per haver-se incorporat feia poc a la Universitat de València.

Però vam quedar en mantenir la seua proposta en secret, per a evitar les campanyes

mediàtiques en contra d'ell.

De fet, Las Provincias, el diari de la dreta, s'estava dedicant a donar pals de cec contra els que pensava que podien ser candidats a rector, i així va arremetre contra Llorenç Ferrer i Joan Oleza.

Feia poc s'havia creat un diari nou, el Diario de Valencia, de tendència progressista, que s'afegia als tradicionals Levante i Las Provincias. I al principi del procés, la corresponsal del Diario de Valencia era Mari Carmen Gimeno, una estudiant de químiques que formava part del nostre moviment.

Una vegada que Ramon Lapiedra havia vingut al meu despatx em van cridar per telèfon, i quan li vaig dir que era de la premsa es va inquietar. Però quan li vaig especificar que era Mari Carmen Gimeno es va tranquil·litzar. De fet, Mari Carmen sabia que el candidat «in pectore» era Ramon Lapiedra, però va mantenir el secret.

Singularment, Mari Carmen Gimeno va ser substituïda posteriorment en El Diari de València per Jesús Sánchez Carrascosa, que tenia molt pitjors canals d'informació que Mari Carmen. De fet, va escriure un article plantejant com a candidat a rector a Francisco Bosch Reig. Jo li vaig advertir que aquesta no era la proposta, però me va contestar que era la seua. En tot cas, el Diario de València estava posicionat clarament al costat del Bloc.

Havíem començat l'elaboració de les Bases Programàtiques del Bloc, quan el PSOE, que s'havia separat del Bloc, va promoure la candidatura a rector del catedràtic d'Econòmiques Aurelio Martínez, que es va llançar l'11 d'abril, encara que bona part dels membres del Grup dels Vint, com els que he esmentat abans, van romandre al Bloc.

Finalment es va convocar l'Assemblea del Bloc el 16 d'abril per aprovar les Bases Programàtiques, i el 17 d'abril per decidir el candidat a rector. Prèviament es van reunir assemblees de diferents centres i sectors, i màgicament va sortir per tots costats el nom del quasi desconegut Ramon Lapiedra. I en l'Assemblea es va produir tot un seguit d'intervencions lloant les seues qualitats: persona compromesa amb posicions democràtiques i progressistes, dialogant, acadèmicament brillant, etc. Naturalment, va ser recolzat per àmplia majoria, i al dia següent era portada de tots els diaris. Probablement va ser el millor llançament electoral d'un candidat que s'ha fet mai.

Aleshores vam continuar el debat del Programa i composició de la candidatura, a partir de les propostes del candidat. Un debat en el que sempre cercàvem el consens i la síntesi. En una ocasió, Ramon Lapiedra va començar una intervenció dient que anava a fer una transaccional, «com diu Pla».

Posteriorment el BEA faria una cançó que d'alguna manera em dedicaven, titulada «Plataneando», en la lletra de la qual es deia, dirigint-se al candidat: «Si a rector vols arribar, amb Pla hauràs de pactar, esmenar, transaccionar...».

Cal dir que tot aquest procés es desenvolupava mentre el PCE havia llançat la seua proposta de convergència política i social de l'esquerra de la qual el Bloc era una clara mostra, però a la qual s'oposava la direcció del PCPV, com he relatat abans. I un membre de

la direcció del PCPV que era professor d'Econòmiques es va posicionar en favor d'Aurelio Martínez i va aconseguir que la direcció del PCPV desautoritzés a la seua organització d'Universitat, que majoritàriament donava suport al Bloc. Clar que anys abans ja ens havien desautoritzat per no donar suport a la candidatura de Joaquín Colomer.

Jo vaig redactar un article criticant la posició de la direcció del PCPV, però prèviament se'l vaig mostrar a Paco Tomás, que em va dir que jo sabia el que feia. Però vam coincidir que no era oportú publicar-ho de moment.

Igualment, quan en la primera votació del Claustre Ramon Lapiedra va ser el candidat més votat, però no va obtenir majoria absoluta per l'abstenció del grup que encapçalava Joan Oleza (que havia quedat fora de l'equip rectoral) i un grup d'estudiants suposadament radicals, vaig enviar al Diario de Valencia un article cridant als abstencionistes a votar en la segona volta a Ramon Lapiedra. Però en una reunió del comitè de campanya del Bloc, Paco Tomás va suggerir que era millor publicar un article signat per membres del Grup dels Vint. De manera que vaig cridar a Jesús Sánchez Carrascosa i li vaig dir que retirara el meu article, però ens reservara el lloc per a l'article que l'anàvem a enviar del Grup dels Vint. I així ho vam fer.

I el dia de la segona votació al Claustre, en el moment en que els vots a Ramon Lapiedra van superar la majoria absoluta va esclatar una explosió de joia, reforçada a més en el meu cas per la consciència de que havíem derrotat als aparells del PSOE i del meu propi Partit. Paco Tomás me va dir que ja podia publicar el que volguera, i així ho vaig fer. I naturalment, des de la victòria ningú en la direcció del PCPV s'atreveria a criticar-me.

Va ser u dels dies més feliços de la meua vida.

***

8.9. La Plataforma Cívica pels Drets Socials:

Quan el Govern de Felipe González va començar a desenvolupar privatitzacions i polítiques antisocials, CCOO i UGT van impulsar la formació de diverses Plataformes, en defensa de l'ensenyament públic, la sanitat pública, etc. Però en aquestes Plataformes es va excloure la participació de partits polítics. I més enllà de les raons adduïdes, alguns vam pensar que el motiu de la exclusió era no fer palesa l'absència del PSOE de les mateixes.

En aquesta situació, vam impulsar la formació d'una Plataforma Cívica pels Drets Socials, que sí aglutinava organitzacions polítiques, sindicats i socials i persones a títol propi. Jo vaig participar en ella, junt a Oscar Cervera, en representació d'una Plataforma Universitària pels Drets Socials. I es reuníem habitualment en els locals sindicals de la Universitat de València, dels quals jo tenia claus. En la Plataforma participaven també, entre altres, Marisa Bergaz en representació d'EUPV, Pilar Garijo en representació del PCPE, Miguel Angel Ferris en representació de la CGT i Inma Campos en representació de CEDSALA.

Volíem organitzar una taula rodona, en la qual havia de participar un representant sindical. Podia ser algú de la CGT o de la Intersindical, organitzacions que formaven part de la Plataforma Cívica, però Vicente, un professor de Filologia que participava a títol personal, va

proposar que fora algú de CCOO, encara que no representara al seu sindicat sinó al seu sector crític.

En la Plataforma Universitària pels Drets Socials vam pensar que era més raonable que la representació sindical en la taula rodona fora d'algun sindicat participant en la Plataforma Cívica, i així ho vam defensar en la següent reunió de la mateixa. Però Vicente va insistir en la seua proposta de que fora algú de CCOO, negant-se a que el tema es sotmetera a votació. Com la discussió s'allargava i la irritació dels presents anava augmentant, finalment vaig demanar vots a favor de que fos la CGT i vaig alçar la ma, seguit per tots els demés llevat de Vicente, i així vam quedar.

A la sortida, Pilar Garijo me va comentar que Vicente deuria ser d'algun grup trotskista o així que volia boicotejar la reunió. I vaig haver de dir-li que no, que era membre del PCPV i que a més defensava posicions polítiques coincidents amb les meues. De fet, pensava que la seua actuació responia a una mena de joc per la seua banda.

En altra ocasió la Plataforma Cívica va convocar una concentració en el centre de València, per a la qual me van encarregar llegir el seu manifest. Però com el mateix dia hi havia una manifestació de la CGT i una Assemblea d'EUPV en la seu de CCOO, vam coordinar que en finalitzar l'Assemblea anàrem junts al lloc de la concentració, mentre la manifestació de la CGT es dirigia al mateix per l'altra banda. Així vam escenificar físicament la confluència.

***

8.10. Antiglobalització:

En 1996 s'havia fet palés que les polítiques neoliberals, antisocials, que aplicava el govern del PSOE de Felipe González no era una qüestió merament casolana. Pel contrari, el Tractat de Maastricht que donava lloc a la Unió Europea obligava a aquestes polítiques neoliberals.

En aquest marc, des de la Plataforma Cívica pels Drets Socials vam promoure en València la formació d'una Assemblea Antimaastricht que participaria en una campanya Contra l'Europa del Capital formant part d'un moviment general contra l'Europa de Maastricht.

En l'Assemblea Antimaastricht vaig treballar conjuntament amb companys i companyes que havien participat també en la Plataforma Cívica, com Oscar Cervera i Inma Campos, més altres que es van incorporar. Però a diferència de la Plataforma Cívica, l'Assemblea Antimaastricht funcionaria de forma assembleària, com una unió de persones i no d'organitzacions.

I vam organitzar un fum de mobilitzacions, encontres i seminaris. Com en aquell temps ja estava en Internet, es pot trobar un registre dels nostres debats i activitats en <http://www.uv.es/pla/maastricht>

Per cert que una vegada vaig rebre un correu electrònic des d'un país «perifèric» demanant-me informació sobre un departament de Ciències de la Salut de la Universitat de Maastricht.

Naturalment, el que havia passat va ser que una cerca en Internet amb la paraula «Maastricht» havia portat a la meua web. Vaig contestar que jo no tenia cap relació amb la Universitat de Maastricht, però informant sobre la ubicació de la pàgina web del departament pel que demanava, i que jo havia trobat fàcilment.

Per la seua banda, l'Assemblea Contra l'Europa de Maastricht es va integrar en una Xarxa de Resistència de l'Horta (<http://www.uv.es/pla/maastricht/xarxaes.html>).

I vam representar també una petita obra de teatre, l'Auca Antimaastricht (<http://www.uv.es/pla/maastricht/auca.html>) que jo vaig escriure i dirigir. Després d'una sèrie d'assajos en llocs públics com la plaça de l'Almoina darrere de la catedral de València, la vam representar en dues ocasions: en una Associació de Veïns i en la Fira Alternativa en el llit del Túria.

Les activitats de l'Assemblea Antimaastricht van continuar fins a 1999.

I a finals de 1999 va esclatar en Seattle el que es va anomenar moviment antiglobalització, amb un boicot de la cimera de l'Organització Mundial de Comerç que va sorprendre a molta gent, però no, clar, als que havíem estat seguint per Internet la seua preparació. La lluita contra el neoliberalisme, que en el moviment antimaastricht s'havia estés a l'àmbit europeu, adquiria així un caràcter global.

En 1998 s'havia format ATTAC, l'Associació per la Taxació de les Transaccions i per l'Ajuda als Ciutadans. I un grup de persones van convocar una assemblea en una Facultat per a crear ATTAC en València, assemblea que va ser multitudinària, i en la qual es va crear una comissió per a impulsar el seu desenvolupament

Però poc després es convocava altra reunió d'ATTAC, al marge d'aquesta comissió, en la qual un representant barceloní d'ATTAC Espanya va vindre a dir que ATTAC era una mena de franquícia, i que en València aquesta se la donaven a un grup encapçalat per José Fons, a qui jo coneixia del PCPV abans que participés en l'escissió «carrillista» i posteriorment s'integrés en el PSOE.

Naturalment, amb aquesta maniobra es feia molt difícil que ATTAC continuara essent un àmbit unitari d'actuació. Però en la següent assemblea de l'ATTAC «assembleari» vam estar debatent què fer, i finalment, a proposta d'alguns assistents de l'ATTAC-franquícia, es a dir, el reconegut per ATTAC Espanya, vam acordar anar a la seua propera reunió per a cercar la confluència amb ells.

Tanmateix, bona part dels «assemblearis» no van anar, de manera que ens vam trobar en minoria, però a més assistint a la seua reunió els estàvem donant legitimitat.

En aquestes condicions, i encara que alguns vam continuar formalment en l'ATTAC «oficial», formalitzant la nostra inscripció com a socis, els participants en l'ATTAC «assembleari» s'haguérem de plantejar la necessitat de canviar de denominació.

I com a principi de juny de 2000 s'havia creat en una reunió en Barcelona el Moviment de Resistència Global – Praga 2000 per preparar la resposta a la cimera en setembre del Fons

Monetari Internacional i el Banc Mundial, vam quedar en participar en aquest moviment, i vam organitzar el 22 de juliol de 2000 una acció davant del McDonald's del carrer Xàtiva de València repartint pa amb tomaca sota el lema «Contra el poder de les multinacionals, tornar la decisió a la ciutadania».

Arran d'això, vam començar a denominar-nos Col·lectiu "Pa amb Tomaca", i després MRG-Col·lectiu 'Pa amb Tomaca', indicant així que som part del Moviment de Resistència Global al País Valencià, constituint-nos com a Col·lectiu en la ciutat de València, i aspirant a coordinar-nos amb la resta de col·lectius d'aquest moviment al País Valencià... i a la resta del món.

Vam organitzar així, junt a altres col·lectius del País Valencià, el viatge a Praga per a participar en les mobilitzacions, i el mateix "dia d'acció global" del 26 de setembre del 2000 vam organitzar en València una Manifestació des d'un Kentucky fins a la Borsa, en la qual van participar també els companys d'ATTAC (en un número molt menor als del MRG). I a l'hora de llegir el manifest davant de la Borsa, com no portàvem megàfon em va tocar llegir-ho a mi fent ús de la meua veu assembleària.

Al llarg dels anys següents vam realitzar múltiples accions, de les quals conserve testimoni gràfic en <http://www.uv.es/pla/mrgpv-pat>. I d'alguna manera jo me vaig especialitzar en treballs de «manualitats».

Havia esclatat en Europa la crisi de les «vaques boges» malalties d'encefalopatia espongiforme bovina, de manera que vam organitzar una «performance» per la seguretat alimentària el 17 de gener de 2001, participant disfressats de vaques boges en la desfilada de Sant Antoni pel carrer Sagunt de València. Un company, Luis, portava una disfressa de vaca de cos sencer, però la resta portàvem carasses de cartolina que jo havia confeccionat amb una foto d'una vaca boja treta d'un diari. El retor que beneïa als animals se ho va prendre amb humor, i ens va beneir també a nosaltres quan desfilàrem davant d'ell. Però quan després vam voler tornar a apropar-nos a la desfilada, uns números de la Policia Nacional ens van tallar el pas i ens van identificar. Naturalment, jo els vaig requerir també als policies que s'identificaren amb els seus corresponents números, però ens van donar únicament el número del que els dirigia, sense acceptar la meua proposta de que m'identificaren únicament a mi per ser el major dels participants.

I el 17 d'abril, dia internacional de la lluita camperola, ens vam concentrar davant del Burger King del carrer Marqués de Sotelo de València repartint taronges ecològiques. En aquesta ocasió no vaig haver de fer manualitats, però Luis es va posar la seua disfressa integral de vaca per a llegir el manifest per la sobirania alimentària.

Per altra acció de caire antimperialista, en canvi, vaig haver de confeccionar cascos romans de cartolina, que portàvem mentre sonava la música d'«*Espartaco*» d'Stanley Kubrick.

I per a una altra acció contra el menjar fem al carrer Ribera de València, ja en octubre de 2003, vaig haver de confeccionar una hamburguesa gegant.

Prèviament, el 20 d'abril de 2002, vam participar en una manifestació contra l'Europa del Capital, convocada conjuntament per una gran quantitat d'organitzacions, polítiques,

sindicals i socials. Singularment, CCOO no va subscriure la convocatòria, encara que va haver una àmplia presència dels seus afiliats, inclòs el seu secretari general Joan Sifre.

***

A banda de les accions locals, participàvem en diverses accions globals del moviment antiglobalització, enfront de les cimeres de la «globalització».

Així és com vaig anar a Niça a finals del 2000 per a participar en les protestes enfront d'una Cimera dels caps de govern de la Unió Europea.

El dia abans de la Cimera hi havia convocada una Euromanifestació per la Confederació Europea de Sindicats (CES), de manera que vaig anar en un autobús de CCOO. Ens van distribuir gorres i impermeables de plàstic de color roig, i així vam desfilar el 6 de desembre sota la pluja junt a les comitatives dels sindicats de diferents països, amb cobertures distintives de diferents colors. Per cert que la pluja va fer que es corregués el color roig de la nostra cobertura, de manera que vaig acabar amb la roba tintada.

A darrera hora de la vesprada estava prevista l'arribada de l'Euomarxa del moviment antiglobalització a la plaça de Saint Roch on havia finalitzat la manifestació sindical, però encara que una de les consignes més repetides era «Tous ensemble», els autobusos de la CES es van apressar a abandonar Niça abans que arribara l'Euomarxa, de manera que jo me vaig quedar esperant-los assegut en un banc de la plaça.

Quan van aparèixer, vaig buscar la comitiva de la CGT, per tal com havia de tornar en el seu autobús a València el dia següent.

Quan me vaig reunir amb ells me van dir que s'anàvem a protestar a l'estació de ferrocarril, per tal com el tren que portava als manifestants italians havia estat bloquejat en la frontera en Veintimilla. De manera que allí ens vam dirigir, jo encara amb la meua gorra de CCOO.

Allí es van produir les primeres càrregues policials i llançament de gas lacrimogen. I junt amb Miguel Angel Ferris, de la CGT, ens vam dirigir al Centre de Convergència en un Poliesportiu on estava previst el Miting de la Contracimera i l'espai per a dormir. Pel camí ens vam parar uns policies preguntant-nos on anàvem, però quan els vam dir que ens dirigíem ja a dormir ens van deixar continuar.

En el Poliesportiu vam participar en el Miting, i després de passar la nit allí vam sortir el dia següent a les 7 del matí dividint-nos en grups per intentar bloquejar les diferents vies d'accés a la Cimera. Després de diferents escaramusses, i quan la plaça Garibaldi en la que ens trobàvem es va plenar de gasos lacrimògens, es vam dispersar, i posteriorment vam tornar al Poliesportiu.

Quan ja havíem sortit en l'autobús de la CGT de tornada cap a València, ens vam assabentar que la policia havia irromput en el Poliesportiu i que s'havien produït més de 40 detencions.

Es pot llegir una crònica detallada de les jornades en Niça en el meu article «*La vaca*»

cuerta» (<http://www.uv.es/pla/vacacuer.htm>). El títol feia referència a una vaca portada per un camperol amb vestimenta tradicional habitual en les mogudes franceses antiglobalització, i que en un moment determinat va defecar en mig de la plaça Garibaldi, com un expressiu símbol del nostre rebuig a la globalització neoliberal.

***

També vaig participar en dues manifestacions antiglobalització en Barcelona i una en Sevilla.

Una de les manifestacions en Barcelona es va fer en juny de 2001 en protesta per una Cimera del Banc Mundial. La Cimera es va suspendre per por als aldarulls, però la Contracimera es va mantenir.

En u dels viatges a Barcelona (no puc precisar quin dels dos) la policia va interceptar l'autobús pel camí per identificar-nos. Els vam demanar que ells s'identificaren també, i ens van dir que eren el PUMA nosequants. De manera que quan quilòmetres després ens van tornar a interceptar, els vam dir:

- ¡Que a nosotros ya nos ha identificado el PUMA nosecuantos!

Després d'haver participat pel matí en debats en la Contracimera, per la vesprada vaig anar al Passeig de Gràcia per anar a la manifestació. M'havia perdut del grup de València, de manera que vaig cridar a Antonio Arnau, un company d'EUPV i del MRG, però no vaig aconseguir reunir-me amb ells.

Pel Passeig de Gràcia baixaven milers de persones, moltes d'elles amb aspecte molt llunyà dels típics manifestants juvenívols. I de sobte me vaig trobar a Llorenç Ferrer i la seua esposa, que residien en Catalunya els caps de setmana i també venien a la manifestació.

Aparentment la capçalera de la manifestació estava bloquejada per l'aglomeració de gent, i els manifestants desfilaven per diferents carrers. Després d'hores d'espera vaig veure passar la pancarta del PCE, amb el seu secretari general Paco Frutos, i me vaig incorporar darrere d'ella.

Vam seguir, crec, per la Via Laietana, i després pel Passeig de Colom vorejant el port, quan sembla que es va produir una càrrega policial que va provocar una desbandada. Centenars de manifestants venien corrent cap a nosaltres, però junt a José Luis Núñez, un company de Madrid del Partit encara més alt que jo, es vam posar al mig alçant les mans i fent gestos de que s'aturaren, i vam aconseguir frenar la desbandada.

La manifestació, en tot cas, havia arribat ja al seu final després de traure el carrer el que es calculava que eren unes 400.000 persones.

En l'altra ocasió vaig anar a Barcelona en un autobús organitzat per Joves d'EUPV, que vam passar la nit en una residència fora de la ciutat. Ens havien donat la consigna que anàrem amb samarretes o camises roges, i ens van repartir uns banys rojos de plàstic. I així vam anar a la manifestació, com una colla de dimonis. Va ser divertit, però acabada la manifestació en la plaça de Catalunya, quan es va produir una càrrega policial i es vam

dispersar, érem fàcilment identificables.

Haviem quedat en concentrar-nos al MACBA i allí vam anar, però quan la policia va tornar a intervenir es vam anar per carrerons. En un moment donat vam veure gent que corria aparentment fugint de la policia i els companys de la colla de dimonis anaven a seguir-los, però els vaig indicar que era millor apartar-nos a un costat, i així ho vam fer.

Finalment vam trobar un lloc per a dinar, a l'espera del que passara per la vesprada. Hi havia altra convocatòria en la Plaça de Catalunya que havia estat prohibida per la Delegació de Govern, però es va córrer la veu de que una resolució judicial havia suspès la prohibició, de manera que allí vam anar i es vam poder concentrar amb totes les de la llei.

A Sevilla vaig anar, crec, en un autobús organitzat per EUPV. Estàvem acampats fora de la ciutat, i quan vam creuar el Guadalquivir per dirigir-nos al lloc de la manifestació uns números de la Policia Nacional ens van aturar per a escorcollar-nos les motxilles, però quan els vaig requerir que s'identificaren ens van dir continuàrem.

A la vora del riu ens vam trobar amb un grup de les joventuts comunistes amb banderes roges, de manera que se'n vam anar amb ells.

Era ple estiu i feia un calor terrible, de manera que algunes companyes desfilaven en bikini en la manifestació, i des dels balcons ens llançaven solidàriament aigua per a refrescar-nos. I conserve la memòria d'un camió amb Gordillo llançant proclames amb un megàfon.

***

8.11. Del 15M al 22M:

El que s'ha anomenat moviment 15M va sorgir de les manifestacions convocades el 15 de maig de 2011 per la plataforma Democràcia Real Ja amb el sub-lema «no som mercaderies en mans de polítics i banquers», enfront de les retallades socials desenvolupades pel govern de Rodríguez

Zapatero arran de la seua rendició davant la Troika un any abans. I quan en Madrid alguns dels manifestants van decidir acampar en la plaça de Sol i, després de ser desallotjats per la policia, desenes de milers van tornar a ocupar Sol, el moviment d'acampades es va estendre a tot arreu de l'Estat, com un eco de les mobilitzacions de l'anomenada Primavera Àrab i l'acampada en gener del mateix any en la plaça Tahrir en El Cairo (que Sara i jo vam visitar en abril).

El 18 de maig havia ja una acampada en la plaça de l'Ajuntament de València, rebatejada com plaça 15 de Maig. No conserve una imatge d'aquest dia, però encara es pot trobar en <http://lacajalistaproducciones.com/Panoramica%20Dia%20Master.swf> una impressionant imatge panoràmica en 360º de la multitudinària assemblea que es va realitzar allí el 20 de maig.

A partir d'aquesta data vaig recopilar vídeos i fotos de les innumerables mobilitzacions del 15M, penjades en la xarxa social N-1, vinculada al moviment 15M. Però aquesta xarxa social

sembla haver desaparegut. I a hores d'ara les imatges estan disperses (com les meues Memòries) en la meua revista electrònica Alteritat, <http://alteritat.net/r> , i es poden trobar en particular en <http://www.uv.es/pla/alteritat/accions3.htm> mesclades amb imatges de moltes altres mobilitzacions.

En <http://www.youtube.com/watch?v=uB5fbyVF9jl> hi ha així un vídeo de la manifestació del 15 de maig de 2011 convocada per Democràcia Real Ja en València, i en <http://www.youtube.com/watch?v=QLBNDQQLjqQ> de la concentració en la plaça 15 de maig la jornada de reflexió del 21 de maig, un dia abans de les eleccions municipals.

Cal recordar que el 15M es definia, no com «apolític», però sí com apartidista i asindical, i s'excloïa l'exhibició en les seues mobilitzacions de símbols de partits o sindicats. El 15M no cercava així la confluència d'aquestos, però sí es configurava en la pràctica com un àmbit de confluència de moltes persones pertanyents a diferents organitzacions polítiques i sindicals.

En les primeres Assemblees del 15M me vaig retraure d'intervenir públicament per la meua significació política, però prompte vaig començar a intervenir obertament, essent habitualment les meues intervencions ben rebudes amb el signe aprovatori d'agitar els dits de les mans heretat, encara que molts probablement no ho sabien, del moviment antiglobalitzacó, fins convertir-me en un rostre recognoscible del moviment. No per res tenia dècades d'experiència en els mètodes assemblearis que molt joves estaven aleshores descobrint com una novetat.

A banda de l'Assemblea 15 M de València, que es reunia en la plaça 15 de Maig, vam començar a proliferar Assemblees 15M en Barris, Pobles i Universitats, que van haver d'articular-se en una coordinadora BPU.

En aquell temps la meua companya i jo vivíem ja en Meliana, i es vam assabentar que s'havia constituït una Assemblea 15M de Meliana. I vam anar, junt a la meua germana Isabel i altres companys d'EUPV, a la següent Assemblea del col·lectiu, en la plaça Major davant de l'Ajuntament. Vam veure una colla de gent jove, ens vam apropar a ells i ens vam seure en cercle en terra per a fer la reunió. Però encara que s'havia convocat allí per tenir més visibilitat, el soroll de la circulació dificultava la comunicació, de manera que vam quedar en tornar a la plaça de l'Ermita on s'havia fet la primera reunió, i on ens ajuntaríem tots els diumenges.

Per cert que en la següent reunió algú va plantejar si s'hauria d'excloure, per exemple, a persones que hagueren format part de candidatures municipals, referint-se clarament a nosaltres, i a directors d'oficines bancàries, donant-se el cas que Alfred, u dels participants, era precisament director de l'oficina de la CAM. Però després d'un curt debat es va renunciar a plantejar cap exclusió.

Cal dir que en les Assemblees 15M Meliana participaven també persones vinculades al Bloc Nacionalista Valencià i si més no una parella del PSOE. Van venir també, si més no a les primeres reunions, membres de la família dels Fons, fills de José Fons, que ja s'havien desvinculat del PSOE i continuaven en ATTAC.

La mobilització del 15M va continuar, amb accions multitudinàries, fins al mes de juliol, quan

es van realitzar les Marxes Indignades cap a Madrid, que van popularitzar la consigna «¡De Norte a Sur, de Este a Oeste, la Marcha sigue, cueste lo que cueste!», que després es transformaria en «¡De Norte a Sur, de Este a Oeste, la lucha sigue, cueste lo que cueste!».

Els 23 de juliol les Marxes arribaven a Madrid, i molts que no havíem participat en elles tot el camí vam anar en autobusos a unir-se als «marxaires».

La Marxa de l'Est des de València arribava a Vallecas, i allí ens van deixar els nostres autobusos. Teniu en https://www.youtube.com/watch?v=9AgkSt4_P80 un vídeo de la Marxa de l'Est des de Vallecas cap a Sol, i en <http://www.youtube.com/watch?v=8N2zZtNFfRs> altre vídeo de la concentració en Sol de benvinguda a les Marxes. I jo recorde com quelcom impressionant el silenci d'homenatge a les víctimes de l'atemptat d'Atocha quan la Marxa de l'Est s'apropava a l'estació.

A primers de juliol la policia va anar desmantellant les acampades, però es van continuar fent activitats diverses i assemblees en les places. Fins i tot el 17 d'agost es va fer una «manifestació cristiana» contra el finançament públic de la visita del Papa a València, representant diferents escenes dels Evangelis. Es poden veure els vídeos en <http://www.uv.es/pla/alteritat/11817man.htm>.

El ritme i participació en les activitats, tanmateix, va anar decaient. Però el 15 d'octubre encara es van fer grans manifestacions «per un canvi global» en tot l'Estat Espanyol. Es pot veure en <https://www.youtube.com/watch?v=jWrhf1Zyd1A> el vídeo de la de València, incloent imatges del metro atapeït des de Meliana.

I el 30 d'octubre vam organitzar en Meliana una «1ª Jornada de Treball Comunitari», en la qual es vam dedicar a netejar i endreçar arbrets a la vora del carril bici en direcció a Albalat.

Però l'assistència a les Assemblees del 15M Meliana va anar disminuint, especialment quan el temps es feia rufolós a l'aire lliure en la plaça de l'Ermita. Vam cercar alternatives per reunir-nos, i vam estudiar altres iniciatives a desenvolupar.

Així, vam promoure el desenvolupament d'una «moneda local», i a imitació d'una Plataforma que s'havia creat en Paterna vam promoure la formació d'una Plataforma Ciutadana en Defensa dels Serveis Públics, que es va constituir al bar Gurugú de la plaça Major el 7 de març de 2012.

Encara que la participació en la Plataforma era a títol personal, com a ciutadans (i ciutadanes), van ser convidades totes les organitzacions polítiques, sindicals i socials existents al poble, i des del principi van participar, identificant-se com a tals, membres del PCPV, EUPV, PSOE, Compromís (no el que es va trencar segons es descriu en l'apartat 6.12, sinó el nou que estava format pel Bloc Nacionalista del País Valencià, Iniciativa del Poble Valencià i Esquerra Ecologista, però que en Meliana el formava únicament gent del Bloc), CCOO, UGT i Intersindical, a més d'altres entitats.

I el 16 de maig de 2012 es va fer la presentació, també al Gurugú, del Sistema d'Intercanvi Local de Meliana (SILM), que a més dels intercanvis personals en «ecos» ha organitzat

diversos Mercats d'Intercanvi Local, el primer dels quals es va fer el 30 de setembre de 2012 en la plaça de l'Ermita. Per cert que recorde que en aquest primer mercat jo vaig vendre (en «ecos») un llibre i un còmic que tenia repetits.

Podem dir per tant que encara que el 15M Meliana es va esvaïr, va ser fecundo.

La Plataforma ha vingut organitzant diferents actes, especialment quan es convocava alguna Vaga General.

I com ni la Plataforma ni el SILM tenen personalitat jurídica, tant els actes que es fan en la seu de l'Ajuntament com els mercats en la plaça de l'Ermita han estat sol·licitats rotatòriament per les diferents organitzacions polítiques i sindicals que hi donem suport.

Per cert que una vegada que un acte de la Plataforma havia estat sol·licitat per Compromís, jo vaig encarregar un ban sobre el mateix en nom d'EUPV, i me van dir que aquell dia el local estava reservat per Compromís. Vaig haver d'explicar en l'Ajuntament que en això Compromís i EUPV anàvem junts.

I aquesta ha estat la tònica habitual. I quan el 2014 es va crear Podemos, el seu col·lectiu de Meliana, format principalment per persones que no havien participat en les mogudes anteriors, ni tan sols en el 15M, es va incorporar també a la Plataforma. De fet, un membre de Podemos, Barto, havia estat fundador de la Plataforma, pertanyia a la seua Mesa i, havent estat fins aleshores independent, moderava habitualment els seus actes.

A partir del 2012, ja governant de nou el PP, la lluita contra les retallades socials que era l'objectiu central de la Plataforma de Meliana va ser també el centre de les principals mobilitzacions socials. Podeu accedir a testimonis gràfics de moltes d'elles en <http://www.uv.es/pla/alteritat/accions4.htm> . Fins i tot la meua companya Sara, que ja estava malalta, va poder participar el 13 de gener junt al personal sanitari en una concentració a la porta del Centre de Salut de Meliana, com es pot veure en <https://picasaweb.google.com/115819774920320414339/Accions#5697091459577049826>

I quan es va formar, impulsada per CCOO i UGT, la Plataforma del País Valencià en Defensa de l'Estat del Benestar, la nostra Plataforma es va integrar en ella, i jo assistia a les seues reunions en representació de la Plataforma de Meliana. Com també ho vaig fer en la **Cimera Social** impulsada també per CCOO i UGT en la que participaven també altres sindicats com la Intersindical, USO i la CSIF i organitzacions socials com ATTAC, la PAH i la coordinadora d'ONGs, que va convocar una Vaga General Social per al 14 de novembre de 2012. Jo ja no estava en CCOO., però com he relatat, actuava com al seu «company de viatge»; o viceversa. Teniu vídeos i fotos del 14N en <http://www.uv.es/pla/alteritat/12b14vag.htm> (les fotos que falten semblen haver desaparegut per estar en N-1).

***

Tanmateix, i encara que en les Vagues Generals tothom participava, no era habitual la confluència general en la mobilització social entre els sindicats majoritaris i els moviments assemblearis vinculats o procedents del 15M, a diferència del que havíem aconseguit en

Meliana.

Però el 23 de febrer de 2013 vam participar totes juntes en les «marees ciutadanes» contra les retallades i per una vertadera democràcia, amb el lema «Totes les persones, totes les reivindicacions juntes».

Estava previst que des de quatre punts diferents de València es formaren columnes a les 6 de la vesprada que confluirien davant de l'Estació del Nord a les 7 de la vesprada.

A nosaltres ens corresponia partir del Pont d'Aragó sobre el Túria, de manera que el grup de la Plataforma de Meliana vam agafar el Metro i vam baixar en Alameda, caminant pel Jardí del Túria fins al Pont d'Aragó. Allí vam esperar que anés arribant la gent, i com la nostra era l'única pancarta de la columna, la vam encapçalar pel Pont i després pel carrer Colom, en contacte telefònic amb les organitzadors per a sincronitzar l'arribada de les diferents columnes a l'Estació del Nord, des d'on després marxàrem conjuntament pels carrers Xàtiva i Colom i per la Glorieta. Podeu veure imatges de les marxés en <http://www.uv.es/pla/alteritat/13223mar.htm>

Arran d'això vam intentar mantenir la confluència aconseguida, a través d'una plataforma anomenada precisament **Totes Juntes** amb la participació d'organitzacions polítiques, sindicals i socials, que va convocar una manifestació el 10 de març contra l'atur i les retallades en drets socials i per la regeneració de la democràcia, després d'un debat sobre la pancarta de capçalera, que es va resoldre amb una pancarta no signada, únicament amb el lema, portada per representants de totes les organitzacions convocants, i darrera de la qual anaven les grans pancartes verticals d'UGT, la Intersindical i CCOO. Es pot veure un vídeo en <https://www.youtube.com/watch?v=wD-nFEhgSYU>

El 12 de maig, al voltant del segon aniversari del 15M, Totes Juntes va organitzar altra manifestació amb el lema «més indignades que mai», amb una estructura similar a la del 23 de febrer però amb cinc columnes. I de nou la pancarta de la Plataforma de Meliana va encapçalar la que partia del Pont d'Aragó. Teniu els vídeos en <http://www.uv.es/pla/alteritat/13512man.htm>

Tanmateix, CCOO i UGT s'havien anat desvinculant de Totes Juntes, i no assistien a les reunions de la plataforma que es feien habitualment en la seu d'ATTAC al carrer Palleter i a les quals assistíem Vicent Ahuir i jo en representació de la Plataforma de Meliana. Així, en les reunions de Totes Juntes m'esforçava per aturar les reaccions en contra de CCOO i UGT, i en les reunions de la Cimera Social per mantenir la unitat en Totes Juntes, quan es va plantejar la convocatòria d'una manifestació on les sigles de CCOO i UGT anaren en la pancarta de capçalera exclouent les d'altres sindicats, argumentant que es feia en el marc d'una convocatòria europea de la CES on solament estaven CCOO i UGT.

Cal dir que el funcionament habitual de la Cimera Social era que després d'una ronda d'intervencions CCOO i UGT treien les conclusions. Però davant de la meua insistència en que no hi havia consens, acompanyat per les intervencions d'ATTAC, la PAH i la Intersindical, totes participants també en Totes Juntes, la decisió es va ajornar a una altra reunió.

El 13 de maig es va reunir la Mesa de la Plataforma de Meliana, i a proposta de Barto vam quedar en proposar que la pancarta de capçalera anés signada per la Cimera Social, la Confederació Europea de Sindicats (CES) i Totes Juntes. Però en la propera reunió de la Cimera Social, CCOO i UGT van plantejar que per a no dividir a la Cimera renunciaven a que aquesta convocara la manifestació, la qual seria convocada exclusivament per CCOO i UGT.

De manera que es van realitzar dues manifestacions consecutives, una encapçalada per CCOO i UGT i altra de Totes Juntes (on per cert anava la pancarta del PCPV). I així va terminar la confluència a la que s'havia arribat. Posteriorment hi hauria una concentració de Totes Juntes contra la Troika l'1 de juny (<http://www.youtube.com/watch?v=BxOlw-Rvbk>) i una manifestació de la Cimera Social per una Europa més social i democràtica el 12 de juny de 2013 (<http://www.youtube.com/watch?v=kF5IRL3y6sl>).

***

Per la seua banda, la meua germana Isabel representava a la Plataforma de Meliana en la Plataforma No Retallades de l'Horta Nord, que el 18 de maig de 2013 i el 21 de juny de 2014 va organitzar Viatges Reivindicatius en el trenet de Rafelbunyol a Almàssera contra les retallades en el transport públic. Teniu fotos de les accions en <https://picasaweb.google.com/115819774920320414339/13518via> la de 2013 i en <https://picasaweb.google.com/115819774920320414339/14621via> la de 2014.

I la Plataforma de Meliana, per la nostra banda, va distribuir un Butlletí criticant les retallades al Metro (el «trenet»). Prèviament havíem distribuït un altre contra les retallades en l'Escola Pública.

I singularment, la moció presentada per Compromís recollint explícitament les reivindicacions de la Plataforma sobre el Metro va ser aprovada per unanimitat per l'Ajuntament de Meliana, aleshores amb majoria absoluta del PP.

***

En març de 2014 en van realitzar les Marxes de la Dignitat, amb el lema de «Pa, treball i sostre», agrupant, com en Totes Juntes, organitzacions polítiques, sindicals i socials. CCOO i UGT van participar també encara que indirectament, a través de la Cimera Social.

El 22 de març arribaven les Marxes a Madrid, i vam anar autobusos de tota Espanya. Vam anar un grup de Meliana de la Plataforma (Isabel, David, Barto, Vicent, Alfred...), uns en els autobusos organitzats per la Intersindical i altres en cotxe.

La columna del País Valencià partia de nou des de Vallecas, fins a Atocha. Arribats allí jo me vaig avançar per filmar a la columna asturiana arribant a la plaça de Neptuno, i per la Gran Via a la columna del Nord-est, que incloïa els blocs d'IU i el PCE. Després vaig anar a l'estàtua de Velázquez davant el museu del Prado, on havia quedat amb companys de Meliana.

La capçalera es va formar en el passeig del Prado, i la immensa manifestació va desfilat des d'Atocha fins a la plaça de Colón, on es van fer els parlaments i actuacions i es calcula que ens vam ajuntar dues milions de persones, finalitzant amb una càrrega de piquets violents uniformats.

En <http://www.uv.es/pla/alteritat/14322mar.htm> teniu vídeos de tot això, però transcripció ací el meu testimoni personal que figura allí: *«He participado en las Marchas por la Dignidad desde Vallecas a Atocha, luego por la Gran Vía con las columnas de IU y el PCE, y después de Atocha (a las 17 horas) hasta Colón. Hemos oído la lectura del Manifiesto, el martinete de Manuel Gerena y a la Solfónica cantando a Bethoven e Il Pensiere (el canto de los esclavos de Nabucco). En ningún momento he presenciado ninguna acción violenta ni alteración del orden. En Madrid reinaba el orden popular, con desfiles organizados, plurales y respetuosos de dicha pluralidad, al tiempo que expresaban desde la dignidad la indignación con las políticas del Gobierno y de la Troika. Cuando estaba cantando la Solfónica, ya ateridos por el frío de la noche madrileña, nos retiramos hacia la Puerta de Alcalá buscando los autobuses para volver a Valencia. Cuando estábamos cenando en una pastelería-restaurant en la Plaza de la Independencia, se produjeron cargas policiales ante dicho establecimiento contra personas en actitud totalmente pacífica. Cuando los manifestantes que estaban cenando se asomaron a la puerta para imprecicar a los violentos de uniforme, éstos se dirigieron hacia ellos de forma chulesca e intimidatoria, llegando a agredir a una camarera y a derribar a mi hermana que les hacía patente que era una persona pacífica. Hacia las 23:30 subíamos a un autobús hacia València.»*

Encara que no van repetir el mateix caràcter multitudinari, el moviment 22M de les Marxes de la Dignitat va continuar realitzant mobilitzacions. En novembre de 2014 es van fer les Marxes de la Dignitat del País Valencià. I, atenent a l'existència de la nostra Plataforma segons me va dir un dels organitzadors, van fer en Meliana la darrera aturada abans d'arribar a València.

D'acord amb el que me van demanar, vaig sol·licitar a l'Ajuntament autorització per a que els marxaires pernoctaren al Poliesportiu. Havia fet ja la sol·licitud en nom d'EUPV, quan me va cridar Juanjo de Podemos per a que férem la sol·licitud conjuntament. I en dir-li que ja l'havia presentat, ells van presentar altra instància donant suport a la nostra sol·licitud. Tanmateix, la sol·licitud va ser inicialment denegada atenent a la gestió privada del Poliesportiu.

Mentrestant, vaig quedar amb els companys de Podemos i Compromís en el bar El Mosset de la plaça Nolla per a preparar l'acollida de la Marxa. Però quan vaig arribar me vaig trobar als de Podemos en la porta, que me van dir que el lloc estava ocupat pels de Compromís. Els vaig informar de que venien pel mateix, de manera que vam pujar i ens vam reunir tots. Vam organitzar així el dinar i el sopar dels marxaires, per als quals es farien gestions en establiments de Meliana, i vam quedar en fer una sol·licitud conjunta, amb els anagrames de les tres organitzacions, amb diferents destinataris per a llocs alternatius per a pernoctar.

Vaig rebre, però, una cridada telefònica del batlle de Meliana, Pedro Cuesta (del PP) oferint-nos com a lloc alternatiu la sala de Pilates al carrer Santa Teresa. Consultats els companys, vam acceptar i vaig recollir l'autorització per escrit.

La columna nord de la Marxa de la Dignitat del País Valencià va arribar a Meliana a les 13

hores del 14 de novembre de 2014. A l'entrada de l'Avinguda va ser rebuda per la Plataforma de Meliana amb la nostra pancarta. Després de recórrer l'Avinguda de Santa Maria i el carrer de Sant Joan, la columna va arribar a la Plaça Major, davant de l'Ajuntament, a les 13:15 hores, on una delegació vam ser rebuts pel batlle. I a les 19:30 hores vam realitzar una Assemblea en la plaça Major, amb la lectura d'un Manifest. En l'Assemblea, junt als marxaires, vam participar membres de la Plataforma de Meliana, inclosos d'EUPV, Compromís, Podemos i el PSOE.

Teniu vídeos de tot això en <http://www.uv.es/pla/alteritat/14b14mar.htm>, i en <https://www.youtube.com/watch?v=TyQc07WGP2o> de la manifestació en València el dia següent.

***

8.12. Izquierda Unida Podemos:

Com indica el seu nom, Izquierda Unida es va constituir com un àmbit de confluència política de l'esquerra, amb voluntat a més d'impulsar la seua confluència social.

Així, inicialment la van formar com una coalició el PCE, el PCPE, Izquierda Republicana, el PASOC, la Federació Progressista, el Partit Carlí i el Partit Humanista.

Izquierda Unida, però, va rebre crítiques externes per la participació del Partit Carlí i el Partit Humanista, el primer pels seus arrels reaccionaris en la història d'Espanya, i el segon per la seua vinculació a La Comunidad, a qui molts consideraven una secta. I prompte ambdós partits van ser foragitats d'Izquierda Unida.

Jo no vaig estar d'acord, després d'haver compartit amb el Partit Carlí la lluita antifranquista. I en el cas del Partit Humanista, considerava que la seua participació era una contribució a la integració social dels seus membres en la lluita de l'esquerra. Coneixia, a més, a un membre d'aquest Partit, professor al Campus de Burjassot, que de cap manera tenia els comportaments propis dels membres d'una secta. I pensava que el seu foragitament era una inapropiada concessió a la galeria.

Després es va fer el Congrés de fusió entre el PCE i una part del PCPE, arran del qual la direcció del PCE, encapçalada per Julio Anguita, va dictaminar que el PCPE havia deixat d'existir.

Al Comité Central del PCPV no estàvem d'acord, per tal com sabíem que si més no al País Valencià això no era real, essent que en aquell moment únicament s'havien reintegrat al nostre Partit dos companys (els meus vells amics Octavio i Augusto; faltava César:-). I vam proposar que en IU del País Valencià pogueren continuar si s'anomenaren PCPE-País Valencià o quelcom similar. Però Julio Anguita va contestar que d'això res.

Cal recordar que en aquell temps IU funcionava com una coalició, amb representants dels partits que la formaven. I en una Jornada de «Convocatòria pel País Valencià» organitzada per IU vaig haver de passar la vergonya de defensar, contra tota evidència, que el PCPE no podia estar representat perquè ja no existia en haver-se integrat al PCE.

- ¡Cómo que no existo! – va exclamar Pilar Garijo en una comissió en la que estàvem debatent la qüestió.

Però així van quedar les coses. Naturalment, un temps després el PCPE va tornar a «existir» i ens reuníem amb ells en Plataformes, com la Plataforma Cívica pels Drets Socials. Però ja estaven fora d'Esquerra Unida.

Per la seua banda, la Federació Progressista encapçalada per Ramón Tamames va abandonar Izquierda Unida en 1987, i poc després es va dissoldre.

De manera que la coalició quedava reduïda al PCE, IR i el PASOC. En aquestes condicions es va produir el debat sobre la transformació d'IU en partit polític. I encara que formalment va guanyar la posició defensada pel PCE de que IU no fos un partit polític, sinó un «moviment polític i social», en la pràctica es va organitzar com un partit, mimetitzant a més les formes organitzatives del PCE, amb afiliats, òrgans de direcció i fins i tot delegats «nats» en les seues Assemblees (el nom que se li dóna als seus Congressos) provenint dels òrgans de direcció sortints i que poden votar sense haver estat elegits des de la base.

I posteriorment Izquierda Republicana i el PASOC abandonarien també IU, amb el qual la seua pluralitat interna es veia reduïda a grups locals com la CAT d'Andalucía encapçalada per Gordillo i Cañamero, i successives escissions del PCE com Nova Esquerra, Esquerra i País (que acabarien abandonant també IU i EUPV respectivament) i la Izquierda Abierta que encapçala Gaspar Llamazares.

Cal dir que al País Valencià vam dotar a EUPV de trets organitzatius més propis d'un «moviment polític i social», com la possibilitat de votar en llista oberta òrgans interns i candidatures, i la supressió de delegats nats amb vot en les Assemblees. Fins i tot vam aconseguir la supressió del nats amb vot també en l'àmbit estatal a través d'una esmena que jo vaig defensar en una Assemblea d'IU. Però en la proposta d'Estatuts per a la següent Assemblea d'IU van tornar a introduir els nats.

Certament es van produir noves incorporacions a IU, com la d'Espai Alternatiu (encara que posteriorment l'abandonarien, igual que la CAT) o recentment el Partit Feminista, així com la reincorporació d'Izquierda Republicana. Però es feia palés que IU ja no era l'àmbit de confluència de l'esquerra.

La comprensió d'aquesta realitat ens va portar a realitzar successives coalicions d'IU i EUPV amb altres organitzacions en successives eleccions.

Així es va produir al País Valencià l'efímera coalició amb la UPV, i el Compromís original que va acabar com el rosari de l'aurora. Entre els dos, vam formar l'Entesa amb Els Verds i Esquerra Valenciana. I posteriorment vam fer una coalició amb Els Verds del País Valencià i Izquierda Republicana, abans que es reincorporés a IU.

I singularment, a aquestes coalicions s'oposava habitualment un sector d'EUPV, que argumentava, raonablement, que EUPV ja era un àmbit de confluència al qual altres organitzacions es podien incorporar. Però això, per molt raonable que fos, no es corresponia

amb la realitat política.

I IU va llançar a nivell estatal una política de convergència de l'esquerra, similar a la que havia llançat el seu dia el PCE i que va donar lloc a la formació de la mateixa IU. I així, a les eleccions generals de 2011 es vam presentar com Izquierda Plural, que va ser el nom també del grup parlamentari que es va formar amb 11 escons, aglutinant fonamentalment diverses organitzacions de l'esquerra «perifèrica».

I per a les eleccions a Corts Valencianes de 2015 vam estendre la coalició a Esquerra Republicana del País Valencià, la versió valenciana d'Esquerra Republicana de Catalunya, que no cal confondre amb Izquierda Republicana, aleshores ja reintegrada en IU. Però això no va evitar que ens quedàrem, per primera vegada, fora de les Corts Valencianes.

Per cert que l'Executiva d'EUPV havia exclòs inicialment fer coalició amb ERPV, i aquesta es va aprovar finalment després de la proposta feta per diferents col·lectius de base, entre ells el de Meliana, que jo vaig defensar davant del Consell Polític Nacional d'EUPV.

Però en aquestes dates l'aparició de Podemos ja havia trastocat el mapa polític. I el termini «confluència» havia esdevingut sinònim de confluència amb Podemos. Però abans de narrar aquest procés val la pena contextualitzar-ho analitzant el comportament de l'electorat al llarg dels anys, més enllà del nyic-i-nyac entre forces polítiques.

***

Jo havia elaborat la teoria «empírica» de que, des de la Segona República dels anys 30 del segle passat, hi havia una massa d'uns dos milions d'electors de tendència crítica-radical la participació dels quals determinava el resultat de les eleccions.

Així, quan la repressió contra els anarquistes en Casasviejas durant la Segona República va portar a la CNT, sindicat anarquista amb uns dos milions d'afiliats, a demanar l'abstenció, va guanyar la dreta de la CEDA. Però quan arran la repressió del moviment obrer en Astúries la CNT va impulsar el vot al Front Popular, aquest va guanyar les eleccions.

Van passar els quaranta anys de la dictadura de Franco, però després la dinàmica era similar, encara que amb la diferència de que no hi hagués una organització que aglutinés els dos milions de vots crític-radicals.

En les primeres eleccions el PCE va traure sobre un 10% de vots, prop de 2 milions. Però en 1982 va perdre més de la meitat, que plausiblement van anar al PSOE, el qual va rebre també milions de vots detrets de l'abstenció, plausiblement crític-radicals (veure taula en la pàgina següent).

Però quan el PSOE es va capgirar cap a polítiques neoliberals, de dretes, el PCE va formar IU amb l'objectiu d'aglutinar el vots de l'esquerra. Tanmateix, en 1986 solament va recuperar una petita part dels vots perduts pel PSOE, i la major part, plausiblement d'origen crític-radical, van tornar a l'abstenció enlloc d'anar a IU. I en 1986 va arribar al nivell de vots que prèviament havia tingut el PCE, plausiblement recuperant els que s'havien anat al PSOE.

En canvi en 1993 i 1996 IU, encapçalada per Julio Anguita, augmenta els vots sense que disminuïsquen els del PSOE, detraguen-los de l'abstenció, plausiblement d'origen crític-radical. Per primera vegada IU sembla haver aglutinat una confluència social, però no d'origen socialista sinó crític-radical, com comentava.

Tanmateix, aquesta confluència va ser efímera. Arran dels conflictes i escissions en IU, en 2000 es torna per baix del nivell anterior del PCE. I quan en 2004, arran de la Guerra d'Iraq i l'intent del PP de manipular els atemptats d'Atocha, el vot crític-radical es torna a mobilitzar, ho fa votant al PSOE encapçalat per Zapatero.

En 2008 continua la baixada de vots, i quan en 2011 Izquierda Plural els recupera, ho fa fins un poc per baix del nivell dels previs vots del PCE.

En 2015 l'aparició de Podemos, com comentava, trastoca les coses, rebent milions de vots procedents del PSOE, d'IU i plausiblement del sector crític-radical.

Però en 2016, arran de la confluència entre IU i Podemos, se perden vots que no han anat al PSOE (que també baixa) sinó a la abstenció, plausiblement en bona part del sector crític-radical que havia votat a Podemos en 2015 i també dels que havien votat a IU, decebuts per la deriva «socialdemòcrata» del líder de Podemos Pablo Iglesias.

En la tabla següent es recopilen, trets de la Wikipedia, els vots en les successives eleccions generals (i excepcionalment, per la seua significació, les **europées de 2014**), sumant en la primera columna, en els anys corresponents, els vots d'UCD, AP, CD, PP, CDS, UPyD i C's.

any	Dreta espanyola	PSOE	PCE o IU	Podemos+confluències
1977	7.815.162	6.188.448*	1.709.890	
1979	7.357.171	5.469.813	1.938.487	
1982	7.577.509	10.127.392	846.515	
1986	7.109.589	8.901.718	935.504	
1989	6.903.688	8.115.568	1.858.588	
1993	8.616.203	9.150.083	2.253.722	
1996	9.716.006	9.425.678	2.639.774	
2000	10.321.178	7.918.752	1.263.043	
2004	9.763.144	11.026.163	1.284.081	
2008	10.278.010	11.289.335	969.946	
2011	12.009.791**	7.003.511	1.686.040	
2014	5.617.717	3.614.232	1.575.308	1.253.837
2015	10.906.646	5.545.315	926.783	5.212.711
2016	11.080.236	5.424.709		5.049.734

* inclou els vots al PSP de Tierno Galván, que després s'uniria al PSOE.

** inclou els vots a UCyD, encapçalada per Rosa Díez, escindida del PSOE.

***

Quan vam fer l'escrutini de les eleccions europees el 25 de maig de 2014 en el col·legi electoral al Casal Jove del carrer de la Font de Meliana on feia d'apoderat, vaig comentar els resultats amb els interventors o apoderats de Compromís i del PSOE (de Podemos no es coneixia ningú). La conclusió clara era que, si extrapolàvem els resultats a les eleccions municipals, el PP perdria la majoria de la que havia gaudit en les darreres legislatures, i que EUPV tornaria a entrar en l'Ajuntament del que estava absent també en les darreres legislatures. I per altra banda, que si es formés una candidatura de Podemos podria entrar també en l'Ajuntament.

I els resultats globals anaven en la mateixa línia: amb un 10%, IU-Izquierda Plural mantenia bàsicament els vots de les anteriors eleccions generals, a pesar de la forta baixada en la participació (que afectava principalment al PP i al PSOE, les dues potes del «bipartidisme»). I per tant el més d'un milió de vots (un 8%) que, sorprenentment per a quasi tothom, havia obtingut Podemos, no semblava haver-los retret d'IU, sinó de l'abstenció, plausiblement del sector crític-radical al que m'he referit.

El 31 de maig es va reunir en Madrid el Comité Federal del PCE. I val la pena reproduir ací la meua intervenció en el mateix:

«Tal como preveíamos, las elecciones europeas del 25M han sido un primer golpe al bipartidismo, un primer paso en la ruptura de su hegemonía que ha cambiado la situación política. Pero ello no se ha producido como habíamos previsto.

IU ha tenido un aumento espectacular respecto a las anteriores elecciones europeas, tal como preveían las encuestas (recordemos que la del CIS nos daba 5 eurodiputados, y hemos obtenido 6 con un 10% de votos, 1.543.791 votos en total). Pero lo que no preveíamos era la fuerza con la que ha surgido PODEMOS (5 escaños con un 8%, 1.227.797 votos en total).

Hay que destacar que IU y PODEMOS hemos subido paralelamente, y que incluso en varias Comunidades Autónomas en las que ellos obtienen más votos que nosotros ambos hemos superado el 10%. Y los resultados en toda España son bastante homogéneos.

Si teníamos claro que el 25M era un primer paso, y que a partir de él teníamos que seguir trabajando por la convergencia de la izquierda política y social, teniendo en mente los próximos jalones que serán las elecciones autonómicas y municipales y las elecciones generales, después del 25M aparece claro que los principales interlocutores políticos para esa convergencia somos IU y PODEMOS. Y no sólo por razones cuantitativas, como fuerzas de un orden de magnitud similar, por encima de un millón de votos, sino por razones cualitativas, dada la coincidencia de nuestros programas, que se expresará por nuestra unión en el mismo grupo parlamentario de Izquierda Unitaria Europea.

Naturalmente, y con carácter inmediato, seguiremos trabajando juntos en cada lugar en la movilización social. Pero dadas las características de Podemos, como una fuerza de ámbito

estatal nucleada a partir del liderazgo personal de Pablo Iglesias, hay que subrayar que un acuerdo político en la perspectiva de las próximas elecciones sólo tendrá sentido como un acuerdo global en todo el Estado. Para ese acuerdo no es de esperar que haya dificultades en cuanto al programa, dadas las coincidencias existentes.

En este proceso será importante mantener diferenciada la identidad de cada fuerza, lo cual será la única forma de unir no sólo las candidaturas sino los electorados, dada su diferente dinámica, y a partir de ahí buscar un efecto multiplicador.

Recordemos que en la construcción de la convergencia social un problema central ha venido siendo la confluencia y las discrepancias entre los movimientos organizados, con un protagonismo importante de los sindicatos mayoritarios y dinámicas como la Cumbre Social, y movimientos con fuerte componente espontaneísta como el 15M, el 25S o últimamente el 22M. La confluencia entre ellos no ha sido fácil, pero ha sido y sigue siendo esencial para movilizar a la gran mayoría contra los recortes sociales y las políticas austericidas de la Troika. Y dichas diferentes dinámicas pueden haberse expresado también en el voto diferenciado a IU (cuya candidata número 2, recordemos, era una dirigente de CCOO) y a PODEMOS.

Y dichas identidades diferenciadas descansan también en diferentes formas de funcionamiento: IU como un movimiento político y social organizado de base asamblearia, eligiendo asambleariamente nuestras candidaturas con un sistema electoral proporcional. PODEMOS con un funcionamiento plebiscitario a partir de un liderazgo personal, que han expresado a través de las “primarias abiertas” para escoger el cabeza de candidatura. Debemos sostener las ventajas nuestro procedimiento, que permite elegir democráticamente no sólo la cabeza, sino toda la candidatura, después de un debate en igualdad de condiciones no mediatizado por los medios masivos de comunicación. Pero no podemos pretender imponer nuestro método a PODEMOS, integrándolo en IU, del mismo modo que PODEMOS no puede pretender imponernos su método para integrarnos en él. El acuerdo tendrá que ser entre dos fuerzas en condiciones de igualdad respetando las respectivas formas de funcionamiento. Y para la formación de las candidaturas habrá que partir de los datos de las elecciones europeas, que nos sitúa como fuerzas con un peso electoral similar, situándose IU por delante en una mayoría de Comunidades Autónomas, y Podemos por delante en otras, entre ellas una tan emblemática como la madrileña.

Pero hay que subrayar que el acuerdo es necesario para construir no sólo un referente de izquierdas, sino una alternativa real de gobierno frente al bipartidismo sumiso a la Troika. Para lo primero puede bastar un apoyo de un 10% de la población. Para lo segundo tenemos que situarnos en el entorno de un 20%, que se ha expresado claramente en estas elecciones a través de IU y de PODEMOS, que se alzan así como bastiones de la alternativa. Pero si la proporcionalidad de las elecciones europeas ha permitido que ello se exprese en su resultado, las distorsiones del sistema electoral español implican que sólo uniéndonos podremos dar la vuelta a la dinámica bipartidista. Pues la cuestión real en las próximas elecciones municipales y autonómicas no va a ser la derrota del PP, que ya se ha producido en las europeas y que tendremos al alcance de la mano en las próximas elecciones. Sino que será quién tenga la hegemonía para sustituir al PP. Y a partir de la unión con PODEMOS tendremos al alcance no sólo dicha derrota, sino el “sorpaso” del que hablé en su día Julio Anguita.»

Tanmateix, la posició pel Comité Federal, recollida en l'Informe aprovat, seguia parlant genèricament de convergència política i social, sense especificar. Però això, que podia tenir sentit quan Izquierda Unida era, amb molta diferència, la principal força política del que anomenàvem «esquerra real», era totalment insuficient quan teníem un interlocutor en l'esquerra d'una magnitud, en aquell moment, comparable a la nostra.

I per altra banda, un sector del PCE i d'IU, aglutinat al voltant del manifest «Ahora o nunca», i que sí propugnava explícitament la confluència amb Podemos, ho feia des de la desqualificació d'IU i la minusvaloració dels seus resultats en les eleccions europees: haver-los triplicat respecte de les anteriors esdevenia un fracàs segons el seu discurs. Es repetia així el que va passar després de les eleccions generals de 1996 amb Julio Anguita: Nova Esquerra va considerar un fracàs el millor resultat obtingut per IU al comparar-lo, no amb les eleccions anteriors, sinó amb les enquestes preelectorals.

Naturalment, aquest discurs derrotista es va difondre pels principals mitjans massius de comunicació, contribuint a que en les posteriors enquestes es produïra una forta baixada de la previsió de vots a IU i pujara com l'escuma la previsió de vots a Podemos.

I en aquest context, quan, arran de la renúncia de Cayo Lara en novembre de 2014, Alberto Garzón (membre del PCE, diputat d'Izquierda Plural i procedent del 15M) es va convertir en el nou referent electoral d'IU amb un discurs en pro de la confluència amb Podemos, la resposta del seu dirigent Pablo Iglesias va ser rebutjar la confluència amb IU, abundant en frases denigrants contra ella («pitufo gruñón», «que se queden sus banderas», etc.).

***

Prèviament, en Meliana ens vam assabentar que s'havia format un «cercle» de Podemos, i que tenien una reunió en la plaça Nolla el mateix dimecres en el que es reuníem la Mesa de la Plataforma. De manera que, quan aquesta va finalitzar, la meua germana Isabel, Barto i jo vam anar a la plaça Nolla i es vam apropar a una colla asseguda davant el bar El Mosset.

- ¿Podemos...? – els va preguntar Isabel.

I en rebre una resposta afirmativa, vam seure amb ells, els vam informar de l'existència de la Plataforma, i els vam convidar a incorporar-se a ella.

I a partir d'això vam tenir una relació regular, com la que teníem prèviament en Meliana amb Compromís, i també amb el PSOE.

En octubre de 2014 havia aparegut ja el primer projecte de confluència municipal, el que es va anomenar «Guanyem Barcelona» (després «Barcelona en Comú»). I el Col·lectiu d'EUPV de Meliana, rejuenit després de la incorporació dels Fons, va convocar una Assemblea Oberta el 17 d'octubre en el saló de plens de l'Ajuntament que tenia com un punt de l'ordre del dia «Propostes per a la confluència de l'esquerra en Meliana», il·lustrat per un logo de Guanyem Barcelona que havia tret d'un twit del seu referent Ada Colau.

Van assistir companys de Compromís i de Podemos, i vam coincidir en la voluntat d'una confluència per al govern municipal, però també en que seria més eficaç electoralment presentar candidatures separades, si més no amb Compromís.

El 22 de gener de 2015 es va reunir el Col·lectiu d'EUPV de Meliana, que me va proposar com a cap de candidatura per a les municipals. Però es va acordar mantenir la proposta de confluència oberta a la ciutadania d'esquerres, tant per al Programa com per a la Candidatura, en una Assemblea Oberta que es realitzaria en dues sessions:

- El 27 de febrer es debatria i aprovaria el programa i se presentarien en el seu cas candidats i candidates.
- El 13 de març s'aprovaria la candidatura, segons el procediment previst en els Estatuts d'EUPV, amb un sistema proporcional amb la possibilitat de votar en llista oberta.

Com aparentment Podemos no havia decidit com anar a les eleccions municipals en Meliana, vam quedar en convidar-les a participar en l'Assemblea Oberta, tant per al programa com per a l'elecció de la candidatura. Algun company va objectar que com ells eren més que nosaltres, podien guanyar la candidatura, però vaig assenyalar que amb el nostre sistema proporcional l'únic que podia passar és que jo quedés com a número dos, darrere d'algun company de Podemos, però que valia la pena si així es feia la confluència.

De fet, en l'Assemblea Oberta del 27 de febrer van venir companys de Compromís i de Podemos, que van fer propostes per al programa que vam incorporar.

Per al 13 de març ja s'havien fet les Primàries d'EUPV per a les candidatures autonòmiques, i vam convidar a Ignacio Blanco, que havia estat elegit candidat a la presidència de la Generalitat, per a que presentés la candidatura autonòmica. I a l'Assemblea van venir companys de Compromís, encara que, naturalment, no van participar en la votació per a la candidatura, per tal com ells ja tenien la seua pròpia. Però sí van participar la resta dels assistents, fins a un total de 23, foren o no membres d'EUPV.

Jo prèviament havia explicat el sistema de votació, amb la possibilitat de votar en llista oberta, i la determinació de la candidatura per un sistema proporcional. Però els 23 van votar unànimement la proposta del Col·lectiu d'EUPV encapçalada per mi. I la veritat és que me vaig quedar frustrat al no tenir necessitat d'aplicar el sistema de votació, que com explicaré més tard havia dissenyat jo mateix.

Podemos Meliana (o PodeMeliana) havia decidit anar a les municipals pel seu compte, a través d'una agrupació d'electors per a la qual van haver de recollir signatures. Jo no lis vaig signar, explicant-lis que per a presentar-se com a Podemos no necessitarien signatures, i que si no ho feien així era perquè Pablo Iglesias no els deixava. Tenia clar a més que u dels seus motius era excloure una possible coalició amb nosaltres.

De fet, havien començat a proliferar candidatures d'unitat popular per a les municipals, seguint l'exemple de Barcelona, on per cert Barcelona en Comú sí era una coalició, en la qual participaven EUiA i Podemos entre altres. Però la gent de Podemos s'oposava sistemàticament a la forma de coalició, deixant com a única possibilitat agrupacions d'electors o, en darrer cas, partits «instrumentals» creats ex-profés per a les municipals, en els quals la identitat d'IU i de Podemos desapareixerien.

Tanmateix, va haver casos com els de Zaragoza o Alacant on la majoria dels participants van optar per la forma de coalició. En altres, com en les Marees gallegues, València o Madrid es va recórrer a partits instrumentals, en el cas de València en Comú o Ahora Madrid sense la participació d'EUPV i (com ja he relatat) IUCM respectivament, encara que en Madrid sí va participar el PCM.

Mentrestant, en Meliana preparàvem la campanya, fent una sessió fotogràfica de la candidatura el 19 d'abril en el carril bici, i jo havia participat també el 28 de març en una sessió fotogràfica dels caps de candidatura en el Jardí Botànic de València.

Però es va produir una situació surrealista. Quan havia finalitzat el termini per a la presentació de les candidatures, ens va cridar Josep Riera, de Compromís, estranyat de que no apareguera la nostra candidatura per a Meliana, per tal com va estar present quan la vam elegir. I quan vam cridar a Borrull, la seu d'EUPV, es vam assabentar finalment que la nostra candidatura s'havia traspaperat i s'havia quedat en la seu.

Alguns companys van pensar fins i tot que havia estat intencionat. Jo ni ho vaig creure aleshores ni ho crec ara. Vaig pensar, i continue pensant, que va ser simplement una mostra d'incompetència.

Davant d'aquesta situació, el Col·lectiu d'EUPV, a més de demanar responsabilitats, vam acordar emetre un comunicat per al poble en el qual explicàvem el que havia passat, cridàvem a votar en les eleccions autonòmiques la candidatura d'EUPV-Els Verds-Esquerres Republicana-Alternativa Socialista-Acord Ciutadà, i a emetre un vot progressista i pel canvi en les eleccions municipals de Meliana.

Al mateix temps, vam acordar demanar entrevistes amb Compromís, Podemos i el PSOE per tal d'estudiar les eventuais coincidències programàtiques i poder fer una recomanació de vot en base a les mateixes.

De fet, el 29 d'abril ens vam reunir amb Compromís en la seua seu, i el 7 de maig amb el PSOE en un bar, i en ambdós casos hi havia significatives coincidències programàtiques a nivell local. No vam arribar a reunir-se amb Podemos, però en l'acte electoral autonòmic de Meliana el 8 de maig vam reiterar la recomanació genèrica d'un vot progressista, especificant que això suposava votar a Compromís, al PSOE o a Podemos, contribuint així a evitar que continués governant el PP en Meliana.

I el dia de les eleccions el 24 de maig, al fer l'escrutini en les diferents taules electorals en Meliana, es va fer palés que la majoria dels vots que havien anat a EUPV en les autonòmiques havien votat a Compromís en les municipals, fent així que quedés com a primera força, per damunt del PP.

Finalitzat l'escrutini i entregades les actes, anava ja cap a la meua casa pel carrer Ausias March quan, al passar per davant de la seu de Compromís, me van demanar que entrés per a saludar al (futur) batlle. De manera que així ho vaig fer i vaig estrènyer la mà a Josep Riera. I mentres ho feia, els companys i companyes de Compromís, asseguts al voltant d'una gran taula, me van dedicar una forta ovació, com un reconeixement a la nostra contribució a la

seua victòria.

Posteriorment, algú diria que en Meliana havíem fet la confluència sense presentar-nos a les eleccions...

I el 4 de juny el Col·lectiu d'EUPV de Meliana va emetre el següent comunicat:

«El Col·lectiu d'EUPV de Meliana, arran de les Eleccions Municipals del 24 de maig:

1. Ens congratulem d'haver contribuït amb la nostra recomanació de vot al canvi progressista en Meliana.
2. Cridem a participar en l'Assemblea Ciutadana de Meliana com a eina d'unitat popular.
3. Donem suport a un govern de confluència de les tres forces progressistes que han obtingut representació en l'Ajuntament de Meliana, encapçalat com a batlle per Josep Riera, cap de candidatura de Compromís.
4. Demanem al nou Ajuntament de Meliana l'obertura de vies de participació ciutadana vinculant.»

***

El resultat més impactant de les eleccions municipals de 2015 va ser la victòria de les candidatures d'unitat popular en ciutats importants com Barcelona, Madrid, Zaragoza i La Coruña, i d'altres alternatives al bipartidisme en València i Cádiz. En totes elles es va produir el «sorpasso» al PSOE, que finalment va donar suport a les alcaldies alternatives, emblemàticament anomenades «alcaldies del canvi», i que serien des d'aleshores objecte d'atacs furibunds per part del PP.

Amb la referència d'aquestes candidatures, es va formar el moviment Ara en Comú, a través de la signatura d'un manifest per la confluència en les properes eleccions generals, i que des del primer moment va comptar amb el suport d'IU i, inicialment, la participació d'un sector de Podemos.

En València es va convocar una assemblea d'Ara en Comú el 17 de juliol en la plaça de l'Ajuntament de València, a l'estil de les anteriors assemblees del 15M. I de fet l'assistència va ser bàsicament de gent del 15M i d'Esquerra Unida.

Les següent assemblees ja van ser en locals tancats on poguérem seure còmodament, com la seu de la Intersindical o d'EUPV. I a més de membres d'EUPV i el 15M alguns participant s'identificaven com a membres de Compromís, de Podemos, de València en Comú o d'un grup escindit de Podemos.

Tanmateix, prompte Podemos es desvincularia, a nivell del conjunt de l'Estat, del projecte de confluència d'Ara en Comú. I a més, per tal com la denominació havia estat inicialment registrada per membres de Podemos, es van veure forçats a canviar de nom, cosa que vam fer a través d'un procés de debat en les assemblees dels diferents «nodos» provincials. I finalment es va acordar el nom d'Unitat Popular i el logo que apareix dalt, ja amb la mirada posada en la presentació a les properes eleccions.

Jo havia estat treballant en la comissió de programa, que va partir d'un esborrany de 15 punts que jo havia redactat amb el títol de «Propuestas programáticas para las elecciones

generales – cogiendo el rábano por las hojas». La comissió la coordinàvem Sol, que ens representava en la Mesa de l'assemblea d'Ara en Comú-València, i jo, que vaig presentar en l'assemblea del 2 d'octubre la proposta a la que havíem arribat, amb el mateix títol afegint «nivell 0». Després del debat, es va aprovar per unanimitat amb un total de 20 punts (es pot llegir en <http://www.uv.es/pla/alteritat/proproeg.htm>) i l'encàrrec de desenvolupar-los en un «nivell 1».

La comissió de programa ens vam continuar reunint, en el local de Ca Revolta al carrer Santa Teresa de València, dividint-nos el treball per a desenvolupar els punts entre Sol, jo, Eddie (un company del Partit de la Universitat Politècnica) i Gemma (una companya del Partit, també de la Universitat Politècnica, i que a més coordinava la Subàrea d'Universitat d'EUPV), i amb la participació d'altres companys i companyes, inclosa una companya del partit animalista PACMA, les propostes de la quals vam incorporar.

Finalment, el 5 de novembre de 2015 vam presentar en l'assemblea del que ja era Unitat Popular-València les «Propuestas programáticas para las elecciones generales – nivel 1 – Cogiendo el rábano por las hojas», que es poden llegir en <http://www.uv.es/pla/alteritat/propron1.htm> i que es van aprovar també per l'assemblea per unanimitat.

U dels temes que havia estat més debatut va ser el de la proposta de Renda Bàsica, i finalment vam consensuar una proposta que incloïa el Treball Garantit com a dret subjectiu per a tota persona entre 16 i 65 anys amb un salari mínim del 60% de la renda mitjana, i una Renda Bàsica personal, universal i incondicional del 30% de la renda mitjana. Aquestes eren les quantitats que podien ser sostenibles d'acord amb el model matemàtic que jo havia desenvolupat, i del que parlaré més endavant.

I vam incloure també un punt que plantejava la «*Defensa de la soberanía democrática en la economía, auditando la deuda pública para eliminar la que sea ilegítima y emitiendo medios propios de pago para hacer frente a cualquier chantaje financiero que provoque falta de liquidez y poner en marcha políticas equitativas de distribución de la riqueza y de satisfacción de los derechos sociales y económicos, sin excluir en su caso la salida del euro*». Naturalment, teníem en ment el que havia passat en Grècia, on per evitar l'expulsió en la pràctica de la zona Euro (el «Grexit») el govern d'esquerres de Syriza havia finalment transigit amb les exigències de la Troica, desoïnt la proposta de Varoufakis que coincidia amb la nostra.

Calia, tanmateix, acordar el programa general d'Unitat Popular per a tot l'Estat, i per a això es va organitzar un debat a través d'Internet i es va convocar un Encontre Programàtic el 28 de novembre en Zaragoza. De manera que la nostra comissió va continuar treballant sobre les esmenes al document base, a més de desenvolupar un argumentari, amb la participació de Ricardo Sixto, que ja havia estat elegit cap de candidatura en les Primàries d'Unitat Popular de València.

I l'assemblea d'Unitat Popular-València del 26 de novembre va aprovar les esmenes proposades per la comissió, així com a Sol i a mi com a representants amb vot per a l'Encontre (amb Eddie i Gemma com a suplents).

Com amb Zaragoza hi havia mala combinació ferroviària, anàvem a anar en el Bora, el cotxe de Sara. Però tant Sol com Eddie i Gemma es van posar malalts, de manera que me va tocar fer el viatge a soles.

I així vaig sortir de matinada cap a Zaragoza, atapeït de café. Però anant per l'autovia Mudéjar me va entrar son, i fins i tot vaig arribar a tancar els ulls durant un segon a 120 quilòmetres per hora. Naturalment, vaig eixir en la propera sortida per a prendre un café doble i així poder continuar fins a Zaragoza.

A més, el cotxe feia un soroll infernal anant per l'autopista. I quan ja en Zaragoza me vaig aturar en una gasolinera per a reomplir el depòsit, uns policies municipals me van fer notar que portava solt un tros de la carrosseria en els baixos del cotxe, i fins i tot me'l van tallar amb unes tenasses per tal que pogués circular sense patir tant de soroll.

Me vaig dirigir al lloc de l'encontre, i vaig estar donant voltes buscant lloc per aparcar, fins a que vaig poder deixar el cotxe en un aparcament en la plaça España. I en dirigir-me cap a l'Encontre me vaig trobar en la mateixa plaça la concentració contra la guerra en Síria, que vaig poder fotografiar (<https://picasaweb.google.com/115819774920320414339/Accions#6222579390148172066>).

Ja en l'Encontre, vam anar debatent i votant les esmenes. En alguns casos vam poder fer transaccionals, però sobre el tema de l'Euro la ponència va rebutjar les tres esmenes presentades: la de Valladolid, que proposava directament sortir de l'Euro; la de Las Palmas, que van intervenir per teleconferència, i que proposaven fer un plan B per si calia sortir de l'Euro; i fins i tot la de València, que es limitava a proposar l'emissió de mitjans propis de pagament per a fer front a qualsevol xantatge financer, i que jo vaig presentar com la proposta Varoufakis. I les tres esmenes van ser majoritàriament rebutjades.

En canvi per al salari mínim es va mantenir la proposta de 1100 euros al mes, molt per damunt del 60% de la renda mitjana que nosaltres havíem considerat que era la quantitat sostenible.

Cal dir que el funcionament de l'Encontre va ser molt poc eficient, i bona part de les matèries van quedar sense debatre, entre elles la referida a la Renda Bàsica, on el document base proposava una quantia que nosaltres consideràvem insostenible, i que es va mantenir en la redacció final (no debatuda, com dic, a l'Encontre).

I tot això, Renda Bàsica i elevat salari mínim, sense emissió de mitjans propis de pagament. En aquestes condicions, vaig haver d'expressar posteriorment en una reunió del Col·lectiu d'Esquerra Unida de Meliana la meua convicció de que si Alberto Garzón hagués arribat a president de Govern hauria fet el mateix que Tsipras en Grècia, per tal com el programa electoral era inaplicable sense la proposta Varoufakis.

I mentrestant, Alberto Garzón havia continuat insistint en la proposta de coalició amb Podemos davant de les reiterades negatives d'aquestos. I fins i tot, quan ja s'havia descartat la coalició a nivell estatal, van començar a aparèixer «excepcions», com la de Catalunya i Galícia, i la possibilitat de la del País Valencià, amb el qual Unitat Popular en la pràctica

deixava de ser una alternativa completa per a l'Estat.

Tanmateix, al País Valencià, a pesar de les nostres reiterades peticions, no obteníem resposta de Podemos i Compromís, que estaven ja negociant una coalició entre ells. I no va ser fins a primers de novembre, quan faltaven pocs dies per al termini per a constituir coalicions i EUPV ja havia convocat una consulta a les seues bases sobre el suport a la coalició i candidatures d'Unitat Popular, que van convocar a EUPV-Unitat Popular a una reunió amb Podemos i Compromís, aparentment a proposta d'aquest, per tal com el representant de Podemos insistia en que, segons ells, EUPV no aportava res.

La reunió de negociació del 3 de novembre va finalitzar sense acord, i fins i tot sense rebre cap proposta per escrit, de manera que EUPV va mantenir la consulta a les seues bases sobre Unitat Popular el 4 de novembre.

En la reunió del Col·lectiu d'EUPV de Meliana del 4 de novembre van haver 7 vots a favor i 1 abstenció, d'un company en la línia d'Ignacio Blanco (els Fons ja no hi eren) que defensava que es continués negociant.

I en l'assemblea d'Unitat Popular-València del 5 de novembre, on es va informar de les fallides negociacions, Manolo Colomer va proposar també que es continués negociant, proposta surrealista, per tal com el dia següent finalitzava el termini per registrar les coalicions, i no hi havia temps material per a negociar i consultar a l'assemblea l'eventual resultat. Aquesta proposta va ser rebutjada i es vam ratificar en anar a les eleccions dins del projecte estatal d'Unitat Popular. Que al final, com sabem, en les eleccions del 20 de desembre va obtenir únicament dos escons, per Madrid.

***

Comparar els resultats d'Unitat Popular de 2015 amb els d'Izquierda Plural de 2011 pot ser enganyós, per tal com caldria descomptar els vots en Catalunya i Galícia, on el 2015 anaven junts IU i Podemos. Però sí podem valorar la suma dels vots a Unitat Popular, a Podemos i a les confluències, amb un total d'uns 6 milions: podem estimar que d'aquests uns 2 milions provenien, diguem-ne, d'electorat comunista, altres 2 milions d'electors «crític-radicals» prèviament abstencionistes, i altres 2 milions procedents de l'electorat socialista.

Per la meua banda, examinant la composició del Congrés de Diputats vaig arribar a la conclusió que un govern progressista en Espanya era possible unint els vots del PSOE, IU, Podemos, les confluències i nacionalistes d'esquerres, i el 24 de desembre vaig llançar en Change una petició pel mateix (<https://www.change.org/p/psoe-un-gobierno-progresista-en-españa-es-posible>).

I quan Pablo Iglesias va llançar en roda de premsa la proposta de govern de coalició amb el PSOE i IU que prèviament havia plantejat en la consulta del Cap de l'Estat, amb una composició proporcional als vots de cada força, me va semblar una genialitat política, que de fet va forçar la renúncia del candidat del PP Mariano Rajoy a presentar davant del Congrés de Diputats la seua candidatura per a president del Govern.

Tanmateix, la forma com va presentar la proposta, i especialment el postular-se per a Vice-

president i proposar noms concrets per a ministeris específics, va ser un factor de distorsió que va facilitar les crítiques de personalisme i prepotència.

El 30 de gener de 2016 es va reunir el Comité Federal del PCE. I en la ronda d'intervencions es va fer palés que la principal preocupació de molts dels assistents no era que Mariano Rajoy pogués continuar governant, sinó que, horror!, Alberto Garzón pogués entrar al govern. Tant és així que Cayo Lara va haver d'advertir que si se repetien eleccions i IU anava en coalició amb Podemos podíem superar al PSOE, obtenint majoria absoluta entre els dos, i seria obligat intentar formar govern.

En aquestes condicions no és estrany que des del PCE no s'impulsés cap mobilització social en favor d'un govern progressista que contrarestés les pressions dels poders econòmics i els seus agents en favor d'una Gran Coalició del PSOE amb la dreta. De fet, en les documents que es proposaven per a la primera fase del XX Congrés del PCE el 9 d'abril es propugnava, sí, la mobilització social... però pel trencament democràtic, sense cap anàlisi de si la correlació de forces ho feia viable com objectiu immediat.

En l'Agrupació de Meliana del PCPV vam proposar una tesi alternativa que després d'una lleugera correcció per la Conferència Comarcal de l'Horta Nord va ser aprovada el 12 de març per la Conferència del PCPV amb el següent text:

«5 bis. **Gobierno de Progreso frente a Gran Coalición**

Después del 20D la contradicción principal que se plantea de forma inmediata es la opción entre

a) Un Gobierno de Progreso que anule los recortes sociales y democráticos de la legislatura del PP, desarrolle un plan de emergencia social que aborde las necesidades sociales más perentorias y trate los conflictos territoriales de forma respetuosa con las comunidades que reclaman su derecho a decidir.

b) Un Gobierno de Gran Coalición, explícita o implícita, para continuar con las políticas de austeridad bajo las órdenes de la Troika.

En este marco, la movilización social debe centrarse en la defensa del programa mínimo para un Gobierno de Progreso sin necesidad de participar en él, que recoja los lemas emblemáticos de Pan, Techo y Trabajo de las Marchas de la Dignidad. En la medida en que la aplicación de dicho programa mínimo resulte impedido por las acciones de la Troika, se abrirá paso la conciencia de la necesidad de un proyecto rupturista de salida a la crisis de régimen que será necesario gobierne quien gobierne.»

I el secretari general del PCE va enviar poc abans del Congrés una carta a la militància amb una lamentable confusió entre estratègia i tàctica, argumentant que l'**estratègia** no podia supeditar-se als resultats electorals per a oposar-se als que qüestionàvem la **tàctica** d'exigència immediata del trencament democràtic en base als esmentats resultats electorals, on IU-UP, única força clarament rupturista, havia obtingut un 3'68% de vots.

I en el mateix Congrés, el director de la Fundació d'Investigacions Marxistes va confondre lamentablement la contradicció **principal** (la que apareix en primer pla) amb la **fonamental** (la que està en el fons del conflicte) per a oposar-se a la tesis 5bis que jo vaig defensar en nom del PCPV, aconseguint que fos rebutjada.

Alberto Garzón, per la seua part, va assolir un merescut protagonisme quan, amb solament

dos escons però representant a quasi un milió d'electors va aconseguir seure en una taula a representants del PSOE, Podemos i Compromís per a negociar la formació d'un govern progressista.

Però en absència de mobilització social per un tal govern (la meua petició en Change no va assolir més que 161 signatures), les pressions sobre el secretari general del PSOE Pedro Sánchez dels poders econòmics i dels seus agents dins del PSOE, encapçalats per la presidenta d'Andalucía Susana Díaz, van fer que es decantés per pactar amb la dreta de Ciudadanos.

Clar que el pacte del PSOE i Ciudadanos, antitètic d'un govern progressista, solament podia reeixir si el PP s'abstenia en la votació d'investidura de Pedro Sánchez. I els poders econòmics i mediàtics van pressionar a Mariano Rajoy per a que així ho fera, com ell mateix va reconèixer públicament davant les càmeres de televisió, declarant que no anava a cedir davant d'aquestes pressions.

I així la legislatura va fracassar i ens van convocar noves eleccions.

***

I en quan es van convocar les noves eleccions per al 26 de juny, el que abans no havia estat possible va passar a ser-ho, i es va obrir un procés de negociació per a una coalició entre IU i Podemos. Sembla que Pablo Iglesias també havia après a sumar, i s'havia adonat que sumant els vots d'IU i Podemos es podien superar als cinc milions i mig del PSOE, donant així l'opció d'encapçalar un govern alternatiu. I poden haver influït també els canvis en la direcció de Podemos, amb l'ascens a la secretaria d'organització de Pablo Echenique, referent de la seua ala esquerra.

I així es va arribar a la coalició Unidos Podemos entre Podemos, IU i l'ecologista Equo, i posteriorment a la coalició #aLaValenciana entre Compromís, Podemos i EUPV, les quals serien aprovades en respectius referèndums interns.

El 15 de maig es va reunir el Comité Federal del PCE, al quan el secretari general José Luis Centella va presentar un informe al qual es deia «*En este sentido somos conscientes de que en este momento no hay una correlación de fuerzas favorable a la ruptura, pero estamos convencidos de que si consiguiéramos el gobierno que planteábamos en la mesa a cuatro, que sin ser un gobierno de ruptura sí que puede ser de cambios, se rompería la posibilidad de la salida continuista y se podría abrir paso a la confrontación entre los sectores continuistas y rupturistas, en el marco de una reconfiguración de la Izquierda, en la que el PCE tiene que intentar ganar hegemonía en las ideas y en la práctica, como primer paso para poder avanzar hacia un proceso constituyente abierto y participado en lugar del proyecto de reforma de la Constitución limitado y a puerta cerrada que pretenden las fuerzas del régimen*», essencialment coincident amb el que es deia en la tesi 5bis del PCPV rebutjada en el Congrés del PCE. Clar que al mateix temps afirmava que «*raramente un análisis político tarda tan poco tiempo en confirmarse como acertado*».

Jo vaig intervenir expressant el meu suport a l'informe i la meua disposició a votar-ho a favor

si es suprimia aquesta afirmació, subratllant que «*Si de verdad nos creyéramos que, como aprobó el Congreso del PCE, la contradicción principal actualmente está entre reforma y ruptura, no podríamos apoyar presentarnos a las elecciones en una coalición reformista*».

En la seua intervenció de resum, José Luis Centella va acceptar suprimir la frase referida, dient-me «ya puedes votar a favor». I així ho vaig fer.

En els acords de la coalició es plantejava que els actes de la campanya electoral es podien fer conjunts o per separat, però en Meliana volíem evitar la mala imatge del que va passar en l'anterior campanya electoral per al 20 de desembre, quan Compromís i Podemos, que es presentaven coalitzats, van fer dos actes per separat. Nosaltres, EUPV vull dir, teníem bones relacions amb els dos, i la meua germana i jo ens vam dividir la feina per assistir als dos actes, Isabel al de Compromís i jo al de Podemos.

De manera que de seguida ens vam posar en contacte amb Podemos i Compromís de Meliana, i el 30 de gener ens vam reunir el comitè de campanya de #aLaValenciana en l'Orxateria «la Ermita» en la plaça del mateix nom. I vam quedar en organitzar un acte conjunt el 17 de juny.

Ara bé, els companys de Podemos volien que es fera en un lloc obert, en una plaça, cosa a la quals els companys de Compromís s'oposàvem. Nosaltres vam intentar mitjançar, proposant fer dos actes, u al saló d'actes de l'Ajuntament, on la gent major estigués còmodament asseguda, i altre festiu en una plaça. Finalment vam acordar fer l'acte del 17 en l'Ajuntament, deixant pendent d'acord i concreció l'acte festiu.

Pel que fa a l'inici de campanya, en la nit del 9 al 10 de juny, vam quedar a les 23:30 en la seu de Compromís per agafar els cartells i organitzar els grups per a penjar-los.

El 6 de juny ens tornàrem a reunir i concretàrem que dijous 16 pel matí posaríem taules per repartir propaganda en les diferents entrades de la plaça Nolla, on es feia el mercat setmanal. I que el mateix 17, després de l'acte en l'Ajuntament, faríem un sopar i festa en la plaça Nolla. Els companys de Compromís, tanmateix, van dir que aqueixa nit ells tenien un sopar, encara que podrien anar després a la plaça Nolla. I ens proposaren anar a sopar a la seua seu la nit d'inici de campanya, abans de sortir a penjar cartells. Pel que fa a les pancartes, com no hi havia de noves vam quedar en reciclar les de la campanya anterior afegint tires de #aLaValenciana.

Però arribant a aquesta data, els companys de Podemos ens van convidar també al sopar que ells organitzaven en un bar.

Des d'EUPV seguíem esforçant-nos en confluïr alhora amb els dos, de manera que finalment ens vam dividir de nou la feina. En aquest cas, el company Tonín va anar a sopar amb els de Podemos, i jo vaig anar a sopar amb els de Compromís, recalcant que a les 23:30 s'havíem d'ajuntar tots en la seu de Compromís al carrer Ausias March.

Però arribat aquest moment ens vam trobar amb que la distribució dels cartells tampoc estava organitzada de forma conjunta, de manera que als de Compromís els havien arribat únicament cartells de Mónica Oltra i el seu candidat Joan Baldoví, i als de Podemos els de

Pablo Iglesias i la seua candidata Ángela Ballester, a més d'uns pocs amb dibuixos dels principals referents en el conjunt de l'Estat, inclòs Alberto Garzón.

De manera que, quan vam deixar lliure la taula gran on havíem sopat, vaig agafar tots els cartells, els vaig posar damunt la taula, i els vaig anar distribuint per a mesclar-los en paquets mixtes, amb l'ajuda d'altres companys. I a continuació ens vam distribuir els llocs, panells i taulers, on havíem de penjar els cartells, i vam formar els equips: dos de Podemos, u d'Esquerra Unida i u de Compromís, per tal com la majoria de Compromís anaven a penjar pancartes (per part d'EUPV, un parell de companys havien anat directament a penjar les nostres pancartes amb la tira afegida de #aLaValenciana).

Tanmateix, a la plaça Major davant de l'Ajuntament vam anar tots plegats, de manera que vaig poder fer la foto adjunta de la pegada del primer cartell, on podeu veure al batlle Josep Riera de Compromís, a Tonín i Isabel d'EUPV i a Juanjo Carbonell, secretari general de PODEMeliana. I després vaig anar amb Isabel i Tonín a penjar els cartells, tots ells, en els llocs que ens corresponia.

L'acte central de #aLaValenciana era diumenge 12 de juny al Poliesportiu del Cabanyal, i en la Permanent del PCPV havíem quedat en anar amb banderes del Partit, de manera que allà vam anar. Però a l'entrada me vaig trobar amb la sorpresa de que el servei d'ordre no deixava passar banderes, dient que era per motius de seguretat, motius que mai havien existit en actes anteriors en el mateix lloc. De manera que me vaig quedar a la porta onejant la bandera i protestant contra la censura, fins que me van dir que podia passar la bandera sense el pal, i així ho vaig fer posant-me-la a l'esquena lligada al coll, i així vaig escoltar els parlaments assegut al costat de la meua germana, que a la seua vegada portava una bandera sense pal d'EUPV, aparentment l'única que es va veure en tot el recinte. Del Partit hi havia alguna més, inclosa una gran penjada en les grades.

La meua principal preocupació, tanmateix, era com això podia afeblir més encara el ja escàs entusiasme per la coalició entre els membres i simpatitzants del Partit.

Cosa que s'agreujava més encara quan Pablo Iglesias es va posar a proclamar-se socialdemòcrata i a lloar a Zapatero com el millor president de la democràcia. Jo vaig intentar contrarestar-ho fent en Twitter la interpretació piadosa de que es referiria al Zapatero anterior a maig de 2010, quan va cedir a les pressions de la Troica i començar amb les retallades socials que van provocar el 15M.

Clar que no era solament problema de Pablo Iglesias. En el debat televisiu sobre polítiques econòmiques, on Alberto Garzón va participar en nom d'Unidos Podemos, el representant

del PSOE Jordi Sevilla li va preguntar si les seues propostes eren compatibles amb l'Euro, exhibint el document aprovat al XX Congrés del PCE on es propugnava la sortida de l'Euro. I Alberto Garzón li va contestar que s'equivocava d'enemic, davant la sorpresa de Jordi Sevilla, que s'havia limitat a fer una pregunta. I va declarar que sí, que les seues propostes econòmiques eren compatibles amb l'Euro. Cosa sorprenent si tenim en compte que al document polític-organitzatiu aprovat ja no pel PCE sinó per l'XI Assemblea d'IU, que va ser el document defensat per ell, es diu que «*la Unión Europea es irreformable e incompatible con la soberanía de los pueblos y con cualquier tipo de política social transformadora*».

Per a contextualitzar aquesta qüestió, recordarem que en la Conferència del PCPV cap al XX Congrés del PCE es van aprovar un conjunt de tesis alternatives propugnant la sortida de l'Euro i de la Unió Europea, junt amb una esmena subsidiària procedent de l'Agrupació de Meliana que plantejava que «*Para hacer frente a un tal chantaje financiero es imprescindible la disposición a emitir medios propios de pago*». I al Congrés, encara que la proposta de síntesi transaccional de la ponència incloïa aquest concepte, raó per la qual jo la vaig votar a favor, Javi Parra va mantenir les tesis alternatives del PCPV, que van resultar majoritàries i així es van convertir en la política oficial del PCE.

Posteriorment, en el debat dels documents per a l'XI Assemblea d'IU, l'Agrupació de Meliana del PCPV va presentar en el Col·lectiu d'EUPV de Meliana tesis alternatives que transcrivien les aprovades al Congrés del PCE, inclosa la referent a Europa. Però en l'Assemblea d'EUPV els referents del document presentat per Alberto Garzón (Marina Albiol, Esther López Barceló i Víctor Domínguez), tot i ser membres del PCE van demanar el vot en contra d'aquestes tesis alternatives, que van resultar minoritàries però amb una minoria qualificada suficient per passar al debat del conjunt d'IU. Per altra banda, quan la secretaria d'organització del PCE havia enviat una circular dient que calia votar a favor del document presentat per Alberto Garzón, jo ho vaig contradir com a secretari de comunicació interna del PCPV, recordant que encara que aquest document fora la base per a la síntesi, des del PCE havíem de defensar els acords del nostre Congrés. I encara que el secretari d'organització del PCE me va acusar de mentir, posteriorment va haver de rectificar en la pràctica reconeixent que estava pendent de precisar-se per la Permanent del PCE la recomanació de vot. I finalment aquesta recomanació va ser votar el document de Garzón excepte en l'apartat d'Europa, sobre el qual es demanava votar les tesis alternatives procedents del País Valencià i d'Andalucía, que eren precisament el text aprovat pel Congrés del PCE.

Cal assenyalar, però, que per primera vegada la votació de les tesis no es feia en l'Assemblea, després d'un debat presencial en el qual les diferents posicions es pogueren defensar en condicions d'igualtat, sinó que es votaven en referèndum per tots els afiliats, de forma presencial en les seus o bé online a través d'Internet. I que les tesis alternatives no van ser accessibles fins al mateix dia que va començar la votació online, i a més no es van poder votar de forma presencial.

En aquestes condicions tramposes, naturalment van resultar àmpliament majoritàries totes les tesis defensades per Alberto Garzón. Però això no va impedir que s'oblidés d'elles si més no en el tema d'Europa, àmpliament eludit, en la campanya electoral.

Preocupat per la falta de resposta dels nostres candidats davant dels atacs rebuts, vaig publicar en <http://www.uv.es/pla/entrapo.htm> l'article «*Entrando al trapo: Grecia, Venezuela,*

el Euro», difonent-lo per Twitter i posteriorment llegint-lo en un vídeo difós per YouTube en https://www.youtube.com/watch?v=K_xd88_tvHk, on entre altres coses deia que «sobre el Euro lo que habría que preguntarse no es si nuestro programa es compatible con él, sino si el Euro y la Unión Europea son compatibles con políticas a favor de las mayorías sociales».

Mentrestant seguíem la campanya en Meliana. Tal com havíem quedat, dijous 16 vam anar a la plaça Nolla per a distribuir propaganda des de tres taules posades respectivament per Compromís, Podemos i EUPV en els diferents accessos a la plaça. Nosaltres teníem per a distribuir únicament el Clar i Ras del Col·lectiu d'EUPV, de manera que vam agafar de la taula de Podemos tríptics de la campanya per a donar-los conjuntament.

I el 17 vam tenir l'acte en l'Ajuntament, on van intervenir Juanjo per Podemos, la candidata Roser Maestro per EUPV i el secretari autonòmic Ferrán Puchades per Compromís. I va ser realment curiós que EUPV, que tenia únicament 2 candidats, vam ser els únics que vam aportar una candidata a l'acte (els de Compromís i Podemos sembla que estaven tots en l'acte central del País Valencià que es feia en Alacant amb Pablo Iglesias i Alberto Garzón).

I en finalitzar vam anar al «Sopar a la fresca» en la plaça Nolla. Que realment va ser a la fresca, doncs a pesar d'estar en juny va començar a fer fret. I vam assistir únicament de Podemos i uns pocs d'EUPV: la meua germana Isabel i jo i després Tonín, cantant amb la seua guitarra; i també vam aportar al monologuista Paco Aguilar de Sagunt, que va fer el seu monòleg republicà.

Isabel i jo vam anar també a l'acte de campanya #aLaValenciana organitzat per Podemos el 22 de juny al Conservatori Municipal, on sí va venir el candidat Jordi Alamán i van projectar un documental.

I el 24 de juny, el darrer dia de campanya, Podem Horta Nord va organitzar altre Sopar a la fresca en la plaça Nolla, on van projectar en una pantalla la retransmissió de l'acte central de tancament de campanya en Madrid.

En aquest acte Pablo Iglesias, que potser com a professor de Ciències Polítiques s'hagués adonat que amb les seues picades d'ullet a l'electorat socialista estava perdent electorat d'esquerres, es va dedicar a fer picades d'ullet cap a l'esquerra, amb reconeixements a l'esquerra històrica, referint-se explícitament a Izquierda Unida i al Partit Comunista. Tanmateix, i encara que jo les vaig difondre immediatament per Twitter, aquestes picades d'ullet arribarien a poc més que als assistents a l'acte en Madrid i als que ho estàvem escoltant en directe, en la plaça o (com la meua germana) en el domicili.

I Pablo Iglesias va insistir també en consignes que jo podia compartir racionalment, però que emotivament a molta gent d'esquerres li podien fer olor a socarrim, com presentar-se com candidat de la llei i l'ordre (en defensa de l'Estat de Dret i contra la corrupció, clar, però utilitzant una expressió que després empraria Donald Trump) o proclamar que la pàtria és la gent, com posava una composició de lletres-pancartes entre l'auditori. Sí, això a mi me portava ecos d'una vella cançó antifranquista, «*Dices que mi patria es un fusil y una bandera, mi patria son mis hermanos que están labrando la tierra*», però a molta gent li recordaria la frase de Samuel Johnson citada pel personatge representat per Kirk Douglas en «*Senders de gloria*»: «el patriotisme és el darrer refugi dels canalles» (

https://www.youtube.com/watch?v=GosHGzBu9_k).

En tot cas, vam arribar al dia de les eleccions esperançats per les enquestes. I quan vam començar l'escrutini en la taula en la que jo estava d'interventor, al local d'AHNAR al costat de la meua casa, per primera vegada en la vida vaig veure com la nostra candidatura anava per endavant. I això ho va reforçar el resultat de les enquestes a peu d'urna, que ens donaven per sobre de 90 escons, per davant del PSOE. Però prompte arribarien els primers resultats provisionals, que després es confirmarien, deixant-nos en 71, igual que la suma dels escons de les forces coalitzades en les eleccions del 20 de desembre.

***

Aquella mateixa nit, i després d'estudiar en Internet els resultats electorals de les diferents candidatures, vaig publicar un article analitzant-los i cridant a sostenir la candidatura de Pedro Sánchez a la presidència del Govern «*Como la soga sostiene al ahorcado*», citant a Lenin en «*La malaltia infantil de l'esquerranisme en el comunisme*» (<http://www.uv.es/pla/sogahorc.htm>), que posteriorment llegiria també en un vídeo difós per YouTube en <https://www.youtube.com/watch?v=bWJ1RXrOAKc>

Però els primers dies el discurs dominant als mitjans de comunicació va ser que el PP havia guanyat les eleccions i el seu govern era inevitable. Tanmateix, prompte van sortir veus coincidents amb la meua, contra la resignació a un govern del PP, per tal com els números deien que, fins i tot amb el vot favor de Ciudadanos (que havia dit que com a molt s'abstindria en la segona votació), Mariano Rajoy no podria ser elegit si la resta, inclòs el PSOE, votava en contra. I encara que no siga viable un govern progressista «a la valenciana» com es defensava després del 20 de desembre, per la pèrdua de cinc escons del PSOE, sí seria possible un govern de regeneració democràtica.

En el Comité Central del PCPV del 3 de juliol, Javi Parra va assumir incorporar en el text de l'informe que «No hem de resignar-nos a la continuïtat d'un govern del PP, sinó intentar evitar-ho a tot preu per activa i per passiva», encara que es va oblidar d'esmentar-ho en el resum oral, raó per la qual jo me vaig abstenir.

I el 8 de juliol vaig presentar en el Consell Polític Nacional d'EUPV una resolució dient «*No hem de resignar-nos a la continuïtat d'un govern del PP, sinó intentar evitar-ho a tot preu per activa i per passiva. A tal efecte, cal exigir la formació d'un govern de regeneració democràtica, sense corruptes ni franquistes, emplaçant al PSOE a mantenir el vot en contra de la investidura de Mariano Rajoy, i proposant a Unidos Podemos i A la valenciana votar eventualment a favor d'una investidura de Pedro Sánchez, mantenint-se en l'oposició en tant no hi haja condicions per formar un govern efectivament progressista*», que va ser aprovada per àmplia majoria.

M'he dedicat a defensar aquesta tesi, a més de en Internet, en diferents debats presencials.

Així, vaig intervenir en el col·loqui de «Claustre obert» el 29 de juny en l'Ateneu Mercantil de València, on Joan Romero me va contestar que la meua proposta era raonable però inviable, i el director de Levante va insistir en que no era viable un pacte per a un govern alternatiu al del PP. Quan vaig demanar insistentment la paraula per a puntualitzar-ho, no me la van

tornar a donar, de manera que vaig esperar al final de l'acte per a posar-me en peu i declarar, amb la meua veu assembleària, que «Jo no he parlat de pactes, sinó de votar a Pedro Sánchez com a president de Govern; i que quede clar que a Izquierda Unida i a Podemos ens interessa que governe el PSOE; el que no tinc clar és si li interessa al PSOE».

I el 9 de juliol ho vaig defensar en un dinar d'aniversari en la platja de la Pobla de Farnals d'una caiguda d'estudiants del PCE en 1971, on me vaig retrobar amb antics companys, entre ells José Luis, Luis Navarro i Maria Eugenia (que per cert tenia el mateix aspecte que dècades abans) i vaig poder declarar que la posició que jo defensava ja era la posició oficial d'EUPV.

Igualment, el 13 de juliol ho vaig defensar en una reunió al saló de plens de l'Ajuntament de l'Assemblea Ciutadana de Meliana, on vam participar companys de Podemos i d'EUPV.

I el 14 de juliol ho vaig defensar en un debat organitzat en la seu de la Intersindical per Viento Sur, una revista vinculada a l'ala esquerra de Podemos.

I també el 23 de juliol en un AgorATTAC en la seua seu del carrer Palleter de València.

Quan escric aquestes línies s'han pronunciat en una línia similar, a més d'EUPV, Compromís i el partit Izquierda Abierta que encapçala Gaspar Llamazares. Malauradament, Pablo Iglesias semblava haver-se sumat al discurs de la resignació davant d'un govern del PP, però a hores d'ara, i a pesar de les pressions rebudes dins i fora del seu partit, Pedro Sánchez es manté en el vot en contra de Mariano Rajoy, y tant el PNV com el Partit Democràtic de Catalunya (l'antiga Convergència i Unió), s'han mostrat disposats a propiciar un govern alternatiu al del PP. Les espases, en definitiva, estan en alt.

9. Dialogant

Amb la policia, vull dir.

El 16 de gener de 1976 es va convocar en València una manifestació per l'Amnistia, per entregar en l'Audiència provincial en el Palau de Justícia, que aleshores estava davant la Glorieta, les signatures recollides per ella.

Haviem quedat en la «Puerta de hierro» junt a la plaça de Sant Agustí. I allí me vaig reunir amb Llorenç Ferrer i unes estudiants, i vam començar a marxar. Prompte es vam trobar amb una filera de la «policia nacional» carregant contra la manifestació. Però en lloc de fugir, jo me vaig dirigir cap a la filera, calculant que així minimitzaria els colps. I efectivament, vaig travessar la filera de policies, que no es podien aturar durant la càrrega, i solament vaig rebre un parell de colps, però quan vaig estar darrere d'ells me vaig girar i els vaig veure porrejant a la multitud.

Vaig continuar caminant en direcció a la Glorieta, portant una carpeta groga amb el rètol de AMNISTIA. I quan me trobava amb una càrrega policial, me limitava a apartar-me a la vorera i deixar-los passar.

Anava per l'actual plaça de l'Ajuntament, aleshores del Caudillo, i quan passava al costat d'una parada d'autobús plena de gent, i m'anava a creuar amb un policia, des de la gent va sortit un crit «¡Policía asesina!», i el policia es va posar a porrejar a la gent de la parada, la major part dels quals probablement no anaven a la manifestació, sinó que estaven simplement esperant a l'autobús. Aleshores me vaig dirigir al policia i el vaig dir, amb veu autoritària: «¡Deje usted de golpear a esa gente!». I el policia es va aturar, es va girar cap mi i es va quadrar. Potser ara encara s'estiga preguntant qui era l'home vestit amb jaqueta i corbata que li havia donat l'ordre.

Vaig continuar el meu camí, i en arribar a la plaça de Tetuán vaig veure a un grup de gent agrupant-se en una vorera i a un grup de policies agrupant-se enfront preparant-se per a carregar. Aleshores vaig creuar el carrer i me vaig dirigir als policies, explicant-lis que no havien de reprimir a la gent. I els policies, en lloc de carregar, es van posar a raonar amb mi. En un moment donat u d'ells va dir «Tengamos cuidado que no nos vean los oficiales».

Me vaig acomiadar d'ells i vaig continuar cap a la Glorieta. Estava ja en ella quan un policia es va dirigir a mi enlairant la porra i me va llançar un colp que va trencar la carpeta. Però altres policies que havien estat parlant abans amb mi el van aturar. I u d'ells me va advertir que tinguérem cura amb els antidisturbis que havien vingut de fora, que eren uns bèsties.

Al final del dia me vaig preguntar el que podríem aconseguir si tinguérem un centenar de persones entrenades per a dialogar amb la policia d'una forma similar al que jo havia fet, en un context d'incertesa política en que la mateixa policia tenia dubtes de quin anava a ser el seu futur.

***

Durant la transició, en 1978, les Facultats de Ciències s'anaven a traslladar al Campus de

Burjassot, i vam organitzar una marxa des de l'edifici de l'Avinguda de Blasco Ibáñez, on estàvem encara, fins a Burjassot, reivindicant transport i menjador subvencionat per a les noves instal·lacions. D'alguna manera vam obtenir permís, de manera que vam anar professors, estudiants i PAS, inclosos tres degans, precedits per un cotxe de la policia municipal.

Ja en Burjassot, quan vam passar al costat d'una comissaria de policia, jo vaig entrar en ella per a informar-les dels motius de la nostra marxa. I vam continuar fins al Campus, amb els edificis buits ja finalitzats. I vam trobar dins del Campus varies furgonetes de la policia nacional que ens estaven esperant.

Abans de separar-nos per a visitar les instal·lacions, jo me vaig dirigir al cap de la policia municipal i li vaig estrènyer la mà donant-li les gràcies per la seua col·laboració. I me va demanar que li donara també les gràcies a la policia nacional, de manera que me vaig dirigir cap a ells. Quan vam veure que m'apropava, el seu cap es va dirigir ràpidament cap a mi obsequiosament i vaig repetir l'acció estrènyer-li la mà i donant-li les gràcies.

***

Quan ens vam traslladar al Campus de Burjassot van continuar les mobilitzacions estudiantils. Els acompanyàvem Josep Guia o jo, segons qui no tinguera classe en cada ocasió. Però quan era Guia, la policia carregava; i quan era jo dialogava amb la policia i evitava la càrrega.

Una vegada havíem tallat la circulació en la pista d'Ademuz que passava junt al Campus. Al poc va aparèixer la policia nacional, i jo me vaig dirigir a ells dient que prompte se n'aniríem. Me van donar un minut per a deixar lliure la circulació, i quan se ho vaig dir als estudiants vam tornar al Campus sense problemes.

***

Quan es va aprovar la Constitució de 1978, que establia el dret de manifestació sense necessitat de demanar permís, les relacions amb la policia es van normalitzar, per tal com allò habitual va ser que les manifestacions es comunicaren prèviament, que era allò únic que requeria la Constitució, i aleshores la policia fins i tot tallava el tràfic per facilitar la marxa de la manifestació.

A no ser, clar, que l'autoritat governativa prohibira la manifestació sense atendre a les condicions requerides per la Constitució, que permet la prohibició únicament en cas de «*perill per a persones o béns*» (apartat 2 de l'article 21). Aquestes prohibicions arbitràries es van fer habituals amb els governs filofranquistes del PP. A sovint les prohibicions eren alçades per resolució judicial, però mentrestant entrebancaven l'exercici del dret de manifestació, sense que s'exigiren responsabilitats als governants prevaricadors que havien vulnerat la Constitució.

I altres vegades es produïen provocacions, en ocasions per part de policies infiltrats, amb agressions des de dins d'una manifestació per a justificar la repressió policial pels «antidisturbis».

Recorde una manifestació per la diada nacional del País Valencià un 9 d'octubre, en la que es van produir aldarulls esporàdics. Amb ocasió d'u d'ells la aleshores diputada autonòmica Gloria Marcos, que intentava fer de mitjancera amb la policia, va ser colpejada per darrere.

Aquell mateix dia i junt al Parterre, Manolo Colomer i jo ens vam interposar entre la policia i els manifestants per a evitar l'enfrontament. I quan algunes pedres llançades van estar a punt d'alcançar-me a mi, me vaig dirigir als manifestants amb tota la meua potència vocal dient:

- Hi ha provocadors entre vosaltres! Si algú intenta llançar una pedra, impedi-lo, perquè serà un provocador infiltrat!

I el llançament de pedres va acabar, sense necessitat d'intervenció policial.

***

Al llarg dels anys vaig tenir diferents ocasions de «dialogar» amb la policia, habitualment requerint la seua recíproca identificació, algunes de les quals ja he relatat i no vaig a repetir ací.

Altra situació va ser la que es va donar en una manifestació antifeixista. S'havia convocat en protesta contra un acte nazi en el Parterre, i quan vam hi desembocar pel carrer de la Pau vam trobar una barrera policial que ens impedia apropar-nos.

Després d'una estona escridassant, els policies van traure les porres, i els joves antifeixistes van sortir corrent, de manera que me vaig trobar a soles davant d'un policia madur que es dirigia cap a mi enlairant la porra.

Ens vam quedar mirant-se als ull i es va aturar dubitatiu davant una persona major que clarament no estava alterant l'ordre ni provocant cap aldarull, fins que va baixar la porra i se'n va anar.

Vaig veure aleshores com la policia carregava contra els manifestants des del final del carrer de la Pau, però també des del Parterre, encaixonant-los.

I me vaig dirigir per darrere als que carregaven des del Parterre, raonant-lis l'absurd d'encaixonar als manifestants enlloc de deixar-lis via lliure per que s'anaren pel carrer de la Pau allunyant-se de l'acte nazi.

Me van ignorar.

***

En altra ocasió hi havia dues concentracions en la plaça Doctor Pinazo, davant del Corte Inglés. Una de solidaritat amb Llatinoamèrica, comunicada, i altra en protesta contra la repressió sobre el moviment estudiantil, sense comunicar. I prompte van arribar un grup de policies nacionals que es van posar a intimidar als estudiants amb l'excusa de que el seu acte no havia estat comunicat.

Cal dir que a pocs metres hi havia altra concentració de presumptes compradors davant de la tenda Mango, que sí que entrebancava el pas per la vorera, però no va merèixer l'atenció de la policia.

Els policies intimidadors, tanmateix, estaven rodejats per telèfons mòbils enfocant-los. I no van arribar a carregar, encara que van agafar a un jove per a identificar-ho. I aleshores el secretari general de la Intersindical Vicent Mauri i jo ens vam dirigir a la policia identificant-nos i reclamant que deixaren en pau al jove. La resposta dels policies va ser requerir-nos que els deixaren fer el seu treball...

En tot cas, ja en el segle XXI el millor instrument per a «dialogar» amb la policia enfront de la seua repressió són les càmeres dels telèfons mòbils, que permeten gravar i difondre les seues actuacions. Per això, la prohibició d'aquestes gravacions és probablement la mesura més greu de l'anomenada Llei Mordassa imposada per la majoria absoluta del PP al Congrés dels Diputats, per tal com pretén la impunitat de la brutalitat policial.

10. Àrabs

Quan jo era estudiant, als anys 60, en la Facultat de Medicina hi havia un gran número d'estudiants àrabs, i entre ells membres de diferents organitzacions.

Recorde una reunió de membres del PCE amb membres d'organitzacions marxista-leninistes, com eren el Partit Comunista de Síria i el Front Democràtic i Popular d'alliberament de Palestina (FDPLP), que estaven enfrontats amb el governant Partit Baas de Síria i amb Al Fatah de Palestina. En particular, denunciaven la repressió que patien els comunistes en Síria.

Nosaltres, tanmateix, manteníem relació amb tots ells, en el marc de la nostra solidaritat amb la resistència del poble palestí contra l'ocupació de Palestina per l'Estat d'Israel.

Pel que fa als Germans Musulmans, també me vaig relacionar amb ells, però únicament amb els punys.

En l'obertura de curs de 1968 vam acordar boicotejar-la, i quan anava a parlar el rector vam començar a cridar «¡Calle rector, hablen estudiantes!», i una companya oculta entre nosaltres (Carmen Pertejo) va llegir amb un megàfon la declaració que teníem preparada.

En finalitzar vam sortir tots plegats del Paraninf i ens vam quedar en la porta mentre continuàvem cridant consignes. I aleshores un grup d'estudiants amb aparença d'àrabs van arremetre contra nosaltres, i així és com vam intercanviar cops de puny amb ells.

Pocs dies després, en un acte en la Facultat de Medicina, un representant de la Unió Nacional d'Estudiants Sirians, llavors membre del Baas, va intervenint demanant-nos excuses en noms dels estudiants àrabs, i denunciant que els agressors eren membres dels Germans Musulmans, una organització reaccionària que col·laborava amb els franquistes.

Entendreu per tant que no tinga cap simpatia pels Germans Musulmans. Però això no me lleva de condemnar el colp d'Estat en Egipte del general Al-Sisi contra el president Mohamed Morsi, membre dels Germans Musulmans que havia estat elegit democràticament després que l'alçament popular va portar al derrocament de Mubarak.

***

Els estudiants àrabs estaven organitzats en sindicats: la Unió Nacional d'Estudiants Sirians, la Unió General d'Estudiants Jordans i la Unió General d'Estudiants Palestins (observeu que, com entenien que Jordans i Palestins eren de la mateixa nació, les seues organitzacions separades s'adjectivaven com a Generals i no com a Nacionals), que estaven dirigits respectivament per membres del Baas i d'Al Fatah, que eren les forces majoritàries entre ells.

I en 1970 aquests sindicats van organitzar conjuntament un acte de solidaritat amb Palestina en la Facultat de Dret, el degà de la qual, Adolfo Miaja, estava considerat com a demòcrata o «liberal».

Per la seua part, el FPDLP volia organitzar també un acte, però el degà de Dret no se'l va autoritzar. I aleshores van venir a parlar amb mi per fer l'acte en la Facultat de Ciències... que tenia un degà franquista, Francisco Bosch Ariño, del que ja he parlat, però on en la pràctica els estudiants érem els que «manàvem», i fins i tot el conserge seguia les nostres indicacions. De manera que jo se ho vaig «autoritzar», i van fer l'acte en l'Aula 9.

Però finalment el Degà de Dret va retirar l'autorització de l'acte organitzat pels sindicats estudiantils àrabs, ignore com a conseqüència de quines pressions. I aleshores els seus representants van venir també a parlar amb mi per a fer l'acte en la Facultat de Ciències. De manera que al final els dos actes es van fer en l'Aula 9 de la nostra Facultat.

***

En agost de 1982 es va realitzar en el jardí dels Viviers de València un Festival de la Joventut del Mediterrani, promoguda conjuntament per les Joventuts Socialistes i la Unió de Joventuts Comunistes d'Espanya, amb el patrocini de l'Ajuntament de València, de la Diputació provincial de València i les Conselleries de Cultura i Turisme, totes elles governades pel PSOE.

Jo vaig assistir al Festival amb la meua companya Sara i la meua germana Isabel, i entre altres coses vam participar en una manifestació de solidaritat amb els pobles palestí i libanés, amb els crits de «Gemayel assassí», referit al aleshores president de Líban, vinculat a les Falanges Libaneses que havien col·laborat amb la invasió de Líban per l'exèrcit d'Israel per reprimir als palestins, i que el mes següent portarien a cap la massacre dels camps palestins de Sabra i Xatila.

Però ens va cridar l'atenció que en les delegacions de la majoria dels països àrabs el protagonisme corresponia únicament als homes, reduint el paper de les dones a participar en grups folklòrics.

Amb l'excepció de Líbia. En la seua delegació xics i xiques participaven en igualtat de condicions. Ens van fer molt bona impressió, i Sara va conservar amb estima una efígie de Gadafi que li van regalar amb un cordó verd per a penjar-se-ho del coll.

***

En abril de 1987 vaig assistir en Trípoli (Líbia) a una Conferència d'Universitats de la Mediterrània per la Pau i la Cooperació, en companyia de Román Reyes, un professor de la Universitat Complutense de Madrid d'origen canari.

L'assistència era per invitació de la representació de Líbia en Espanya, que en aquell temps no s'anomenava Ambaixada, sinó Oficina Popular, on vaig haver d'anar en Madrid per a que me donaren visat i bitllet d'avió.

Vaig parlar amb el rector de la Universitat de València Ramon Lapiedra per demanar-li que fera una salutació a la Conferència, i me va dir que la redactara jo i ell la signaria. I així ho vam fer.

Quan vaig arribar a Trípoli i a la seu de la Conferència vaig informar als organitzadors que portava una salutació del meu rector, i me van dir que pugés a la taula de la sessió inaugural i la llegira jo mateix.

Els idiomes oficials de la Conferència eren l'anglès, el francès i l'àrab. La salutació estava en anglès i així la vaig llegir, però els auriculars per a la traducció simultània me'ls vaig posar en francès, que ho entenia millor. I quan vaig dir «I'm a representant of the Rector of the University of València» vaig escoltar que traduïen «Je suis le Recteur de l'Université de València», de manera que vaig haver de puntualitzar «No, I'm not the Rector, I'm a representant of the Rector», amb la conseqüent confusió, supose, dels que no ho havien escoltat en francès.

I en àrab no vull ni imaginar-me com ho haurien traduït.

Per cert que al llarg de la Conferència jo intervenia alternativament en anglès o en francès, segons com me vingués en cada moment.

Román Reyes i jo anàvem amb un periodista espanyol que havia anat per a cobrir l'esdeveniment, i en l'hotel on residíem s'havien quedat els nostres passaports, de manera que per a sortir de l'hotel vam demanar que ens els tornaren, i ens van dir que havíem de pagar una mena de fiança. Transcripció traduïda la subsegüent conversa del periodista amb el recepcionista:

- I supose que haurem de pagar en moneda local, no en dòlars.
- Així és.
- Aleshores haurem d'anar a un Banc a canviar els diners.
- Clar.
- Però en el Banc ens demanaran els passaports.
- Té raó – va contestar el recepcionista després d'una breu reflexió –. Prenguen els passaports.

I ens els va donar sense demanar-nos res a canvi.

Això me va fer veure que en Líbia els funcionaris del nivell més baix eren capaços de pensar per si mateixos. En algun altre país m'hagueren contestat «Las normas son las normas, compañero», com m'havien dit en la recepció de l'hotel Capri en La Habana dos anys abans després d'informar-me que no podia anar al Tropicana per portar sandàlies enlloc de sabates, amb el qual tant jo com la meua companya Sara, que podia anar com volguera però que es va solidaritzar amb mi, ens vam quedar sense Tropicana. Això sí, en Cuba, al contrari que en Espanya, a mesura que s'ascendia en l'escala de comandament eren més crítics, supose que per contagi de Fidel Castro, que en aquells temps per les seues crítiques al burocratisme es deia que havia afegit als seus títols un altre, el de cap de l'oposició. Així, una vegada que Sara i jo vam pujar a la cafeteria de l'hotel amb un amic que havíem fet pel carrer, quan aquest va veure en la nostra taula a un cubà que va suposar encertadament que era dirigent del Partit, es va posar a fer proclames de que la campanya de la safra havia fracassat pel boicot de l'imperialisme, i el dirigent li va contestar: «Y por nuestros propios errores, compañero. Hay que ser autocríticos».

En Trípoli, me va cridar l'atenció la pluralitat que es visualitzava: ens creuàvem amb dones

majors amb mocador al cap, i al prop amb dones joves vestides de milicianes.

Un dia ens van portar de visita a veure el palau residència de Gadafi que recentment havia estat bombardejat per avions nord-americans. I ens van portar a l'habitació de Gadafi on hi havia un llit rodó i enderrocs del bombardeig. El representant governamental ens va dir que allí estava prohibit fer fotos, i a continuació se'n va anar, de manera que, lògicament, tothom ens vam posar a fer fotos. Suppose que aquesta era la idea. Jo fins i tot li vaig demanar al guia que ens acompanyava que me fera la foto adjunta.

Per anar des de la Plaça Verda, al centre de Trípoli, fins a l'hotel, el camí recte, si no volia fer un gran rodeig, era a través de la Kasbah. De manera que per la nit de tornada anava a soles pels seus intricats carrerons, sense tenir en cap moment cap sensació d'inseguretat. Clar que en Líbia no hi havia turisme, de manera que els únics visitants estrangers eren convidats del govern, i els nadius amb que me creuava eren conscients d'això.

He escrit «govern», però hauria d'haver matisat. El dia del sopar d'acomiadament, va haver intervencions de les diferents delegacions. Com he dit, els idiomes oficials eren l'anglès, el francès i l'àrab. Però quan va intervenir el representant grec, va dir «Moi, je parleré en grec». I així ho va fer. Aleshores Román, que era tan antimperialista que s'havia negat a aprendre anglès i el va copsar que els libis el parlaren, me va demanar que intervinguera jo, però que ho fera en espanyol. Però jo li vaig dir que no anava a reivindicar el «espanyol», i que ho bé intervenia jo en anglès o bé ho feia ell en francès. De manera que Roman es fa alçar i va dir en francès (traduïsc): «Volem donar les gràcies per la seua hospitalitat al govern de Líbia», i jo vaig pensar que ja havia ficat la gamba. I efectivament, els libis es van posar a fer signes de denegació i van proclamar «No, no, en Líbia no hi ha govern. Hi ha comités populars».

Quan Román va finalitzar me vaig posar jo en peu, i me van mirar amb sorpresa, per tal com ja havia parlat un espanyol. Però quan vaig començar dient «Els pobles que parlem català, the people who speak Catalan...» es van posar a fer gestos de comprensió. Per cert que el traductor, que vessava les intervencions als altres idiomes oficials, es va embolicar i me va traduir... al castellà, demanant ràpidament excuses. I després es van posar a cantar «L'estaca» de Lluís Llach.

Vaig traure la conclusió de que en Líbia hi havia una mena de paradoxal Estat anarquista. I després de la meua experiència allí entendreu que no m'empassara el conte de que Líbia era una terrible dictadura...

11. El camí a l'ateisme

De jovenet era catòlic, apostòlic i romà, clar, com m'havien ensenyat de xiquet.

Ja en la Universitat, sí, vaig redactar una demostració de l'existència de Déu per teoria de conjunts. Clar que no era més que una versió sofisticada de l'argument de San Anselmo, recordeu, allò de que el concepte de Déu com a ser perfecte havia d'incloure la propietat de la seua existència. Quan vaig estudiar quelcom més de Lògica vaig trobar la fallida de l'argument, bàsicament per mesclar llenguatge i metallenguatge, és a dir el llenguatge sobre les coses i el llenguatge sobre el llenguatge, sobre els conceptes que hi expressa, mescla que cal evitar amb cura per tal de no caure en paradoxes, com la que resulta de preguntar-se si l'adjectiu «heterològic», definit com aquell que no es descriu a si mateix, és a la seua vegada heterològic.

Però continuava essent cristià fins i tot després d'ingressar en el Partit. De fet, vaig trobar compatible marxisme i cristianisme, en la línia del teòleg José María González Ruiz, autor del llibre «*Diálogo entre marxismo y cristianismo*», encara que jo afirmava que en el meu cas seria més aviat un monòleg, per tal com jo era les dues coses alhora.

Recorde les discussions amb Jaime, un company ateu de la meua cèl·lula del Partit, que intentava demostrar-me la inexistència de Déu argumentant que no se'l podia percebre. Aleshores jo li contestava:

- Afirmes que el que Déu no es puga percebre demostra que no existeix?
- Clar – me contestava.
- És a dir, que el que no es pot percebre no existeix.
- Naturalment – ratificava.
- És a dir, que la existència depén de la percepció.
- Això mateix – confirmava.
- Has arribat a l'idealisme de Berkeley – concloïa.
- No pot ser – objectava desconcertat –. L'idealista eres tu.

I les camarades Sari i MÀrgari, que també eren cristianes, esclataven a riure. El problema de Jaime, clar, era voler demostrar una inexistència: com explicava Manuel Sacristán en el pròleg a l'Anti-Dühring, qui afirma una existència és qui ha d'aportar la càrrega de la prova. Clar que el problema de fons era que jo, tot i ser cristià, sabia més marxisme que no ell.

El que sí vaig fer és deixar d'anar a confessar-me, per tal d'evitar també caure en paradoxes, en aquest cas no lògiques sinó polítiques.

Una vegada vaig anar, per precaució, a una església de València on no me coneixien i davant del retor en el confessionari me vaig acusar de que en una manifestació havia evitat posar-me en el lloc de més perill. I el retor, mecànicament, me va contestar «Evita las ocasiones de peligro», davant del qual vaig intentar aclarir-li que no m'estava acusant d'un pecat de luxúria, sinó de covardia. Però, clar, no vaig aconseguir que m'entenguera, per tal com partíem de sistemes de valors molt diferents.

Quan me van empresonar en 1973 continuava essent cristià, i assistia a Missa tots els diumenges en la Presó Model de València, mentres la resta dels presos polítics anaven a la

suposada «lectura moral» que es feia al saló d'actes.

I fins i tot vaig escriure en març de 1973 una poesia, o composició versificada, que finalitzava dient: «¿Es realmente extraño / que crea / en el Dios de los cristianos?» (es pot llegir en <http://www.uv.es/pla/cantespe.htm>).

Però un dia entre setmana que era festa, no recorde fins a quin punt «festa de guardar», els companys me van demanar que anara amb ells al saló d'actes, i això vaig fer.

I en quan vaig entrar al saló alguns presos comuns i el funcionari mateix van exclamar «El professor, està aquí el professor!», i els presos comuns van demanar «Que llegisca el professor!». De manera que vaig acceptar la invitació i vaig seure en la taula del lector. El llibre de lectura en un relat sobre els fets del Cid, i me vaig limitar a llegir-ho correctament, fent canvis en l'entonació de la veu. Però això va resultar un fort contrast amb la lectura monòtona que estaven acostumats a escoltar, i que segons me van dir era un autèntic suplici. De manera que en finalitzar me van reclamar que a partir d'aleshores llegira jo sempre.

I arran d'això els presos polítics, junt amb un pres comú, Manolo, prou cult i que amb el seu germà Luis es relacionava habitualment amb nosaltres, ens vam plantejar donar-li la volta a la «lectura» convertint-la en una activitat cultural. I per a això vam planejar fer una lectura de teatre, per a la qual vam escollir una obra curta de Sartre que ens va aportar Manolo.

Entre setmana vam estar assajant, i el següent diumenge vam fer la lectura.

El presos comuns es van quedar encantats, però al que no li va agradar va ser al retor de la presó, que va veure com l'assistència a la Missa dominical havia disminuït moltíssim. El cert era que molts presos comuns, encara que no foren creients, venien assistint a Missa perquè era més entretinguda, amb les vistoses vestimentes del retor, que no la monòtona lectura en el saló d'actes. Però quan es va córrer la veu que la lectura s'havia fet molt més amena, van deixar d'assistir a Missa.

El retor va protestar davant de la direcció de la presó, i aquest ens va dir, primer, que s'havien d'autoritzar prèviament els llibres per a la lectura; i després, que ho havia de llegir una sola persona.

Ja ens havien autoritzat les obres de Shakespeare i estàvem preparant la lectura de «La fierecilla domada», quan ens va arribar l'ordre de no la podíem llegir entre varies persones. Aleshores vam quedar en que ho llegira jo. Però clar, per a que s'entenguera calia anar variant les veus per a identificar als diferents personatges. Els companys dubtaven de que això fora possible, però després d'assajar-ho amb ells van comprovar que efectivament podia fer fins a deu veus diferents de forma coherent.

I el diumenge següent vaig començar a fer la lectura, variant les veus. Els presos van començar a riure mentre el funcionari s'anava posant nerviós, de manera que els vaig advertir que no es rigueren perquè si no me tallarien. De manera que allí estaven centenars de presos, polític i comuns, aguantant-se notòriament la rialla.

Però finalment el funcionari es va faltar, me va tallar i me va dir que llegira un altre llibre, el que s'utilitzava abans amb els fets del Cid. Jo me vaig negar i vaig seure en un banc.

Aleshores el funcionari va demanar a diferents presos comuns que sortiren a fer la lectura, però tots es van negar, dient que no sabien llegir o altres excuses. De manera que la resta del temps va transcórrer en silenci però amb una tensió creixent.

Per entendre el context cal assenyalar que els «pipas» (presos servils, en l'argot de la presó) estaven tots en Missa. De manera que la direcció de la presó va donar a un «pipa» el destí de fer la lectura al saló d'actes el diumenge.

I el «pipa» va llegir el seu text amb veu monòtona mentre el funcionari anava amunt i avall pel passadís, i en quant donava l'esquena els presos esbroncaven al «pipa».

Durant la lectura del diumenge estava prohibit llegir altres coses pel propi conte. I quan van pillar a un company pres polític llegint un llibre d'amagatall el van castigar. I com resposta, la majoria dels presos polítics ens vam xapar, negant-nos a sortir de la cel·la pel matí i tancant-nos nosaltres mateixos. Amb els qual ens van castigar a tots, deixant-nos sense pati i únicament amb una hora per sortir a un pati apartat.

Durant el nostre castic la tensió i els esbroncaments van continuar in crescendo. I un diumenge Luis, el nostre amic, li va donar un cop de puny al «pipa», arran del qual li van enviar a una cel·la de castic. Aleshores alguns de nosaltres van declarar que el «pipa» li havia esmentat la mare, i van castigar també al «pipa».

Finalment van suprimir la lectura al saló d'acte, de manera que qui no volgués anar es pogués quedar tranquil·lament en la seua cel·la. Cosa que va ser viscuda com una victòria.

En aquest context, els presos comuns tenien un respecte especial pels polítics. Recorde una vegada que el tipus més dur de la presó estava jugant a la petanca en el pati d'altra galeria, i quan jo la vaig travessar de pas vaig donar-li inadvertidament al bolig amb el peu, i aleshores va agafar una bola de petanca i la va enlairar amenaçadorament cap a mi. Però quan me va reconèixer va baixar la mà i me va demanar excuses.

I va ser durant el període de castic que vaig arribar a qüestionar l'existència de Déu, arribant a la conclusió que si bé el Cristianisme podia ser compatible amb el Marxisme, no ho era amb la Cibernetica.

Aquesta va ser una conclusió racional, però és important situar-la en el seu context per a entendre els factors emocionals que me van permetre alliberar-me del meu condicionament religiós i fer lliure ús de la raó.

La qüestió era que el concepte cristià de Déu, como a «primer motor immòbil», en les paraules de Tomàs de Aquino, era coherent amb la jerarquia ontològica de temps passats, en la qual el més perfecte era ser immutable. Però pel contrari, des d'un enfocament cibernètic, el procés evolutiu conduïa a éssers amb capacitat de retroalimentació, de manera que pogueren desenvolupar-se a través de les interaccions amb el seu entorn. Això comporta una jerarquia ontològica segons la qual l'escala de perfecció es correspon amb

una escala de complexitat, que solament pot créixer en sistemes oberts, a través de la seua interacció amb l'entorn. De manera que, si Déu existira, seria més imperfecte que una formiga.

Molts anys després, en 2009, vaig desenvolupar aquestes reflexions en un article publicat al Levante-EMV en resposta a un biòleg teista, «*Evolució i ateisme*», que es pot llegir en <http://www.uv.es/pla/evolatei.htm>

Tanmateix, en 1973 no volia prescindir d'alguna forma de divinitat, de manera que vaig elaborar una teoria hipotètica, més bé de Ciència Ficció, que en la pràctica era una plasmació de l'aforisme que Arthur C. Clarke va formular el mateix any: «*Tota tecnologia suficientment avançada és indistingible de la màgia*».

Però la meua teoria requeria de la possibilitat de viatjar al passat, o de que el temps fora circular, de manera que després de milions o bilions d'anys tornara al present. En aquest cas, es pot suposar que una civilització futura actuant sobre el present podria fer coses que actualment es considerarien miraculoses. I la successió de les civilitzacions futures podria fer qualsevol cosa lògicament possible, i per tant en el límit seria totpoderosa, essent així una mena de Déu. Aquesta concepció materialista de Déu, com a límit de l'evolució de la humanitat, suposa un poder infinit en el sentit de Leibnitz, clar, un infinit potencial com a límit d'una successió.

Ara bé, per a que aquest concepte de Déu tingués alguna correspondència amb el Déu cristià com ésser suprem, hauria de comportar un infinit superior a qualsevol cosa. I vaig entendre que això era també incompatible amb les Matemàtiques.

En efecte, si ja sabíem que no pot haver un número (natural, enter o real) major que qualsevol altre, per tal com sempre podríem obtenir un número major que ell sumant-li una quantitat positiva, resulta que també els infinits poden ser majors o menors. Així, si X tendeix a infinit, 2^X tendirà a infinit més ràpidament, X^X més ràpidament encara, i $X^{(X^X)}$ encara més ràpidament, i així successivament. De manera que el concepte d'infinit suprem, superior a qualsevol altre, és matemàticament repugnant. I per tant també ho és el mateix concepte de Déu com a ésser suprem.

Naturalment, aquestes demostracions de la inexistència de Déu per incoherència amb la Cibernetica o les Matemàtiques afecten únicament als conceptes de Déu com a ésser immutable o com ésser suprem. Com vaig escriure en l'article de 2009, «*si anomenem "Déu" a un ésser gegantesc i poderós, bípede i amb cap de mono o d'elefant, com en l'hinduisme, podem qüestionar que existisca sobre la superfície de la Terra, però no podem excloure que existisca en altre planeta o galàxia*». I tampoc implica la inexistència dels deus de la mitologia grega, que eren poderosos però no totpoderosos, i que les novel·les de ciència ficció «*Ilyon*» (2003) i «*Olympo*» (2006) de Dan Simmons recreen com a post-humans dotats de tecnologia quàntica.

Però en octubre de 1973 vaig escriure altra poesia, o composició versificada, inspirada en Jean Paul Sartre i titulada «*Diálogo entre el hombre y la naturaleza*», en la qual escrivia: «cuando converso con Dios, dialogo con mi sombra» (també en <http://www.uv.es/pla/cantespe.htm>).

12. Filòsof

De 1964 a 1967, entre els 16 i els 19 anys, vaig escriure 17 opuscles de Filosofia. 3 del que anomenava Filosofia General, 10 del que anomenava Filosofia Particular, 1 del que anomenava Filosofia Matemàtica, i 3 del que vaig anomenar Trilogia Universal (Estudi de la Veritat, del Home i de la Societat, respectivament). En u d'ells, «Crítica y contracrítica», hi ha en portada una nota manuscrita de A.Clemente, supose que el meu professor de Filosofia, que irònicament deia «Lo único que siento es haber escogido ya el autor sobre el cual he de hacer la tesis».

En 1969 es va produir el que jo mateix vaig anomenar un «trencament», entre març i abril, que coincideix amb el període en el que vaig estar amagat durant l'Estat d'Excepció. Aquest «trencament» s'expressa en un text, titulat «*1ª aproximación a la estructura històrica del pensamiento europeo (de la lógica del ser a la lógica de las estructuras)*», que vaig publicar en 1970 i que partia de la crítica del que anomenava «monisme», la cerca d'un primer principi, i abastava des de Parménides fins a Sacristán, incloent una cita del meu company de curs Pérez de la Fuente.

La publicació la vaig fer pel meu propi compte, amb còpies a ciclostil. Però com estava escarmentat per la meua primera detenció en 1968, i conscient de que me podien acusar de propaganda il·legal per distribuir còpies múltiples d'un text, ho vaig registrar en la oficina de València del Ministeri d'Informació i Turisme, amb la referència d'edició del la Delegació d'Alumnes de la Facultat de Ciències.

El que jo anomenava «lògica de les estructures» venia a ser un avanç de la Teoria de Sistemes, que en aquell temps jo encara no coneixia. Tindria el primer contacte amb ella a través de Llorenç Ferrer després de finalitzar la carrera.

Abans d'això vaig tenir en 1969 l'oportunitat de participar en alguns debats del 1^r Simposi de Lògica i Filosofia de la Ciència que va organitzar el professor Manuel Garrido.

U d'ells va ser en un Col·legi Major, amb un professor alemany, i a través d'un traductor. El professor havia afirmat que el criteri de la veritat era l'actitud davant de la mort, i jo vaig argüir que pel contrari era la relació amb la pràctica. Aleshores per a intentar desqualificar-me va dir que això era de Marx. I jo vaig respondre que sí, que efectivament era de Marx. Davant del qual, cada vegada més irritat, va replicar que no era de Marx, que era «marxisme-leninisme-estalinisme lligat a Moscou». I el moderador va tancar el debat. Quan m'anava, un assistent me va abordar per a dir-me que estava d'acord amb mi.

Quan vaig tornar a la Facultat de Ciències li vaig contar el debat a Daniel Tarazona, el meu professor d'Àlgebra, que me va dir que enfront del que sostenia el professor alemany, «Lo mejor era una contraprueba». I amb aquesta idea me vaig quedar. Clar que, quan li vaig contar el debat a companys del Partit, es van astorar de la irresponsabilitat de l'alemany, que amb la seua declaració podia haver-me llançat als peus de la policia... de no ser perquè aquesta ja me coneixia bé.

Per altra banda, i per tal com simultàniament al Simposi estàvem realitzant una Setmana de

Renovació Científica, un grup d'estudiants de Ciències vam anar a visitar al professor Garrido al seu domicili al carrer J.J.Dómine per a convidar-li a participar en la nostra Setmana. I a més li vaig suggerir que la conferència prevista del Simposi sobre el Teorema de Godel es fera al saló d'actes de Ciències, per tal com el lloc que ells tenien previst era molt xicotet i era esperable prou assistència perquè l'havíem publicitat en la Facultat de Ciències. Davant d'això, Garrido es va riure, dient que el Teorema de Godel era un tema abstrús al qual la gent no aniria.

Doncs bé, el dia d'aquesta conferència, programada en un reduït saló d'actes de l'Arxiu del Regne, estava de gom a gom i amb els passadissos atapeïts de gent.

Recordem que el Teorema de Godel consisteix en la construcció d'una proposició que expressa la seua indemostrabilitat, i que per tant ha de ser alhora veritat i indemostrable en el marc de la lògica d'enunciats, amb el qual es conclou que la lògica d'enunciats és incompleta, en el sentit de que no permet demostrar totes les proposicions vertaderes. Aquest Teorema me semblava de gran importància metodològica, raó per la qual havia promogut l'assistència a la conferència.

Garrido va plantejar que la veritat de la proposició en qüestió s'establia per intuïció. I jo vaig contestar que, pel contrari, s'establia per raonaments metalògics, prenent com a referència el tractat de Lògica de Manuel Sacristán. Com es donava el cas que Manuel Sacristán (vetat pel franquisme) i Manuel Garrido eren rivals acadèmics, això li va irritar, i me va dir que el llibre de Sacristán no era rigorós. Jo vaig replicar que l'havia trobar rigorós, i me va dir:

- ¿Pero usted sabe de lo que está hablando? ¿Sabe acaso lo que es la godelización?

I jo li vaig contestar explicant què era la godelització: bàsicament, un procediment per assignar a cada proposició un número construït multiplicant números primers elevats a determinades potències.

Un altre assistent va intervenir dient que les proposicions que no es pogueren demostrar per la lògica es podrien demostrar per raonaments metalògics, i proposicions metalògiques es podrien demostrar per raonaments meta-metalògics. I davant d'això, Garrido va dir:

- La intervención anterior tenía cierta coherencia, pero lo que usted afirma no lo diría ni un estudiante de tercero de matemáticas.

Amb el qual l'intervinent va replicar que ell no era estudiant de matemàtiques, sinó catedràtic de matemàtiques. Posteriorment m'assabentaria que es tractava de Francisco Hernan, membre del Grup Zero, un grup de professors d'ensenyament secundari que treballava en Didàctica de les Matemàtiques.

I tot això amb la gent suant en una sala abarrotada en el mes de maig.

La següent conferència del Simposi es va fer en la Facultat de Ciències, en el marc de la nostra Setmana de Renovació Científica.

En aquesta van intervenir també Manuel Sacristán i Carlos Castilla del Pino, i naturalment jo vaig intervenir en els respectius col·loquis després de les seues conferències. Castilla del Pino ho recorda en les seues memòries: «A Valencia solía ir el día después de la intervención

de Manuel Sacristán. A los dos nos reunían los de la Facultad de Ciencias, entre los que destacaba ese muchacho, de apellido Pla, al que ya he mencionado, alto, delgado, gran lector, polemista febril. Nos trataba con mucho respeto, pero eso no era obstáculo para que se levantara con un fajo de notas tomadas durante la conferencia y diera prácticamente otra de casi la misma duración. Creo que Sacristán, en cierta ocasión, ironizó: «Mire, yo soy marxista por convicción, pero no por repetición», aludiendo a que Pla volvía interminablemente sobre lo mismo» (Carlos Castilla del Pino, «Casa del Olivo», Tusquets editores, Barcelona, 2004, pàgina 351). La descripció de la duració de les meues intervencions és clarament una exageració, però si la seua cita de Sacristán es correcta, me resulta sorprenent que prenguéis com a referència del seu marxisme a un estudiant de 20 anys.

***

En novembre de 1971 vaig participar en els debats del 3^r Simposi de Lògica i Filosofia de la Ciència, amb Alberto Dou, Javier Muguerza, Jesús Mosterín, José Ferrater Mora, Pedro Schwartz, Jacobo Muñoz, Valeriano Bozal y Amando de Miguel. I vaig publicar la recopilació de les meues intervencions, junt amb una avaluació del Simposi, en un fullet amb 6 pàgines A4 a dues cares que vaig titular «*Ciencia contra Filosofía*». Aleshores era PNSNN, de manera que el vaig registrar amb la referència d'edició del Departament de Mecànica Teòrica de la Facultat de Ciències al qual treballava sense contracte.

Per cert que en l'avaluació narre que «Uno de los asistentes al Simposio afirmó que la victoria final de uno u otro «programa de investigación» económica vendría dado como resultado de la lucha de clases». Posteriorment me vaig assabentar que l'autor d'aquesta afirmació era Ernest Garcia, a qui aleshores no coneixia.

En les intervencions recollides en aquest fullet apareixen esbossades algunes de les idees força que posteriorment desenvoluparia en la meua tesi doctoral i en la investigació consegüent.

Així, es planteja un paral·lelisme, des d'un punt de vista cibernètic, entre els processos de reforç positiu i negatiu que porten a la evolució de les espècies, a l'aprenentatge psicològic i a l'evolució de les ciències. Això el desenvoluparia posteriorment en el que vaig anomenar «Teoria General de l'Aprenentatge», basat en que els resultats positius porten a augmentar la probabilitat de un comportament, en tant que els resultats negatius porten a disminuir-ho.

Es contenia també en el fullet referit l'afirmació de la necessitat de construir «una ciencia de la producción de las ciencias, que se incluiría dentro de las ciencias sociales» en tant que les ciències eren una part de l'activitat social humana.

***

En aquesta línia, el programa d'investigació per a la meua tesi doctoral pretenia desenvolupar una Economia de la Investigació Científica.

Cal dir que l'esquema d'aquest programa, pensat com a guió de la meua tesi doctoral, el vaig conjuminar en la presó de Jaén quan estava tancat en una cel·la en vaga de fam. I com en

aqueixa circumstància no tenia paper ni bolígraf, el vaig construir en el meu cap.

Prèviament, en la meua estada en la presó, havia estat llegint tots els números de la revista Teorema editada pel Departament de Lògica i Filosofia de la Ciència de la Universitat de València i dirigida per Manuel Garrido, i havia mantingut correspondència amb amb el meu director de tesi Llorenç Ferrer, encara que en una única direcció, enviant-li els treballs que anava fent.

En quan va finalitzar la vaga de fam me vaig posar a redactar febrilment la tesi. Tanmateig, quan ja portava centenars de pàgines manuscrites me vaig adonar que la magnitud de la tasca donava per a molts anys, de manera que vaig decidir presentar com a tesi doctoral els primers capítols, amb el títol de «*Necesidad y posibilidades de una Economía de la Investigación Científica*»..

Aquestos eren un primer capítol de Crítica de la Filosofia de la Ciència i un segon capítol de Teoria Física de Sistemes, als quals vaig afegir un darrer capítol de conclusions titulat «*Ciencia y regulación*», a més d'una sèrie d'apèndixs i tables.

La conclusió central de la tesi era que el progrés general de la ciència no es pot explicar des de dins de la ciència mateixa, sinó que requereix la interacció, a través de la tecnologia, amb el conjunt de les activitats socials.

Això era un cas particular d'una formulació general del Segon Principi de Termodinàmica, segons la qual solament un Sistema Obert pot progressar, a través de la interacció amb el seu entorn.

I aquesta formulació s'aplicaria també al progrés general de la societat humana, que necessàriament s'hauria de fer a través de la interacció amb l'entorn extra-social, interacció productiva que és l'essència de l'economia. Així, la tesi de Marx de que «El mode de producció de la vida material condiciona el procés de vida social, política e intel·lectual en general» (prefaci de la «*Contribució a la Crítica de l'Economia Política*») seria també un corollari de la formulació general del Segon Principi de Termodinàmica.

I a més, la conversió de la ciència en força productiva directa en la segona mitat del segle XX, segons descrivia l'equip dirigit per Radovan Richta en «*La civilització en la cruïlla*», connectava a la seua vegada el progrés de la Ciència i el progrés de la Societat.

Així, la conclusió final de la meua tesi doctoral, redactada ja en el carrer el 21 de juliol de 1976, era que l'Economia de la Investigació Científica comporta no solament una nova regulació de la Ciència, sinó també una nova regulació de la producció en general. Comporta, en definitiva, una nova Ciència i una nova Economia.

Després de finalitzada i mecanografiada la tesi doctoral, venia el problema de com presentar-la.

La meua intenció inicial era presentar-la com a tesi en Física, per tal com, a més de ser jo mateix Llicenciat en Física, la tesi tenia continguts importants de Física. Però els catedràtics de Física en la Facultat tenia reticències a qualificar la meua tesi com de Física.

En aquestes circumstàncies, va encertar a passar per València a donar unes conferències André Lichnerowicz, un matemàtic insigne. Aleshores el director de la tesi Llorenç Ferrer i jo li vam mostrar la tesi i li vam explicar que teníem problemes per a classificar-la. I

Lichnerowicz ens va dir:

- Celui c'est claire. C'est Analyse de Systèmes.

Davant d'això li vam dir que sí, que ja sabíem que era Teoria de Sistemes, que fins ahí arribàvem, però que en Espanya la Teoria de Sistemes encara no s'havia inventat, que havia de ser Matemàtica, Física, Química, Geologia, etc.

Aleshores amb una mirada d'intel·ligència ens va dir:

- Mathématiques

De manera que Llorenç Ferrer va reunir a tots els catedràtics de Matemàtiques de la Facultat i li va fer repetir, assenyalant la meua tesi:

- Mathématiques!

I així és com vaig poder presentar la meua tesi en Matemàtiques.

Per a la seua presentació vam buscar un tribunal acadèmicament divers, per tal que cada membre del tribunal pogués entendre si més no una part de la tesi. I així el tribunal el van formar, a més de Llorenç Ferrer (en aquell temps el director de la tesi formava part del tribunal), el catedràtic d'Estadística Segundo Gutiérrez Cabria, el catedràtic de Lògica i Filosofia de la Ciència Manuel Garrido, el catedràtic d'Història de la Ciència López Piñero i Mas, un catedràtic d'Enginyeria de la Universitat Politècnica de Catalunya.

La presentació de la meua tesi havia despertat gran expectació, i es va haver de fer al saló d'actes de Ciències ple de gent. Jo no vaig fer concessions en la meua indumentària, de manera que vaig presentar la tesi vestit amb un jersei i sense corbata, i amb un pin del PCPV en el pit.

I me van qualificar amb excel·lent Qum Laude, amb el qual vaig esdevenir doctor en Matemàtiques.

***

Encara que des de 1978 ja era doctor en Matemàtiques, la major part de les meues publicacions entre 1979 i 1984, principalment comunicacions a Congressos, tenien un caràcter que es podria descriure com a filosòfic, i versaven sobre qüestions d'Epistemologia, de Teoria de la Ciència.

La meua mateixa tesi doctoral tenia, certament, un fort contingut matemàtic, especialment en el seu segon capítol, però encaixaria perfectament en lo que els anglosaxons anomenen Ph.D., doctorat en filosofia, en el sentit d'orientar-se a una meta-reflexió sobre els continguts de les ciències.

De fet, vaig maldar en esforços interdisciplinaris, esforçant-me en trencar la barrera entre les

«dues cultures», la barrera que separa les «Ciències» de les «Lletres».

Ja quan estudiava en primer de carrera vaig topetar amb les barreres entre les disciplines. Una vegada li vaig preguntar al professor de Física si la funció clorofílica complia el Segon Principi de Termodinàmica, i me va dir que això se ho preguntés al professor de Biologia. I com s'imaginareu, quan li vaig fer la pregunta al professor de Biologia me va contestar que se la fera al professor de Física. Vaig haver d'esperar a tenir alguns coneixements de Cibernetica, trencant la barrera entre Física i Biologia, per a tenir la resposta a aqueixa pregunta.

La Cibernetica tenia un paper rellevant en el segon capítol de la meua tesi doctorat. I dins del programa d'investigació que havia encetat amb ella, el següent pas era desenvolupar una Teoria General de l'Aprenentatge, que venia a ser una teoria general de l'evolució de caire cibernètic.

Ja en 1975 havia publicat des de la presó un «*Esbozo de una teoría general del Aprendizaje*» en *Escuela 75*, revista del Seminari de Pedagogia del Col·legi Oficial de Doctors en Filosofia i Lletres i en Ciències de València. I en 1988 publicaria "*Introduction to a Learning General Theory*", en la revista internacional *Cybernetics and Systems*, 19, 411-429, ja amb desenvolupaments matemàtics.

Una de les idees força d'aquesta Teoria era distingir entre Aprenentatge per Selecció, a través del canvi en el número de sistemes individuals que adoptaven determinats comportaments, i Aprenentatge Organitzat (o «Auto-aprenentatge») que implicava canvis en el comportament d'un sistema individual.

Aplicat a organismes biològics, l'Aprenentatge per Selecció determinaria l'evolució biològica, darwinista, de les espècies, on la informació s'acumula en el genoma, en tant que l'Aprenentatge Organitzat determinaria l'evolució psicològica d'un organisme a través de l'acumulació d'informació en el seu cervell.

I aplicat a sistemes socials, l'Aprenentatge per Selecció es produiria a través de la confrontació entre ells, generant el que anomenava Aprenentatge Ideològic, en tant que definiria l'Aprenentatge Científic com Aprenentatge Social Organitzat.

Assenyalem que aquest requereix un sistema per acumular informació, una mena de «cervell col·lectiu». I referia aquest a les publicacions científiques, en un context en el que Internet encara no s'havia desenvolupat.

Moltes de les meues publicacions d'aquest període es referien a diferents aspectes d'aquestes qüestions.

I podria destacar la meua participació en el Primer, Segon i Tercer Congressos de Teoria i Metodologia de les Ciències, respectivament en 1982, 1983 i 1985 organitzats en Oviedo els dos primers i en Gijón el tercer per la Sociedad Asturiana de Filosofía, que encapçalava Gustavo Bueno.

Havia conegut personalment a Gustavo Bueno en el Tercer Simposi de Lògica i Filosofia de

la Ciència en València en 1971, si bé prèviament li havia enviat per carta una recensió que aparentment li havia impactat del seu llibre «*El papel de la filosofía en el conjunto del saber*», en el qual polemitzava amb l'opuscle de Manuel Sacristán «*El lugar de la filosofía en los estudios superiores*».

He de dir, però, que la meua posició es corresponia amb la de Sacristán, que defensava que la filosofia era un saber no substantiu sinó adjectiu, i que no hauria d'haver «licenciats en filosofia», que serien «especialistes en tot», i així hegelianament «especialistes en res», sinó que la filosofia hauria de ser un estudi de tercer cicle, de doctorat, realitzat per persones que prèviament hagueren adquirit formació científica específica.

De fet, si la meua tesi doctoral podria conformar-se a aquesta concepció, recordeu que el meu fullet de 1971 es titulava precisament «*Ciencia contra Filosofía*», defensant que la Ciència havia d'anar desplaçant a la Filosofia dels seus objectes d'estudi. En la meua mateixa tesi doctoral pose alguns exemples, com el referit en la pàgina 9 al principi filosòfic de la «Identitat dels indiscernibles» de Leibniz, que per a la Mecànica Quàntica s'aplicaria únicament a les partícules d'espín semi-enter, per a les quals regeix el principi d'exclusió de Pauli.

Tanmateix, posteriorment admetria per a la Filosofia una funció reguladora de les Ciències, i així en el Primer Congrés de Lògica i Metodologia de la Ciència de 1982 vaig presentar una comunicació titulada «*Regulación filosófica de las ciencias*» (en *Actas del I Congreso de Teoría y Metodología de las Ciencias*, Biblioteca Asturiana de Filosofía, Pentalfa, Oviedo, 577-578).

***

Gustavo Bueno expressava el seu rebuig dels convencionalismes prescindint de l'ús de la corbata, si bé portava jaqueta i camisa cordada fins al coll.

En aquells temps aquests signes externs podien tenir implicacions significatives. Així, recorde que en el comitè de campanya de la primera candidatura de Ramón Lapiedra al rectorat de la Universitat de València vam plantejar que, per a distingir-se del seu rival Aurelio Martínez, en la seua intervenció portés jaqueta però no corbata (però sí va respectar, a diferència de Gustavo Bueno, la convenció indumentària de no cordar-se el botó del coll).

Havia també altres components de la indumentària, clar. Recorde una vegada que, portat pel moviment de PNNs, va venir a València a impartir unes conferències Agustín García Calvo, lliurepensador que havia estat expulsat de la seua càtedra pel franquisme. García Calvo portava grans collars, blaslava la utilització de signes i responia amb sarcasme a tothom que polemitzés amb ell.

Aleshores jo me vaig alçar portant al braç el casc de la moto, i quan l'auditori es va posar a riure i a cridar «Que se'l pose, que se'l pose!» vaig dir
- Cascos y collares también son signos.

I deixant el casc sobre el pupitre vaig fer la meua intervenció, a la qual García Calvo va contestar amb cautela, conscient de a qui tenia davant.

Pel que a mi respecta, jo no portava mai corbata, fins i tot en la presentació de la meua tesi doctoral, com ja he relatat. Però anys després vaig començar a comparèixer esporàdicament amb jaqueta i corbata a determinats actes acadèmics, fent-ho també com una mena de trencament, donada l'assentada que estava la meua imatge sense corbata. Tant és així que quan el rector Paco Tomás me va veure amb corbata en una inauguració de curs, es va apressar a fer-se una foto amb mi.

I quan en altre acte acadèmic me va presentar al ministre Angel Gabilondo, ho va fer subratllant que estava tan compromés amb la Universitat que solament portava jaqueta i corbata en aquestes ocasions.

Per cert que me va presentar com una persona d'esquerra tradicional, al que Gabilondo va contestar que si era d'esquerres no podia ser tradicional.

***

Una de les persones que assistia també regularment als Congressos de Teoria i Metodologia de les Ciències en Astúries era José María Laso, un camarada major que jo de qui ja he parlat abans, a qui tractaria posteriorment en l'Àrea de Formació del PCE.

I aquesta potser l'ocasió per a relatar un seguit d'anècdotes de la meua relació amb ell.

Per 1989 vaig anar a Oviedo convidat per la Fundació Isidoro Acevedo que presidia José María Laso. El projecte era donar una roda de premsa pel matí i impartir una conferència per la vesprada. Però el mal oratge va fer que esperés durant hores en Barajas a que sortira l'avió per a Oviedo, i quan finalment ho va fer el van desviar a l'aeroport de Santander i des d'allí ens van traslladar en autobús a Oviedo.

Jo vaig avisar a José María des d'una cabina telefònica (en aquell temps no hi havia mòbils) de que anava de camí, però naturalment vaig arribar tard fins i tot a l'hora de la conferència. I si bé encara quedava públic, confiant en la promesa de José María de que estava arribant, part dels que havien acudit a la convocatòria havien abandonat ja la sala.

Per a més inri, el tema de la meua conferència era les repercussions socials de les noves tecnologies, de manera que vaig començar ironitzant sobre les repercussions en les conferències de les velles tecnologies.

La veritat era que tenia la negra per a viatjar a Astúries: altra vegada que, evitant l'avió, vaig agafar el tren per anar com a professor a una Escola d'Estiu del Partit, també vaig trobar la via interrompuda i vaig haver d'esperar a fer un transbordament...

José María Laso era un persona d'una gran erudició, que havia viatjat per tot el món i tenia una gran amplitud de coneixements.

Quan vam estar en Moscou en 1990 vam compartir un parell d'habitacions amb vestíbul i bany comú, segons l'estructura de la residència en l'Institut de Ciències Socials. I quan vaig escoltar que es dirigia en rus a una treballadora, li vaig preguntar:

- José María, ¿sabes ruso?
- Sí – me va contestar.
- ¿Y chino? – vaig afegir.
- Chino, poquito – va dir.

Un dia, quan finalitzada una reunió de l'Àrea de Formació del PCE ens dirigíem cap a l'estació per agafar els respectius trens, li vaig dir:

- José María, sabes de todo.
- Tu también – me va contestar cortesament.
- Yo no – vaig objectar –. Por ejemplo, yo del cultivo de la remolacha no sé nada.
- Del cultivo de la remolacha, lo cierto es que Napoleón... – va continuar.

Quod erat demonstrandum.

Era tanta la seua saviesa, que feia intervencions llarguíssimes. Alguna vegada vaig resumir la diferència entre nosaltres dos dient que José María Laso podia agafar una idea, desenvolupar-la i escriure l'Enciclopèdia Espasa, en tant que jo podia agafar l'Enciclopèdia Espasa i resumir-la en un full.

En el Seminari en Moscou en 1990, José María Laso tenia preparada una ponència sobre el Nou Ordre Econòmic Internacional, i volia disposar d'una hora i mitja per a exposar-la. Se li va dir que únicament podria disposar de mitja hora i que la resumira, però va replicar que ell no feia rebaixes, i durant tot el Seminari va estar insistint en poder exposar la seua ponència amb temps suficient.

Un dia pujava en l'ascensor amb dues camarades de la Joventut, quan vam coincidir amb una de lemen, i una d'elles, d'un físic espectacular, li va felicitar per la justa posició del seu govern al Consell de Seguretat de l'ONU sobre la guerra d'Iraq. Aleshores el iemenita, després de mirar-la de dalt abaix, li va demanar el número de la seua habitació. I la molt entremaliada li va donar el número de la MEUA habitació.

Realment era poc probable que me trobara en ella, per tal com quan no teníem activitats del Seminari estava habitualment passejant per Moscou amb aquestes camarades. Però vam especular amb què podria posar. Potser es trobara amb José María Laso, li preguntés per unes xiques espanyoles, i José María li contestés

- Las chicas españolas no están, pero tengo aquí una ponencia sobre el Nuevo Orden Económico Internacional...

***

En el III Congrés de Teoria i Metodologia de les Ciències vaig intervenir freqüentment en els debats, presentant-me ora com a Físic, ora com a Matemàtic, ora com a Cibernètic, etc. Fins i tot vaig fer la darrera intervenció en el darrer debat del Congrés, que d'aquesta manera va tancar les seues Actes, dient que anava a fer dues afirmacions successives: la primera, que estava completament convençut de que la Teoria de la Relativitat era certa; la segona, que estava completament convençut de que la Teoria de la Relativitat era falsa; explicant que feia la primera afirmació com a Físic, assumint el coneixement compartit per la comunitat de Físics, i la segona afirmació com a Teòric de la Ciència, conscient de que totes les teories

científiques eren peribles.

En aquest context s'entendrà que Gustavo Bueno me definira dient que els filòsofs eren mònades, com solia dir-se, excepte jo, que era vàries mònades en una.

13. Matemàtic

«D'aquesta manera, i parafraçant a [Alfonso Carlos Comín](#), podria dir igualment que he estat comunista en la Universitat i matemàtic en el Partit, per exemple elaborant propostes de [sistemes electorals](#) per a millorar el seu funcionament democràtic. Ara deixaré d'estar físicament en la Universitat (com ha estat [publicat](#), seguiré present en el Ciberespai), però continuaré essent matemàtic en el Partit. Perquè m'hauré jubilat com a professor, però com a matemàtic u no es jubila mai.» (de la meua intervenció en l'acte acadèmic per la meua jubilació)

Ja en els estudis de Batxillerat m'agradaven les Matemàtiques, fonamentalment pel seu caràcter no memorístic, que me permetien assimilar-les d'un colp de vista sense haver d'emprar temps per a memoritzar-les.

També m'agradava la Química, i en la meua casa feia experiments amb un joc de Química que me van regalar els meus pares.

I així, quan vaig entrar en la Universitat en 1965, ho vaig fer amb la idea de fer la carrera de Químiques (aleshores no hi havia carrera de Matemàtiques en València). Però en el primer curs, el Selectiu, que era compartit, vaig escollir optatives de Matemàtiques que me interessaven especialment. I al llarg del curs me vaig anar decantant per la Física, fonamentalment per tenir un major component de Matemàtiques.

I això a pesar de que el meu professor de Física, Joaquín Català, menyspreava les Matemàtiques.

En una ocasió va representar un gràfic amb una recta inclinada. I un company li va preguntar què passava quan la recta tallava l'eix d'abscisses i la magnitud que expressava valgués zero, cosa que semblava important. I la resposta que va donar va ser que les rectes no es tallaven, que eren rectes asimptòtiques. I va ser davant del nostre estupor quan va admetre que bé, que val, que no era exactament una recta.

En altra ocasió, el meu company Julio Pérez de la Fuente li va fer notar que una igualtat que havia escrit en la pissarra era incorrecta. Davant del qual va replicar:

- ¿Cómo? ¿Que acaso el cuadrado de una suma no es igual a la suma de los cuadrados?

Amb el qual el meu company va haver de contestar:

- No.

Fins i tot alguna vegada que feia quelcom correcte no s'adonava. Així, per a calcular la derivada d'una funció va prendre l'increment de la variable dependent, el va dividir per l'increment de la variable independent i tot seguit va aproximar, és a dir, va utilitzar la definició matemàtica de la derivada. Però a continuació va dir:

- Y que me perdonen los señores rigurosos matemáticos.

De totes maneres, quan vaig passar al segon curs vaig decidir fer Física. Però com no volia renunciar a la Química, me vaig matricular també en l'assignatura de Química Inorgànica que impartia el professor José Beltrán Martínez, de les classes del qual recorde una

representació de les molècules utilitzant boles per als àtoms. Però finalment la vaig abandonar.

Recorde els diferents estils dels meus professors de Matemàtiques en la carrera de Física.

U d'ells, a qui anomenàvem Willy, era d'una claredat meridiana. De fet, recordant-ho en perspectiva, pense que era un bon professor, amb molts recursos didàctics. Però explicava tan lentament que jo m'avorria en les seues classes. De manera que arribava quan faltaven deu minuts per a finalitzar i me donava temps de copiar la pissarra per a preparar els meus apunts.

Pel contrari, Manuel Valdivia emplenava la pissarra amb expressions matemàtiques formals, amb ús abundant de quantificadors, que no podia seguir i entendre de forma immediata, de manera que me limitava a copiar-les. Però els desenvolupaments eren tan rigorosos que després en casa no tenia problema per a entendre'ls.

Pitjor era el cas del professor d'Electromagnetisme, Lloret. També emplenava la pissarra de fórmules, transcrivint directament els seus apunts sense explicacions ni pauses. Un dia va dir «Tema 5» (per exemple) quan jo pensava que encara estava en el primer, doncs no m'havia assabentat que hagués canviat de tema. Altre dia un company li va dir que no entenia com es passava d'una expressió a una altra. Aleshores va consultar els seus apunts i va exclamar:

- ¡Pero cómo lo va a entender si me he saltado treinta páginas!

***

13.1. Qüestions pedagògiques:

Cal entendre que el professorat de la Universitat no havia estudiat res de Pedagogia abans de començar a donar classes, cosa que facilitava que freqüentment no hi hagués correspondència entre la brillantés investigadora i la capacitat pedagògica. Per a donar classes, els professors havien d'improvisar i inventar-se els seus propis recursos. I les coses han continuat igual si més no fins a la data en que jo mateix me vaig jubilar com a professor, en 2010.

Per molt paradoxal que pugui semblar vist des de fora, per a ser professor d'Educació Infantil o Primària calia fer tota una carrera, Magisteri. Per a ser professor d'Institut calia fer uns cursos de l'Institut de Ciències de l'Educació (posteriorment, un màster). Però per a ser professor d'Universitat no calia haver estudiat res de Pedagogia.

Jo mateix me vaig trobar amb aquest problema quan després d'acabar la carrera en 1970 vaig començar a donar classe en un Institut. Vaig intentar utilitzar mètodes actius, fent participar als meus alumnes del que aleshores era 1^r de Batxiller. I me va sortir «Cesta y puntos», un programa televisiu de preguntes i respostes. No va ser fins que vaig començar a participar en l'estiu de 1971 al Seminari de Pedagogia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de València que vaig poder aprendre tècniques de pedagogia activa que no es limitaren a repetir el que havia vist fer als meus professors.

Recorde una assemblea de professors de Matemàtiques, parlant de l'anomenat procés de Bolonya, on l'«enemic» eren els Psicopedagogs. I jo vaig confessar que de jove havia fet quelcom molt pitjor que llegir llibres de Marx o de Lenin: havia llegit llibres de Pedagogia.

Poc abans havia estat ajudant a la meua companya Sara a preparar la seua memòria per a les oposicions a Educació Infantil, en bona mesura fent-li de mecanògraf. I quan en preparació per al procés de Bolonya vaig assistir a un curs sobre docència basada en competències, impartit per una pedagoga colombiana, me va copsar que la metodologia en qüestió era pràcticament igual a la que s'emprava en Educació Infantil. Arran d'això, quan preparava les Guies Didàctiques per a les meues assignatures se les mostrava a Sara per a que les revisara. Ella no entenia les fórmules matemàtiques, clar, però m'assessorava en la metodologia.

Cal dir, però, que alguns professors, amb l'experiència de molts anys de docència, arribaven a dominar tècniques didàctiques, com era el cas de Willy. I també d'altre professor de Física, Senent, de que déiem en burla que ensenyava «Teofísica» per les seues referències religioses. Però singularment, és d'aquestes referències de les que me'n recorde cinc dècades després, com quan definia la llum com «la tercera forma que Dios le ha dado a la energía para propagarse; las otras dos son la bolita y la cuerda», o l'electró com «un ente creado por Dios y dotado de espín un medio».

Naturalment, també jo aplicava determinades rutines al cap d'anys de docència, però en el meu cas orientades a una metodologia activa. Així, el primer dia de classe, dedicat a explicar la metodologia, citava l'Eclesiastés dient que hi havia un temps per a cada cosa, un temps per a parlar i un temps per a escoltar, per tal com al combinar el treball en grups xicotets amb el treball en conjunt entenia que els costava tornar al silenci després d'haver estat parlant lliurement entre ells en grups petits, especialment si al que havien d'escoltar no era a mi, que disposava de recursos per fer-me escoltar, sinó a algú d'ells que li tocava exposar. Deia també que en els meues classes, quan algú estava resolent un problema en la pissarra, s'embarassava i algú assegut veia la solució, «soplar» no solament estava permés, sinó que era obligatori.

***

13.2. De la Física Teòrica a la Matemàtica Aplicada:

He de dir, en conjunt, que aprecie la meua formació inicial en Física, que me ha proporcionat fonaments per a una concepció materialista del món. Però que la meua principal afecció eren les elaboracions formals pròpies de les Matemàtiques.

Així, quan vaig estudiar Teoria de la Relativitat vaig elaborar una Teoria de la Cinquena Dimensió, consistent bàsicament en una reinterpretació geomètrica de les Equacions de Lorentz que descriuen el canvi de l'espai i del temps al canviar de sistema de referència (per exemple, al passar del sistema de referència del Planeta Terra al d'una nau espacial viatjant relativament a una gran velocitat respecte a la Terra, donant lloc a la paradoxa dels bessons, per tal com la Teoria de la Relativitat prediu que al tornar del viatge el bessó que anava en la nau seria més jove que el que hagués romàs en la Terra).

Doncs bé, del que me vaig adonar és de que les Equacions de Lorentz es podrien reinterpretar com un gir en un espai de cinc dimensions, essent la cinquena dimensió la inversa de la massa.

I els meus professors de Física van menysprear la meua Teoria de la Cinquena Dimensió, per tal com aquesta no tenia implicacions experimentals. Però a mi el que m'interessava era el formalisme matemàtic.

I anys després, com una mena de venjança poètica, els Físics han de tractar amb espais d'un número prou més elevat de dimensions en l'anomenada Teoria de Cordes.

Allò meu, certament, eren els càlculs matemàtics. Durant un estiu vaig estar fent treballs en l'IFIC, l'Institut de Física Corpuscular, preparant experiències de càtedra, però també realitzant uns càlculs que me van encarregar d'una investigació que es feia en col·laboració amb un Departament crec que d'Anglaterra.

La idea era, per qüestió de seguretat, fer els càlculs dues vegades, en Anglaterra i en València. Però allí ho feien amb ordinadors, en tant que jo ho feia amb una regla de càlcul xicoteta, basada en el desplaçament d'una barra en escala logarítmica per a fer multiplicacions i divisions, i en la qual a més havia d'endevinar la tercera xifra entre dues marques de la regleta. Doncs bé, resulta que vam obtenir resultats diferents, de manera que se'n van haver de repassar. I segons me van dir, els resultats correctes eren els que jo havia obtingut.

En finalitzar la carrera de llicenciatura en Física en la especialitat de Física Teòrica, vaig fer únicament una publicació de Física: Pla, R. and Bernabeu, J. (1971), "*Nuclear Size Effect in Muon Capture*", en *Anales de Física*, vol.67, números 11 y 12, 455-460, que era el contingut de la meua tesina de llicenciatura dirigida per Josep Bernabeu. Però, feta en el Departament de Física Teòrica, el seu contingut era purament imaginari, en tant que tractava de les propietats d'àtoms que, enlloc d'electrons, tingueren al voltant del nucli altres partícules anomenades muons, similars als electrons però més pesades. Àtoms que no existeixen en el món real. De manera que, encara que es fera ús d'equacions físiques, en la pràctica era un treball purament matemàtic.

Per a fer els càlculs utilitzava una mena de calculadora programable d'una grandària similar a la dels actuals ordinadors d'escriptori, però d'una potencia equiparable o inferior a la d'actuals calculadores de mà. I una vegada estava fent un càlcul que costava tant de temps que mentre es feia me va donar temps d'anar a la Facultat de Medicina per a participar en una concentració de solidaritat amb els palestins massacrats per l'exèrcit de Jordània en el que es va anomenar setembre negre. I quan vaig tornar de la concentració el càlcul encara no havia finalitzat.

Bernabeu me va recomanar que utilitzés l'ordinador IBM del Centre de Càlcul, un ordinador que ocupava tota una habitació i utilitzava targetes perforades (amb una potència de càlcul inferior a la de l'ordinador portàtil en el que ara estic escrivint). Per cert que Sara, la que seria la meua companya, va fer de joveneta un curs de perforista per aquest tipus de màquines que prompte va quedar obsolet.

Però quan Bernabeu va repassar el meu programa va descobrir que el problema no estava en la velocitat de la màquina, sinó en que per una errada de programació entrava en un bucle infinit que es repetia una i altra vegada sense finalitzar mai. De manera que corregint la errada vaig poder continuar treballant amb la calculadora programable de taula situada al Departament de Física Teòrica, finalitzant en ell la meua tesina de llicenciatura que donaria lloc a l'esmentada publicació.

Durant la meua estada en la presó, com he relatat, vaig començar a treballar en la meua Tesi Doctoral. I essent administrador de la «comuna gran» de presos polítics en la presó de Jaén, necessitava una calculadora, i vaig al·legar la preparació de la tesi per a que me l'autoritzaren. Però la direcció de la presó me la va denegar, argumentant que essent Llicenciat en Física no la necessitava, i qüestionant la relació entre la Física i les Matemàtiques. De manera que vaig presentar un recurs d'alçada a la Direcció General d'Institucions Penitenciàries, explicant la relació entre la Física i les Matemàtiques. I, al contrari del que era habitual, el meu recurs va ser acceptat i me van autoritzar la calculadora. Suppose que el llegiria algú amb dos dits de front i es cargolaria de riure de la burrera del director de la presó de Jaén. Essent el cas, a més, de que finalment presentaria la meua Tesi en Matemàtiques, com ja he relatat.

He de dir, per altra banda, que després d'aconseguir un contracte, arran de sortir de la presó a finals de 1975, com a professor (PNN) d'Universitat, i d'obtenir el doctorat en Matemàtiques, vaig estar un temps treballant en el Departament de Física Teòrica, i després vaig tornar al que seria el Departament de Matemàtica Aplicada. I no vaig trobar cap diferència pràctica entre els dos àmbits de treball. Tan sols que dins de la Facultat de Física el Físics Teòrics érem considerats de vegades gent que estava en els núvols, en tant que en la Facultat de Matemàtiques els de Matemàtica Aplicada érem considerats de vegades gent que s'arrossegava per terra.

Ja en el Departament de Matemàtica Aplicada (i Astronomia, que aleshores estàvem junts), vaig impartir un curs de doctorat sobre Teoria General de Sistemes. I quan en 1986 me vaig presentar a una plaça de professor Titular d'Universitat en Matemàtica Aplicada, vaig escollir un tema d'aquest curs per a la seua exposició. Mentre ho feia, Llorenç Ferrer, que era el president del tribunal, me va advertir preocupat de que esgotés el temps de que disposava, crec recordar que hora i mitja. Però jo vaig contestar, brandant el punxó senyalador com si fora una espasa:

- No se preocupe, que tengo controlado el tiempo. Pero miren, estoy acostumbrado a que cuando presento una comunicación en un Congreso sólo me dan diez minutos para exponerla. Y ahora que dispongo de hora y media para hablar de lo que a mí me gusta, y ustedes no tienen más remedio que escucharme, pienso utilizar todo ese tiempo. No saben ustedes lo que estoy disfrutando.

Els membres del tribunal van somriure, i possiblement aquesta declaració m'ajudés a guanyar la plaça.

***

13.3. Programant:

Després del que podríem anomenar interludi filosòfic, vaig emprendre una nova etapa en els meus treballs d'investigació, centrada en el desenvolupament de models matemàtics per a simulació per ordinador.

Naturalment, prèviament havia anat desenvolupant les equacions matemàtiques dels processos d'aprenentatge, però sense aplicar-les de forma extensiva.

Això va començar a canviar a partir de 1984, quan vaig assistir per primera vegada al congrés bianual de Cibernètica i Sistemes en Viena, la trobada internacional més important en aquestes matèries.

***

Vaig anar al congrés de Viena moltes altres vegades, unes vegades a soles, altres amb el meu company de treball Antonio Caselles, altres també amb la seua esposa Merceditas, dues vegades amb la meua companya Sara, que va fer molta amistat amb Merceditas, i una també amb el nostre fill Rubèn.

Unes vegades anava amb l'hotel reservat, i altres, anant a soles, cercava una pensió en arribar a Viena diumenge per la nit. Vàries vegades me vaig allotjar en la pensió Esterhazy, en una travessa de la llarga avinguda Mariahilfer que anava des de l'estació de tren, la Westbahnhof, fins a prop del Ring.

Unes vegades anava en tren, aturant-me a l'anada en Cerbère i baixant per un túnel subterrani fins a la platja, i a la tornada en Portbou, passejant pels seus carrers, i travessant França i Suïssa, veient els seus llacs i poblacions amb el sostre nevat. I altres vegades anàvem en avió, fent escala en Malpensa i aprofitant per a visitar la plaça del Duomo en Milan.

Amb el temps vaig arribar a conèixer bé el centre de Viena, que per cert té una estructura en capes de ceba, similar a la de València. I vaig recórrer el Ring, la ronda interior que passava junt a l'estàtua de Maria-Theresien en una plaça entre el Museu d'Història de la Cultura i el Museu d'Història Natural, i junt al Parlament, que tenia davant una estàtua amb altra estàtua més xicoteta en la mà, i junt a la plaça de l'Ajuntament, i junt a la Universitat on es realitzava el congrés, al prop de la qual es veia l'espectacular esglèsia Votiva. I en la part interior del Ring vaig visitar el Volksgarten, el «jardí del poble» al mig del qual estava el temple grec de Teseo. I amb Sara vaig visitar el Hofburg, el palau imperial amb espectaculars escalinates i estàtues de marbre, i amb Sara, Antonio i Merceditas vam assistir en la primera filera a un concert en el Musikverein (on encara recorde que a un violinista se li va trencar una corda i va haver de reemplaçar-la sobre la marxa). I de camí a la catedral de St. Stephan vam passejar per Karntner Strasse, l'ornamentat carrer comercial per a vianants que després he vist reproduït per tota Europa, inclòs Don Juan de Austria en València. I allí me disposava a menjar-me un assortit sandwich quan un lladre, corrent després de furar una bossa a una senyora, me'l va llançar a terra. I vaig cridar «Fill de puta!!!» amb tanta potència vocal que es va espantar i va fugir després de deixar caure la bossa, que així va poder recuperar la seu propietaria, la qual agraida me va comprar altre assortit sandwich.

Vam veure també repetides vegades el monument de la Secession amb la cúpula amb fulles daurades, i passejar pel la Karlplatz junt al Karlskirche, l'església de San Carlos Borromeo, i vam menjar tarta Sacher al Cafe Central.

U dels viatges que vaig fer a soles, i per a descobrir coses noves, me vaig dedicar a recórrer la ciutat per a veure façanes de cases arquitectònicament singulars, inclosa la sòbria façana de Loos darrere del Hofburg, on segons me contaria després Caselles van obligar a posar flors perquè a l'emperador li feien mal els ulls al veure tanta sobrietat en aguar per la seua finestra.

I en el viatge amb Sara i Rubèn vam pujar a la Gran Nòria, sí, la de «El Tercer Home».

I coneixíem bé les escalinates bifurcades de la Universität, i el seu petit Buffet on dinàvem molts congressistes.

I encara que no sabíem alemany, Sara i jo vam aprendre a dir Apotheke, on podíem obtenir medicaments, i Cafe Konditorei, on es podia prendre café amb pastissos, i que després veuríem també reproduït fins i tot al nostre barri en València.

***

En la Viena de 1984, en un ambient acadèmic centrat en la Cibernetica i l'ús d'ordinadors, vaig adquirir en una tenda en Viena una calculadora Casio «personal computer» programable en BASIC, model PB-100F. I en el viatge de tornada de Viena a València vaig començar a practicar amb ella.

Ja al meu despatx al Campus de Burjassot, vaig començar a programar amb ella un model d'aprenentatge, basat fonamentalment en una distribució de probabilitats que anaven augmentant o disminuint a partir dels valors assolits per una variable objectiu.

Clar que quan el programa havia de fer molts càlculs per a mostrar els successius valors de les probabilitats, havia d'esperar uns quants minuts per a que mostrés els valors següents.

En aquell temps al Departament no hi havia ordinadors personals sinó únicament una terminal de l'ordinador del Centre de Càlcul, un Honeywell Bull que havia substituït a l'antic IBM. Aleshores un company me va ajudar a introduir el meu programa en la terminal, i me va copsar que de sobte la pantalla es va emplenar de números que la recorrien de baix a dalt.

Per a redactar els treballs, i en no tenir ordinadors personals al Departament, el gran avanç va ser una màquina d'escriure electrònica que conservava en memòria una línia, el que ens permetia corregir les errades mecanogràfiques abans d'imprimir-la.

Però per tal de redactar en 1986 la memòria per a la meua oposició a Professor Titular d'Universitat, vaig adquirir un Amstrad PCW8256 per al meu domicili, i vaig convèncer als companys de treball per adquirir un altre per al Departament. De fet, la meua pràctica habitual va ser tenir el mateix tipus d'ordinador en casa i al Departament, a efectes de compatibilitat i poder continuar la feina quan anava a casa. Això fins que anys després vaig

començar a utilitzar un ordinador portàtil que podia portar-me endarrere.

L'Amstrad PCW8256, amb una pantalla monocromàtica en verd sobre negre i que portava annexa una impressora que solament funcionava amb ell, estava dissenyat fonamentalment per a redactar textos, amb un processador de text, el LocoScript, que es carregava directament en encendre la màquina després d'haver introduït el disquet que el contenia.

Això, que ara sembla molt rudimentari, va ser una revolució el seu dia al meu Departament. Tant és així que vaig donar un seminari als col·legues per a ensenyar a utilitzar el LocoScript. I al poc hi havia cua per a utilitzar l'Amstrad, instal·lat en la secretaria del Departament. Tant és així que prompte vam adquirir un altre.

En aquells temps jo era secretari de la secció sindical de CC.OO. de la Universitat, i passava molt de temps als locals sindicals al carrer de la Nau, de manera que seguint la meua política de compatibilitat vaig convèncer als companys del sindicat per adquirir un altre Amstrad PCW8256 per a la secció sindical.

Estava un dia en els locals sindicals quan va passar per ells el professor Miquel de Renzi demanant si el podíem deixar una màquina d'escriure per a redactar un text. Li vaig oferir utilitzar l'Amstrad, i davant de l'ordinador es va astorar inicialment, però es va tranquil·litzar quan es va adonar que no era més que una màquina d'escriure sofisticada. De Renzi era un home polifacètic, que abastava la paleontologia, la poesia i, segons me vaig assabentar fa poc, també la pintura. Però sembla que en aquella època no abastava encara els ordinadors. Supose, clar, que no tardaria molt en familiaritzar-se amb ells, a mesura que s'anaven introduint en la Universitat.

En l'Amstrad PCW es podia carregar també un sistema operatiu, el CPM, per executar altres programes, com ara jocs d'ordinador, dels que recordeu de Batman i altre de Stanley cercant a Livingstone, amb el qual jugàvem en casa la meua companya i jo, i posteriorment el nostre fill Rubèn. Recordeu que ens feien molta gràcia uns micos que llançaven cocos des d'un cocoter.

També es podia executar una versió de BASIC, el Mallard BASIC, que permetia processar una base de dades i, adquirint una extensió, realitzar gràfics. De fet, vaig generar per a l'Amstrad un llistat d'adreces, vaig fer un programa per a dissenyar cartells amb lletres més grans que les que possibilitava el LocoScript, i vaig preparar amb ells la meua declaració de renda de l'IRPF durant uns quants anys.

Amb tot això, anava adquirint habilitats de programació. I fins i tot vaig adquirir un compilador de llenguatge C, l'Arnor C, que vaig utilitzar per als meus treballs d'investigació, com el que vaig presentar en el congrés de Viena de 1988.

En aquell temps, els companys del Departament s'havien anat passant a ordinadors compatibles IBM o McIntosh, i finalment tenien un ordinador en cada despatx. Però jo havia romàs fidel a l'Amstrad PCW8256, u dels quals havia passat a estar al meu despatx. Els companys es meravellaven de l'ús que li donava, no solament per a redactar textos, sinó també per a realitzar càlculs científics. De fet, al llarg de la meua vida sempre he procurat exprimir al màxim una màquina abans d'abandonar-la, sense deixar-me arrastrar per

l'obsolescència programada que tant de dany fa al medi ambient.

El que no donava el PCW era per a connectar-se a Internet. De manera que finalment me vaig passar a un PC, en casa i (de segona mà) al despatx. Però no vaig abandonar els PCWs, que vaig mantenir en casa i en el despatx, connectant-los als PCs amb un cable especial que vaig adquirir i el programa LocoLink, tenint en compte a més que als PCs utilitzava com a processador de text LocoScript PC. I fins i tot me la vaig enginyar per fer el que, segons els manuals, era impossible: imprimir des del PC en la impressora del PCW, enviant el text a través del PCW per un cable de connexió.

En setembre de 1989, quan va nèixer el nostre fill, jo ja estava quasi sempre amb l'ordinador. De manera que a final de 1990, mentre estava a Moscou, i amb ocasió d'una visita a l'hospital, quan veure un monitor va cridar «Papà!». No sé si algú pensaria que hauria sortit d'una fecundació in vitro, però us assegure que va ser producte d'una relació molt carnal.

El que sí havia fet havia estat dissenyar un programa d'un bit per a que es familiaritzés de xicotet amb l'ordinador, de manera que quan premia una tecla la pantalla s'encenia i apagava alternativament. També vaig fer, utilitzant les possibilitats del Mallard BASIC amb extensió gràfica, un programa de simulació de Rubèn, amb una imatge d'un bebé que calia menejar o posar-li un pipo per a que deixés de «plorar» silenciament el xiulet que en altre cas sonava.

Amb el temps me vaig fer un expert programador en llenguatge C. Recorde que una vegada que un col·lega va objectar que el llenguatge C requeria programes molt llargs, vaig escriure un programa amb unes poques línies compactes per resoldre sistemes d'equacions lineals per pivotatge parcial escalonat, i se'l vaig mostrar preguntant-li «Quantes línies en FORTRAN?».

Li vaig passar també a aquest company un programa que havia dissenyat per utilitzar matrius de dimensió variable, forçant els procediments del llenguatge C. Me va contar després que se ho havia passat a unes alumnes i que aquestes havien parlat amb uns professors del Departament d'Informàtica, que inicialment els van dir que això no es podia fer, i es van sorprendre al comprovar que funcionava. Me va comentar, a més, que com aquestes alumnes eren físicament molt vistoses, tenien a tots els professors d'Informàtica al seu voltant examinant el programa. I que se van riure molt del seu desconcert.

I quan, al canviar el pla d'estudis, l'assignatura de Matemàtiques de Primer de Químiques que impartia va passar a anomenar-se «Programació, Càlcul Numèric i Estadística», vaig introduir BASIC i C en el seu programa. Amb la paradoxa de que no estaven previstes pràctiques amb ordinador, de manera que havien de limitar-nos a escriure els programes en la pissarra o en paper. El que al final vaig fer va ser oferir-les, al marge de les classes «oficials», sessions de dues hores en un aula d'Informàtica.

La situació es va normalitzar quan, amb un nou canvi del pla d'estudis, es van incloure grups de pràctiques amb ordinador, amb professorat específic, per als quals s'havíem de distribuir la feina al Departament.

Clar que això portava també altres problemes, derivats en part de la norma de controlar de

forma centralitzada els ordinadors de l'Aula d'Informàtica des del Centre de Càlcul.

Així, va haver una vegada que es va estendre un virus pels ordinadors de les Facultats. L'ordinador del meu despatx es va infectar, però en un parell d'hores vaig poder descarregar-me el pedaç, actualitzar l'anti-virus i eliminar el virus. Però en l'Aula d'Informàtica això solament ho podien fer els treballadors del Centre de Càlcul, que naturalment havien d'anar recorrent el Campus lluitant contra els virus. Recorde que tenia successivament classe en dos grups en la mateixa Aula. I quan vam aconseguir netejar-la de virus durant la classe del primer grup, va venir el segon grup amb els seus disquets plens de virus. En la pràctica, vam haver d'estar un parell de setmanes sense classes fins que es pogués resoldre el problema.

Els Químics, a més, tenien de vegades una visió sui generis del que calia donar en Programació. Així, en un moment donat van acordar que les pràctiques s'havien de fer amb el programa Mathematica. Aquest és un programa de càlcul simbòlic molt útil per a matemàtics experts, que els permet estalviar temps per a resoldre qüestions. Però molt antipedagògic per a aprendre matemàtiques, per tal com porta a substituir l'aprenentatge dels mètodes matemàtics a utilitzar per l'ús d'una funció que dona directament els resultats. Així que, després de l'experiència d'un curs, me vaig declarar objector a Mathematica, negant-me a impartir pràctiques per a Química o advertint que, si ho feia, anava a passar del Mathematica.

He de dir que els darrers anys de la meua docència vaig arribar a una significativa sintonia entre la meua investigació i la meua docència, orientant ambdues al treball amb ordinador. Això significava donar principalment classes de Mètodes Numèrics, mètodes de matemàtica discreta destinats per aplicar-los en l'ordinador.

Moltes d'aquestes classes, teòriques i pràctiques, eren de Mètodes Numèrics per a Enginyeria Química. Però en el corresponent Departament d'Enginyeria Química tenien també una visió sui generis: volien que s'utilitzés Visual BASIC, de manera que aquest llenguatge era el que es donava en una assignatura prèvia de Llenguatge de Programació. La seua idea era que el Visual BASIC possibilitava presentacions públiques atractives per a quan els estudiants, finalitzada la carrera, treballaren en empreses. Però utilitzar el Visual BASIC, un llenguatge «orientat a objectes», per als Mètodes Numèrics que nosaltres impartíem, era com matar mosques a canonades. Quan ho discutíem en la comissió de la titulació, els professors d'Informàtica estaven d'acord amb nosaltres, i preferien impartir llenguatge C. Però quan el curs següent arribàvem a la primera classe, ens trobàvem que els estudiants havien estudiant Visual BASIC.

Finalment, el que vam fer altres companys del meu Departament de Matemàtica Aplicada i jo va ser passar del Visual Bàsic i dedicar una hora de la primera classe pràctica a introduir el llenguatge MatLab, que utilitzant una sintaxi similar al C era prou més flexible i fàcil d'utilitzar pels estudiants. Tant és això que el van assimilar ràpidament i de vegades finalitzaven les pràctiques abans que haguérem pogut explicar la teoria corresponent.

Cap al final de la meua vida acadèmica me vaig afeccionar al MatLab i a l'Octave, la seua versió lliure. Reconec que per a l'estudi de la Informàtic és més adient el llenguatge C, que requereix definir una variable i el seu tipus (entera, real...) abans d'utilitzar-la. Però l'Octave

és molt còmode d'utilitzar, i a més permet fàcilment obtenir gràfiques de les funcions emprades.

Al final de la meua pràctica docent vaig haver de substituir al meu company Antonio Caselles, que es va jubilar un poc abans que jo. Caselles havia fet un programa, el SIGEM, «Sistema Intel·ligent Generador de Models», que era una mena de metaprograma, un programa que generava programes per a models de simulació. L'havia fet en Visual BASIC, i aquesta versió és la que jo vaig haver d'utilitzar inicialment en les classes sobre simulació en que el vaig substituir.

Però com el programa no l'havia fet jo, tenia dificultats per a resoldre els problemes que sorgien en la seua aplicació. De manera que vaig passar l'estiu següent fent una versió del SIGEM en Octave. Probablement és el programa més complexe que he dissenyat, principalment perquè combina dos nivells lingüístics: el del programa que es vol generar, i el del programa que el genera. La meua versió la vaig publicar com a programari lliure, i es pot obtenir el codi font en <http://www.uv.es/pla/models/SIGEM.m>

***

13.4. Models d'evolució social:

A partir de 1989 vaig començar a desenvolupar el que va ser la meua principal línia d'investigació: la construcció de Models Matemàtics d'Evolució Social.

A partir del model genèric d'aprenentatge prèviament construït, modificant les probabilitats dels diferents comportaments d'un sistema en funció del grau de satisfacció del seu objectiu, el nucli del meu Model d'Evolució Social va ser l'expressió d'aquesta satisfacció com a producte de dos factors: la **possibilitat de satisfacció** intrínseca al mateix comportament, i la **repressió** patida per altres sistemes individuals amb comportaments diferents.

A partir d'aquest nucli, vaig anar afegint diferents característiques.

Així, la capacitat repressiva d'un comportament depenia de dos factors, la seua **força** i la seua **ferocitat**. Això d'alguna manera me va estar inspirat per la pel·lícula «*La selva esmeralda*», en la qual apareixia una tribu, els «homes feroços», que tanmateix eren poc perillosos degut a comptar únicament amb armament rudimentari. Però quan uns forans els proporcionen metralleres, la combinació de força i ferocitat els fa realment perillosos.

També, per a simular l'evolució històrica, s'expressa el progrés tecnològic per l'augment de les opcions de comportament disponibles. A tal efecte, el comportament s'expressa per un vector amb components binaris, i el progrés tecnològic per l'increment de la seua **dimensió**. Així, amb dimensió 0 hi hauria únicament un comportament possible, 0. Amb dimensió 1 hi hauria dos comportaments possibles, 0 i 1. Amb dimensió 2 hi hauria quatre comportaments possibles, (0,0), (0,1), (1,0) i (1,1), i així successivament.

Alhora de fer una interpretació del Model, la dimensió 0 correspondria a la Societat Primitiva, la dimensió 1 a la Revolució Agrícola, la dimensió 2 a un increment tecnològic durant l'Edat Mitjana, la dimensió 3 a la Revolució Industrial, i la dimensió 4 a la Revolució Científic-

Tècnica.

A efectes dels càlculs, cada comportament es representaria per un número en llenguatge binari o el seu equivalent en sistema hexadecimal (en base 16). Així, per exemple, (1,0) es representaria per 10=2, i amb dimensió 4 els comportaments possibles serien

0=0000	Naturalment, amb dimensió 1 es disposaria únicament del 2 primers
1=0001	comportaments, amb dimensió 2 dels 4 primers comportaments, i amb dimensió 3
2=0010	dels 8 primers comportaments.
3=0011	
4=0100	A mesura que s'incrementés la dimensió, augmentarien també les possibilitats de
5=0101	satisfacció i de repressió, tant en força com en ferocitat, i l'evolució dependria de
6=0110	la interacció de tots aquests factors.
7=0111	
8=1000	En cada dimensió, el comportament virtualment dominant seria el que tingués tots
9=1001	els seus components igual a 1. Aquests els interpretàrem com l'Esclavisme (1) en
A=1010	dimensió 1, el Feudalisme (3) en dimensió 2, el Capitalisme (7) en dimensió 3 i el
B=1011	que anomenàvem Societat Científica Lliure (F) en dimensió 4.
C=1100	
D=1101	Per cert que, quan vaig exposar una versió del Model, encara poc matematitzada,
E=1110	en el 1 ^o Congreso Latinoamericano de Historia de las Ciencias y de la Tecnología
F=1111	en 1985 en La Habana, vaig rebre un al·luvió de crítiques dels participants cubans... fins que els vaig explicar que la «Societat Científica Lliure» era el que Marx anomenava Comunisme.

De fet, el propòsit del Model era simular l'evolució de la humanitat passant per les diferents etapes d'Esclavisme, Feudalisme i Capitalisme fins arribar en l'actualitat a la Revolució Científic-Tècnica corresponent a la dimensió 4. Ara bé, encara que el comportament F (Societat Científica Lliure o Comunisme en el sentit de Marx, com a societat sense classes ni Estat) comportés la màxima possibilitat de satisfacció, es caracteritzaria per la falta de capacitat repressiva (que depèn dels components iguals a 0), cosa que el faria vulnerable davant la capacitat repressiva del comportament 7 (Capitalisme). Aleshores, la qüestió fonamental a dilucidar era si, una vegada arribat a un predomini mundial del Capitalisme, aquest es podria superar per accedir a una Societat Científica Lliure.

De fet, les posicions que vaig defensar al si del PCE des de la Plataforma Comunista Llibertària en 1990 van ser parcialment inspirades per la meua investigació en aquest Model d'Evolució Social.

Cal dir que, segons el Model, els sistemes individuals poden «morir» de mort «natural» afavorida per l'envelliment, essent immediatament substituïts per sistemes nous on inicialment tots els comportaments de la seua dimensió tenen la mateixa probabilitat, i comencen el seu procés d'aprenentatge. Però poden també «morir» de mort «violenta», com a resultat de la insatisfacció produïda per la repressió. Aquesta «mort violenta» genera un «ninxol» buit, que pot ser ocupat per sistemes veïns que li traslladen la seua dimensió, generant-se així una «difusió tecnològica» que podria assimilar-se amb alguna mena de colonialisme.

En 1992 vaig introduir l'**adaptabilitat** de la repressió, de manera que si un sistema era fortament reprimit incrementava la seua capacitat repressiva, en tant que en absència de repressió la seua capacitat de repressió s'afeblia.

Per aquell temps recorde una conversa amb Ernest Garcia, que me va expressar el seu escepticisme sobre la capacitat de fer models matemàtics de la societat, al·legant la importància del **factor subjectiu**.

- En això estic treballant ara precisament – li vaig contestar.

I efectivament, estava treballant sobre el paper del factor subjectiu en l'evolució social, inspirat per una amiga psicòloga, que me va suggerir que la sensació de satisfacció o insatisfacció podia dependre de l'experiència prèvia. I això ho vaig expressar matemàticament a través d'una normalització estadística, comparant la satisfacció vinculada a un comportament amb la mitjana de la satisfacció per a tots els comportaments.

Clar que Ernest Garcia no era l'únic escèptic sobre el tipus de Matemàtica Aplicada que jo feia. Ja en la meua oposició un membre del tribunal, professor d'una Universitat Politècnica, va qüestionar sobre a quines Tècniques jo aplicava les Matemàtiques, i vaig haver de contestar-li que les aplicava als Sistemes Socials.

En col·laboració amb Vicent Castellar Busó, a qui li vaig dirigir el treball d'investigació final del programa de doctorat (similar a l'antiga tesina de llicenciatura, i previ a la tesi doctoral), vam introduir factors «espacials» en el Model, que denominariem d'Evolució Històrica-Geogràfica. Per una banda, com a característica de la **Ciència**, vam introduir la possibilitat de que un sistema individual aprengué de l'experiència d'altres. I tant aquesta transferència científica de l'aprenentatge com la repressió dependrien d'un factor d'**Impacte** que seria funció de la «**distància**» entre els sistemes individuals involucrats. A tal efecte, vam introduir una distància «circular» entre els sistemes individuals, disposats al llarg d'una circumferència.

Clar que, inclús treballant solament amb un centenar de sistemes individuals, això requeria calcular la interacció de cadascú d'ells amb tots els demés, amb un total de deu mil interaccions. I amb això l'execució del nostre programa requeria una potència de càlcul cada vegada major, que desbordava la de l'ordinador personal de que disposàvem al despatx, fent necessari utilitzar de forma remota l'ordinador del Centre de Càlcul, ja molt més potent que el que tenien abans.

El producte del treball d'investigació de Vicent Castellar, signat pels dos, el vaig presentar en el Congrés de Viena de 1994. Però prèviament, en la seua presentació en el Departament, Martínez Alfaro, que formava part del tribunal, va suggerir que caldria prendre en compte els factors **ecològics**. I aquest va ser precisament el tema de la tesi doctoral que li vaig dirigir.

A tal efecte, calculàvem la suma del consum total en satisfacció i en repressió, de manera que quan aquesta suma superava una quantitat màxima es produïra una disminució de recursos que, de no revertir-se a través d'un **reciclatge**, podia conduir a una hecatombe ecològica.

En l'execució del Model, es podia aleshores arribar a tres resultats: la continuació indefinida del Capitalisme, la transició a una Societat Científica Lliure o una Hecatombe Ecològica. I volíem estudiar la influència en aquests resultats de la velocitat d'adaptació a la repressió, de la «**resignació**» a la satisfacció mitjana i del reciclatge necessari per a la recuperació dels recursos.

Això exigia, clar, un elevat número d'execucions del model variant aquests paràmetres, el qual requeria molt de temps de computació. I com en l'ordinador del Centre de Càlcul havíem de fer cua per a llançar el programa, el temps de computació estava limitat i no es podien executar ni posar en cua simultàniament dos programes, es vam enginyar per a que el mateix programa, al finalitzar la seua execució, llançara un altre programa a la cua.

Com el temps de computació estava molt disputat, Vicente Castellar i jo ens divertíem pensant que potser algú s'alçava de matinada per posar el seu programa en la cua, per a trobar-se amb que el nostre s'havia posat abans, en mig de la nit.

De la tesi doctoral de Vicent Castellar es van derivar una sèrie d'articles i comunicacions a Congressos signades per tots dos, que anaven exposant resultats parcial.

Una de les coses que vam trobar va ser el que vam anomenar **efecte revolta**.

En una evolució normal, anaven predominant successivament els comportaments 1 (Esclavisme), 3 (Feudalisme) i 7 (Capitalisme), amb la possibilitat d'una transició o no al F (Societat Científica Lliure). Tanmateix, de quan en quan apareixien comportaments «anòmals», especialment en la darrera fase de l'evolució, encara que habitualment de forma efímera.

Analitzant les circumstàncies en que això es produïa, vam veure que era en situacions de «crisi», quan tots els comportaments assolibles generaven insatisfacció. Aleshores, les probabilitats dels sistemes «majoritaris», al ser més freqüents, disminuïen més ràpidament que els «minoritaris», fins arribar a anul·lar-se. I en aquestes condicions arribava a predominar algun comportament prèviament «minoritari», que ho aconseguia no tant pels «mèrits» propis, sinó pels «demèrits» dels demés.

Això és el que vam anomenar «efecte revolta», que podia explicar l'emergència de comportaments anòmals en situacions de crisi, com va passar amb el nazisme.

Clar que, al produir-se l'efecte revolta en una situació de crisi, i continuar la insatisfacció, s'arribava poc després a la «mort violenta» del sistema, el que determinava el seu caràcter efímer.

Ens vam plantejar aleshores si un sistema com el de la Unió Soviètica, que va durar més de 70 anys, podria considerar-se també un «efecte revolta».

Estàvem ja en 1996 i ja estàvem en web, de manera que a partir d'aquell moment el nostres resultats són accessibles per aquesta via. Així, pot trobar-se en <http://www.uv.es/pla/CUANTOPE.DOC> l'article «¿Cuanto puede perdurar una revuelta?», que conclou que és poc plausible explicar l'experiència soviètica per tal efecte, sinó que

«habría que buscar explicaciones y modelos alternativos para una evolución no lineal como la que parece haberse dado en la historia de la humanidad».

Per cert que un novel·lista, que semblava haver-se interessat per aquest treball, me va escriure demanant informació que potser pogués utilitzar en una novel·la. Però en aquell temps jo estava molt ocupat i ho vaig deixar córrer.

La conclusió d'un altre treball, "*Social and Ecological Consequences of Adaptive Pacifism and Unsubmission*", presentat en el 3rd.European Congress of Systems (CES'3) en Roma en 1996 i accessible en <http://www.uv.es/pla/socecapa.doc> , va ser que, d'acord amb el nostre Model, s'hauria de promoure el Pacifisme Adaptatiu i la Insubmissió per a sobreviure en una Societat Científica Lliure sense Destrució Ecològica.

Vam introduir també l'eventual influència de les «**condicions naturals**», dependents de la seua ubicació espacial-geogràfica, en les propietats dels sistemes «nounsats». I sobre les seues repercussions en l'evolució vaig dirigir el treball d'investigació final del Programa de Doctorat de Rachid Temre, un doctorant marroquí que, singularment, quan va arribar semblava no haver tocat mai un ordinador, però que al cap d'uns anys d'estudiar amb nosaltres es va convertir en un expert, treballant posteriorment en el camp de la informàtica. El resultat d'aquest treball d'investigació, publicat en 1999 i que va mostrar una correlació limitada entre els factors considerats, es pot trobar en <http://www.uv.es/temre/trabajo.zip> .

Vaig continuar treballant amb Vicent Castellar per tal de simular una evolució no lineal a la que es feia referència en l'article de 1996. A tal efecte, vam desenvolupar un Model d'Evolució Dual, inspirat en el treball de Maurice Godelier, traduït al castellà com «*Esquemas de evolución de las sociedades*» (Miguel Castellote Editor, aproximadament en 1970), que plantejava dues línies d'evolució diferents: una «occidental», que va portar a l'esclavisme, un feudalisme basat en la propietat separada dels senyors feudals, i posteriorment al capitalisme; i una «oriental», que va portar a l'anomenat «mode de producció» asiàtic i a un feudalisme dependent d'un emperador.

En el nostre model vam introduir una dualitat **individualisme/gregarisme**, on els comportaments «individualistes» reprimien els comportaments diferents en altres sistemes però no en el propi, i comportaments «gregaris», on la màxima repressió es donaria en el propi sistema. D'aquesta manera apareixen dues línies d'evolució:

Gregària: 0 (imperis orientals) 2=10 (feudalisme oriental) 6=110 («socialisme d'Estat»)	Individualista: 1 (esclavitud occidental) 3=11 (feudalisme occidental) 7=111 (capitalisme)
---	--

En la comunicació que vaig signar amb Vicent Castellar, i que vaig presentar al 4th Systems Science European Congress (CES'4) en València en setembre de 1999, es mostrava una evolució d'aquestes característiques on posteriorment s'extingia el «socialisme d'Estat» i el capitalisme tendia a generalitzar-se. La comunicació deixava oberta la possible transició convergent cap a una Societat Científica Lliure o bé la derivació fins a una Hecatombe Ecològica.

Vaig continuar treballant amb aquest Model en la direcció de la tesi doctoral de Mohamed Nemiche, altre doctorant marroquí, que el va refinar, va recalibrar els paràmetres utilitzats i va fer un estudi estadístic a fons de la probabilitat dels diferents resultats finals (Hecatombe Ecològica, perduració del Capitalisme o transició a una Societat Científica Lliure) i la seua correlació amb l'adaptabilitat de la repressió, la resignació a la satisfacció mitjana i el reciclatge per a la recuperació dels recursos.

Prèviament, en 1995, havia actuat com a ponent al XIV Congrés del PCE, defensant el concepte de **mode de producció estatalista** per a descriure el funcionament de la URSS i altres Estats, inspirant-me en els trets del Model en el que estava treballant. I aquesta proposta va ser pràcticament l'única que vaig perdre en el Congrés, que va aprovar majoritàriament denominar a aquells Estats com a «socialisme burocràtic d'Estat», terminologia que posteriorment reutilitzaria en la plasmació del Model.

També la tesi de Mohamed Nemiche va donar lloc a diverses publicacions, articles i comunicacions a Congressos. Una d'elles va ser Nemiche, M. & Pla-Lopez, R. "A Learning Model for the Dual Evolution of Human Social Behaviors", que vaig presentar en el 12th International WOS Congress i el 4th IIGSS Workshop en Pittsburgh, USA, en 2002.

Aquesta comunicació va guanyar el principal premi del Congrés, el *Kybernetics Research Award*, i posteriorment va ser publicat en la revista *Kybernetes: The International Journal of Systems and Cybernetics*, Volume 32 Number 5/6 2003, pp.679-691 editada per Emerald. Es pot trobar en <http://www.uv.es/pla/models/pittsburgh/> .

Tanmateix, jo no vaig estar present en la sessió d'atorgament dels premis, que naturalment no sabia que ens anava a correspondre, per tal com me vaig quedar en la cafeteria xarrant amb altres assistents al Congrés. De manera que me vaig assabentar després.

***

El premi al congrés de Pittsburgh, per una comunicació en la que es parlava de superació del capitalisme, va ser la guinda d'un viatge que va copsar els meus prejudicis. Perquè com us podeu figurar, vaig viatjar als USA amb molta prevenció, en un context on el govern de George W. Bush anorreava els drets humans amb la nova Llei Patriota.

De manera que, en prevenció del que me pogués passar, me vaig assegurar de que tothom (llevat d'una excepció de la que parlaré després) sabera que anava a viatjar als USA. I encara que en el formulari d'entrada havien suprimit, des de Bill Clinton, la pregunta de si eres comunista, substituint-la per la surrealista pregunta de si eres terrorista, no tenia clar si m'anaven a deixar entrar al país.

Coneixia a més el precedent d'un professor d'extrema dreta de la meua Universitat, especialista en història de l'art, que va arribar als USA per a impartir conferències després d'haver-ho fet en Cuba, amb títols com «El problema de l'avantguarda» i «L'eix Paris-Moscú», i al qual van prohibir l'entrada per comunista, per a la seua desolació, fet que va provocar fins i tot una protesta diplomàtica.

Però jo no vaig tenir cap problema, i a més, per molt repulsiu que fora el seu govern, me va

copsar l'amabilitat de la seua gent. Quan vaig arribar per la nit a l'aeroport de Pittsburgh havia d'agafar un autobús per a la ciutat, i encara que portava dòlars, els meus bitllets eren massa grans per al canvi. Però davant d'aquesta situació el conductor me va deixar anar sense pagar. I al final del congrés, per a tornar a l'aeroport, me va tornar a passar el mateix, i aquesta vegada el conductor volia que anés a canviar a una tenda, però tenia el temps just per agafar l'avió, i aleshores una dona, negra per cert, me va pagar el viatge.

He dit que no vaig tenir cap problema, però realment si vaig tenir u: en l'aeroport de Pittsburgh me van perdre la maleta, de manera que vaig arribar a l'hotel Sheraton, junt al riu Monongahela, sota la neu i amb el posat, i me vaig haver de comprar un gorro per a protegir-me el cap, per cert dels Steelers de Pittsburgh. Però el dia següent me va arribar la maleta a l'habitació.

Abans de sortir de viatge havia esbrinat l'adreça de la seu local del PCUSA, en un llarg carrer en les afores, i allí me vaig dirigir, però quan vaig arribar a migdia a la seu en qüestió, on no es veien les sigles del partit, però sí molts llibres, sobre Mumia Abu Jamal entre altres, estava tancat, de manera que vaig dinar en un exòtic restaurant proper i després vaig tornar. Me va rebre Lyon, un camarada gran, amb barba blanca, que semblava un personatge d'una antiga pel·lícula de l'Oest a punt de posar-se a tocar el banjo, i me vaig presentar com a membre del Comité Federal del PCE. Després d'això totes les vesprades, finalitzades les sessions del congrés, venia a buscar-me a l'hotel amb un cotxe vell i me portava a visitar als diferents camarades de la seua cèl·lula en Pittsburgh, amb els que parlava de la situació política i de vegades me convidaven a sopar.

I aquesta va ser la meua primera i darrera experiència d'un viatge als USA.

***

El mateix any 2002 vam realitzar un altre treball, presentat en un Congrés en València, titulat "*Consecuencias del ataque a las Torres Gemelas para la Evolución de la Humanidad*", afegint al Model els efectes de la **solidaritat** entre Sistemes particulars amb el mateix comportament, de manera que l'atac contra u d'ells siga considerat com un atac contra tots, multiplicant així els seus efectes en la ulterior resposta.

Posteriorment vaig introduir la dualitat Nord-Sud, situant els Sistemes particulars en un espai bidimensional de forma cilíndrica (amb una topologia equivalent a la de la superfície terrestre eliminant els polos) per a intentar esbrinar si determinades línies evolutives sorgirien preferentment en una o altra zona. Però no vaig arribar a fer un estudi estadístic al respecte. Vaig exposar aquest nou model «cilíndric» en "*A Simulation of the Duality North-South in Social Evolution*", que vaig presentar en el 7th International Conference on Sociocybernetic "Technology and Social Complexity" en Murcia en juny de 2007, el qual es pot trobar en <http://www.uv.es/pla/models/murcia07/dualityNS.htm> .

Com anècdota, quan estava presentant la meua comunicació me va cridar Marga Sanz al meu mòbil, i com tenia la sintonia de «*2001, una odisea en l'espai*», un mexicà participant al Congrés me va acompanyar gesticulant amb les mans com si tocara els timbals, i després me va demanar que li passés el to per al seu mòbil.

Després de 2010, quan me vaig jubilar, Mohamed Nemiche, ja professor en una Universitat de Marroc, ha continuat treballant i dirigint tesis desenvolupant el meu Model, utilitzant sistemes multi-agents i enviant-me els esborranys per a que els revisés i fera aportacions i fent-me co-signatari de les corresponents publicacions. En el darrer han introduït l'efecte de les migracions. Res més actual.

***

13.5. Sistemes electorals:

Immediatament després de la legalització del PCE, recorde que el procediment per a l'elecció interna d'un Comité era votar a favor o en contra d'una proposta presentada per una comissió de candidatures. Amb aquest mètode d'elecció, clar, no calia cap càlcul matemàtic. Però de vegades generava conflictes.

Una vegada que la Conferència de l'organització d'Universitat del PCPV havia d'elegir el seu nou Comité, va haver un fum d'intervencions que discrepaven sobre alguns dels noms presentats i proposaven noms alternatius. En un moment de la discussió, es va proposar votar específicament sobre els noms sobre els que havia discrepància. Però Julio Lucas, responsable polític del Comité Provincial, es va oposar i va suspendre la reunió sense permetre que això és votés.

Poc després, parlant en una cafeteria, va insistir en que votar separatament els noms proposats per a un nou Comité era inadmissible, per tal com anava en contra dels principis del Partit.

Però poc després la direcció del PCE encapçalada per Santiago Carrillo va canviar el procediment de votació, permetent que junt a la «llista oficial» proposada per la comissió de candidatura hi hagués una «llista annexa» formada pels noms proposats i no inclosos en la llista oficial, votant-se així amb un **sistema majoritari amb llista oberta**, com ja vaig relatar en l'apartat 6.3. Això tampoc requeria molts càlculs, únicament recomptar els vots a cada candidat de llista annexa i a la llista oficial, i restar el número de vegades que cada candidat de la llista oficial hagués estat ratllat.

Quan en IU, que inicialment era una coalició, començaren a fer-se en València eleccions per votació dels inscrits, es va utilitzar també el sistema majoritària en llista oberta, però sense «llista oficial».

Així, en la votació dels delegats de València per a una Assemblea de País Valencià, el més votats vam ser primer jo i després Antonio Montalbán.

També es va utilitzar votació en llista oberta per a elegir la capçalera de la candidatura de València en les eleccions municipals, resultant les més votades Carmen Arjona i Amparo Ferrando, que serien posteriorment escollides regidores.

Però per al XIII Congrés del PCE, com ja vaig relatar en l'apartat 6.6, es va utilitzar un sistema proporcional, en aquest cas amb llistes tancades i per **Resta Major**, com en les eleccions sindicals, que és el sistema que dona una millor aproximació a la proporcionalitat

exacta, al contrari que la Regla d'Hondt que s'utilitza en les eleccions a diputats i regidors, la qual tot i ser aproximadament proporcional penalitza a les minories, com sabíem bé al PCE per haver-ho patit en les successives eleccions realitzades des del final del franquisme.

El sistema de Resta Major ja requeria un poc de càlcul, encara que poc més que aplicar la regla de tres. Tot i això, quan jo estava present me demanaven a sovint que calculara els resultats.

En IU, on la pluralitat interna era un tret essencial, es va aplicar també el mateix mètode. Però en una Assemblea Federal, el corrent Espai Alternatiu va proposar que s'utilitzés la votació en llista oberta, per donar més participació a les bases. Jo vaig intervenir davant del plenari defensant que, entre un sistema majoritari amb llista oberta i un sistema proporcional amb llista tancada, adoptàrem aquest per tal de respectar a les minories. Però al mateix temps me vaig comprometre, com a matemàtic, a elaborar una proposta de sistema proporcional amb llista oberta per a la següent Assemblea.

I així ho vaig fer. El primer sistema que vaig dissenyar va ser amb ponderació **multiplicativa**, de manera que, per exemple, si havia que elegir a 10 persones, cadascú podia votar una llista ordenada de 10, i el vot en primera posició valia per 10, el vot en segona posició valia per 9, en tercera posició per 8, i així fins al vot en dècima posició que valia per 1.

A petició d'Espai Alternatiu els vaig fer arribar la meua proposta, acompanyada del codi font d'un programa en llenguatge C per a calcular els resultats. I ells van presentar la meua proposta, amb annex inclòs, per a la següent Assemblea. De manera que en la documentació enviada per aquesta, que incloïa les propostes minoritàries, va aparèixer fins i tot el text en llenguatge C. No va ser aprovada, però probablement va ser la primera vegada que un document per al debat polític va incloure codi de programació.

On sí vam aplicar el meu sistema va ser en un Congrés del PCPV que havia d'escollir delegats per a un Congrés del PCE. Jo vaig obtenir també la màxima puntuació, cosa poc estranya tenint en compte que els principals dirigents del PCPV, essent membres del Comitè Federal del PCE, eren delegats nats al seu Congrés i no entraven en la votació. Però encara que els votants van quedar molt satisfets per la possibilitat de votar a qui volgueren, evitant les tensions de candidatures confrontades, els dirigents que van haver de fer l'escrutini van avorrir un mètode que els va tenir hores anotant cada vot de cada elector i multiplicant-ho pel valor corresponent.

***

Per altra banda, dins d'EUPV el sistema de Resta Major era molt adequat per a distribuir proporcionalment els llocs, però no els ordenava directament, cosa necessària per aprovar candidatures per a eleccions externes. I això va facilitar procediments «creatius» per marginar a les minories, com el proposat per a la candidatura municipal de València per un professor de comptabilitat, que restant successivament una quantitat relegava al primer candidat d'una llista minoritària a posicions endarrerides.

Aquesta «comptabilitat creativa» me va recordar aquell acudit en que a un comptable li

pregunten quant és dos més dos i contesta «Vosté quant volt que li surta?».

En aquell temps jo no estava en EUPV de València, sinó de Burjassot, el meu lloc de treball, com ja he relatat abans. Però els membres de la llista minoritària de València me van demanar un dictamen, que jo vaig fer com a professor del Departament de Matemàtica Aplicada, el qual conclouia que, amb una aplicació correcta i no distorsionadora del sistema de Resta Major, a la llista minoritària li corresponia el segon lloc de la candidatura.

El recurs recolzat en el meu dictamen va arribar fins a la Comissió Federal de Garanties d'IU, la qual va consultar a un professor de Matemàtica Aplicada de la Universidad de Granada amb publicacions sobre sistemes electorals, i que casualment havia estat en el tribunal de la meua oposició, el qual, lògicament, va dictaminar que «el método correcto es el explicado por el doctor Rafael Pla». De manera que la Comissió Federal de Garanties d'IU va resoldre a favor del recurs, encara que en aquell moment ja s'havien realitzat les eleccions municipals i escollit els regidors.

Anys després, me van cridar de la Comissió Federal de Garanties d'IU, tenint en compte el precedent anterior, davant d'un conflicte similar en Madrid, on sembla que s'havia aplicat el mateix procediment «creatiu» per a marginar a la minoria. De manera que de nou vaig emetre un dictamen matemàtic explicant la forma correcta d'ordenar els llocs per Resta Major. I la Comissió Federal de Garanties va resoldre d'acord amb el meu dictamen i a favor de la llista minoritària, a qui li corresponia el segon lloc per Madrid. Tanmateix, la direcció d'IUCM no va fer cas de la resolució de la Comissió Federal i va mantenir la marginació de la minoria.

He de precisar que la direcció d'IUCM estava controlada pel mateix sector encapçalat per Àngel Pérez que molts anys després patiria la «desfederació» que he relatat en l'apartat. 6.14. S'entendrà per tant que, sense exagerar el paral·lelisme amb el que vaig relatar sobre els Germans Musulmans, ni comparar al sector d'Àngel Pérez amb aquests, la meua posició contra la «desfederació» d'IUCM no provenia de cap simpatia prèvia per aquest sector.

I he de dir, per altra banda, que posteriorment la direcció federal d'IU encapçalada per Gaspar Llamazares va introduir el mateix procediment «creatiu» com un annex als Estatuts d'IU, i que anys després el seu partit Izquierda Abierta va patir les conseqüències marginadores d'aquest procediment en l'elecció de la candidatura d'IU per a les eleccions europees de 2014.

***

Mentrestant, en l'Assemblea d'EUPV que havia d'escollir les candidatures per a les eleccions autonòmiques de 1999 es va produir un conflicte, en el qual la diputada sortint Gloria Marcos, al preterir-se a la aleshores Independent Mª Angeles Martínez en la candidatura d'Alacant, va renunciar a presentar-se per València. I encara que no va haver-hi candidatures alternatives a la presentada per la comissió de candidatures, en la votació de l'Assemblea es va produir un 30% d'abstenció. I després d'això, EUPV va obtenir el pitjor resultat fins aleshores en unes eleccions autonòmiques, amb únicament 5 escons (anteriorment havia obtingut 6, i en les darrers 10 en coalició amb Els Verds).

Això me va fer entendre la importància d'introduir el vot en llista oberta com un antídoto per a l'abstenció, per tal com així les discrepàncies sobre candidats individuals es resoldrien votant i no abstenint-se.

Certament, el meu primer sistema amb ponderació multiplicativa no servia per a ordenar els llocs, per tal com desplaçaria també als minoritaris cap a la cua de la candidatura. Tanmateix, això es podria resoldre dividint en lloc de multiplicar.

Així, utilitzant denominadors enters successius el vot en primera posició valdria 1, el vot en segona posició valdria $1/2$, el vot en tercera posició valdria $1/3$, i així successivament, permetent aproximar-se a la proporcionalitat per a qualsevol número de llocs escollits.

Aquest sistema, però, en cas de votació en blocs és equivalent a la Regla d'Hondt, que com sabem penalitza a les minories. Però això es podria resoldre utilitzant els denominadors imparells consecutius del sistema de **Saint Lagué**, de manera que el vot en primera posició valgués 1, en segona posició $1/3$, en tercera posició $1/5$, i així successivament. Es pot demostrar, a més, que en cas que els electors es dividiren en dos blocs el resultat seria equivalent al del sistema de Resta Major, que com he indicat és el que dóna sempre la millor aproximació a la proporcionalitat exacta. Però amb l'avantatge de que Saint Lagué ordena directament els llocs.

Tanmateix, Àngel Guardia me va expressar les seues dubtes de que el vot en llista oberta possibilités estratègies de votació per a marginar a les minories.

De fet, el que jo havia calculat per al sistema de ponderació multiplicativa havia estat únicament que si els votants es dividien en blocs amb proporcions exactes, aquesta proporcionalitat es mantenia en els resultats. Així, per exemple, si per a escollir 10 llocs un 70% d'electors votava una llista ordenada, i l'altre 30% d'electors votava altre llista ordenada disjunta, aleshores sortirien 7 de la primera llista i 3 de la segona llista.

I naturalment, utilitzant denominadors, en cas de votació en blocs el resultat seria igual als dels corresponents sistemes amb llista tancada (d'Hondt o Saint Lagué, segons els denominadors utilitzats).

Tanmateix vaig comprovar que, com temia Àngel Guardia, amb una estratègia de creuament controlat de vots es podia distorsionar el resultat.

Suposem, per exemple que hi ha un bloc de 63 electors i altre de 37. Aleshores, per qualsevol sistema proporcional (Resta Major, Saint Lagué o d'Hondt) el bloc minoritari obtindria el segon lloc de la candidatura. Però si els 63 es divideixen en 33 i 30, acordant creuar els seus vots per als dos primers, de manera que, per exemple, 33 votaren Pepa i Paco, i 30 votaren Paco i Pepa, aleshores, fins i tot amb els denominadors de Saint Lagué, Pepa obtindria $33+30/3=33+10=43$, i Paco obtindria $30+33/3=30+11=41$, quedant els dos per damunt del primer candidat votat pels altres 37.

Tenint en compte això, me vaig dedicar a estudiar la forma d'evitar la distorsió de la proporcionalitat per aquest tipus d'estratègies. I finalment vaig dissenyar un **sistema mixt**,

en el qual es poden presentar llistes tancades o candidatures individuals, i els electors poden optar entre votar a una llista tancada o votar lliurement en llista oberta entre tots els candidats i candidates. Aleshores, en l'escrutini primer s'assignen els llocs a les llistes tancades o a la llista oberta, per Resta Major si es tracta de distribuir o per Saint Lagué si es tracta d'ordenar, i després els llocs assignats a la llista oberta s'atribueixen a les persones, de qualsevol candidatura, per ordre de puntuació utilitzant els denominadors imparells consecutius per a ponderar els vots rebuts en cada posició, precisant que, si es tracta d'ordenar, es pot millorar la posició obtinguda pel resultat de la corresponent llista tancada, però no empitjorar-la.

Vaig presentar aquesta proposta davant de la VII Assemblea d'EUPV en desembre del 2000, argumentant fonamentalment que aquest sistema dóna el poder als delegats per damunt dels eventuals acords entre les cúpules. Ricardo Sixto va intervenir en contra, argumentant que el sistema era molt complicat. I en la votació es va produir una situació singular: la mesa presidencial de l'Assemblea, formada bàsicament per representants de les cúpules dels diferents partits i corrents d'EUPV, van votar en contra; i la gran majoria dels delegats i delegades asseguts baix van votar a favor, amb el qual la proposta va ser aprovada per àmplia majoria.

En la següent Assemblea d'EUPV es va presentar una esmena per suprimir aquest sistema d'elecció. I es va produir altre fet curiós: en el moment de la votació, la mesa presidencial estava pràcticament buida, presumiblement perquè els seus membres no volien que se'ls veiés votant en contra. I naturalment, l'esmena va ser àmpliament derrotada, reafirmant-se així el sistema electoral: una vegada que la gent s'havia acostumat a la llibertat de poder votar en llista oberta, no estava disposada a renunciar a aquesta llibertat.

De fet, considere aquest sistema com un dels majors èxits del meu treball matemàtic. Ha vingut funcionant durant 15 anys en EUPV, demostrant la seua robustesa i la seua capacitat d'expressar la voluntat dels electors, respectant a les minories. Naturalment, quan els acords a que arriben les cúpules reben un consens ampli, la gran majoria voten en llista tancada. Però en cas contrari, molts voten en llista oberta.

I la complexitat de l'escrutini quan el número de vots és elevat, com és el cas en les Assemblees d'EUPV o en les primàries que va celebrar per a les eleccions autonòmiques de 2015, es resol disposant una bateria d'ordinadors connectats en les quals es van introduir els vots, i amb un programa que proporciona directament els resultats en uns fulls Excel. Dissenyat, per cert, per Ricardo Sixto.

***

A partir del 2000 vaig continuar investigant en sistemes electorals (es poden trobar els meus resultats en <http://www.uv.es/pla/sistelec/propobga.html>). En particular, cercant formes de garantir la proporcionalitat votant en llista oberta sense necessitat de recórrer a llistes tancades complementàries.

El sistema que vaig dissenyar el vaig anomenar de **classificació de paperetes**. I té l'avantatge de que per a l'escrutini no cal ordinadors, sinó únicament una taula llarga.

El sistema consisteix en calcular unes «quotes repartidores» que garantirien l'obtenció de determinats llocs, i a continuació classificar les paperetes en muntons segons la persona votada en primera posició. I en aquells muntons on la seua grandària supera la quota repartidora per a la primera posició s'assignen els llocs corresponents i a continuació es divideixen en submuntons segons les persones votades en segona posició, s'examinen aquells que superen la corresponent quota repartidora, i es continua així successivament. En cas de quedar llocs sense assignar per no superar ningú més la quota repartidora, es calcula la puntuació total dels candidats restants sumant els resultats del diferents muntons o submuntons després de dividir les seues grandàries pels denominadors corresponents.

Fixeu-se que allò essencial del procediment és prioritzar l'assignació proporcional de llocs d'acord amb les quotes repartidores abans de sumar les puntuacions obtingudes en diferents muntons, cosa que impedeix distorsionar la proporcionalitat amb estratègies de creuament de vots. El resultat és similar a l'obtingut amb el sistema mixt d'EUPV, però sense necessitat d'utilitzar formalment llistes tancades, encara que naturalment es puguen fer recomanacions de vot.

El problema, clar, és com calcular les «quotes repartidores».

El més senzill és utilitzar les corresponents a la Regla d'Hondt, per tal com aquesta té l'avantatge matemàtic de que les «quotes repartidores» que garanteixen obtenir un lloc no depenen del número de candidatures: si hi ha un total de **N** paperetes vàlides, un candidat votat en la posició **m** obtindrà sempre el lloc número **n** si el seu número de vots és superior a $m \cdot N / (n + 1)$

Per exemple, suposem que hi ha 90 paperetes en total i un candidat obté 31 vots en primera posició, essent $31 > 90 / (2 + 1) = 90 / 3 = 30$. Aleshores tindrà garantit el segon lloc, per tal com no hi ha forma de que els 59 vots restants es divideixen en dos blocs iguals o superior a 31.

Certament, la Regla d'Hondt té l'inconvenient de que penalitza a les minories, raó per la qual aquest sistema no és recomanable en àmbits on calga primar la pluralitat, com és el cas d'EUPV, IU o candidatures d'unitat popular. En canvi, dins del PCE es pot considerar adequat primar la cohesió, cercant acords amplis, sobre la pluralitat interna, i per tant aquest sistema pot resultar adequat, i així ho vaig proposar.

De fet, el sistema de classificació de paperetes basat en la Regla d'Hondt s'ha utilitzat per primera vegada, que jo sàpia, en la reunió del Comité Central del PCPV que havia de fer les seues propostes de candidats i candidates per a les primàries d'Unitat Popular per a les eleccions generals del 20 de desembre de 2016.

Cal dir que en aquestes primàries, com en les d'Ahora Madrid, València en Comú i altres candidatures d'unitat popular, es va utilitzar l'anomenat sistema Dowdall, que és el sistema de votació en llista oberta ponderant el vot segons la posició mitjançant la divisió per denominadors enters consecutius, precisament el sistema que vaig descartar per a EUPV, en primer lloc per penalitzar a les minories segons la Regla d'Hondt, i en segon lloc per possibilitar estratègies de creuament de vots que poden distorsionar la proporcionalitat.

En les esmentades primàries d'Unitat Popular en la província de València no sembla que

s'haja produït una estratègia deliberada de creuament de vots. El que sí va passar és que l'Assemblea d'EUPV va renunciar a presentar una candidatura unificada, i en canvi es van presentar candidatures per part del PCPV, Espai Alternatiu i Independents.

I en aquestes condicions és probable que s'haja produït un creuament no planificat de vots, en el sentit de que molts afiliats d'EUPV hagen votat primer als candidats de la seua tendència i després a altres companys i companyes d'EUPV. Si a això li afegim que probablement la gran majoria dels votants d'Unitat Popular eren afiliats d'EUPV, s'explica el resultat final de que els 17 membres de la candidatura d'Unitat Popular de València per al Congrés dels Diputats foren membres d'EUPV (realment, el número 17 no era inicialment d'EUPV, però com també va sortir candidat per al Senat, per al qual per cert el PCPV no va proposar a ningú, va renunciar al seu lloc en la candidatura per al Congrés dels Diputats).

Aquestes distorsions es podrien haver evitat si s'hagués utilitzat el sistema de classificació de paperetes, i a més s'haguera fet basant-se en el sistema de Resta Major. Però el problema és que les «quotes repartidores» per Resta Major sí depenen del número de candidatures, i votant en llista oberta caldria anar-les recalculant estimant el número de candidatures virtuals, cosa que revisteix una gran complexitat i, certament, requereix l'ús d'un programa d'ordinador (es pot trobar el corresponent codi font en llenguatge C en <http://www.uv.es/pla/programa/ORDENA11.C>). L'únic cas que conec de la seua utilització és, virtualment, en les eleccions al Parlament Mundial en la meua novel·la de ciència ficció «*Captura (saga de la Tierra errante)*», que es pot descarregar i contribuir per ella des de <http://alteritat.net/tierraerrante/captura.htm>

Tanmateix, seria possible utilitzar un sistema simplificat, dividint la grandària de cada muntó o submuntó per números imparells consecutius i utilitzant la «quota repartidora» corresponent a Resta Major amb dos candidatures

$$N/(2 \cdot n)$$

essent **N** el número total de paperetes vàlides i **n** el número d'ordre del lloc a assignar, quota repartidora que és la més favorable per a les candidatures minoritàries.

Tanmateix, el problema és que si el número de candidatures virtuals fos superior a dos podria haver més d'un candidat o candidata que superés aqueixa quota repartidora per un mateix lloc. Però en tal cas es podria escollir el candidat o candidata que tingués major puntuació en un únic muntó o submuntó. I únicament es procediria a sumar la puntuació en diferents muntons si ningú superés la quota repartidora.

El procediment, descrit detalladament en <http://www.uv.es/pla/sistelec/claparms.htm>, el vaig explicar i el vam practicar en un seminari realitzat per a membres d'EUPV i el Front Cívic participants en València en Comú, abans de les eleccions municipals de 2015, per a les primàries de les quals, finalment, i com he comentat, es va utilitzar el deficient sistema Dowdall.

Per tant, la possible utilització pràctica d'aquest sistema, probablement el millor que he dissenyat fins ara, resta com una opció de futur.

***

13.6. Simulacions varies:

La meua pràctica de construcció de models no es va limitar, clar, als Models d'Evolució Social descrits en l'apartat 13.4. Des dels 70 me dedicava a fer Models de qualsevol cosa, com feia quan treballava en un equipo dirigit per Llorenç Ferrer per fer un model de la ciutat de València. Però fins a finals dels 80 no vaig començar a realitzar simulacions per ordinador dels Models que construïa.

***

Així, en 1986 vaig presentar en un Congrés Internacional de Dinàmica de Sistemes en Sevilla, presidit per Javier Aracil, una comunicació sobre el procés d'igualació de les **Taxes de Benefici**, que Marx no havia pogut resoldre satisfactòriament en el tercer volum de «El Capital», fonamentalment per no disposar d'eines adients, com la Dinàmica de Sistemes que no es va desenvolupar fins a la segona meitat del segle XX.

El problema era que Marx, tot i la seua concepció dialèctica del món, alhora d'escriure equacions econòmiques solament podia descriure situacions d'equilibri. I precisament les transferències de capital que portaven a la igualació de les Taxes de Benefici es produïen en situacions de desequilibri generades pels avanços tecnològics, situacions de desequilibri per a estudiar les quals precisament la Dinàmica de Sistemes és una eina adient.

Per cert que la presentació de la meua comunicació va resultar accidentada, per tal com estava prevista el primer dia del congrés pel matí, i per una avaria ferroviària el meu tren va arribar a Sevilla amb molt de retràs, després de 12 hores de viatge, i més tard de l'hora prevista per a la meua presentació. Però prèvia presentació d'una justificació del retard de Renfe, me van concedir altre moment per a presentar-la, i així ho vaig fer.

I he de dir, incidentalment, que possiblement dec la concessió del meu primer sexenni d'investigació, després d'haver obtingut la plaça de Professor Titular d'Universitat, a la presència en la comissió d'adjudicació del president d'aquest congrés Javier Aracil, per tal com d'aquesta manera havia si més no un membre d'aquesta comissió que podia entendre i valorar els meus treballs d'investigació.

Ara bé, la comunicació en qüestió finalitzava exposant unes complexes equacions diferencials per al Model desenvolupat, que no es podien resoldre sense ordinador. I no va ser fins a 2006 quan vaig publicar l'article Pla-Lopez, R., "A dynamical model of evolution of the mean gain rate", en *Scientific Inquiry: A Journal of the IIGSS*, vol.7, No.2, June, 2006, que es pot trobar en <http://www.uv.es/pla/models/GainEvol.htm> i on s'obtenen solucions numèriques.

En aquest article realitze una simulació per ordinador de la interacció entre l'ajustament d'Oferta i Demanda, la igualació de les Taxes de Benefici, l'ajustament a la Demanda Solvent i el Progrés Tecnològic, mostrant els seus resultats en l'evolució de la Taxa Mitjana de Benefici, concloent que aquesta interacció produeix una evolució oscil·latòria fins arribar eventualment a un equilibri, i reafirmant, com ja vaig avançar en la comunicació de 1986, que la Llei formulada per Marx de la Tendència Decreixent de la Taxa de Benefici era errònia.

***

Igualment, en 1996 vaig presentar els resultats d'aplicar un Model de **desplaçament de les poblacions** en la 1ª Reunió Espanyola de Ciències de Sistemes en València. En aquell temps, per cert, Llorenç Ferrer ja era president de la Societat Espanyola de Sistemes Generals (SESGE), i jo formava part, junt amb Antonio Caselles, de la seua Junta Directiva.

I en 1999 vaig participar en un equip junt amb Antonio Caselles, Llorenç Ferrer, Rachid Temre i Ignacio Martínez de Lejarza per a desenvolupar un model de simulació per al **Control de la Desocupació**. Dins d'aquest equip jo vaig treballar en un submodel en el que analitzava les conseqüències al respecte del fordisme i el toyotisme.

Vaig desenvolupar també un Model d'Evolució de l'**Intercanvi entre Països**, que vaig presentar en el congrés de Viena del 2000, realitzant una simulació mitjançant el llenguatge Java, amb la conclusió de que un ajustament «dur» genera desequilibris que poden conduir a convulsions socials, essent més eficient un ajustament «suau». Es pot llegir aquest treball en <http://www.uv.es/pla/models/Modevinc.htm>

***

Un article d'agost de 2007 en Investigación y Ciencia sobre el **dilema del viatger** me va incitar a cercar una solució alternativa. Aquest dilema parteix de la suposició de que dos viatgers han perdut objectes iguals, i en reclamar a la companyia de viatges aquesta els planteja per separat que fixen el seu preu, entre 2 i 100 €, advertint que si reclamen la mateixa quantitat se les pagarà aquesta, però que si reclamen quantitats diferents acceptarà la quantitat inferior, amb un plus de 2€ al que haja reclamat la quantitat menor, i restant 2€ al que haja reclamat la quantitat major.

El problema és que l'únic equilibri de Nash, corresponent en Teoria de Jocs a aquella situació en la que ningú pot millorar els seus resultats amb un canvi unilateral, és el cas en que ambdós demanen 2€, que és una solució molt ineficient i inusual. I la solució d'aquesta paradoxa requereix un canvi en la Teoria.

Vaig dedicar part de les meues vacances a aquesta tasca, aplicant un enfocament estadístic.

Vaig preguntar en casa, i la meua companya Sara va escollir l'opció prudent de 2€, en tant que el nostre fill Rubèn va escollir l'opció confiada de 100€. Per tant, si haguera d'escollir la meua opció amb la seua referència, sense saber quin dels dos és l'altre viatger, escollint 2€ tindria una expectativa mitjana de 3€, en tant que escollint 100€ tindria una expectativa mitjana de 50€. Clar que escollint 99€ l'expectativa mitjana seria de 50'5€...

Generalitzant el tractament estadístic amb la valoració de la interacció amb totes les possibles respostes, i després iterant eventualment el resultat de diferents maneres, la conclusió va ser en tots els casos que la millor resposta és 96€.

Es pot trobar aquest treball en <http://www.uv.es/pla/models/viajero/viatger.htm>

***

També en 2007, Francisco Parra-Luna, un professor membre de la SESGE de Madrid, ens va proposar a Antonio Caselles i a mi fer un treball sobre la ubicació del «**Lugar de la Mancha**» on Cervantes situava al Quijote, a partir dels seus temps de viatge a diferents ubicacions (Puerto Lápice, Venta de Cárdenas, el Toboso i Munera).

La seua intenció inicial era que donàrem suport matemàtic al que ell havia fet, ajustant una paràbola amb les dades obtingudes per als diferents pobles del Campo de Montiel, i prenent el mínim, que correspondria a Villanueva de los Infantes. Qüestionada l'adequació d'ajustar una paràbola, ens va dir:

- La curva sube y baja, y todo lo que sube y baja es una parábola.
- No es así – vaig objectar –. El pene de un hombre también sube y baja y no es una parábola.

En tot cas, vam quedar en fer un estudi matemàtic més profund. Així, jo vaig treballar fent una acotació de la zona admissible tenint en compte la incertesa de les dades, resultant que el lloc havia de ser Villanueva de los Infantes, Carrizosa o Alhambra. I Caselles va fer una simulació estadística, conclouent que Villanueva de los Infantes tenia la màxima probabilitat. El treball el vam publicar finalment en 2009 en la Revista Internacional de Sistemas editada per la SESGE.

Posteriorment, en desembre de 2010, vaig fer amb la meua companya Sara un viatge per la Ruta del Quijote, visitant els lloc referits.

Tant el treball com l'àlbum de fotos del nostre viatge es poden trobar en <http://www.uv.es/pla/Quixote/>

Per cert que en juny de 2011, quan vaig impartir una conferència sobre altre tema en l'Associació de Professors Jubilats de la Universitat de València (APRJUV), el company que me va presentar, Jaime del Álamo, va fer esment a aquest treball i va comentar una foto en la que jo estava xocant la mà amb una estàtua del Quijote, interpretant que m'estava donant l'alternativa...

***

En 2009, Francisco Parra-Luna me va proposar col·laborar en un llibre col·lectiu «*Para salir de la crisis*». Tanmateix, jo discrepava del seu enfocament neoliberal. Finalment, vam acordar que el meu article titulat «*Cómo garantizar el **derecho a la vivienda***», que estava en lliure accés en la meua web, s'inclouria en el llibre que es va publicar en 2010 deixant clar que jo no assumia les seues conclusions.

En el meu article, que es pot trobar en <http://www.uv.es/pla/models/derevivi.htm>, es planteja una simulació per fer possible un lloguer assequible, substituint els desnonaments per aquest lloguer social amb gestió pública, garantint per poder abonar-ho una renda mínima a través d'un salari social, i establint un impost a les rendes elevades per a poder sufragar aquest, resultant en un ingrés net màxim la quantia del qual dependria del número de

persones aturades que necessitaren l'esmentat salari social.

En 2015 vaig publicar en <http://www.uv.es/pla/tregavrb.htm> un treball titulat «**Treball Garantit versus Renda Bàsica**» on tractava temes connectats, amb una simulació de les possibles conseqüències d'implantar una Renda Bàsica, universal i incondicional, o alternativament un Treball Garantit amb un salari social.

La conclusió va ser que era inviable compatibilitzar una tal Renda Bàsica amb la quantia habitualment proposada de la meitat de la renda mitjana amb uns serveis públics universals i gratuïts de qualitat, però sí seria viable un Treball Garantit amb un salari igual al 60% d'aquesta renda mitjana.

Aquestes conclusions deriven d'una simulació de la probabilitat d'abandonar el treball, cobrant una Renda Bàsica, en funció de la quantia del salari net després de restar els impostos necessaris per finançar la Renda Bàsica i els serveis públics.

La hipòtesi de la que partia era que aquesta probabilitat disminuïa en augmentar el salari net, de manera que la probabilitat d'abandonar el treball seria zero si el salari net duplicara la quantia de la Renda Bàsica. Encara que he de dir que aquesta hipòtesi seria optimista segons els resultats de l'enquesta que vaig fer als participants en un seminari sobre el tema en l'Aula Universitària Sénior de l'Ajuntament de Mislata.

En tot cas, i sense entrar en altres consideracions de la justícia social de cobrar sense treballar podent fer-ho, d'acord amb la meua simulació una Renda Bàsica, o una prestació incondicional, sí seria viable per una quantia de la meitat del salari mínim. I això és el que vaig consensuar en les propostes programàtiques d'Unitat Popular de València, com vaig relatar en l'apartat 8.12.

Cal dir que prèviament al treball esmentat havia participat, defensant el **Salari Social**, en un debat organitzat per ATTAC sobre Renda Bàsica, Salari Social i Treball Garantit en el Fòrum Social del Rototom d'agost de 2014 en Benicàssim. Es pot llegir el meu text en <http://attaccastello.blogspot.com.es/2014/08/treball-i-salari-social.html> .

I prèviament a aquest debat vam fer dos «assajos» en una Associació de Veïns i en la seu d'EUPV de Castelló. I el problema va ser que en els «assajos» vam convèncer al defensor de la Renda Bàsica, un home vinculat al PSOE que posteriorment es passaria a EUPV, de que no podia ser ni universal ni incondicional. I que el defensor del Treball Garantit me va convèncer a mi, passant a considerar el Salari Social com un complement del mateix, encara que no compartira la «postmarxista» o «neokeynesiana» Teoria Monetària Moderna que ell sostenia.

Però en qualsevol cas, i per possibilitar el debat, vam portar les nostres propostes originals al Rototom.

***

La darrera vegada que vaig anar al congrés de Viena en 2010, poc abans de jubilar-me, vaig presentar una comunicació, que es pot trobar en

http://www.uv.es/pla/models/EMCSR10/EM10_C_PlaLopez.pdf , amb una simulació sobre com es podria estimular o inhibir el **terrorisme**.

A tal efecte, suposava que en dos bàndols enfrontats hi havia persones «armades» («terroristes» i «soldats») i «civils» («col·laboradors» i «simpatitzants»), caracteritzades pel fet que els terroristes actuen contra tothom del bàndol oposat, els soldats actuen contra terroristes, soldats i col·laboradors, els col·laboradors actuen contra persones armades, i els simpatitzants actuen únicament contra terroristes del bàndol oposat.

Aleshores, utilitzant el meu model probabilístic bàsic d'aprenentatge, comparava els resultats de dues estratègies de represàlia:

Amb una represàlia «àmplia», un comportament seria reforçat positivament per la repressió sobre comportaments més «suaus» del propi bàndol. Així, el comportament terrorista seria reforçat positivament per la repressió de comportaments de soldat, col·laborador o simpatitzant, en tant que el comportament de col·laborador seria reforçat positivament únicament per la repressió dels simpatitzants.

Pel contrari, amb una represàlia «enfocada», un comportament seria reforçat positivament únicament per la repressió sobre els comportaments simètrics del propi bàndol. Així, el comportament terrorista seria reforçat positivament únicament per la repressió sobre els propis simpatitzants, en tant que el comportament de col·laborador seria reforçat positivament per la repressió sobre els propis soldats.

Aleshores, analitzant les conseqüències de la confrontació entre dos bàndols o Sistemes, l'únic equilibri de Nash es dona quan ambdós tenen una estratègia de represàlia «enfocada».

Ara bé, introduint una regulació cibernètica de segon ordre, de manera que un Sistema o bàndol pugui canviar la seua estratègia a partir dels seus resultats (per exemple, per un canvi de govern resultat d'unes eleccions democràtiques), podria evolucionar cap a una estratègia «enfocada» i l'extinció dels comportaments armats. Aquesta regulació de segon ordre portaria així a incrementar la flexibilitat dels sistemes socials ajudant a superar el terrorisme, cosa que seria una virtut dels sistemes socials realment democràtics.

***

En 2009 vaig fer fins i tot un treball de Magimàtica per trobar la posició en l'espai imaginari del castell del **Conde Sisebuto**, «a 4 leguas de Pinto y a 30 de Marmolejo», tenint en compte que, com aquestes dos poblacions es troben a més de 34 llegües de distància, l'esmentat castell no pot estar en l'espai real, donant a més instruccions per arribar a ell màgicament o oníricament. Pot trobar-se aquest treball en <http://www.uv.es/pla/alteritat/PintoMarmolejo/>

I enguany, mentre escrivia aquestes memòries, vaig interrompre la seua redacció per respondre al repte plantejat per Alejandro Pérez Carballo en el número d'agost de 2016 d'Investigación y Ciencia, afirmant la impossibilitat de plasmar en una equació alguns dels nostres valors socials i polítics més bàsics per a comparar el **benestar de poblacions diferents**.

Tenint en compte la primera llei formulada per Arthur C. Clarke segons la qual, quan un científic eminent però ancià afirma que quelcom és impossible, molt probablement estiga equivocada, vaig realitzar una simulació amb un model evolutiu, partint de la magnitud mínima de "benestar" individual exigible per a possibilitar una vida digna, i la quantitat màxima de benestar total sostenible pel planeta.

A tal efecte, vaig introduir un «impost redistributiu» quan hi haguera individus per sota de la magnitud mínima indicada, i un «impost ecològic» quan es superara la quantitat de benestar total sostenible, suposant a més que quan el benestar total fora inferior al màxim hi hauria un «plustreball» per incrementar el benestar, i es produiria un augment per reproducció dels sectors de la població amb benestar superior al mínim individual referit, i una disminució (per exemple, per control de natalitat) del sector de la població amb benestar inferior a aqueix mínim.

I els resultats van ser que, depenent de les condicions inicials de distribució de benestar entre la població, es podria arribar a l'extinció de la població per col·lapse ecològic, o aproximar-se amb major o menor rapidesa a una situació d'equilibri amb la igualació del benestar individual amb la quantitat que possibilités una vida digna i un benestar total igual al màxim sostenible. Cosa que, a més, possibilitaria comparar les situacions inicials.

Pot trobar-se aquest darrer treball en <http://www.uv.es/pla/models/bientapo/bientapo.htm>

14. Periodista

Ja he relatat en l'apartat 4 com quan estudiava batxiller vaig fundar un periòdic mural en el Col·legi dels Operaris Diocesans del carrer Alborà de València. Aquest va ser el meu primer templeig com a periodista. I recorde un article que vaig escriure sobre l'assassinat de Kennedy, utilitzant el principi *cui prodest* per a esbrinar la seua autoria analitzant qui es beneficiava, apuntant cap al seu successor Lyndon B. Johnson.

I posteriorment, com ja he relatat en l'apartat 2, me vaig inspirar en el «*Qué hacer*» de Lenin per a organitzar una Comissió d'Informació. Tal com Lenin plantejava utilitzar la pràctica de la denúncia política revolucionària a través de la revista *Iskra* com a eina d'organització, vam fer nosaltres emprant com a vehicle la col·locació de cartells en les parets de les Facultats. I de fet aquestes Comissions d'Informació es van convertir en els nuclis de reorganització del moviment estudiantil en la Universitat de València, després de la desbandada de l'embrionari Sindicat Democràtic d'Estudiants, aguditzada per l'Estat d'Excepció de 1969.

Durant el curs 1969-70, la meua imatge posant cartells en les parets de la Facultat de Ciències es va convertir en habitual. Tant és així que, quan se'ns acabava el material, demanava diners als estudiants en el vestíbul per a comprar paper i barres de cera Manley, que eren els instruments que utilitzàvem. I ràpidament aconseguíem el necessari.

Finalitzada la carrera, per 1971 o 1972, la direcció del PCE en València me va nomenar, junt amb Ernest Garcia (a.k.a. Santiago Albarracín) i Pedro Marset, entre altres, per al comitè de redacció de la revista «*Claritat*» (així s'anomenava, amb perdó de Pompeu Fabra), la revista teòrica del Partit, que alguns irònicament motejaven «*Claritat, la revista de la obscuritat*», per tal com les sigles del Partit no apareixien enlloc. I alguns varen dir de nou que m'havien nomenat com un remei de cavall, utilitzant la meua provada capacitat organitzativa per a reviscolar un projecte que no tirava endavant.

En qualsevol cas, la meua tasca al comitè de redacció de «*Claritat*» va finalitzar quan me van empresonar en febrer de 1973.

***

En sortir de la presó a finals de 1975, vaig enviar regularment articles d'opinió a la premsa local, principalment al Levante-EMV, i durant un període al Diario de València, que unes vegades es publicaven i altres no.

A partir de 1996 tot els meus articles d'opinió es publiquen també en <http://www.uv.es/pla/#opinió> . A partir d'un moment donat, quan vaig deixar de comprar diaris impresos, vaig deixar també d'enviar-les articles, limitant-me a publicar-los en la meua web i anunciant la seua publicació en el meu compte de Twitter <https://twitter.com/plalopez>

I des de 2007 publique ocasionalment entrades curtes al meu «no blog», <http://www.uv.es/pla/noblog.htm> , anomenat així per no utilitzar la «web 2» interactiva pròpia dels «blogs», sinó únicament «web 1», amb pur HTML. Entrades curtes normalment jugant amb paradoxes com el títol del lloc, i que també es difonen a través del meu compte de Twitter.

***

Des de que vaig sortir de la presó he estat repartint regularment el **Mundo Obrero**, l'òrgan del PCE.

Ho vaig fer durant quatre dècades a alguns companys de Departament, als que se'l vaig continuar portant quan es van canviar de Departament, i quan jo me vaig jubilar vaig visitar mensualment el Campus de Burjassot per a distribuir-ho.

A alguns companys se'l vaig portar al lloc de treball fins que es van jubilar. A companys del Partit se'l vaig portar fins que van començar a rebre-ho per correu. A alguns treballadors autònoms (un carnisser, un rellotger...) se'l vaig portar fins que van tancar el seu negoci, plausiblement com una conseqüència col·lateral de la crisi...

I recorde una anècdota dels anys 80 del segle passat. Jo era responsable de propaganda de la organització d'Universitat del PCPV, i en una reunió ens van felicitar per haver duplicat la ràtio entre números de Mundo Obrero distribuïts i número de militants. Quan el que havia passat va ser que el número de militants s'havia reduït a la meitat, i com jo era l'únic que el distribuïa i ho continuava fent, al disminuir el denominador el quocient havia augmentat: paradoxes de l'aritmètica...

He estat repartint regularment el Mundo Obrero, sí... fins maig d'aquest any 2016, quan de sobte i sense avisar es va deixar de publicar en paper.

Per altra banda, he col·laborat també regularment amb Mundo Obrero des de maig del 2000 amb l'article mensual (en el meu cas no una «columna», sinó un «faldó») de la secció RedRoj@, sobre qüestions d'una o altra manera relacionades amb Internet, a més d'alguns altres articles addicionals. I actualment continue enviant-los per al Mundo Obrero digital. Tots ells es poden llegir des de <http://www.uv.es/pla/mo/>

***

Com he esmentat en l'apartat 6.10, en 1999 vaig ser nomenat director de **Síntesi i Acció**, l'òrgan del PCPV. Però la meua tasca com a tal va ser efímera.

Vam publicar, en Internet i en paper, el número extra del VIII Congrés de primavera 1999, que a més d'una secció contra la guerra contra Iugoslàvia tenia com a part principal l'Informe al Congrés i una entrevista amb el secretari general Alfred Botella.

Però quan ja teníem preparat el número següent, corresponent a hivern-primavera de 2000, des de la secretaria d'organització i finances que portava Julián Cudero se'ns van negar els fons per a publicar-ho en paper, de manera que ens vam haver de limitar a publicar-ho en Internet.

En aquestes condicions, i després del ridícul fet per la candidatura encapçalada per Alfred Botella en l'Assemblea d'EUPV, tal he relatat en l'apartat 6.10, vaig presentar la meua dimissió com a director de Síntesi i Acció, donant com a raons per una banda la negació de

fons per a la seua publicació en paper, i per altra banda la pèrdua de confiança en el secretari general.

Es poden trobar els números referits de Síntesi i Acció en http://www.nodo50.org/pcpv/Sintesi_i_accio/

He de dir, però, que 2003 i 2004, quan era coordinador polític del PCPV en la ciutat de València, vam publicar «artesanalment», en blanc i negre, un parell de números de Síntesi i Acció-València, al contingut dels quals es pot accedir des de <http://www.nodo50.org/pcpv/valencia/>

***

Però en el segle XXI la meua tasca periodística la vaig desenvolupar fonamentalment en Internet, a través de la revista electrònica **Alteritat**, <http://alteritat.net/r>

Alteritat tenia des del principi diverses seccions, incloent Debats, Acudits i Badades, però la seua principal eina era (i és) la secció de Convocatòries, amb informació sobre convocatòries en qualsevol lloc del món de caràcter alternatiu, no violent i no lucratiu, que s'actualitza diàriament.

Però a partir del 2003 vaig incloure una nova secció, Accions en imatges, amb informacions gràfiques d'esdeveniments en qualsevol lloc del món.

Aquesta secció inclou material propi (fotos i, a partir de l'1 de maig de 2010, vídeos) i aliè, mitjançant enllaços a diverses pàgines web.

Cal assenyalar que el contingut de la secció Convocatòries és efímer, per tal com lògicament únicament conté convocatòries a actes futurs, ordenades cronològicament (i, en cas de tenir la mateixa data, per proximitat espacial-cultural). Però la secció Accions en Imatges conté un amplíssim arxiu d'imatges gràfiques d'actes des del 2003, encara que en alguns casos he de «reparar» els enllaços com a conseqüència de la pèrdua del servidor de web Realserver que tenia instal·lat per a fotos en l'ordinador del meu despatx en la Facultat, i darrerament del tancament del servei Picasa de Google, on emmagatzemava les fotos arran de la meua jubilació.

El vídeos, tanmateix, continuen tots plenament accessibles en YouTube. He de dir que abans utilitzava Realmedia i Realserver per a fer en directe una emissió diària de notícies de TV Roja, però posteriorment ho vaig substituir per la gravació de vídeos en YouTube.

He de dir que els meus darrers anys en la Facultat vaig compatibilitzar la gestió d'Alteritat amb el meu treball de docència i investigació. Però arran de la meua jubilació en 2010, he passat a identificar-me prioritàriament com a «periodista per lliure», practicant un periodisme realment independent en tant que no depén de ningú.

15. Poeta?

Versificador, si més no.

En l'apartat 4 ja he contat que en el Col·legi vaig formar un «club de amigues de la poesia». I en l'apartat 11 he referit alguna poesia vinculada al meu procés de transició a l'ateïsmo. En l'apartat 17 reproduiré algunes poesies dedicades a Sara i altres dones al llarg de la meua vida.

El cert és que jo he cantat sempre molt mal, fonamentalment pels meus problemes d'oït que me dificultaven reconèixer i reproduir els tons. Però en canvi, he tingut prou sensibilitat al ritme, que he expressat a través del ball, al qual he estat molt afeccionat. I que també m'ha facilitat la versificació.

De fet, no necessite comptar les síl·labes per saber si un vers està ben mesurat. Naturalment, puc comptar-les per ratificar-ho si algun altre expressa dubtes al respecte.

Recorde que una vegada, llegint la «*Epístola a Fabio*» en una pàgina web, vaig detectar una errada de mètrica. I efectivament, contrastant-ho en altres pàgines webs vaig constatar que l'autor de la primera pàgina (no de la poesia, clar) s'havia deixat una paraula, cosa que li vaig advertir.

La sensibilitat per al ritme me facilita la lectura de poesia, com la que vaig fer expressivament de «*Vientos del pueblo*» de Miguel Hernández en un homenatge a aquest en un Congrés del PCPV, amb l'ajuda per cert del secretari general del PCE José Luis Centella, que amb les llums apagades va allumenar amb una llanterna la imatge del poeta homenatjat.

I també me facilita, clar, marcar el ritme en la lectura de prosa, com la que vaig fer en la presó i que he relatat en l'apartat 11.

Entre 1971 i 1979, període que inclou la meua estada en la presó, vaig escriure diverses poesies o, si es vol, composicions versificades, que agrupades en els «*Cantos de esperanza*» estan precisament en la pàgina web referida en <http://www.uv.es/pla/cantespe.htm>

Algunes d'aquestes se lis vaig mostrar en una reunió de la cèl·lula de professors d'Universitat al poeta Jenaro Talens, i en la presó al poeta Carlos Álvarez, que me van fer comentaris valoratius al respecte. I anys després li vaig mostrar també alguna al poeta Vicente Barberà, del que parlaré després.

Recorde que Jenaro me va suggerir que canviara el títol d'una d'elles, suprimint per obvi «mental» després de «Frankenstein». I Carlos, que va qualificar aquesta com «un esbozo de un gran poema», me va dir que, així com jo m'identificava amb (el monstre de) Frankenstein, ell ho feia amb el Licantrop.

Carlos, per cert, solia fer poesies sobre esdeveniments i els posava en una paret. Jo li vaig dir que tenia ganes de llegir una poesia seua sobre la fi del franquisme... i al poc feia una avançant-se a l'esdeveniment i cridant a la posterior lluita pel socialisme.

Anys després, quan la meua companya Sara estava treballant de mestre, me vaig dedicar a fer-li, a petició seua, lletres per a cançons infantils.

Recorde en particular «*Els marcianets*», inserida en un conte que era una mena de paràbola sobre la comunicació multilingüística: els «marcianets» del conte parlaven paregut al valencià per amb les paraules a l'inrevés (lleugerament modificades si de cas per facilitar la pronúncia). Així, per exemple, van saludar als xiquets de l'escola on van aterrar dient:

*«Mos les tenaicram
Mos lom tetitep
I melov resés
le sertov teugimà»*

I després, com uns xiquets es van ferir, amb les seues avançades tècniques els van curar, cantant:

*«Mos les tenaicram
Mos lom tetitep
I sov meraruc
Sel sedíref eu kestef».*

I quan per fi els xiquets els van entendre, els van contestar:

*«Sou els marcianets
Sou molt petitets
I ens curareu
les ferides que s'hem fet»*

Doncs bé, segons me va contar Sara, aquesta cançó va ser la rutina que els seus alumnes d'educació infantil cantaven tots els dies a l'inici.

I anys després, en l'Associació de Professors Jubilats de la Universitat de València, quan el nostre company i poeta Vicente Barberá ens va donar en gener de 2014 una conferència sobre «*Sonetos para compartir y cómo elaborarlos*», jo li vaig entregar un sonet satíric que havia escrit, prenent com a base una prèvia afirmació seua segons la qual la paraula «pertinente» no era poètica:

*«No le agrada el vocablo «pertinente»
al poeta que nos pide este soneto.
Vaya lío que me meto en este asueto
por usar aquí un verbo no atingente.*

*Mas emplear un palabra libremente
no sería un delito sino un reto
aunque arriesgo un castigo pizpireto
si no logro que nos sea algo indulgente.*

*¿Ha de ser una pena compartida
la escritura de un verso tan incierto
que el dolor no reúna la medida?*

*Mas con un corazón libre y abierto
la alegría jamás será vencida
si los fallos no borran el acierto.»*

Vicente me va dir que el sonet, tècnicament perfecte, tenia «ripios». Com si jo no ho sabera! A banda d'un estil grandiloqüent per parlar d'una qüestió banal, conté fins i tot una paraula que no existeix en castellà, «pizpireto»: segons la sexista Acadèmia de la Llengua Espanyola, una dona pot ser «pizpireta», però un home no pot ser «pizpireto».

Però sense «ripios» la sàtira no tindria ni la meitat de gràcia».

Encara que, clar, els meus «ripios» no són tan sublimes com el «aprieto» en que es veu Lope de Vega quan Violante li mana fer un sonet.

16. Viatger

Les meues memòries, tot i disperses, estarien incompletes sense una referència al meus viatges, encara que molts d'ells ja són esmentats en relació a altres esdeveniments.

16.1. Ibèria:

De xiquet, vivint en Meliana, vaig viatjar poc, bàsicament amb la meua família entre el poble i València en el trenet. I fins i tot quan vaig anar a estudiar a València per a fer 4^t de Batxiller als 12 anys, al Col·legi del Operaris Diocesans al carrer Alboraià, com estava al costat de l'estació del trenet no m'endinsava en València. La meua primera gran aventura va ser travessar València a peu per anar a fer l'examen de revàlida a l'Institut Lluís Vives junt a l'actual plaça de l'Ajuntament, aleshores del Caudillo.

En agost, tanmateix, anàvem de vacances a Vall d'Uixó, al que me referiré més tard. Però recorde com agafàvem l'autobús, amb ratlles marrons, en la carretera al pas per Meliana, observant durant el camí el castell de Sagunt, el d'Almenara, i el pas per Xilxes i Nules fins allunyar-nos del mar en direcció a Vall d'Uixó.

Quan vaig fer Preuniversitari en l'Acadèmia Cervantes, per l'avinguda de l'Oest (ara Baró de Càrcer), anava tots els dies a peu des de l'estació del trenet del Pont de Fusta, i vaig anar aprenent-me els carrers de València que recorria.

I quan vaig començar a estudiar en la Universitat, me recorria tots els dies a peu, habitualment matí i vesprada, el camí des de l'estació del trenet, vora el Túria i després vora els Vivers fins al Passeig de València al Mar (actual Avinguda de Blasco Ibáñez) on estava la Facultat de Ciències.

Al marge dels grans viatges a Anglaterra (que relataré) i a Bulgària (que ja he relatat) durant els meus estudis, vam fer un viatge fi de carrera a **Galícia** en estiu de **1970**.

La primera aturada va ser al peu de les muralles d'Ávila, i després en Salamanca visitant monuments, i en Ourense, on vam assistir a un concert nocturn de Los Canarios, i la meua forma de ballar va copsar tant als pobletans que volien portar-me a l'escenari, i els meus companys van haver de fer un cordó per a protegir-me.

Després vam anar a Vigo, a Santiago de Compostela, on vam visitar la plaça de l'Obradoiro, que ens van dir que li deien la plaça de Catalunya perquè estava entre la CatedrAL, l'HostAL, i el Palacio MunicipAL. I jo vaig afegir que al mig estava la diagonAL, marcada amb rajoles travessant la plaça.

D'allí vam anar a la solitària platja de Carnota, que ens va sorprendre per la gran extensió de sorra blanca i neta sense urbanitzacions a prop.

Després vam anar a A Coruña (aleshores La Coruña) i vam pujar al monte Sagro. I de tornada per Astúries vam visitar Gijón i indrets del Camí de Santiago com Santa María del Naranco, San Miguel del Lillo i Cangas de Onís, i també Covadonga, Oviedo i León, on vam visitar la catedral, així com Valladolid, encaminant-nos ja cap a Madrid, on ens vam fer la

trista foto d'acomiadament abans de retornar a València.

Dels anys 70 recorde també una excursió a Villamalea, organitzada pel Partit, per visitar la cooperativa, i ens va copsar el cant de la Internacional en un sopar multitudinari.

I naturalment el viatge a Andalusia, del que parlaré més tard, on vaig conèixer a Sara, la que seria la meua companya, i altres excursions junt amb ella.

***

Durant el meu empresonament vaig viatjar, forçat clar, a Madrid, Ocaña y Jaén, però sempre dins d'un cotxe cel·lular. Únicament quan me van alliberar vaig viatjar pel meu propi peu, en tren, de Jaén a València.

I durant els anys del moviment de PNNs vaig viatjar molt, com ja he relatat, entre Madrid i València. Me vaig acostumar a la llitera de l'express nocturn, i al sotragueig del tren que m'ajudava a dormir com si me bressaren. Entre assistències a coordinadores, assemblees i negociacions, alguna setmana vaig passar fins i tot cinc nits en el tren: els revisors ja me saludaven com un vell conegut. I mentre esperava la son me vaig llegir les obres completes de ciència ficció d'Isaac Asimov.

També vaig fer viatges dins la península per assistir a congressos científics: a Oviedo i Sevilla, com ja he relatat, i també a Nafarroa, Xixón, Granada, Jaca, Salamanca i **Coimbra**, a aquest en **1981** amb la meua companya Sara fent auto-stop fins a la frontera a Portugal. Ja en Portugal no ens agafava ningú, de manera que vam decidir anar en tren.

El problema és que era diumenge i no havíem tingut ocasió de canviar diners. Junt a la frontera havíem pogut desdejunar pagant en pessetes, però ens va sorprendre que també ens acceptaren les pessetes en l'estació per a comprar els bitllets.

Per cert que durant el viatge en tren, en un moment que es va tancar una porta em va arrencar les ulleres de la cara llançant-les fora. Afortunadament en aquell temps encara podia llegir sense ulleres, forçant un poc la vista. Si m'hagués passat ara no hagués pogut fer res al congrés.

Quan vam arribar a Coimbra estàvem encara sense diners local, però vam decidir sopar en un restaurant, i després el problema seria seu per a cobrar. Després d'haver menjat uns plats enormes, a l'hora de pagar vaig traure uns traveller checks en dòlars, i el cambrer (o el propietari, no sé) els va mirar amb cara de pànic. Però per un cantó de la cartera aguaitava la punta verda d'un bitllet de 1000 pessetes, i la cara se li va allumenar.

- ¡Pesetas, quiero pesetas! – ens va dir.

Així ens vam adonar que en Portugal la pesseta era una divisa forta.

***

Naturalment, al llarg de la nostra vida hem fet també molts viatges per plaer.

Des del mateix congrés en Coimbra vam fer excursions a Fàtima i a unes grutes. I Sara va fer més excursions, programades per als acompanyants mentres els congressistes sessionàvem.

Clar que els primers anys no teníem més vehicles propis que unes vespinos, de manera que havíem de fer auto-stop, anar en tren o amb algú que portés cotxe.

Així, per a unes petites vacances en Orpesa en agost de 1976 ens van portar i després recollir els pares de Sara.

***

I el primer viatge a **Barcelona** el vam fer en **agost de 1977** amb Nieves, la germana de Sara, i Joaquín, el seu cosí i aleshores el seu marit, visitant entre altres coses el Parc Gaudí. I encara recorde el mareig al recórrer les corbes de la carretera junt al mar en la Costa Brava.

Clar que abans jo havia estat en Barcelona de pas en 1967, en tren (en un vagó de tercera, amb bancs de fusta) de camí a Anglaterra, aprofitant per visitar a la família del meu tio Antonio.

I per 1976 havia anat a una reunió encara clandestina de professors d'Universitat del Partit. Encara que amb mi la clandestinitat era complicada: s'havíem citat amb camarades de Barcelona en el bar La Poma en les Rambles, i estàvem en la terrassa quan uns valencians que passaven me van saludar.

I ja en la legalitat vam fer altres viatges amb camarades que tenien cotxe, com una reunió de «forces de la cultura» amb Ernest Garcia, Valerià Millares i la seua companya i Rafael Ribó entre d'altres, com un dramaturg el nom del qual no me ve ara al cap del qual van ser famoses les seues trobades amb suquet de peix. A la tornada, en el cotxe de Valerià, ens vam aturar en un macroconcert en Canet de Mar, y recorde que després vam tenir problemes per reprendre el cotxe amb la porta bloquejada.

Jo he fet molt altres viatges a soles a Barcelona, a jornades sobre autodeterminació i sobre Països Catalans (on va fer impacte la meua comunicació sobre «L'entelèquia dels Països Catalans», molts anys després citada en una Geografia dels Països Catalans), a la sessió de cloenda del Congrés de Cultura Catalana, a reunions per a preparar jornades dels Partits Comunistes dels Països Catalans, a mobilitzacions del moviment antiglobalització que ja he relatat, i darrerament a activitats cap al IV Congrés Universitari Català que coordina el company Josep Ferrer, el qual va venir a València en maig d'aquest any 2016 per presentar junt amb mi les seues conclusions.

En **agost de 1987** vaig anar allí amb Sara a unes Jornades d'Aprenentatge Llibertari, des d'on vam seguir camí cap a Cantàbria. Aleshores ja disposàvem d'un cotxe propi, un Lada Niva tot terreny.

I en **setembre de 1988** vam anar amb la meua germana Isabel al concert pels Drets Humans organitzat per Amnistia Internacional. Ens vam allotjar en casa d'uns amics en la

Plaça del Rei, i vam poder presenciar en el Camp Nou les actuacions de Bruce Springsteen, Sting, Peter Gabriel, Tracy Champan, Youssou N'Dour i Los Últimos de la Fila de teloners. Recorde l'emocionant cant de «Stand for your rights» de Bob Marley, adaptada per a l'ocasió amb la tornada «derechos humanos ya», que es va convertir en l'himne i símbol del concert. I en finalitzat el concert vam haver d'esperar a les 6 de la matinada que obriren el Metro per anar a dormir.

Anys després, en octubre de 2006, tornàrem a assistir amb Isabel a un concert de Bruce Springsteen, aquesta vegada a soles amb la seua banda en el camp de fútbol del Levante en València, interpretant cançons de Pete Seeger.

En **octubre de 2000, agost de 2003 i abril de 2004** vam anar a Barcelona amb el nostre fill Rubèn, visitant obres de Gaudí, el museu Picasso, etc., i també diversos monestirs de Catalunya.

En **febrer de 2006** vam tornar amb Nieves, la germana de Sara, per a reunir-nos en Torrellà del Llobregat amb la seua filla Neus i el seu esposo Javi, i les nostres visites es van estendre al poble de Gaudí.

En **juliol de 2007** vam anar en un autobús d'Acció Cultural del País Valencià per sumar-nos a la immensa manifestació de protesta contra la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut de Catalunya. I vam poder constatar la força de l'independentisme estimulat per aquesta sentència.

I en **octubre de 2015** vam fer el darrer viatge a Barcelona, en tren amb Rosa, l'altra germana de Sara, a reunir-nos amb Nieves que aleshores vivia allí, per assistir a un concert del Duo Dinámico. Sara tenia ja problemes de mobilitat, de manera que Nieves ens va recollir en la mateixa estació de Sants per portar-nos al concert.

Certament, a mi el Duo Dinámico mai m'havia agradat especialment, i les seues cançons no me deien res, llevat del «*Resistiré*» a la qual el Gran Wyoming li havia donat un altre significat enfront de «los años de legislatura del PP». Però a Sara sí li deien, i el que ella tinguera un moment de felicitat era per a mi la major felicitat.

***

Als anys 80 i 90 del segle passat ens vam afeccionar a viatjar al **nord de la península ibèrica**.

Així, en **agost de 1981** vam anar al País Basc amb uns amics, Victoria i Juan, en el seu cotxe. A Victoria l'havia conegut en un curset d'expressió no verbal en l'Escola d'Estiu del País Valencià, i arran d'això vam fer amistat amb ella i el seu company Juan. Vivien en Benicàssim, i vam anar prou vegades a la seua casa i vam visitar amb ells els entorns, per Orpesa i Peníscola.

Entre les anècdotes del viatge, potser la primera fora en Nafarroa, on un retor amb sotana preconiliar ens va impedir el pas a una església per anar amb pantalons curts. I en fer-nos comentaris sobre la suposada indecència de la nostra vestimenta, li vaig contestar que a

algú li podria semblar indecent veure a un home amb falda.

I en Donostia, en el bar Barandiaran, vam estar ballant «Los pajaritos», un ball coral aleshores de moda, però que Sara va pensar inicialment que era un ball típic basc. I es recordava d'un jove baixet que ballava amb ella i semblava un pardalet.

Ja en Bilbo, ens van dir que en Sopellana hi havia una platja nudista, de manera que cap allí ens vam dirigir.

El camí fins a ella estava perfectament senyalitzat com a platja nudista, i per a hi arribar calia baixar per una llarga escala. És a dir, que ningú es podia confondre al respecte. Però quan vam arribar a la sorra ens vam sorprendre al veure a tothom vestit. Vam preguntar, i ens vam dir que els nudistes es posaven en un racó.

Allí ens vam dirigir, ens vam despullar i vam prendre el sol i el bany i ens vam fer fotos. Però empenyats per la reclusió en un ghetto dins d'un ghetto, Juan i jo ens vam posar a córrer al llarg de la platja.

I aleshores ens van escridassar, ens van cridar «¡maricones!» i una dona va intentar colpejar a Juan amb una raqueta. De manera que me vaig haver d'enfrontar nu a les dotzenes que ens amenaçaven, retraient-los que estigueren vestits en una platja nudista i advertint-los que els podíem denunciar.

Però vam seguir el nostre camí, i dies després els quatre vam poder practicar nudisme sense que ningú ens molestés en la soledat dels ibons dels Pirineus.

Abans, en un càmping prop de Bilbo, Sara i Victòria van fer amistat amb uns campistes i una nit es van anar amb ells de festa. Juan es va quedar preocupat, però va voler compadir-se de mi, que li vaig dir que no es preocupés, i que en qualsevol cas me semblava molt bé que Sara es divertira.

I altre dia, en un poble de la costa, Sara i Juan es van cabrejar, no recorde perquè, i van sortir disparats cadascú en una direcció, deixant-nos a soles a Victòria i mi, que vam anar a prendre most a un bar i vam estar xarrant, per primera vegada a soles en el viatge. Victòria me va comentar que tant de bo es trobaren i s'enrotllaren; però això no va passar durant un grapat d'anys, i mentrestant ella i Juan es separarien.

En **agost de 1987**, com he assenyalat, vam anar a Cantàbria, ja amb el nostre Niva, que vam adquirir després que jo accedira a l'estabilitat en la Universitat.

M'havia tret el carnet uns anys abans, quan la meua germana Isabel va passar un temps en la Universitat de Sheffield en Anglaterra i me va deixar el seu cotxe, un Renault 4L groc del que ja he parlat en l'apartat 5. I recorde en una excursió a Penyagolosa que, entre la poca empenta del cotxe i la meua inexperiència, no podia pujar el camí empinat de terra que portava a la zona d'acampada, de manera que me'l va haver de pujar Susa, una amiga d'Albuixec, el poble de Sara, que venia a l'excursió. Naturalment, amb el Niva tot-terreny no vaig tornar a tenir aquest problema.

Aquest viatge a Cantàbria va ser com una cerca dels seus arrels per part de Sara. Vam visitar a la seua família paterna en diferents indrets. Al seu tio Reynaldo en San Vicente de la Barquera en la costa cantàbrica, als de Potes i Vallines i a la seua tia segona Etelvina en Dobarganes, on aleshores solament es podia accedir per una carretera molt empinada, la qual naturalment vam poder pujar sense problemes amb el Niva, igual que vam poder pujar al Pico Jano per camins de terra vorejant precipicis.

I fins i tot vam anar a Caviedes, el poble on va nàixer el seu pare, Rubén, i vam visitar la seua deshabitada casa natal.

Vam també visitar Santillana del Mar, el poble que deien de les tres mentides (no santa, no plana i sense mar), vam travessar en cotxe el llarguíssim congost de l'Hermida, i vam passar en cotxe a Astúries però, amb la meua inexperiència com a conductor, prop del poble de Las Arenas vam tenir un accident topetant amb una roca en la vorera, i vam haver de romandre en una pensió al poble mentre reparaven el Niva, temps que vam aprofitar per a fer la travessia del Cares fins a Caín, anant i tornant per la senda excavada en la roca al llarg del seu congost.

En **agost de 1990** vam fer altre viatge al Pirineu aragonés, ja amb el nostre fill Rubèn que no arribava a l'any d'edat, i al que jo portava a l'esquena en una motxilla. En el càmping, vam instal·lar una petita tanca davant de la tenda per a que no s'escapés, i de totes maneres havíem de vigilar-ho per a que no la sobrepassés. Estava, això sí, molt interessat en el meu IBM PC Convertible portàtil que jo havia portat al càmping per treballar amb els meus models quan tenia temps lliure, i que ell anomenava el tiki-tiki. I en el càmping va ser on va començar a donar els seus primers passos.

Vam fer la ruta del Serrablo, visitant esglésies romàniques. Però en agafar el camí cap a Susín, Sara, que s'havia tret el carnet feia poc i conduïa el Niva, es va trobar en una carretera de pedres molt empinada, entre precipicis i tan estreta que no es podia donar la volta, de manera que va haver de continuar penosament fins arribar a un recolze on va poder aparcar per tal que jo pogués agafar el volant per a tornar. Durant molts anys se'n recordaríem de l'aventura del frustrat viatge cap a Susín.

En **agost de 1991** vam fer altre viatge a Cantàbria, aquesta vegada amb el pare de Sara, amb la seua germana Nieves i amb el nostre fill Rubèn. Vam tornar a visitar als seus familiars en San Vicente de la Barquera, en Vallines y en Dobarganes. I vam anar al telefèric de Fuente De en els Picos de Europa. Però havíem d'esperar varies hores per a pujar al telefèric, i vaig pensar que no tenia sentit esperar tenint un tot-terreny. De manera que, sense anunciar-se-ho als pares de Sara, vam enfilem muntanya amunt per un camí de pedra empinadíssim, i amb la mare de Sara tremolant vam arribar fins un parador on vam descansar. En tornar al cotxe la mare de Sara pensava que anàvem a regressar, però vam continuar cap amunt, això sí ara per un camí poc empinat encara que pedregós, fins al punt d'arribada del telefèric, aguantant des de la plataforma mentre pujava, i amb els Picos d'Europa darrere nostre. Al baixar amb el Niva ens vam aturar junt a un rierol, on el pare de Sara va recollir una pedra petita però pesada que sempre va pensar que era un meteorit, i molts anys després va enviar a analitzar.

I vaig aprofitar el viatge per presentar una comunicació en el II Simposio Leonardo Torres

Quevedo en el Real Valle de Camargo.

No vam tornar al nord fins **agost de 2005**, aquesta vegada a soles Sara i jo, al vall del Baztán en Nafarroa, sí, l'escenari de les truculentes novel·les de Dolores Redondo, però no vam viure res paregut al que allí es narrava ni es vam trobar al Basajaun. On vam estar va ser en una competició de gossos d'atura en Amaiur, en la vessant d'una muntanya, i es vam quedar esperant a que aparegués Babe, el porquet valent. Això sí, vam visitar la gruta de Zugarramurdi on es feien akelarres, vam passejar per la ruta dels contrabandistes i vam passar a França per visitar un poble anomenat també Sara. Vam visitar també el Parc Natural del Señorío de Bertiz, caminant entre roures. I vam recórrer el camí del Tren Txikito, una via verda per a vianants que aprofita el traçat de l'antic ferrocarril del Bidasoa.

Vam tornar a Nafarroa l'any següent, en **agost de 2006**, amb el nostre fill Rubèn, aquesta vegada a la Selva d'Irati, caminant entre faigs i avets i pujant fins a l'ermita de Nuestra Señora de las Nieves i després baixant fins a la Fàbrica d'Armes d'Orbaizeta. També vam visitar Roncesvalles, vam passar a Saint-Jean-Pied-de-Port passejant per la seua muralla i vam recórrer la Foz de Lumbier, travessant túnels i anant per un llarg congost vora un riu. I de tornada vam visitar el castell de Javier i el monestir de Leyre.

El darrer viatge al nord el vam fer Sara i jo en **abril de 2007** a Bilbo. Conduïa Sara amb el seu Bora, i jo li feia de copilot seguint les indicacions tretes de Google Maps fins a l'hotel prop del Nervión. Vam caminar pel seus ponts, inclòs el de Calatrava agraint la passarel·la que, a pesar de les seues protestes, completava el traçat fins al carrer evitant que al final del pont haguérem de baixar per una escala. Vam visitar el Guggenheim, i vam fer una volta turística en autobús per la ciutat. I a la tornada vam visitar Santo Domingo de la Calzada.

***

Andalucia va tenir un significat especial per a Sara i per a mi, per tal com va ser allí on es vam conèixer.

Naturalment, he anat moltes vegades, a congressos científics o a activitats polítiques, algunes de les quals ja he esmentat. A **Marbella** vaig anar dues vegades: en **maig de 1987** a un Congrés de la Federació d'Ensenyament de CC.OO., on vam arribar per la nit a fosques a una residència amb casetes disperses, i els companys van enlluernar quan vaig traure una llanterna per allumenar-nos, lamentant haver-me deixat la brúixola en casa; i en **febrer de 1989** a unes Jornades organitzades per la Fundació d'Investigacions Marxistes, on per la nit vaig acabar en una discoteca ballant amb Julio Anguita, la seua dona i el seu escolta.

També vaig anar amb Sara a visitar a Castilla del Pino, i vam aprofitar per visitar Córdoba.

I l'únic any que la Festa del PCE es va fer en Córdoba, vam aprofitar també per visitar-la.

I vam fer també altres quatre viatges, exclusivament de plaer.

El primer va ser en **desembre de 1979** a la província d'Almeria, amb Vicenta i Celedonio. Vicenta havia estat companya d'estudis de Sara, i posteriorment van muntar junt a Amparo, una amiga d'Albuixec, un quiosc al Campus de Burjassot: es van fer «emprenedores», com

es diu ara, encara que ho van haver de deixar després de sofrir alguns robatoris. I Celedonio era el marit de Vicenta.

Vam visitar primer Mojácar, on ens vam quedar amb la imatge de l'Indalo, creuant les mans per damunt el cap per foragitar als mals espírits.

I després vam anar a Laujar de Andarax, al peu de Sierra Nevada, quedant-nos en casa de la seua família, on ens va copsar que ens donarem anís amb polvorons per desdejunar. I des d'allí vam anar a la neu, al prop del Mulhacén.

El segon va ser ja en **agost de 2000**, també en la província d'Almeria, al Cabo de Gata, on vam anar amb el nostre fill Rubèn. A més de les platges de la zona, vam visitar el Desert de Tabernas, i en ell la cinematogràfica reproducció d'un poblat de l'Oest, amb espectacle inclòs. I recorde que, anant en el cotxe entre espectaculars paisatges rocosos, Rubèn, que com molts xiquets d'aleshores estava enganxat al joc de Pokemon (el clàssic de Nintendo que aïllava de la realitat, no el nou que es mescla amb el que anomenen realitat augmentada), va exclamar «Pichichi ha evolucionat a Pichoto!». I le vam dir que quan tornés a l'Escola i li preguntaren què havia vist, respondria que Pichichi evolucionant a Pichoto. Cla que si quelcom semblant passés ara, supose que la resposta seria haver trobat un Pokemon al desert de Tabernas...

El tercer va ser l'any següent, en **agost de 2001**, també a Almeria però, a més de amb Sara i el nostre fill Rubèn, amb la seua germana Rosa, el marit d'aquesta Víctor i la seua filla Alba, allotjant-nos en una residència de multipropietat que co-poseia la seua germana Nieves. I vam anar també a Granada, encara que no vam poder entrar en l'Alhambra. I a Guadix.

I el nostre darrer viatge a Andalusia va ser en **desembre de 2007**, en el pont de la Constitució, a Granada. Aquesta vegada sí vam visitar l'Alhambra, a més de passejar i veure monuments per la ciutat. I vam aprofitar per a desplaçar-nos a Atarfe on feien la Cinquena Trobada de Solidaritat amb la Venezuela Bolivariana, pel socialisme del segle XXI. Per cert que en la terrassa d'un bar en Granada ens vam trobar amb Gordillo, que estava mosquejat per un conflicte amb el PCA sobre les candidatures per a les properes eleccions andaluses.

Malauradament, no conserve testimoni gràfic d'aquest darrer viatge, per una avaria en el suport informàtic on havíem desat les fotos que havíem pres.

***

No vaig a detallar les moltes excursions curtes que també vam fer, encara que en l'apartat 16.7 teniu un llistat dels viatges i excursions dels quals conserve testimoni gràfic.

Però sí vull recordar els nombrosos viatges que vam fer a **Morella** i la seua comarca, unes vegades a soles amb Sara, altres amb el nostre fill Rubèn i altres amb amics o familiars. Quan passàvem més d'un dia s'allotjàvem habitualment en algú dels «Hotels amb encanto» que aleshores eren de la Generalitat, abans que els privatitzés el govern del PP. Moltes vegades en La Fàbrica de Giner, un hotel d'ambient familiar en la carretera a Forcall, on Rubèn es divertia llançant molles de pa als ànecs de l'estanc. Una vegada al Palau dels Ossets, en el mateix Forcall, pensat per a parelles. I altra vegada en Morella, en el luxós

Cardenal Ram. En Morella dinàvem freqüentment al Mesó del Pastor i pujàvem al castell. I des d'allí visitàvem els voltants, com les pintures rupestres a l'aire lliure en Morella la Vella, o el bosc de Pereroles.

***

16.2. Illes:

A banda del viatge a **Cuba** en 1985 que ja he esmentat, a **Sicília** (on en 1979 vaig assistir al meu primer congrés científic en el Mont de Venus en Erice, per recomanació del aleshores director del Departament de Física Teòrica, José Azcárraga) i un parell d'excursions a **Tabarca** (en 1985 i en 1999), he fet viatges a les Illes Balears i a les Canàries.

***

El primer viatge a les Balears va ser en **agost de 1978** a Eivissa i Formentera, amb Sara i una colla d'amigues i amics d'Albuixec, a les que es van afegir dues xiques de León, a les que anomenàvem les «lioneses». He d'assenyalar a més que els altres dos xics que venien eren homosexuals, cosa que desequilibrava encara més la balança. La va reequilibrar un poc el fet que en el port de València ens vam trobar amb dos joves bascos del Partit, que se'ns van unir.

A banda de les lioneses i els bascos, que portaven els seus propis cotxes, la resta anàvem amb ciclomotors, transportant-los tots en el ferri, i amb ells ens desplaçàvem per Eivissa. En les platges d'Eivissa practicàvem el topless, i en Formentera, on vam passar un dia, anant i tornant en vaixell, vam practicar per primera vegada el nudisme integral.

Vam fer prou fotos, però les fetes per una amiga es van perdre, jo sempre he pensat que intencionadament, de manera que solament conserve una foto en Eivissa amb Sara i una amiga en topless. Per cert que en abril de 1985 vam anar a Dénia amb la mateixa amiga, i el dia 9 es va publicar en Las Provincias, en «El cotilleo» de «PARMENIDES», la següent nota: «*En la Punta Negra de las Rotas, de Denia, nos encontramos a Rafael Pla, 'Platón', acompañado de dos amigas toplesseras... Pla estaba practicando una de sus aficiones favoritas: la fotografía*». Encara que en el moment de la foto la única que anava en topless era la meua companya Sara.

En agost de **1982** vaig tornar amb Sara a Formentera, on vam fer càmping lliure, acampant en un bosc al costat de la platja de Migjorn junt amb altres que vam conèixer allí, i tornant a practicar el nudisme. Per cert que l'amo del terreny ens fer una visita d'advertiment, i va demanar excuses en trobar a Sara nua. Per altra banda, Formentera la vam recórrer (vestits, clar) en bicicleta, pujant amb dificultats fins al far de La Mola.

En **agost de 1987** vam anar a Menorca, amb ocasió d'un congrés científic que tenia en Maó, i aprofitant per viatjar per tota l'illa. Havíem anat en ferri amb el Niva, de manera que no teníem problemes per desplaçar-nos, per escarpat que fora el camí. Fins i tot, quan anant de pujada ens creuaven amb altre cotxe, ens aturàvem per deixar-ho passar, per tal com amb el nostre tot-terreny no teníem problemes per continuar. Així vam anar, entre altres llocs, a la Cala Macarella, i des d'allí caminant per una senda a la Cala Macarelleta, rodejada per un

bosc i a la qual no es podia arribar en vehicle per terra, i on vam poder fer nudisme. I els darrers dies de la nostra estada a l'illa se'ns va unir Nieves, la germana de Sara.

A banda d'un parell de viatges que vaig fer a soles a Mallorca, u per assistir al Congrés de reunificació del PCIB i altra com membre d'un tribunal d'oposicions, el nostre següent i darrer viatge a les Balears el vam fer a Mallorca en **abril de 1999**, amb el nostre fill Rubèn.

La grandària del vehicle utilitzat sembla tenir relació amb la grandària de l'illa. Si vam recórrer Formentera en bicicleta, Eivissa en ciclomotor i Menorca en cotxe, per Mallorca ens vam desplaçar en autobús, naturalment en excursions contractades. A banda d'una volta en tartana que vam fer per Palma de Mallorca.

***

Vaig anar per primera vegada a les **Canàries** en juliol de 1992, com a professor d'una Escola del PCE amb sessions en diferents illes.

Vaig arribar primer a l'aeroport de Tenerife, i com havia d'esperar varies hores per agafar el vol a La Palma vaig aprofitar per pujar al mont de El Pulpito, i des de la cimera vaig fer fotos panoràmiques superposades.

En La Palma, a banda de la sessió de l'Escola, em recorde menjant papes arrugades amb els companys. A Tenerife vaig anar de nou en avió per a la meua sessió allí, però de Tenerife a Gran Canària vaig anar en Jetfoil, un vaixell a reacció que solament tenia la quilla en l'aigua.. i vaig treure les tripes per la boca. Però encara que vaig arribar marejadíssim a Las Palmas, encara me vaig poder recuperar per anar a ballar a una discoteca aquella nit, abans d'anar a dormir a l'hotel descansant per a la sessió de l'Escola del dia següent.

El següent viatge el vaig fer amb Sara i Rubèn en **agost de 1993**, per participar en l'hotel Gloria Palace en la Universitat d'Estiu de Maspalomas que organitzava Román Reyes, on vaig impartir una conferència sobre "*Condiciones técnicas y organizativas para la democracia directa*" i vam aprofitar per a visitar diverses illes. Així, vam tenir ocasió entre altres coses de veure el fons del mar des del submarí groc, passejar en dromedari entre volcans extints en el parc de Timanfaya en Lanzarote, veure un espectacle de dofins en Tenerife, on vam visitar la Cañada del Teide, i també de practicar el nudisme al costat de la platja de l'Inglés. Per cert que vam utilitzar també el Jetfoil entre Tenerife i Canàries, però a pesar de la prevenció amb la que anava, aquesta vegada no me vaig marejar.

El darrer viatge a les Canàries el vam fer Sara i jo en **agost de 2011** a La Palma. No teníem molt bon record d'aquest viatge, per tal com Sara tenia uns terribles dolors d'esquena que li dificultaven girar-se per la nit al llit i l'impedièen nadar, necessitant la meua ajuda fins i tot per sortir de la piscina, tot això producte del càncer que se li havia reproduït als ossos sense encara saber-ho. Per la meua banda, sentia ocasionalment unes punxades en el genoll esquerrà al caminar, que després me vaig assabentar que era producte de l'artrosi, encara que jo he pogut controlar-la amb condroití sulfat.

Vam fer de totes maneres excursions en autobús per l'illa, visitant la caldera del volcà de Teneguía al sud, i l'observatori astronòmic del Roque de los Muchachos al nord de la

Caldera de Taburiente, passejant pel bosc i, des de l'hotel en la costa, anant a passejar per Santa Cruz. I repassant les fotos del viatge puc veure a una preciosa Sara somrient.

***

16.3. Europa:

Fora de la península ibèrica, però en el continent i encara dins dels Països Catalans, vam fer molt viatges al **Rosselló** per participar a Prada en la Universitat Catalana d'Estiu, aprofitant per visitar també els seus voltants.

Recorde com per la nit anàvem caminant al poble per assistir a espectacles musicals o sessions de cine, i bevent (en el meu cas, suc de poma) en una terrassa de la plaça. I com a sovint al tornar a la residència havia de carregar amb Rubèn dormit.

Per residir hi havia el Pavelló de Nois, per a joves bulliciosos, i el Pavelló de Noies, per a famílies tranquil·les. A nosaltres ens enviaven al Pavelló de Noies, però hi havia tal inquisició pel silenci que posteriorment vam preferir anar al Pavelló de Nois.

Habitualment visitàvem Sant Miquel de Cuixà, on es feien recitals, i a sovint pujàvem al Canigó. I un any que portàvem el Niva vam fer una gira pel Rosselló.

Recorde una vegada que estàvem sopant en una terrassa en Eus, un poble prop de Prada, i quan Sara va dir «I ara demanem el dessert» (en francès) Rubèn va preguntar «Demà anem al desert?».

Habitualment anàvem a Prada en l'autobús d'Acció Cultural del País Valencià. Però una vegada, com he dit, vam anar en Niva, i amb ell vam pujar cap a l'estació intermèdia del Canigó. Però sembla que va tenir un reescalfament, i a mig pujada pel camí de terra es va calar. De manera que vam haver de fer marxa enrere amb el motor apagat entre precipicis fins arribar a un replà on ens vam aturar. Afortunadament, al cap d'una estona vam aconseguir arrancar el Niva, i naturalment no vam continuar cap a dalt, sinó que vam baixar fins al poble, i vam contractar un tot-terreny amb conductor per pujar cap al Canigó el dia següent, i poder continuar a peu fins a la cimera.

Però aquesta experiència ens va mostrar que ja no podíem confiar en el Niva. I poc més tard, arran de la propera avaria seriosa, ens vam desfer d'ell.

Una vegada vaig fer amistat amb una estudiant de matemàtiques, una xica alta i ben plantada. Vam tenir llargues xarrades, incloent en l'autobús de tornada, on me va dir que la meua companyia li havia fet l'estada molt agradable.

Posteriorment es va inscriure en el Programa de Doctorat que impartia el meu Departament de Matemàtica Aplicada, i en la reunió on havíem d'assignar els tutors un professor de baixa estatura, entre bromes i veres, va expressar el temor de poder rebre una bufetada d'aquesta xicona, que tenia fama de radical. Però, naturalment, jo me vaig oferir com al seu tutor. I després li vaig comentar a Antonio Caselles que era amiga meua, i que en qualsevol cas a mi no me donaven por les dones grans.

Però finalment es va anar a Barcelona i no va fer el Programa de Doctorat amb nosaltres.

***

El meu primer viatge fora d'Espanya va ser el que vaig fer a **Anglaterra** en **1967**, del que ja he parlat, amb Julio Pérez de la Fuente, a l'International Farm Camp en Tiptree, en el comtat d'Essex.

Arribat a Londres després del viatge en tren i ferri, vaig visitar Piccadilly Circus, Hyde Park i Sant James Park. De fet, vaig dormir en un parc, afluixant-me els cordons de les churuques, les sabates que portàvem en aquell temps.

I recorde als anglesos amb poca sensibilitat per a les dificultats idiomàtiques dels estrangers. Certament, en aquell temps la meua pronunciació en anglés era horrible, però feien poc d'esforç per a entendre'm.

Volia trobar Westminster Cathedral, i vaig preguntar a un vianant (faig ara la transcripció fonètica) «*Plis, uer is de Uestminster Catedral?*», i me va contestar que no entenia.

Aleshores, vaig repetir a poc a poc:

- *Plis*
- *Yes*
- *uer is*
- *Yes*
- *de Uestminster*
- *Yes*
- *Catedral*

I de nou me va indicar que no entenia. Aleshores vaig dir «*church!*», i me va contestar «*Aah! De Westminster Catedral!*». I me va indicar on hi era, allí al costat. Realment tenia poca imaginació.

Certament, altres feien més esforç per a comunicar-se. Volia saber si podia beure aigua d'una font, preguntava a un treballador si era potable, però no entenia la resposta. Fins que me va contestar «*Drink!*», i vaig beure tranquil·lament.

I en arribar en Tiptree a l'entrada del Camp, vaig veure a uns quants asseguts en terra davant la porta, i els vaig preguntar: «*Is dis de International Uork Camp?*», i me van contestar que sí, que era allí, però que jo no era anglés, i que quin era el meu país. I quan vaig dir «*Aim Espanich*» me van replicar «*¡Pues habla en español, coño, que se te entenderá mejor!*».

Resulta que la majoria dels participants en el camp eren espanyols. Jo havia anat per a practicar anglés, però eren els d'altres països els que aprenien castellà, especialment a dir renecs.

Després d'unes setmanes collint al camp, amb poca rendibilitat (ens pagaven a escarada), Julio i jo vam anar fent auto-stop cap a Liverpool. Però com no ens agafaven als dos alhora,

ens vam separar, quedant en una cita en Liverpool. Tanmateix, quan vaig arribar allí no ens vam trobar. I me vaig dedicar a fer una gira beatleòfila, visitant Penny Lane i la façana de The Cavern, abans de tornar cap a Londres per anar després a Dover a agafar el ferri per a Calais.

He de dir que, com portava poc de diners, menjava únicament sandwiches amb fiambre, amb el qual vaig aprimar prou quilos. De fet, arran del viatge vaig canviar de metabolisme i me vaig quedar prim.

Per altra banda, he de dir que Julio i jo ens consideràvem «beatniks», però els «beatniks», sembla, estaven passats de moda, i per Piccadilly Circus l'únic que vam trobar van ser hippies.

I a la sortida de Calais, quan me disposava a fer auto-stop, vaig veure un «beatnik» a la vora de la carretera, i me vaig dirigir cap a ell. I resulta que era Julio. Així doncs, ens vam retrobar. Però de seguida ens vam tornar a separar. En la carretera hi havia molta cua per a fer auto-stop, de manera que finalment jo vaig agafar el tren cap a Paris.

En Paris vaig passejar pel centre, pel Trocadero i Saint Germain, veient la Torre Eiffel i Notre-Dame. Però volia visitar a la meua cosina Francina, filla del meu tio Antonio, el que vivia en Barcelona. Francina vivia en un poble a les afores de Paris, de manera que vaig agafar un tren fins allí. En baixar del tren vaig preguntar per l'adreça a un treballador de l'estació. Aquest me va demanar d'on era, dient-me que parlava molt bé el francès. I al dir-li que era de València es va a posar a parlar en català, però aleshores jo no l'entenia bé, i li vaig dir: «S'il vous plaît , je préfère que vous me parlez en français, je comprends meilleur».

Com veieu, a diferència de l'anglès, jo no tenia problemes amb el francès, que de fet era la llengua que havia estudiat en el batxiller. En tant que el català no l'havia estudiat mai. I essent fill de mestres, que tenien prohibit el valencià en l'escola, tampoc l'havia escoltat en casa.

De manera que me va indicar el camí, i vaig anar cap enllà. Però de seguida me vaig perdre. Els carrers eren deserts, i quan vaig veure una xica jove vaig anar a preguntar-li, amb por de que s'espantés de mi, per tal com, amb barba i després de dies fent auto-stop, tenia un aspecte terrible. Però no solament no es va espantar, sinó que me va acompanyar. Vaig deduir que les xiques franceses s'espantaven menys que les espanyoles. Per això entendreu la frase de la meua cançó, «Por Inglaterra y por Francia, a nadie asustan mis barbas».

Però quan vaig arribar a casa de la meua cosina Francina i vaig trucar a la porta, me va veure pel mirador i, encara que me vaig identificar, va dubtar en obrir-me i va estar a punt de demanar-me que mostrés el DNI. Però finalment me va obrir i me va acollir junt amb el seu marit.

Per cert que quan la vaig veure me va donar la impressió de que s'havia encollit, per tal com jo la recordava, de xicotet, com una xica altíssima. No s'havia encollit, clar. Era jo el que havia crescut.

El dia següent vaig tornar a Paris i vaig agafar l'autobús d'Iberia Paris-València. I en arribar a

València, el primer que vaig fer va ser anar a la Facultat de Ciències a saludar a Català, el meu professor de Física, que era un referent per a nosaltres (Julio deia que era un «beatnik»). Però ell sí es va espantar en veure-m. No me va dir res, però mentre estava en una habitació contigua arreglant la motxilla vaig escoltar com li deia a la secretària: «Si vuelve Pla, no le deje pasar. ¡Me ha dado un susto!».

***

En total he estat cinc vegades en París. La primera és la que ja he relatat. La segona va ser en **1968**, de pas en el viatge a Bulgària.

Le tercera va ser en **agost de 1980**, de pas en un viatge a Bèlgica.

Anàvem sis en un Land Rover, d'una parella, Pepa i Boro. I a més de Sara i jo anaven dos xicons, Tatín i Pep.

En París vam aparcar al Bois de Boulogne, i vam passejar pel centre de la ciutat. Sara i jo vam pujar a la Torre Eiffel, però altres no volgueren utilitzar per això els seus diners.

Resulta que Pepa dirigia el viatge de forma espartana i austera, determinant els diners que ens podíem gastar, i organitzant el menjar en base a bocates.

Però en París jo ja estava fart de bocates, i junt amb Pep vam decidir anar a un restaurant, i van anar preguntant per un «restaurant économique» fins a trobar u. Però quan vam seure, en una taula amb candelletes, vaig veure que en la carta posava «boisson non compris», i vaig pensar que ahí estava el truc per cobrar-nos més, de manera que vaig sortir corrent cercant a la resta per a recollir la meua cantimplora.

Aleshores Pep es va quedar aterrit en veure-s a soles, i quan la cambrera li volia recollir la demanda, li va dir repetidament «Moi ne parlais français, mon ami oui».

Finalment jo no vaig trobar als demés, de manera que vaig tornar al restaurant i vam demanar també la beguda, que tampoc costava tant.

El quart viatge a París va ser en **juliol de 1982**, per reunir-me amb una amiga, tal com relataré després.

I el cinqué i darrer viatge a París va ser en **agost de 2002**, amb Sara, Rubèn, Jano un amic i company seu de classe i Imma, la seua mare.

Anàvem en el Bora de Sara, que havia finalitzat de rebre quimioteràpia i ja li estava començant a sortir el cabell. Vam visitar primer Carcassone, la ciutat amurallada dels càtars, i després vam anar a Futurescope, on vam estar visitant diverses atraccions, abans de seguir cap a París, on vam visitar el museu del Louvre, vam pujar a Notre-Dame i a la Torre Eiffel, i des d'on es vam desplaçar per visitar el Parc Asterix. I a la tornada vam passar un dia i una nit en Prada en la Universitat Catalana d'Estiu.

Per cert que des de que vam arribar a París tant Rubèn com Jano van estar insistint

reiteradament que volien anar a menjar a un Buffalo Grill, i vam estar preguntant repetidament per ell. I la darrera nit que estàvem en Paris, quan ja havíem sopat, vam passar per davant del Moulin Rouge, i just en front hi havia un Buffalo Grill!. Però l'havíem trobat massa tard...

Però ja de tornada en Espanya vam passar per Castelló i allí per fi vam anar a menjar a un Buffalo Grill, i tots tan contents.

En **abril de 2010** vaig estar a punt d'anar a Paris, encara que finalment no ho vaig fer. Però val la pena relatar les circumstàncies que van frustrar el meu viatge.

Francisco Parra-Luna me va proposar formar part del tribunal d'una Tesi Doctoral realitzada en col·laboració entre Madrid i Paris. Vaig acceptar, i vaig llegir i valorar la Tesi en qüestió, que s'havia de presentar en Paris.

Des de Paris me van indicar un hotel, econòmic i amb el que ells treballaven, on m'hauria d'allotjar, però havia de fer jo la reserva i l'abonament previ. També m'havia de gestionar el viatge, que vaig programar en un vol barat de Vueling no reemborsable.

Però quan ja havia pagat tot, i havia passat el termini per a una possible devolució en cas de l'hotel, es van posar a discutir entre els de Madrid i els de Paris sobre qui havia de pagar les meues despeses. I finalment van decidir que, com el tribunal es podia formar amb u menys, prescindirien de la meua col·laboració.

Jo els vaig escriure dient que això era el seu problema, però que a mi m'havien de tornar els diners que m'havia gastat, advertint que en cas contrari prendria mesures.

I el 14 d'abril el volcà Eyjafjallajökull es va posar en erupció en Islàndia, llançant cendra sobre els cels d'Europa que va obligar a cancel·lar tots els vols. Amb el qual la presentació de la Tesi es va haver d'ajornar, per tal com tampoc els de Madrid podien volar fins a Paris.

De manera que finalment me van tornar tots els diners, els de Paris els de l'hotel i la companyia d'aviació els del vol cancel·lat. Però me pregunte si algú no pensaria que havia estat la meua influència amb l'Altíssim la que havia provocat l'erupció.

***

En el viatge a **Bèlgica d'agost de 1980** vam visitar Lille, Bruges, amb el seu canal i la seua arquitectura medieval, Zeebrugge en la costa del mar del Nord, Gent, Antwerpen, Liège, on vam assistir a la desfilada de la Republique Libre d'OutreMeuse, i de nou Brugge, amb l'espectacular desfilada medieval dels «fastes de l'arbre d'or», que es feia cada cinc anys. Per cert que Sara i jo ens vam citar en el mateix lloc cinc anys després, estiguérem o no junts. De fet, però, quan va arribar la data estàvem junts, però no vam anar. Suppose que pensàriem que no tenia sentit anar a una cita en Bèlgica quan ens veiem tots els dies en casa.

Després vam seguir a Bruxelles, on ens vam fotografiar davant del Manneken Pis i vam pujar a l'Atomium.

I de tornada cap a la península ibèrica vam pujar al Canigó.

A més de l'austeritat a la que ja m'he referit, el viatge va estar estrictament programat amb finalitats culturals. A més de visitar monuments en les diferents ciutats, vam programar també visites a tallers que oferien exhibicions públiques o venda directa. I nosaltres vam adquirir un cavall de vidre fet ex-profés i un petit i gruixut pardal de ceràmica, aquest en una casa-taller els propietaris de la qual es van quedar sorpresos de que haguérem anat des d'Espanya per a visitar-los.

I d'aquest viatge puc contar algunes anècdotes lingüístiques.

En Bèlgica me van preguntar si era francès. En la zona flamenca, clar. Sembla que s'adonaven que parlava francès amb un accent que no coneixien, i van deduir que no era belga...

I en Bruxelles, estava parlant en anglés amb dues xicones al mig d'un carrer sobre l'horari d'obertura del Palau Reial, quan una va dir «Cura, que ve un cotxe!». I resulta que eren de Barcelona. Realment, a mi ja m'estranyava que entengués tan bé el seu anglés.

També en congressos científics, he constatat que quan entenc bé a un canadenc, és de Quebec.

He arribat a la conclusió que els angloparlants nadius són els que pitjor parlen anglés. Des del nostre punt de vista, clar. Una vegada que en les classes d'anglés a les que anava al British Council en València un professor va substituir al nostre professor habitual, va dir que anàvem a practicar «fluent English». I el «fluent English» consistia en menjar-se les vocals. Així vaig entendre perquè ho feia Fraga Iribarne després d'haver estat d'Ambaixador en Londres. I una vegada que vaig assistir en la Universitat Politècnica de València a una conferència de Richard Stallman, el gurú del programari lliure, en el col·loqui va demanar que, per favor, els intervinents «consonentitzaren». Així vaig entendre que ells «consonentitzen» enlloc de vocalitzar.

***

Diverses ciutats europees les he visitat amb ocasió de l'assistència congressos científics.

Ja he relatat en l'apartat 13.3 els meus viatges a **Viena** (que vaig fer en 1984, 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 2000 i 2010).

En **Roma** he estat dues vegades, en 1979 i en 1996.

En **1979** vaig estat de pas per al congrés en Erice, Sicília. Vaig aprofitar per recórrer el Museu Vaticà, en 10 minuts!

Resulta que volia veure la Capella Sixtina, i tenia el temps just per anar a agafar el avió a Sicília. Però el camí a la Capella Sixtina estava marcat per fletxes que t'obligaven a recórrer tots els passadissos, amb cordes impedint dreces. De manera que anava corrent a tota

màquina per a poder arribar a veure El Judici Final.

En **octubre de 1996** vaig assistir durant una setmana al 3^r Congrés Europeu de Sistemes, i vaig tindre ocasió de veure, junt amb altres companys de València, Antonio Caselles i Joan Carles Micó, la Fontana de Trevi, la plaça de San Pietro i el Coliseum.

Però la confiança dels companys (els anomenats més Llorenç Ferrer i altres, amb les corresponents esposes) en el meu sentit de l'orientació ens va jugar una mala passada. Havíem sortit de sopar i vam decidir anar caminant a l'hotel. Vam arribar a un carrer ample, vam girar a la dreta, i després de molt caminar vam arribar a una Porta darrera de la qual aparentment acabava la ciutat. Aleshores vaig entendre que havíem d'haver girat a l'esquerra enlloc de a la dreta. Naturalment, vam agafar taxis per anar a l'hotel.

En **juliol de 1983** havia anat a **Baden-Baden** a un altre congrés, amb Sara, Antonio Caselles i Merceditas. Vam anar en la furgoneta d'Antonio, dormint en un càmping, ells en la furgoneta i nosaltres en tenda. I a més del congrés, recorde la ciutat pels banys termals que li donen nom. Ens feia gràcia el nom del Bertold Bad, que es traduiria al castellà com «los baños de Bartolo», però vam anar al Friedrich Bad. Però vam anar separats, per tal com Antonio i Merceditas volien anar a banys separats per sexes, i Sara i jo, acostumats a més a fer nudisme, volíem anar junts, de manera que vam escollir una data amb banys conjunts. De totes maneres en les successives sales pels que passaren ens vam separar per a rebre massatges, però després ens vam ajuntar en les piscines, amb temperatura creixent. I molt relaxats vam finalitzar el bany.

En **agost de 1989** vaig anar a un congrés d'Història de la Ciència que es feia en **Hamburgo** i Munich. Però en Hamburgo, on jo presentava la meua comunicació, me va agafar un fort dolor de queixals, de manera que vaig haver de tornar a València sense anar a Munich.

Anava en tren, i en una ciutat alemanya havia de fer un canvi. Com tenia set minuts per a canviar de tren, el revisor me va indicar l'andana per a que anés directament. I el vaig prendre sense problemes. Pel contrari, en Barcelona tenia dues hores per agafar el tren a València, i com era previsible el vaig perdre: just quan jo arribava el tren sortia, de manera que vaig haver de passar la nit en un hotel.

En **octubre de 1989** vaig anar a **Lausanne** en Suïssa amb Antonio Caselles al 1^r Congrés Europeu de Sistèmica. I ens va copsar la gran quantitats de Bancs que hi havia.

En **octubre de 1993** vaig anar a **Praga** amb una amiga al 2ⁿ Congrés Europeu de ciència de Sistemes. I a banda d'altres coses, recorde una situació surrealista el dia de tornada.

Vam agafar un taxi, amb Llorenç Ferrer i la seua dona, per anar a l'hotel a recollir l'equipatge i després a l'aeroport. Però el taxista es va posar a donar voltes per Praga sense trobar el camí a l'hotel. De manera que me vaig haver de posar al seu costat amb un plànol per anar indicant-li per on havia d'anar. Amb l'agreujant que ell solament parlava txec, llengua que jo desconeixia.

Amb aquest precedent entendreu la frustrada confiança de Llorenç Ferrer en el meu sentit de l'orientació en Roma en 1996.

I en 2014 vaig estar a punt de viatjar amb Sara a Atenas, on m'havien convidat a impartir ja no una comunicació sinó una conferència. Però finalment, supose que per restriccions pressupostàries, me van fer que l'enviés telemàticament. De manera que Sara es va quedar amb les ganes de viatjar a Atenas. Es pot veure, escoltar i llegir (amb subtítols) la meua conferència en <https://www.youtube.com/watch?v=3COld6eeTHE>

***

Ja he relatat anècdotes del meu viatge a **Moscou** en **desembre de 1990**. Vaig a relatar ara una altra, que en aquest cas sí confirmaria el meu sentit de l'orientació.

Haviem sortit de sopar i havíem de tornar a la nostra residència en l'Institut de Ciències Socials, de manera que vam agafar el metro en Arbatskaia, però ens vam perdre. I encara que hi havia companys, que abans de la parcial reunificació havien militat en el prosoviètic PCPE, que es vantaven de conèixer Moscou, vaig ser jo finalment qui ens vaig conduir al nostre destí. Clar que, tot hi ha que dir-ho, probablement jo era l'únic que no havia pres vodka.

El problema era que el metro de Moscou, magnífic des d'un punt de vista estètic, farcit d'estàtues i elements decoratius, era horrorós des del punt de vista informatiu. No solament no se'ls havia acudit identificar les línies amb colors diferents, sinó que en una mateixa estació les diferents entrades tenien noms diferents. I pitjor encara: hi havia entrades diferents en línies diferents amb el mateix nom. I tot això en ciríl·lic, clar. Això era el que passava amb Arbatskaia, i això era el que ens havia confós: havíem agafat el metro en una altra Arbatskaia. De manera que una vegada identificada vam trobar el camí sense problemes.

***

16.4. Amèrica:

A banda de l'illa de Cuba, he estat tres vegades en Amèrica.

En l'apartat 13.4 ja he relatat el viatge a **Pittsburgh** en **març de 2002**.

En **maig de 2003** vaig viatjar a **Medellín** en Colòmbia, per una tesi doctoral i per impartir un seminari.

Esperava patir molt de calor, per tal com sabia que es trobava en zona tropical. Però no havia comptat amb que estava a 2000 metres d'altura. De fet, no feia ni calor ni fred. Li deien, me van dir, la ciutat de l'eterna primavera.

Altres coses eren menys idíl·liques. Des de l'aeroport me va recollir un taxi enviat per la Universitat. I me va cridar l'atenció que no s'aturava en els semàfors. No ho feia, me va explicar el taxista, perquè era perillós aturar-se.

I cada matí m'enviaven un tot-terreny de la Universitat per a recollir-me.

Me van advertir que no podia anar a soles per la ciutat, per tal com no sabia quines zones eren segures i quines perilloses, segons l'hora. Això, clar, me va copsar, per tal com estava acostumat a passejar a soles per Viena de dia i nit. I també per Trípoli, en Líbia.

De manera que me van assignar un parell de professors per a que m'acompanyaren per les nits per Medellín, un home i una dona, Patricia Jaramillo, que per cert era preciosa.

I un dia me va acompanyar Luis Quintero, el doctorant, anant en el seu descapotable a dinar en una població propera.

Això sí, me van dir que el metro era segur. Però no vaig tenir ocasió d'agafar-ho.

***

En **octubre de 2008** vaig viatjar amb Antonio Caselles a **Entre Ríos**, en Argentina, per a impartir un seminari i una conferència sobre Teoria de Sistemes. Jo anava en substitució de Llorenç Ferrer, que estava massa major per a viatjar.

El seminari l'haviem d'impartir en Paraná, al costat del riu del mateix nom. Però el vol ens deixava en Santa Fe, a l'altre costat del riu, que era amplíssim, i jo me preguntava com el travessaríem, fins que buscant en Google vaig esbrinar que hi havia un túnel sota el riu.

I efectivament, arribat a Santa Fe ens esperava l'organitzador del seminari, Mario Nudelman, amb el seu cotxe, per portar-nos a Paraná.

Prèviament havíem fet escala en Buenos Aires. I com teníem varies hores d'espera, vam aprofitar per passejar pels voltants de l'aeroport. Així vam visitar un museu de pescadors al costat de l'estuari del rio de La Plata. I com vam veure prop uns edificis, vam anar fins a ells. Preguntant on estàvem, ens van dir que en Buenos Aires. Vam descansar en un parc, i ens va cridar l'atenció que havia prou joves passejant una cordada de gossos. I vam pensar que probablement era allí un ofici habitual el de passejador de gossos. Continuant el nostre passeig vam arribar a l'avinguda Libertador, on vam prendre la millor carn que jo he provat mai.

En Paraná, a més d'impartir el seminari, vam tenir ocasió de recórrer la ciutat. I com havíem d'impartir les nostres conferències (podeu trobar la meua, sobre «Actualidad del pensamiento sistémico», en <http://www.uv.es/pla/Tutoria/pamepasi/acpensis.htm>) en dues ciutats, en la mateixa Paraná i en Asunción del Uruguay, en l'altra banda d'Entre Ríos al costat de l'Uruguay, Mario Nudelman ens va portar en el seu cotxe. I me va copsar la immensa planícia per la que circulàvem, on no es veia ni una muntanya.

El riu Uruguay era tan ample com el Paraná. En aquest havíem fet una excursió en vaixell rodejant unes illes. I a l'Uruguay vam anar a pescar. Bé, anaven a pescar Antonio i uns col·legues argentins. Jo vaig seure entre les canyes llegint una novel·la de ciència ficció. Volien pescar una daurada, però van tenir poc d'èxit, de manera que vam anar a comprar-la i se la vam fer per a sopar.

En finalitzar el meu seminari, Caselles havia de romandre uns dies més, de manera que vaig tornar a soles. En Buenos Aires vaig haver d'esperar en altre aeroport, que no estava al costat de l'estuari, però vaig anar caminant per l'autopista fins arribar a un poble proper. Malauradament, les fotos que vaig prendre semblen haver-se perdut també en l'avaria del suport informàtic de la que he parlat.

***

16.5. Àfrica:

He fet tres viatges a Àfrica. El primer va ser a **Libia** en abril de **1987**, com he relatat en l'apartat 10.

El segon va ser un viatge a **Egipte** amb Sara en abril de **2011**.

Vam fer un creuer pel Nil, visitant monuments en Habu, Luxor, el Vall dels Reis i Abu Simbel, al costat del llac Nasser i la presa d'Assuan, on vam haver d'anar en autobús de matinada. Vam visitar també un poblat nubi al sur d'Egipte, contigu a Sudán, on vam passejar en camell i ens va copsar veure a xiquets amb samarretes del Barça.

Des d'El Cairo ens van portar a veure les piràmides de Giza, Kheops, Khefren i Micerí, així com l'Esfinx. Vam poder pujar per la de Kheops, però únicament vam poder entrar en la de Micerí.

Vam contractar també un viatge a Alejandría, on ens van portar en cotxe. I allí vam visitar la columna i les catacumbes, així com la nova biblioteca.

En El Cairo estàvem en un hotel proper al Museu Egipci i a la plaça Tahrir, que vam visitar, com ja he esmentat. I volíem visitar les tendes del Gran Khalily, de manera que vam contractar un taxi per que en portés allí.

El taxi ens va portar primer a una tenda en un altre lloc, però ens vam negar a baixar. I aleshores ens va donar una volta per les afores de El Cairo fins arribar al Gran Khalily. Vam començar a recórrer-lo mirant tendes, i en un moment donat vaig mirar al GPS del mòbil on estàvem, per adonar-nos que havíem sortit del Gran Khalily, i que a més estàvem molt prop del nostre hotel, des d'on podíem haver anat passejant.

***

El tercer viatge a Àfrica el vaig fer jo a soles en **novembre de 2012** a **Agadir**, Marroc, per tal com Sara no es trobava amb ànims per viatjar. Es tractava d'un congrés organitzat per Mohamed Nemiche. Jo ja estava jubilat, i va ser el primer congrés científic al que vaig assistir sense presentar una comunicació. Però el congrés estava dedicat a Llorenç Ferrer, que havia mort dos anys abans, i jo no volia deixar d'estar en el seu homenatge.

***

16.6. Àsia:

En **agost de 2008** vam fer un gran viatge a l'**Índia** per celebrar que Sara hagués guanyat l'oposició a mestra.

Vam agafar el paquet complet, Nord i Sud. Amb l'afegit de ser els únics en agafar-ho, de manera que vam fer el viatge nosaltres dos a soles, amb els corresponents guies i taxistes.

Primer vam anar al Nord de l'Índia, a l'anomenat Triangle Daurat format per Nova Delhi, Jaipur i Agra. Allí vam visitar monuments espectaculars, com el marmori Tajmahal, i vam pujar damunt d'un elefant al Fort Agra.

I vam observar també el contrast entre l'opulència i la misèria. De camí als esplendorosos monuments, passàvem al costat de barris sense asfaltar. I a l'entrada dels llocs per a turistes ens abordaven eixams de venedors i pidolaires, xiquets inclosos.

Per altra banda, quan volíem anar de compres els guies ens portaven a tendes predeterminades per a turistes, tot i la nostra insistència de voler anar on comprava la gent d'allí.

A més, el fet que tinguérem un guia per a nosaltres a soles ens feia molt difícil escaquejar-nos. Solament en Jaipur, durant un temps que teníem fora de programació, vam poder anar per lliure, recorrent un carrer ple de tendes locals. Aparentment per als locals, vull dir.

Per cert que en un moment que ens vam desorientar vam demanar a vianants que ens indicaren la nostra ubicació en el plànol que portàvem. I ens vam trobar amb la sorpresa que no sabien interpretar un plànol de la seua pròpia ciutat. Finalment un treballador d'un restaurant o hotel ens va localitzar la ubicació, i poguérem continuar: sabent on estàvem no teníem problemes per arribar on volguérem (però encara no portava mòbil amb GPS).

Quan vam arribar al Sud, a Kerala, vam trobar un context molt diferent. La gent semblava més culta, no hi havia pidolaires i els xiquets i xiquetes que veiem anaven d'uniforme de camí o de tornada de l'escola. I cada cent metres hi havia una bandera roja amb la falç i el martell. Clar que allí governava el Partit Comunista des dels anys 50 del segle passat.

Caminant des del nostre hotel vam passar al costat d'una casa amb retrats de Marx, de Lenin i, bé, també d'Stalin, i d'un home que supose seria Elamkulan M. Sankaran Namboodiripad, el líder comunista històric de Kerala. Ens vam presentar, i ens van dir que l'avi de la casa, que no hi era, era un dirigent del Partit Comunista.

Les visites en Kerala no eren a monuments, sinó a la natura. Començant perquè anàrem a un hotel en mig de la selva, amb habitacions sobre columnes connectades per passarel·les al costat de la vegetació. I visitàrem una reserva per animals salvatges, encara que l'únic tigre que vam veure, si més no clarament, va ser de fusta (anant en vaixell per un llac vam entreveure quelcom entre els arbres...). Això sí, vam veure molt micos. I vistosos pardals, clar, en una reserva d'aus.

En Cochin vam assistir a un espectacle de Katakali, amb cridaneres màscares. I vam

aconseguir escapar-nos del guia i el taxista per anar lliurement de compres pel barri jueu. Allí vam comprar un cobrellit morat, que després el taxista ens va dir que era de mala qualitat, però que ha estat cobrint el nostre llit durant huit anys.

I vam fer un viatge d'un dia i una nit pels Backwaters en Houseboat, una casa flotant navegant per canals amb un pilot, un cuiner i un cambrer al nostre servei.

En aquesta zona amb aigua per tot arreu calia navegar per desplaçar-se, i vam veure un vaixell portant als xiquets a una escola.

I en un moment donat s'ens va apropar un pescador en barca per a vendre-nos una llagosta, que el nostre cuiner ens va cuinar.

Recordant aquesta experiència m'han vingut al cap les crítiques que va rebre el secretari general de CCOO arran de publicar-se una foto d'ell en un creuer. Clar que també m'he recordat d'un conte d'Stalislaw Lem sobre un país on amos i criats permutaven els seus llocs en diferents dies. Sembla que els que feien aquestes crítiques no coneixen el concepte de «vacances». O pot ser els que estan acostumats a viure luxosament tots els dies no accepten que els treballadors puguem gaudir del luxe durant un dia o una setmana.

***

En **agost de 2009** vam fer un viatge a **Turquia**.

El paquet incloïa un viatge en autobús per Anatòlia i sis dies en Estambul.

En Estambul estàvem allotjats en l'Hotel President, al carrer Tiyatro, una travessa de l'Ordu, el carrer ample i llarg per on circulava el tramvia. Vam desdejunar en la terrassa al darrer pis, des d'on teníem una espectacular vista del mar Màrmara. I darrere de la finestra vam creure veure una estàtua d'una gavina, que de sobte va alçar el vol, provocant les nostres rialles.

Vam visitar Santa Sofia, l'anterior catedral i mesquita convertida per Kemal Ataturk en un museu on conviuen símbols musulmans i imatges cristianes. Allí vam veure per primera vegada els grans discos negres penjant amb els noms d'Alà i de Mahoma, vam girar el polze en el forat dels desitjos i vam passejar pel passadís superior al que s'accedia per una rampa.

Vam fer també el primer viatge pel Bòsfor, i en tornar vam visitar per primera vegada el Gran Basar. I per la nit vam sopar al carrer ple de restaurants en Komkapi, el barri al qual s'arribava baixant des de l'hotel President cap al mar de Màrmara.

El dia següent vam sortir per Anatòlia, creuant en vaixell el mar de Màrmara i seguint en autobús fins a Bursa, on vam visitar el Museu de la Seda. Allí vaig comprar una corbata morada que encara conserve.

El quart dia vam seguir fins a Pérgamo, on vam visitar les ruïnes gregues de l'Asklepios i l'Acròpolis, i vam continuar fins a Kusadasi en la costa de l'Egeo, on teníem l'allotjament. Allí vam veure una boda des de d'alt d'una terrassa, i Sara es va quedar amb l'obertura del ball amb «My way» de Frank Sinatra, que reprendria sis anys després per a la seua pròpia festa.

El cinqué dia vam seguir cap a Éfeso, visitant el que es deia va ser el darrer llar de la Verge Maria, amb una paret plena de paperets amb missatges, en la qual Sara va deixar el seu, i recorrent després les ruïnes gregues de l'antiga ciutat, amb l'espectacular façana amb columnes de l'antic teatre. Per cert que en el viatge venia un arquitecte que es dedicava a xafar-li les explicacions al guia, el qual empenyat el feia callar.

I en l'autobús van fer un sorteig que jo vaig guanyar, obtenint com a premi una tovalla amb ratlles de diferents colors.

I vam continuar fins a Pamukkale, el «castell de cotó», amb l'espectacular vessant calcària blanca de la muntanya. Ens van portar dalt a visitar les ruïnes de l'antiga ciutat grega de Hieràpolis, d'on entre altres tenim una foto com si sostinguérem un bloc de pedra entre altres dos damunt d'un buit.

I allí vam tenir ocasió de banyar-nos en els conductes d'aigua que alimentaven la que s'escorria per la vessant calcària. I jo vaig tenir ocasió d'estrenar la tovalla del meu premi.

Però per a baixar sota la muntanya on ens esperava l'autobús calia caminar sobre les relliscoses roques calcàries, i jo tenia por d'esvarar-me, de manera que, mentres Sara baixava àgilment amb la resta, jo vaig donar la volta per darrere, seguint la carretera des de l'aparcament, de manera que van haver-me d'esperar preocupats fins que vaig arribar.

El sisé dia vam sortir cap a Konya, visitant el museu sufí de Mevlana i un caravansarai, un gran espai cobert on s'allotjaven les caravanes de viatge.

El seté dia vam anar a la Capadòcia, aturant-nos per a veure les espectaculars Xemeneies de les Fades, amb roques damunt de promontoris, producte de l'erosió de la part inferior argilosa.

En Capadòcia es vam allotjar en Nevshir, i des d'allí vam fer excursions durant tres dies, visitant les espectaculars formacions rocoses i les grutes excavades en la roca, incloent

antics assentaments cristians.

Una nit vam anar a Gorëme a sopar i veure un espectacle musical, amb dansa del ventre i dansa circular de derviches entre altres, i vam acabar tots ballant agafats de les mans.

I una vesprada vam anar a un establiment de massatges. El guia ens va dir que no calia portar res, de manera que Sara i jo no vam agafar banyadors, i es disposàvem a anar nus. Però ningú més anava nu, i ens vam haver de cobrir amb els petits llençols que ens donaven. A Sara, clar, van haver de donar-li dos, per que es cobrira els malucs i els pits.

Després del massatge, anàrem a descansar en una sala, i com Sara no va trobar lloc al meu costat va anar a seure al costat d'una xicona i de l'arquitecte. I la xicona li va dir iradament que anés amb el seu marit.

Certament aquesta xicona tenia un comportament singular. Un dia, des de dalt de l'autobús, es va posar a imprecjar a una turista que passava per baix amb mini-shorts, reprotxant-li que se li veïés el cul. Però Sara sospitava que la seua reacció davant d'ella es devia a que volia lligar amb l'arquitecte.

Cal destacar que, en una Turquia on el guia encara presumia de laïcisme, equiparant-la constitucionalment a França, les turistes, clar, anaven com volien. Però també moltes dones nadiues portaven els cabells al descobert, encara que també es veien prou, a sovint joves, amb el monyo recollit dins del mocador, adoptant una forma que ens recordava la pel·lícula de «*Los Caraconos*», amb el qual Sara va donar en anomenar-lis dones con. Vam veure també unes poques dones amb niqab, el vestit negre que cobreix tot llevat dels ulls, però suposàvem que eren turistes saudites.

De matinada vam anar a pujar en globus, sobrevolant els espectaculars valls de la Capadòcia amb els cels solcats per dotzenes de globus multicolors. I a la baixada ho vam celebrar bevent xampany mentre ens atorgaven «certificats de vol».

Un dia entre muntanyes vam visitar una casa aparentment deserta, deixada oberta per tal que poguérem entrar i fer fotos.

I vam visitar també un taller de fabricació d'estores de seda. I un taller de ceràmica.

I en una formació rocosa vertical amb forats excavats, Sara va pujar àgilment per una escala per examinar u d'ells.

El desé dia, de camí a Ankara, ens vam aturar al costat del que pareixia un llac nevad. Però era el Tuz Gölü, el Llac de Sal, sobre la qual Sara es va descalçar per a caminar.

Ja en Ankara, es vam fer fotos de grup en l'escalinata davant del Mausoleo de Kemal Atatürk, abans de visitar aquest i el Museu de les Civilitzacions Antigues d'Anatolia, inclòs el que es suposava que era el crani del rei Midas.

I l'onzè dia, vorejant el mar de Màrmara, vam tornar a Estambul, on romandríem quatre dies.

S'allotjàvem de nou en l'hotel President, i aqueixa nit vam anar a la plaça Sultanhamet i vam veure la Mesquita Blava, l'única amb sis minarets, allumenada pel Ramadan.

Si el viatge a l'Índia l'havíem fet nosaltres dos a soles, el perible per Anatòlia l'havíem fet amb una colla gran. I els identificàvem per grups. Estaven les tres xicones, una d'elles la que tenia un comportament «singular». Una colla de joves que, quan anàvem a dinar a un restaurant que no estava pre-pagat, s'anaven a dinar pel seu compte. Una família, amb xiquets. Una parella de germans, u d'ells l'arquitecte. Una parella gai. Una parella de feliços joves grassonets. Uns quants matrimonis majors, amb els quals ens vam relacionar de forma natural. Una parella sobre els trenta, que incloïa una antiga alumna meua i també es va apropar a nosaltres. I una mare amb una filla.

Amb la mare i la filla es vam ajuntar en Estambul, i vam anar junts a visitar el Gran Basar, la Petita Santa Sofia (per a entrar en la qual les tres es van haver de cobrir amb un mocador), una Església Armènia i la Universitat d'Estambul, on vam entrar en un aula i les vaig «donar classe» escrivint $E=mc^2$ en la pissarra, i es vam fotografiar davant la mesquita de Beyacit enfront de la Universitat. Doncs bé, resulta que la filla era com jo afeccionada als còmics, amb el qual vam sintonitzar ràpidament i anàrem xarrant mentres passejàvem els quatre.

Per la nostra banda, Sara i jo vam passejar i sopar per la nit pel carrer ple de gent i de quiosquets al costat de la Mesquita Blava, amb un ambient en Ramadan que ens recordava a les Falles de València.

I el dia següent vam visitar l'antiga Cisterna, amb columnes sortint de l'aigua, on el cap de la Gorgona estava esculpit cap abaix per que no ens convertírem en pedra al mirar-la.

I vam anar a visitar el palau de Topkapi, que durant més de 400 anys va ser la seu administrativa de l'Imperi otomà. I vam passejar vora l'estanque del parc Gülhane cap a la punta de Sarayburnu a l'entrada de la Banya d'Or, el braç de mar que divideix la part europea d'Estambul, on vam prendre té turc.

I vam fer un creuer per la Banya d'Or, veient mesquites de lluny i passant sota els ponts.

Per la vesprada vam creuar el pont de Gàlata i pujar a Beyoglu, el barri on es troba la torre Gàlata, que donaria nom i imatge al compte de Twitter de Sara, i vam passejar i sopar per l'Istiklal, el carrer per a vianants on havíem de tenir cura per si venia el tramvia.

El dia següent vam anar a visitar el Dolma Bahce, el palau versallesc al costat del Bòsfor que va ser residència de Kemal Ataturk i del que Sara tenia referències per la novel·la «*De parte de la princesa muerta*».

Més tard anàrem a visitar la Mesquita Blava, per entrar en la qual vam haver de llevar-se les sabates i Sara va haver de cobrir-se de nou el cap amb un mocador, comprovant com el nom de la Mesquita prové del color de les magnífiques rajoles decoratives del seu interior.

Per la vesprada tornàrem a Beyoglu, passejant per l'Istiklal per a fer temps per pujar a la torre Gàlata i veure des d'ella la posada de sol.

I el dia següent emprendreiem la tornada, no sense abans haver anat a despedir-se de Sultahamet, la plaça entre Santa Sofia i la Mesquita Blava.

***

El resultat d'aquest viatge va ser que Sara se'n va enamorar d'**Estambul**, i va voler que tornàrem l'any següent, en **agost de 2010**, aquesta vegada per passar una setmana allí.

Vam reveure Sultanhamet, la Mesquita Blava, Santa Sofia, Beyacit, el Bòsfor, la Banyà d'Or, Beyoglu, Istiklal i la torre Gàlata, el Gran Basar, el Mercat de les Espècies i Kumkapi, però aquesta vegada vam sopar peix en una terrassa en la costa del mar de Màrmara. Per cert que la primera vegada que vam passar passejant per allí, i davant de la insistència d'un cambrer, Sara li va prometre que aniríem a sopar allí altre dia. I així ho vam fer.

I vam visitar llocs nous, com Üsküdar en la part asiàtica, a l'altra banda del Bòsfor, el que justifica, a més, narrar aquest viatge en l'apartat d'Àsia. O les Illes dels Prínceps, en el mar de Màrmara enfront de la part asiàtica d'Estambul, en una de les quals vam passejar en calessa. I el barri fonamentalista de Fatih, encara que vam notar poc més que alguns niqabs més. I per un camí al costat d'un cementiri vam pujar a Pierre Lotti, el bar anomenat así pel poeta que escrivia allí els seus versos, i des del qual es divisa el conjunt de la Banyà d'Or.

Ens vam trobar amb el company poeta Pere Bessó i la seua companya, amb el quals vam visitar el pavelló-exposició d'Estambul Capital Europea de la Cultura en Beyacit, al costat de la Universitat.

Cal dir que per combatre el calor en Estambul havíem de portar sempre botelletes d'aigua per beure de tant en tant. I després de dinar descansàvem en l'hotel i jo, que havia portat el meu portàtil Toshiba, aprofitava per descarregar-me i revisat el correu electrònic, i a més podíem veure les fotos del dia. Fins que cantava el muecín i sortíem al carrer per anar a sopar i gaudir de la festa del Ramadan.

***

En **agost de 2012** vam tornar a **Estambul**, quan Sara ja havia recaigut de la seua malaltia, i anava amb perruca i amb la cara unflada per la cortisona, però igualment bella.

Es vam allotjar de nou en l'hotel President, i vam reveure els llocs que Sara tant estimava, i jo amb ella. I a més vam visitar la Suleimaniya, la gran mesquita amb tons rogencs en l'interior que en els viatges anteriors estava tancada per restauració. I també vam dinar sota el pont de Gàlata, vam sopar amb espectacle nocturn al costat de la Universitat i vam visitar l'església cristiana de San Salvador de Chora.

I en Beyoglu vam visitar el Masumiyet Müzesi, el Museu de la Innocència, construït pel novel·lista Orhan Pamuk per exposar retalls de la seua novel·la del mateix títol. Per cert que vam intentar anar en taxi, però finalment vam continuar a peu pels intricats carrerons del barri fins arribar al carrer Çukurkuma on es trobava. Hem de dir que Sara es cansava amb facilitat, encara que el cansament s'esvaïa quan començava a mirar tendes.

A l'entrada del Museu, Sara va exhibir l'exemplar que portava de la novel·la, que van segellar i ens va valer per una entrada. Vam recórrer els armaris expositors als diferents pisos del Museu. I després vam passar a la tenda. Allí venien entre altres coses les arracades en forma de papallona com les que portava Hüsün, la protagonista de la novel·la. Sara va estar pensant en comprar-les, però finalment no ho va fer, del que posteriorment es penediria. Des de Meliana vam intentar aconseguir-les per Internet, però no ens vam reeixir.

Sara anava aguantant bé, prenent-se les seues medicines. Per el darrer dia, per una mala programació, es vam quedar sense pastilles de Trankimazin, i en el viatge de tornada va començar a sentir-se mal.

Però es va alegrar, en qualsevol cas, d'haver pogut estar en Estambul una vegada més.

***

Vam fer el nostre darrer viatge en **novembre de 2013 a Jordània**. Teníem clar que havíem d'anar en hivern per tal d'evitar la calor de l'estiu, però a més estant els dos jubilats, podíem anar en qualsevol data.

En arribar a Amman es vam allotjar en l'hotel Meridian, i al dia següent vam sortir cap a la zona de Petra.

En Madaba vam visitar una església cristiana que tenia un pis de ceràmica amb el mapa més antic de Palestina.

Després vam pujar al que afirmaven ser el Monte Nebo des d'on Moisès va veure la terra de Canaán abans de morir. I jo vaig pujar a un mirador amb indicacions de les direccions i distàncies a diferents llocs de Palestina.

A continuació ens van portar a la Petita Petra, amb espectaculars formacions rocoses i construccions excavades en la roca. Però això no seria més que un aperitiu del que veuríem el dia següent.

En Petra vam recórrer a peu el congost que condueix al Tresor, la magníficent construcció amb columnes esculpida en la roca. Sí, el mateix congost que recorria a cavall Indiana Jones en la Darrera Creuada cercant el Sant Grial. De fet, mentre es dirigíem cap allí en autobús ens van posar un fragment de la pel·lícula.

Sara va poder fer la caminada pel congost, i recórrer amb el guia i la resta de companys del viatge els voltants del Tresor, amb més edificacions dels Nabateus excavades en la roca. Però no vam voler forçar-la pujant per una empinada senda fins al Monestir damunt de la muntanya, de manera que vam esperar dinant en un restaurant a que tornaren els que van pujar.

El dia següent vam anar al desert de Wadi Rum. Allí les dones, i alguns homes, també es cobrien el cap amb mocadors, però no per pudor, sinó per protegir-se de la sorra. Jo portava ja el cap protegit amb el meu barret estil Indiana Jones.

Sara no es va trobar amb forces per pujar a una duna, de manera que vaig pujar jo a soles, junt a altres companys de viatge, i vaig fer fotos des de dalt.

Vam recórrer el desert en un jeep, vam veure una caravana de camells, vam dinar en un campament sota una tenda i junt a una via de tren vam visitar una estació amb referències a Lawrence d'Aràbia. I Sara va pujar a un tren romanent de la seua guerra.

Des d'allí alguns vam anar en autobús a Aqaba, en l'extrem del golf del mateix nom. Aquella nit vam assistir en l'hotel a un espectacle de dansa del ventre, i el dia següent vam visitar la ciutat, començant anant per un camí entre arbres des de l'hotel fins a la platja. Vam arribar a una mesquita on les dones no podien entrar, de manera que ens vam limitar a fotografiar-la des de fora.

Des d'Aqaba vam tornar a Amman, on s'allotjàrem i des d'on faríem excursions per a les restants visites.

Així, el dia següent vam visitar un castell en Ajloun i vam viatjar a Jerash, la ciutat de les mil columnes, per visitar les ruïnes romanes.

I el dia següent vam visitar Amra, un pavelló de caça amb restes d'antigues i voluptuoses pintures gregues. Hallabat, un lloc fortificat. Harranah, una antiga aturada de caravanes. I finalment ens vam dirigir al Mar Mort, el lloc més profund de la superfície terrestre, a 400 metres sota el nivell del mar i una temperatura ascendent a mesura que baixàvem. I allí ens vam banyar els peus, i solament els peus, perquè Sara no estava en condicions de donar-se un bany complet: uns companys de viatge que anaven en banyador i bikini respectivament ens van fer la foto dins de l'aigua.

I el dia següent vam retornar a Espanya.

I repassant les fotos per a escriure aquest relat m'he delectat contemplant les imatges del meu amor.

Ara ens queda pendent un altre viatge a Estambul, quan la situació política en Turquia ho permeta, per llançar les seues cendres al mar de Màrmara.

***

16.7. Llistat de viatges i excursions del quals conserve testimoni gràfic:

Galícia – estiu 1970
Vall d'Uixó – agost 1971
Vall d'Uixó – juliol 1972
Andalucía – agost 1971
Virgen de la Vega – gener 1973
Orpesa – agost 1976
Barcelona – agost 1977
Eivissa – agost 1978
Cuenca-Madrid – 1979
Mojácar i Laujar – desembre 1979
París i Bèlgica – agost 1980
Tavernes de Valldigna – agost 1980
Algemesí – setembre 1980
Benicàssim – 1980
Castelló – març 1981
Morella i Calanda – març 1981
Benicàssim, Penyíscola – març 1981
Orpesa – març 1981
Xàtiva – abril 1981
Sant Vicent – abril 1981
Coimbra – maig 1981
País Basc – agost 1981
Ontinyent – agost 1981
Alcora, Onda – abril 1982
Cuenca – abril 1982
Salamanca – abril 1982
Oviedo – abril 1982
Castelló – abril 1982
Paris – juliol 1982
Formentera – agost 1982
Cullera – setmana santa 1983
Altea – juliol 1983
Orpesa – agost 1983
Córdoba – 1983
Baden-Baden – juliol 1983
Penyagolosa – octubre 1984
Vall d'Uixó – desembre 1984
Benicàssim – gener 1985
Dènia – abril 1985
Arteas de Arriba – abril 1985
Santa Pola, Tabarca – juny 1985
Cuba – juliol 1985
Benicàssim – agost 1985
Penyagolosa – setembre 1985
Nafarroa, Xixón – setembre 1985
Castelló – octubre 1985
Viena – abril 1986
Toledo – abril 1986
Sevilla – octubre 1986
Líbia – abril 1987
Marbella – maig 1987
Xàvia – juliol 1987
Arteas – juliol 1987
Catalunya – agost 1987
Cantabria – agost 1987
Menorca – agost 1987
Penyagolosa – octubre 1987
Alzira – desembre 1987
Viena – abril 1988
Benitatxell – agost 1988
Marbella – febrer 1989
Calanda, Baños de Ariño – març 1989
Alcañiz, Morella – març 1989
Xàtiva – abril 1989
Fredes – abril 1989
Xeraco – maig 1989
La Caballera – maig 1989
Hamburgo – agost 1989
Lausanne – octubre 1990
Segart – 1990
Viena – abril 1990
Pirineus – agost 1990
Moscou – desembre 1990
Carballeira – 1991
Granada – 1991
Cantabria – agost 1991
Viena – abril 1992
Canarias – juliol 1992
El Piló – tardor 1992
Morella – hivern 1992
Canarias – agost 1993
Praga – octubre 1993
Viena – abril 1994
Roma – octubre 1996
Prada – agost 1997
Els Ports – nadal 1997-98
Morella – pasqua 1998
Elx – juny 1998
Mallorca – abril 1999
Elx – juny 1999
Tabarca – juny 1999
Sta.M^ade la Valldigna – agost 1999

Rosselló – agost 1999
Alcaraz de la Sierra – octubre 1999
Viena – abril 2000
Cabo de Gata – agost 2000
Morella – agost 2000
Barcelona – octubre 2000
Morella-Vilafamés – desembre 2000
Almeria-Granada-Guadix – agost 2001
Pittsburgh – març 2002
Monover – juny 2002
Rosselló – agost 2002
Medellín – maig 2003
Finestrat – agost 2003
Catalunya – agost 2003
Cala de Finestrat – setembre 2003
Barcelona – abril 2004
Torres-Torres – maig 2004
Madrigueras – abril 2005
Altura – maig 2005
Bunyol – maig 2005
Sueca – maig 2005
Finestrat – juliol 2005
Nafarroa-Euskalherria – agost 2005

Santa Cruz de Moya – octubre 2005
Córdoba – octubre 2005
Catalunya – febrer 2006
Nafarroa – agost 2006
Bilbo-Sto.Domingo de la Calzada – abril 2007
Alacant – abril 2007
Índia – agost 2008
Turquia – agost 2009
Viena – abril 2010
Barcelona – juliol 2010
Almansa – juliol 2010
Estambul – agost 2010
La Mancha – desembre 2010
La Vall d'Almonacid – febrer 2012
Egipte – abril 2011
La Palma – agost 2011
Estambul – agost 2012
Agadir – novembre 2012
Jordània – novembre 2013
Garbí – maig 2004
La Vall d'Almonacid – juny 2015
Barcelona – octubre 2015

No figuren els nombrosos viatges a Madrid i a poblacions pròximes a València i Meliana.

17. Dones

«Ni un seductor Mañara, ni un Bradomín he sido, mas recibí la flecha que me asignó Cupido y amé cuanto ellas pueden tener de hospitalario» (Antonio Machado)

Començaré amb dos declaracions.

La primera és que la fletxa que em va assignar Cupido és la que em va unir amb Sara, el meu amor, la dona de la meua vida, la persona amb qui he conviscut quaranta anys. Res del que em passe en el que em quede de vida podrà canviar això.

La segona és que jo no em definiria com a heterosexual, sinó com a ginófil: no m'agraden les dones perquè tinguen un sexe diferent al meu, sinó per «reivindicar los valores humanos afectivos minusvalorados como femeninos, socializándolos para el conjunto de la humanidad frente a la agresividad autoritaria machista y patriarcal» (del «Manifiesto del PCE para la izquierda» aprovat en els seus XIII i XIV Congressos).

Per això, puc entendre perfectament el lesbianisme: si a mi m'agraden les dones, sent com quelcom natural que hi haja dones a qui també les agraden. Em resulta més difícil d'entendre l'homosexualitat masculina estricta. Aclarim-ho: no el fet que hi haja homes a qui els agraden altres homes; això ho puc entendre; el que em costa entendre és que no els agraden uns éssers tan meravellosos com les dones.

***

Sara, con he dit, ha estat la dona de la meua vida. Tanmateix, el meu primer amor va ser una xiqueta de Vall d'Uixó. Quan jo era un xiquet, clar.

Per entendre el context, cal tenir en compte que la meua família passava cada mes d'agost de vacances en casa d'una família amiga allí. I per a mi, l'estada en Vall d'Uixó era el paradís: allí no era el «fill del mestre», podia corretejar lliurement pels carrers amb xiquets i xiquetes, i anar a la muntanya amb el meu pare, normalment a la Sequieta del Roig en una vessant de la Pedrera, la muntanya més propera. O caminant fins a les grutes de Sant Josep, de vegades pujant a l'ermita damunt d'una colina i baixant fins a les grutes per una llarga escalera en el seu vessant.

En la casa hi havia tres filles. Com en el conte de Rínxols d'Or, una era prou més major que jo, altra prou més petita, però la mitjana tenia prop de la meua edat. Anàvem agafats de les mans, i jo els deia als meus pares que quan fora major me casaria amb ella. Els meus pares me contestaven que previsiblement quan fora major s'allunyaríem. I així va passar.

En algunes coses era més espavilada que jo. Un dia estàvem prenent orxata amb dues palletes del mateix got, però jo bufava enlloc de xuclar, de manera que ella se la va beure tota.

D'adolescent continuàvem anant a Vall d'Uixó. Era una xica guapa i me continuava agradant,

però ja no tenia cap expectativa amb ella. Això sí, anava amb ella i les seues amigues. I en diumenge, quan les colles de xiques i xics anaven de passeig, jo passejava al costat d'elles.

I en juliol de 1972 vaig anar amb el meu pare a la seua boda (la meua mare havia mort, i la meua germana estava fora).

***

De xiquet vaig fer també amistat amb unes xiquetes en Meliana.

Havia renyit amb la colla de xiquets amb la que anava, que m'havien trencat una rajola tallada com si fora una pistola (en aquell temps no era antimilitarista), i elles me van consolar i me van ajudar a reconstruir-la.

Però quan els seus pares es van assabentar les van prohibir anar amb mi.

***

En aquell temps, en el meu poble, els xiquets i les xiquetes no s'ajuntàvem. I cal recordar que sota el franquisme les escoles estaven rigorosament separades per sexes. De fet, el meu pare era mestre de xiquets, i la meua mare mestra de xiquetes.

Únicament hi havia butlla durant els tres dies de Pasqua, on es podíem ajuntar per berenar, empinar el catxerulo i botar a la corda. I a més s'emparellàvem, de manera que podíem tenir una parella de l'altre sexe durant els dies de Pasqua.

Jo ho vaig fer un any, anant amb la colla d'amigues de la meua germana.

A més, algunes d'aquestes pensaven que jo tenia poders màgics, després que algunes vegades vaig encertar per atzar els daus que anaven a sortir al tirar-los.

De més major, me vaig ajuntar amb la colla del meu amic i company de curs Francisco Palau, en Foios, el poble del costat, on abans de Pasqua les colles de xics i xiques s'ajuntàvem per anar coneixent-nos. Però arribant els dies de Pasqua me van dir que sobrava un xic, i com jo havia estat el darrer en arribar m'havia d'anar.

***

En Meliana, a més, hi havia més restriccions. El cura rector del poble havia prohibit els balls, de manera que els joves havien d'anar a ballar a Foios, amb el cabreig dels pares i mares, que es preocupaven del que podia passar quan tornaven per la nit a Meliana.

Però jo no vaig anar a ballar, ni de «guateque», fins que vaig fer Preuniversitari. El Col·legis també estaven separats per sexes, i la mateixa empresa tenia l'Acadèmia Cervantes per a xics i l'Acadèmia Oller per a xiques. Però de vegades s'ajuntàvem, i es reuníem en alguna casa per a ballar.

***

La situació va canviar, clar, quan vaig entrar en la Universitat, on les classes eren mixtes. Encara que recorde un catedràtic de Químiques que, com a mostra d'aparent cortesia, reservava a les xiques les primeres fileres en les seues classes.

Però en primer curs séiem en la primera filera Julio Pérez de la Fuente, Emilio Casal Zamorano, Germán Rey Portolés i yo, que ens reservàvem els llocs, i també a dos xiques. Els companys de curs van donar en anomenar-nos «el banco azul».

En un curs posterior havíem de fer pràctiques de Física en parelles. I Julio me va dir una determinada xica li havia demanat fer equip amb ell, però que ell havia preferit formar equip amb Emilio.

Amb aquesta informació, vaig deduir que aquesta xica me demanaria a mi fer les pràctiques junts. Hi havia un altre dels «empollons», però era un guapot, «alto y rubio como la cerveza», i demanar-se-ho a ell podria tenir altra interpretació. En canvi, a mi podia veure'm com inofensiu, sense més motius per a la sol·licitud que la meua brillantor acadèmica.

Un altre company, Navasquillo, el cabellut de la classe, me ho va demanar, però li vaig donar llargues en espera de que la xica en qüestió es dirigira a mi. I efectivament, així ho va fer, i vam fer les pràctiques junts.

Finalitzada la carrera, vam coincidir en un «stage» del Seminari de Pedagogia. Per la nit organitzaven jocs per afavorir les relacions entre els participants. U d'ells era d'aparellaments, on cadascú havia d'escollir u de l'altre sexe, i mentre uns (els xics o les xiques) romanien asseguts, els altres havien d'anar per torn i donar un bes en la galta a la persona escollida. Si l'escolliment havia estat recíproc, li tornava el bes i seia al seu costat. I en cas contrari, li donava una galtada i havia de tornar a la ronda.

En el meu cas, vaig endevinar que ella m'hauria escollit, no per estar fortament atreta per mi, sinó per la relació d'amistat innocent que teníem. De manera que vam intercanviar petons i vaig seure al seu costat.

Mentre estava en presó vam intercanviar correus, però per això es va haver de fer passar per la meua cosina, de manera que les cartes anaven encapçalades per «Querido primo» o «Querida prima».

Quan vaig sortir de la presó me vaig assabentar que havia ingressat al PCE, de manera que vam militar junts.

Vam col·laborar també en un equip per a fer un llibre didàctic sobre ciències naturals, reunint-nos a sovint i fins i tot viatjant junts a Madrid per a reunir-nos amb representants de l'editorial. I li portava regularment a casa el Mundo Obrero, fins que es va anar a treballar fora una temporada. Però maig vaig intentar cap aproximació més íntima, i fins i tot una vegada que me va convidar a quedar-me a sopar ho vaig declinar per tornar a la meua casa amb Sara.

Posteriorment s'hem trobat esporàdicament, en trobades d'aniversari de la promoció o en

manifestacions. I sempre s'hem saludat afectuosament.

***

Vaig estar sortint un temps, com amics, amb una camarada amiga de la meua germana. Anàvem junts al cine, i recorde haver gaudit les rialles compartides amb «To be or not to be» de Lubitsch.

En un moment determinat va deixar de dependre orgànicament de mi dins del Partit, i me vaig considerar legítimat per intentar una aproximació. Li vaig proposar anar a ballar a la discoteca Studio, al carrer Taquígrafo Martí (ara sembla haver canviat de nom). Però ho va rebutjar, i me va dir que l'havia sorprès la proposta, i que si volia abraçar-la no calia que anàrem a una discoteca, que podia fer-ho allí mateix. De manera que així ho vaig fer.

A partir d'aquell dia vaig començar a saludar-la i acomiadar-la amb un petó en els llavis. I un dia vaig fer el que segons el meu diari d'aleshores va ser una «declaració científica». No recorde els terminis exactes, però supose que li parlaria del sexe com a canal de comunicació o quelcom semblant.

Però en anar a acomiadar-me amb un petó me va dir que no la besara en els llavis, que tenia una altra relació.

I vam deixar de sortir junts.

Quan vaig tornar a casa tenia una sensació mixta. Per una banda sentia frustració, però per altra banda estava exultant pel desbloqueig de les meues emocions, entenent que havia trencat el que Wilhelm Reich anomenaria la meua cuirassa.

Posteriorment va actuar com a testimoni quan me van jutjar per terrorisme arran d'una manifestació en el centre de València, de la que he parlat en l'apartat 5. Va declarar, en concordança amb el que jo li havia dit a la policia, que havia quedat amb mi per anar al cine. I el fet que hagués estat abans sortint amb mi li va donar credibilitat a la seua declaració: va dir que es va quedar esperant-me i que va pensar que havia perdut el tren «porque Rafa, ¿saben?, coge el trenet para venir a Valencia», va dir.

El meu advocat García Esteve m'havia contat que Mateu, el president del Tribunal d'Ordre Públic, li havia demanat en una ocasió que me digués que jo el que havia de fer era «follar i menjar xulles». De manera que va finalitzar l'al·legat de la meua defensa dient «¿Creen ustedes que mi defendido, una vez que había quedado con una chica, iba a olvidarse para ir a una manifestación?». I me van absoldre.

***

En altre «stage» del Seminari de Pedagogia vaig fer amistat amb un parell de xiques, una de les quals, amb un cos espectacular, «emplenava els meus ulls» quan es banyàvem en la piscina, com vaig escriure en aquell temps.

Al final del «stage» la seua germana major, que també participava, me va dir que era

introvertida i tenia problemes per a relacionar-se, però amb mi s'havia obert, i me va demanar que quedés amb ella.

I així ho vaig fer. De fet, vam estar sortint junts regularment.

A la meua germana li divertia la reacció del meu pare, que es preocupava quan arribava tard després d'haver quedat amb ella, però es tranquil·litzava quan s'assabentava que estava en una reunió del Partit. «Per lo vist pensa que en el Partit tenen cura de tu», me va comentar.

Un dia me va dir que la seua germana li havia donat les claus d'un pis seu que tenia tancat, i que podíem anar allí a escoltar música. I així ho vam fer.

Quan estàvem allí vaig intentar besar-la, però me va rebutjar. Jo estava convençut de que volia que la besara, o si no no entenia perquè m'havia portat allí, però no estava disposat a jugar a aqueix joc, de manera que no vaig insistir. No estava disposat a acceptar altra interpretació que «No és No», com es diu ara, encara que tenia clar que segons les convencions dominants d'aleshores «No», significava a sovint «Sí, però no a la primera, perquè si no pensaràs que sóc una fresca». Per cert que aquesta convenció propiciava les agressions sexuals, per tal com feia difícil distingir entre un «No» sincer i un «No» fingit.

Per això, el discurs actual del «No és No» s'hauria d'acompanyar per «Sí és Sí», no en el sentit de no poder donar marxa enrere, sinó de superar el puritanisme acceptant la lliure expressió dels desitjos per part de les dones.

Vaig continuar sortint amb ella, i en un moment determinat me vaig plantejar clarificar les nostres relacions. Naturalment, no pensava fer una altra «declaració científica», de manera que en juny de 1972 li vaig escriure una poesia, titulada amb el seu nom i parlant d'amor, inspirada en «*Aquell vaixell*» de Lluís Llach:

*«Como dos árboles que entrelazan sus ramas
mientras descansan en sus propias raíces;
como dos lianas fuertemente estrechadas
sin confundirse:*

así ha de ser nuestro amor.

Como un camino entre montañas,

que al torcer cada recodo se halla ante una nueva curva;

así será nuestro amor.

No quiero un amor abstracto,

sin problemas;

quiero un amor concreto,

día a día conquistado.

No quiero un amor esclavo,

que aprisione nuestras almas;

quiero un amor buscado,

trabajado libremente.

Yo no quiero un amor ciego,

entre sombras ideales;

quiero un amor consciente,

entre seres incompletos y reales,

*cara a cara.
No quiero un amor tranquilo,
en que todo esté escrito
de antemano;
quiero un amor valiente,
que aborde cada día un mundo nuevo.
Así ha de ser nuestro amor:
un amor terreno, y no divino;
no será infinito, mas tampoco limitado:
no hay obstáculo insalvable,
ni problema que no pueda resolverse;
cada pregunta tiene una respuesta;
tú y yo podemos romper nuestras cadenas
y avanzar hacia el futuro.»*

Però la seua reacció va ser negativa. Me va dir que havia d'haver escrit «amistat» enlloc de «amor». I poc després me va dir que hauríem de deixar de sortir, i que anava a començar a sortir amb el seu cosí.

De manera que el 10 de juliol vaig escriure:
*«EPITAFIO PARA UN AMOR NO NATO:
No pudo ser.
La represión será derrotada,
más en cada batalla concreta
la victoria no está asegurada.»*

Per cert que poc després, com a responsable polític de l'organització del PCE de l'Horta Nord, vaig anar a parlar amb una camarada, que me va justificar la seua inactivitat política per estar deprimida arran d'haver trencat amb el seu xicot. I jo me vaig haver de mostrar comprensiu, encara que com a dirigent del Partit no me podia permetre deprimir-me per una situació similar.

El període que vaig passar en la presó va ser com un parèntesi, arran del qual els esdeveniments anteriors apareixen comprimits. De manera que en sortir lliure vaig quedar amb ella, per explorar la possibilitat de reprendre les nostres relacions. I me va confessar que el que li donava por era que fos comunista.

Anys després la vaig trobar en una reunió al Col·legi de Llicenciats per intentar reviscolar el Seminari de Pedagogia. I a la sortida vam estar parlant, i arran d'això vam tornar a quedar.

Me va contar que havia tingut problemes psicològics arran d'una operació del seu nas que es va fer en contra dels seus desitjos, i que li va provocar una crisi d'identitat. Jo la veritat és que no havia notat cap diferència: la recordava com una xica guapa, i ho continuava essent, encara que hagués augmentat un poc de pes.

Un dia que vam anar a banyar-nos a una piscina en un xalet de la seua família la vaig galantejar, i me va contestar que s'alegrava d'haver conservat una mica de la seua bellesa.

Altre dia, en un període en el que estava separat de Sara, va venir a la meua casa en València i es vam estar besant i vaig acariciar-la. Però quan li vaig dir que estariem més còmodes sense roba se'n va anar.

Temps després, com me deia que la portés a activitats amb les meues amistats, la vaig convidar a venir a una excursió que fèiem a Penyagolosa. Però es va retraure davant els demés, no va voler pujar amb la resta a la muntanya, i es va quedar baix. Parlant a soles amb mi, me va preguntar pels meus sentiments cap a ella, i jo li vaig deixar clar que estava enamorat de Sara. Després d'aquella experiència no la vaig tornar a portar a excursions col·lectives: encara que quedés amb ella, no podia imposar la seua presència als demés.

La seua germana major me insistia per ajuntar-me amb ella. De fet Sara la criticava no tant a ella com a la seua germana, que menyspreava les nostres relacions de parella.

Una vegada la seua germana me va concertar una entrevista amb la seua psicòloga, i vam estar compartint valoracions sobre la seua situació. I parlant després amb ella me va dir una vegada que havia estat pagant molts diners per a que li digueren el mateix que jo li havia dit: que havia d'independitzar-se de la seua mare. I un temps que estava ingressada en Madrid la vaig anar a visitar allí.

En qualsevol cas, vaig continuar sortint amb ella. Fins un dia que va faltar a la nostra cita, darrere de les torres de Serrans.

Jo portava sempre un bloc de notes on prenia apunts en les reunions (la «deliberativa», deia) i una agenda on apuntava les meues cites, personals, professionals o polítiques (l'«executiva», deia). I de fet, per a portar-les vestia sempre camises amb dues butxaques. I en qualsevol cas, les cites que anotava en l'agenda eren sagrades per a mi, com a única forma d'organitzar les meues abundants activitats.

Per això, si algú faltava a una cita, com en aquest cas, no tornava a quedar.

***

En l'estiu de 1972, la cèl·lula del Partit de Meliana vam organitzar un viatge a Andalucia, en l'autobús que conduïa el camarada Antonio Margaix. Aquest tenia una cosina en Albuixec, i a través d'ella es van apuntar a l'excursió una colla de xiques.

Entre elles estava Sara, una preciosa joveneta tímida, que anava amb la seua germana major, Nieves, una jove poderosa, i amb la seua inseparable amiga Maria.

Durant el viatge s'aturàvem de tant en tant per fer una xarrada al costat de l'autobús. Però quan arribàvem a una ciutat, normalment ens dividíem per a visitar-la, els majors per una banda, i els joves per altra, i jo entre ells.

Però la colla de joves que s'havien apuntat al viatge notaven una relació estranya amb mi dels majors, els quals me reconeixien una mena d'autoritat. La raó, clar, és que jo era el dirigent del Partit, però elles no ho sabien.

Tanmateix, quan en Granada vam entregar els nostres carnets per a inscriure-nos en l'hotel, Maria, que estudiava en Filosofia, es va adonar que jo havia estat el mític líder estudiantil Rafael Pla. I se ho va contar a les demés.

El viatge va continuar visitant Córdoba i Sevilla, i Múrcia a la tornada. Però havent dormit molt poc durant el viatge, a Múrcia vam arribat sonats, si més no els joves.

Després del viatge, vaig continuar relacionant-me amb elles, anant a sovint a Albuixec. Nieves era presidenta del club de joves, i els vaig contactar amb una coordinadora de clubs juvenils que organitzava una acampada amb diverses activitats i xerrades.

Allí vam anar, i quan ens perdíem en la muntanya la nostra colla ens localitzàvem cantant la cançó del Cucut, allò de «*A dins d'un bosc cantava, un cucut amb gran afany, a dalt d'un roure altíssim cridava al seu company, cu cu, cu cu, cu cu cu cu cu cu*».

Per la nit compartíem una tenda de campanya, i com ja feia fred, Nieves va acabar dormint amb una mà dins d'una butxaca de la meua jaqueta. Sara, naturalment, també hi era.

Però, en Albuixec, quan el retor es va assabentar que jo anava a la seu del club, que estava en un local parroquial, va prohibir la meua entrada, generant un conflicte. Naturalment, les raons per a vetar-me eren polítiques i no religioses, per tal com en aquell temps jo era creient de missa dominical.

Però era el terror dels conservadors. Fins i tot una vegada que havíem quedat davant d'una gasolinera en Foios per anar d'excursió, quan uns pares me van veure al carrer van tancar a la seua filla i no la van deixar anar.

Un dia, en casa de Sara en Albuixec amb unes amigues seues (Sara i Nieves no hi eren), una d'elles, Carmen «la fornera», me va dir davant de les demés «A tu t'agrada Sara, no?». Jo me vaig quedar sorprès, per tal com no era conscient d'haver manifestat un interès especial per una adolescent set anys menor que jo. I vaig sortir del pas contestant «I a qui no?».

Però això me va fer entendre que era cosa sabuda entre elles que jo li agradava a Sara. De fet, temps després me contaria que, treballant en Lladró en Tavernes Blanques, estava al tant per veure-m passar pel carrer en vespino camí de casa. De manera que vaig començar a mirar a Sara amb altres ulls, com a la meua possible futura companya. I vaig decidir enamorar-me d'ella.

Entenem-ho. No és que premés un botó i ja estigués enamorat. Però havia estudiat Psicologia i treballat en Teoria de l'Aprenentatge, i vaig cercar situacions gratificants junt amb Sara que estimularen els meus sentiments cap a ella, reforçant-los positivament.

Quan el club d'Albuixec va organitzar un viatge a la neu, a la Virgen de la Vega, jo vaig anar en l'autobús assegut al seu costat. Sara tenia un bell i pronunciat nas grec, signe d'identitat de la seua família paterna, i quan me va parlar acomplexada d'ell se'l vaig acaronar. I durant tota l'excursió vaig estar amb ella. Fins i tot ens vam llançar junts per una pista de neu damunt d'un plàstic.

Anàvem adquirint velocitat i jo no sabia com aturar-nos, però Sara semblava sentir-se segura darrere meu. Afortunadament, el peu se me va enganxar en una branca i ens vam aturar amb una rebolcada, sense més danys que una lleugera torcedura de peu de la que prompte me vaig recuperar.

Ens van fer una foto a punt de llançar-nos amb el plàstic. I quan la meua germana Isabel me la va fer arribar a la presó, la vaig mostrar als companys presos polítics com la foto de qui podia haver estat la meua companya.

En sortir de la presó en 1975 a la mort de Franco, vaig anar a Albuixec a la seua casa a buscar-la, però estava fora. Sí estava la seua germana Nieves, embarassada de la que seria la seua filla Neus.

Vaig tornar uns dies després i ja la vaig trobar. La recorde amb els ulls lleugerament unflats i amb un suèter verd cenyit que ressaltava la seua magnífica figura. I vam començar a sortir junts, normalment amb altres amics i amigues.

Així, vaig anar amb Sara, la seua amiga Margarita i l'arquitecte Pepe Mir a veure «Fulgor y muerte de Joaquín Murrieta».

Una vegada que Sara estava malalta, la meua germana Isabel me va suggerir que li portara flors. I com això me semblava una mica cursi, me va dir que li portara bombons. Això me va semblar millor, més materialista, de manera que vaig comprar una caixa i en la vespino se la vaig portar a la seua casa en Albuixec.

Un dia que ens vam ajuntar en casa de Margarita, en el barri del Carme, Sara es va marejar després d'haver begut. Margarita volia anar a prendre quelcom, i me va dir que l'acompanyés mentre Sara esperava allí. Sara, marejada com estava, va dir que l'anàvem a deixar a soles i que no tornariem. Però clar que vam tornar. I vam dormir junts, Sara i jo, vestits i abraçats damunt del sofà.

Ens van continuar veient, fins al cap de nadal de l'any 1975. Després de sopar havíem quedat amb uns amics en una casa en Benimaclet. Jo tenia la impressió de que la nostra relació no avançava, i estava pensant en deixar-ho córrer. Però Sara es va seure al meu costat en una habitació separada. I per primera vegada, ens vam besar apassionadament.

Després va venir amb mi a la meua casa en Meliana, i ens vam ficar en la meua habitació. Sara volia un camisó, i se'l vam demanar a la meua germana. Aleshores ens vam despullar, jo completament, ella parcialment. Però quan es va llevar el sostenidor va ser la primera vegada, amb 27 anys, que li veia conscientment els pits a una dona.

Es va posar el camisó i ens vam gitar junts, ella donant-me l'esquena i jo abraçant-la. Me va preguntar com estava i li vaig dir que bé, però que estaria millor si estigués cara a mi. I es va girar, però me va dir que estava més còmoda d'esquenes, i es va tornar a girar.

Singularment, quan anys després ens referíem a la primera vegada que ens vam gitar junts jo pensava en aquest cap de nadal al meu llit. Però ella pensava en la nit que vam dormir

vestits en el sofà de Margarita.

El cert és que tant Sara com jo érem primerencs, i ens vam iniciar en el sexe a poc a poc. Vam tornar a gitar-se junts en cap d'any, i en la nit de reis. I una nit ella es va llevar el camisó amb un gest d'alliberament. I vam arribar a compartir la nostra nuesa.

Una nit al llit li vaig preguntar si me volia, i me va contestar:

- Amb lo reaccionària que sóc, creus que si no te volguera estaria ací?

No era reaccionària, clar. Es referia a la seua educació catòlica.

Al llarg del mes de gener de 1976 vaig anar escrivint-li una poesia:

*«Jo et vull, Sara.
Jo et vull lliure,
de tu mateixa l'ama.
No et vull meua, sinó teua;
et vull teua, mes amb mi:
companya et vull, que no esclava.*

*El nostre futur és una fulla en blanc,
mes el seu encapçalament diu amor.
Jo t'estime, Sara.
Lluitaré per la teua llibertat,
contra tota repressió,
per tu, per mi i per tothom,
en la mateixa trinxera.
Jo t'estime, Sara,
problemàtica i conscient;
jo et vull, Sara,
com tu eres i estàs sent.
Vull que anem junts,
mes,
tu i jo som, i serem, dos;
et vull lliure i diferent:
companya et vull, que no espill.*

*Sara, amor meu;
vull que estem junts,
tu i jo,
el teu cos i el meu cos,
sense cap destorb,
junts,
parlant-nos amb tot el cos:
companya et vull, no recipient.*

*Sara, amor meu;
quant temps serà el nostre?*

*no ho sé;
mes ara jo voldria
que fora tot el temps
del món:
companya et vull, no simple passatemps.*

*Tu m'agrades, Sara;
m'agrada el teu somriure,
escoltar la teua veu
parlar la nostra llengua;
m'agrada besar-te
i que se besem,
acariciar la teua cara i el teu cos;
sentir les teus carícies,
sentir les teues cames
entre les meues:
companya et vull, no a sols amic.*

*Jo t'estime, Sara;
el nostre trobament senyala un punt
d'inflexió en la meua vida;
tu has segut un llum que m'ha omplit
a l'eixir de la foscor;
un molló a l'iniciar un nou camí,
camí de llibertat,
anunci esplendorós de nova vida:
companya et vull, que no accident.»*

I quaranta anys després escriuria una estrofa final d'aquesta poesia.

En aquell temps Sara treballava en una oficina tècnica de la construcció, i anava a dinar amb companys de treball en un restaurant en l'Avinguda del Port. De manera que jo sortia de la Facultat i anava a dinar amb ella (al restaurant, per cert, li deien «el mocho» arran de que un dia trobaren les creïlles dins d'un poal de fregar amb el «mocho» posat). I després de dinar anàvem a seure en un banquet al mig de l'Avinguda, xarràvem i ens besàvem.

Així doncs, ens veiem tots els dies. I un dia que per activitats del Partit no havia pogut estar amb ella, me va telefonar tota preocupada de que m'hagués cansat d'ella, i la vaig haver de tranquil·litzar.

En caps de setmana sortíem també per les nits, a vegades amb amics. Un dia recorde que vam anar al pub Christopher Lee amb la seua amiga Maria, i ens vam estar besant al seu costat.

Li vaig proposar que visquérem junts. I després me va dir que havia pensat que a lo millor jo anava amb ella per adquirir experiència, però que al dir-li de viure junts havia entés que anava en serio.

I el 4 de febrer, quan jo estava en classe de valencià en els locals parroquials, es va presentar Sara i me va dir que venia a quedar-se amb mi, sembla que arran de discutir amb els seus pares. De manera que ens vam instal·lar en la meua habitació.

Una nit, per cert, estàvem fent l'amor quan el meu pare va obrir la porta de l'habitació, i ràpidament es va excusar i la va tancar.

Així vam estar durant varies setmanes. Però un dia que vaig discutir amb el meu pare vaig decidir que se n'anàrem de casa. Vam començar a cercar pis, i vam trobar un llogat per un particular al carrer José Aguilar de València, una travessa de l'Avinguda del Port. La casa estava en principi moblada, encara que els mobles estaven amuntegats en una habitació, però ens van dir que podíem agafar els que volguérem, de manera que vam agafar algunes cadires. Jo m'havia portat per altra banda els mobles de la meua habitació: el llit, la meua taula de treball, una petita prestatgeria de fusta construïda pel meu pare i el meu armari.

Cal dir que estàvem en una situació econòmica molt precària, amb el meu contracte mal pagat d'encarregat de curs en la Universitat i amb el contracte de Sara en l'oficina tècnica de la construcció, que guanyava un poc més que jo. Però defensant el principi de la independència econòmica, ens partíem les despeses portant una comptabilitat rigorosa. Entre setmana dinàvem sopes de sobres de Gallina Blanca, i el diumenge, com un extra, sobres de Knorr que eren una mica més cars i suposadament millors.

He de dir que jo no l'havia volgut pressionar per que entrés al Partit, però un dia me va dir que Pedro Carrascosa, un camarada que jo coneixia d'estudiant en la Universitat i que vivia al barri, li havia donat l'ingrés, cosa de la que me vaig felicitar.

Sara es va incorporar a les Comissions Obreres de la Construcció i, a la primera reunió que va anar, els paletas la van mirar estranyats i li van preguntar «¿Tú de qué tajo eres?». I com a membre d'una oficina tècnica era la intel·lectual de la Construcció, de manera que la van incorporar a la Comissió de Redacció del Butlletí, la qual es va reunir en la nostra casa.

Ernest Garcia, per cert, sabent que Sara era menor d'edat (en 1976 la majoria encara era als 21 anys, que Sara acomplia en octubre) me va dir que era un romàntic, advertint-me que me podien acusar de corrupció de menors.

Un dia vaig acompanyar a Sara a casa dels seus pares en Albuixec per a recollir coses seues, i el seu pare ens va fer fora aïrat, fins i tot amenaçant-me amb una cadira. Li vaig fer notar que si no baixava la cadira no podia donar-me la volta per baixar l'escala, i amb una expressió de desconcert per l'absurd de la situació va abaixar la cadira i se'n vam anar. En el futur, havent arribat a apreciar-nos i tenint molt bona relació, mai recordàrem aquest incident.

Un altre dia la seua amiga Maria ens va contar que a la seua mare li havien arribat rumors, i li va preguntar si era cert que Sara estava amb un «jefe», i per a tranquil·litzar-la va haver de dir-li «No està amb un *jefe*, està amb Rafa».

Però a Sara li preocupava la relació amb els seus pares, o millor dit la falta de relació. De manera que vam decidir casar-nos. Però com volíem fer-ho per lo civil, en aquells temps

haviem d'apostatar. Jo ho vaig fer sense problemes amb el retor de Meliana, però el retor d'Albuixec va intentar dissuadir a Sara, recalcant que la seua renúncia a la fe quedaria en els arxius de l'església, i tirant-li en cara que estava vivint en pecat. Però no va aconseguir que Sara es tirés endarrere.

Cal dir que encara que ens va tardar en arribar l'autorització per al matrimoni civil, el simple anunci de que s'anàvem a casar ens va permetre normalitzar la relació amb els pares de Sara, fins i tot anant a sovint a dinar a la seua casa.

De manera que quan, un any després, ens va arribar l'autorització, realment ja no ens feia falta casar-nos, però vam decidir aprofitar la feina feta i anar al Jutjat. Ho vam fer el 8 de juny de 1977, únicament amb la companyia dels dos testimonis, Margarita i Pepe Mir. I clar, no vam fer viatge de noces. Però Sara va aprofitar el permís al que tenia dret per la boda per a treballar en la campanya electoral del PCE en les eleccions de juny de 1977.

Abans de formalitzar el matrimoni civil vam subscriure una mena de capitulacions privades, en les quals entre altres coses ens reconeixíem recíprocament el dret al lliure ús dels nostres cossos, encara que durant un temps no vam fer ús d'aquest dret.

Però Sara i jo mai ens vam enganyar, cosa que la immensa majoria dels matrimonis no poden afirmar. Sara sabia que si algú li agradava me ho podia contar lliurement. Jo era el seu amor i el seu confident. I una vegada que me va dir que havia estat amb u que li agradava, la meua reacció va ser donar-li un bes. Certament, no era gens gelós. La gelosia, a fi de comptes, és resultat de la falta de confiança en u mateix, i jo no estava mancat de confiança.

Malauradament, la situació no era recíproca per part de Sara, encara que la seua falta d'auto-confiança, i per tant la seua gelosia, depenia de les condicions de l'altra persona. En tot cas, jo sempre li he dit amb qui anava, o en tot cas he contestat amb sinceritat a les seues preguntes. Doncs encara que la meua conducta no s'ajustés a la moral catòlica, sí s'ajustava als meues propis valors morals, entre els quals no estava la suposada «fidelitat», però sí la lleialtat i la sinceritat, aquesta a més en tant que científic.

De fet, la meua conducta s'ajustava al que vaig redactar en el Manifest del PCE per a l'esquerra aprovat pels seus XIII i XIV Congrés, «*Apoyamos los movimientos por la liberación sexual como palancas para liberar el potencial socializador del sexo, promoviendo la realización social del individuo y reivindicando el valor de la comunicación humana tanto frente al fetichismo mercantilista del sexo como frente a su represión puritana*», com una mena de kantià imperatiu categòric.

Realment, tenir una relació oberta afavoria a Sara, que era més atractiva que jo. Però això a mi no me preocupava. De fet, m'agradava que se ho passés bé i pogués augmentar la seua auto-confiança, i me preocupava únicament allò que li pogués fer mal.

Per altra banda, quan jo havia quedat amb altra Sara es preocupava de vegades que anés ben endreçat. I deia que o feia per ella, per a que no pensaren que ella estava amb una persona deixada.

Vam viure en José Aguilar durant dos anys, però per al tercer any ja no ens van renovar el contracte de lloguer, de manera que en 1978 vam llogar un pis d'una immobiliària, al carrer Zarra de València, un carrer petit perpendicular al carrer Lleons entre els carrers Poeta Mas y Ros y Campoamor. I allí vam romandre, amb alguna interrupció, fins al 2004 que ens vam traslladar a Meliana.

Tanmateix, al llarg de 1979 les nostres relacions es van anar refredant, i a sovint me rebutjava quan en casa anava a donar-li un beset o acaronar-la.

I una vegada que va passar una setmana en Barcelona amb unes amigues vaig pensar que podria estar bé sense ella.

I en estiu d'aqueix any li vaig escriure una horrible poesia que començava dient «*Un llarg camí de petits rebots varen apagar poc a poc el meu amor per tu*». I encara que li proposava que continuàrem vivint junts com amics, ella no ho va acceptar, i va decidir separar-se de mi.

I quan se'n va anar jo vaig sentir com si el món s'afonés als meus peus, pensant que l'havia perdut, no durant una setmana, sinó per a sempre.

La reacció de les nostres famílies va ser diversa. La seua mare li va dir que ella ja sabia que lo nostre no anava a durar. I el meu pare es va preocupar sobre qui me cuinaria i me netejaria la roba, i en dir-li que això me ho resolía jo ja no se li acudia per a que més la podia necessitar, com va comentar irònicament la meua germana.

Vaig intentar recompondre les meues relacions, però al cap de pocs dies no vaig poder aguantar estar sense Sara i vaig anar a buscar-la, dient-li que m'havia adonat que la volia i que volia reconstruir el nostre amor.

I vam començar a sortir junts. I prompte vam tornar a fer l'amor. Massa prompte, segons va dir ella. I fins i tot vam fer algun viatge junts, com el de desembre de 1980 a Mojácar i Laujar de Andarax, durant el qual ens comportàvem com una parella d'enamorats.

Li vaig dir, entre bromes i veres, que el que passava era que havíem tingut un festeig massa curt i ara el que volíem era tenir uns quants mesos més de festeig. Encara que legalment continuàvem casats. Però no ens havien fet falta papers per a estar junts, i el tenir papers no ens havia impedit separar-nos.

I en juliol de 1980 vam tornar a viure junts.

***

Al llarg de la meua vida he compartit el llit amb diverses dones, encara que, som sap bé tothom qui ha viscut en parella, això no implica fer el coit. Però en relacions esporàdiques el motiu adduït no sol ser la son, sinó la por a quedar-se embarassada.

La primera (després de Sara, clar) va ser una dona que anant en colla es va posar a flirtejar amb mi, i posteriorment vam quedar i vaig passar alguna nit amb ella.

Per aquell temps a Sara li agradava un professor seu, i amb unes companyes d'estudis van organitzar una festa amb varis professors, i me va suggerir que jo acudira amb la meua amiga, de manera que ella pogués anar-se amb el professor i jo amb la meua amiga. Se ho vaig proposar a aquesta i li va semblar molt bé.

Però el que va passar va ser que la meua amiga es va enrotllar amb un altre professor, i Sara se'n va venir amb mi. I no diré Sara, però jo tinc clar que vaig sortir guanyant.

***

Vaig conèixer a una altra dona en un Festival de Cultura Gitana en els Viviers de València. Jo havia anat amb el meu vespino, i no volent ser racista la vaig deixar en la porta. Però quan vaig sortir havia desaparegut, i jo me'n vaig anar amb la dona que havia conegut. I després vaig sortir amb ella moltes vegades, i me vaig quedar a sovint en la seua casa.

Jo tornava a tenir vespino, anava amb ell i no m'amagava, de manera que el deixava aparcat en la porta de la seua casa. I li van arribar notícies distorsionades a un familiar de Sara, que li va dir que jo anava a casa d'una puta. I Sara li va aclarir que no era una puta, que era una amiga.

També a la meua amiga li van preguntar una vegada per com anava la meua relació amb Sara, i va contestar que molt bé. Volia deixar clar que si anava amb ella no era perquè tingués problemes amb Sara.

La meua amiga era major que jo i tenia més experiència. I de fet la meua relació amb ella me va ajudar en la meua relació amb Sara.

Els tres vam coincidir en una Festa del PCE en Madrid, recorrent els pavellons junt amb amics i familiars.

En una festa de cap d'any volia anar amb les dos, perquè no volia deixar a soles a cap d'elles. Havíem quedat en casa d'uns amics, que m'havien assegurat que no era una festa de parelletes. I quan se'm vam adonar que sí ho era, s'hem va anar a una macrofesta. Finalment Sara me va dir que s'anava amb un amic, i me deixava el camp lliure per anar amb la meua amiga.

Tanmateix, una vegada la meua amiga va venir per sorpresa a la meua casa, i es va trobar que estava Sara, que havia tornar a viure amb mi, de manera que se'n va anar.

Es tractava d'una dona solidària i compromesa, que treballava en una organització de solidaritat i estava vinculada amb una organització alternativa llatinoamericana. I vam mantenir la nostra relació durant molts anys, interrompuda pels seus viatges a l'estranger.

Amb ella vaig anar en agost de 1980 a Tavernes de la Valldigna, en juliol de 1982 a Paris, en la Setmana Santa de 1983 a Cullera i en maig de 1989 a Xeraco. I recorde que vam anar també a Orpesa en una data que no tinc localitzada.

En la Setmana Santa de 1983, mentres jo vaig anar amb la meua amiga a Cullera, Sara va anar amb una parella d'amics al naixement del riu Cuervo.

I en juliol de 1982, Sara havia anat amb la meua germana Isabel a la Festa del PCE, i després a Galícia amb uns amics. Per cert que allí va aprendre a ballar «muñeiras», i en tornar a casa me va obsequiar amb una nua damunt del llit.

He de dir que jo no havia volgut anar a la Festa del PCE a escoltar a Santiago Carrillo en el que seria la seua darrera ocasió després d'haver destrossat el PCE. De manera que me'n vaig anar a Paris a veure a la meua amiga que estava residint allí.

Per cert que vaig anar en autobús des de València a Paris, i vaig arribar més marejat que un all i oli. Però en arribar vaig haver d'atendre als requeriments de la meua amiga.

La meua amiga continuava allí amb les seues tasques solidàries. Vaig passejar amb ella per Paris i vam anar en metro, sorprenent-me que des d'ell es veiés la torre Eiffel, en un tram en superfície, clar. Volíem visitar el museu del Louvre, però no ho vam poder fer perquè estaven en vaga. De fet, no vaig poder visitar el Louvre fins el meu viatge amb Sara en agost de 2002.

Més d'una vegada vaig pensar que hauria d'haver-li escrit una poesia, amb el títol de la cançó de Silvio Rodríguez, «*Por quien merece amor*». Però no vaig trobar la inspiració per a ella.

***

A finals dels 70, una camarada de l'Horta Sud me convidava al seu poble a donar xerrades. Ens vam fer amics, i en les Conferències del PCPV sèiem junts, cosa que algun dirigent membre de la seua comarca li va reprotxar.

Molts anys després, en la cafeteria durant un Seminari de Formació del PCPV en Dénia, parlant amb ella i una camarada col·lega, recordaríem la nit final del 1er Congrés del PCPV en 1979, quan estàvem esperant la *fumata blanca* de l'elecció del nou secretari general, que finalment seria Ernest Garcia. I jo vaig esmentar que la recordava portant una camisa negra, cosa que ella va confirmar dient que en aquell temps vestia habitualment de negre. I aleshores la meua col·lega me va preguntar que si és que estava enamorat d'ella, al que vaig contestar que feia tant de temps que no me recordava.

La camarada en qüestió va estar seleccionada per anar a l'Escola d'Estiu del PCE en una població propera a Madrid, i me va cridar per telèfon demanant-me compartir habitació amb mi, dient-me que ho preferia a fer-ho amb altra camarada de la seua comarca (que era a més lesbiana).

Quan se ho vaig comentar a Sara no li va escaure bé, argumentant que amb això m'estava condicionant en cas que jo volguera estar amb una altra.

Finalment, tanmateix, per problemes familiars no va venir a l'Escola d'Estiu.

Anys després ens vam trobar en un concert. Aleshores tenia sobrepès, se la veia deprimida, i jo la vaig animar abraçant-la i besant-la.

Posteriorment, havent-se ja aprimat, ens trobem a sovint en reunions d'Esquerra Unida, i sempre ens saludem afectuosament.

***

En altra ocasió, en els anys 90, va ser Sara la que va estar seleccionada per anar a l'Escola d'Estiu del PCE. Però ja teníem al nostre fill Rubèn, que era xicotet, i no podíem anar els dos alhora, de manera que ens vam alternar, una setmana cadascú, encara que vam coincidir allí durant un dia.

Tanmateix, l'organitzador de l'Escola me va dir que això li generava un problema, per tal com hi havia habitacions de xics i habitacions de xiques, totes elles dobles. I jo li vaig dir que ens posés en una habitació de xics, que Sara no tindria problemes en compartir l'habitació amb un camarada. I vaig seleccionar per a compartir successivament l'habitació amb nosaltres a un camarada jove del País Valencià, que suposava que tindria menys prejudicis.

Però encara que efectivament Sara no tenia cap problema en compartir habitació amb ell, el que sí semblava tenir problemes era ell, que va preferir anar a compartir habitació amb un camarada al que havien deixat a soles per la potència dels seus roncs.

Durant la meua setmana allí vaig fer amistat amb una camarada d'uns quaranta anys, molt guapa, eixerida i amb un tipus estupend. Potser Sara estigués pensant en ella quan va parlar de que jo podia voler estar amb una altra.

Un dia, parlant amb un xic prou jove, aquest va dir que li agradaria que ella fora la seua mare, i jo li vaig replicar que com li deia això, que si l'havia mirat bé (mentres ella es bellugava), i que el que havia de dir-li és que li agradaria que fora la seua xicota.

Un dia va entrar per equivocació en la meua habitació quan jo estava mig adormit, però va sortir abans que m'adonés de qui era. Quan me ho va contar després li vaig dir que si m'hagués adonat que era ella li hagués convidar a quedar-se.

Durant una sessió de l'Escola, jo vaig comentar que a València, amb la costa i platges nudistes a prop, els costums eren més liberals que en una ciutat de l'interior com la seua, i es va fer l'ofesa dient que no es tornaria a equivocar.

Tant al finalitzar l'Escola com en posteriors trobades, com en la Festa del PCE (on vam estar ballant) o una vegada que vaig anar a la seua ciutat a impartir una conferència, me vaig acostumar a saludar-la amb un parell de petons en les galtes i acomiadar-me amb un petó en els llavis.

***

Al llarg de la meua vida m'he enamorat tres vegades, i dos de elles de la mateixa dona, de Sara. El tercer enamorament, del que parlaré a continuació, va ser temporal, però el segon

enamorament de Sara va ser permanent, i el vaig alimentar donant-li besets. De fet, era motiu de conya entre la seua família que cada vegada que teníem un dinar familiar jo m'assegurava de seure al seu costat per poder donar-li besets.

A primers dels 80 ens vam plantejar intentar recuperar a anteriors militants del Partit en la Universitat, i vam intentar posar-se en contacte amb ells.

Arran d'això me vaig entrevistar en un bar amb una xicona jove, guapa i morena que es va mostrar disposada a reincorporar-se, i per explicar-me perquè se ho havia deixat me va dir, segons jo vaig entendre, «me casé».

Per això me vaig sorprendre quan un temps després me vaig assabentar que era lesbiana declarada (cal recordar que encara no existia el matrimoni igualitari introduït per Zapatero). En aquell temps jo ha era un tant dur d'oït, i el que ella m'avia dit era «me cansé».

A més de participar en els seminaris i activitats que organitzàvem en l'Agrupació d'Universitat del PCPV, ens vam fer molt amics, i sortíem a sovint junts amb Sara i amb les seues amigues.

Ella tenia el costum de saludar i acomiadar-se amb un petó en els llavis, cosa que a mi me resultava molt agradable.

Un dia, parlant de tendències sexuals, me va dir que no sabia si a mi m'agradaven les xiques, i jo li vaig contestar sorprés que no era possible que no s'hagués adonat de que ella m'agradava.

Arran d'això va ser un tema habitual de les nostres converses, a soles o amb Sara, el fet de que ella m'agradava i que m'agradaria fer l'amor amb ella, encara que essent conscient de la falta d'expectatives sobre això, donades les seues inclinacions.

Una nit estàvem xarrant en la nostra casa al carrer Zarra i es va quedar a dormir en l'habitació de convidats.

Sara, amb mi al nostre llit, me va comentar sobre els prejudicis existents, i que allò natural hagués estat que, havent estant xarrant junts, s'haguérem gitat també junts. I a mi, que no havia pensat abans en això, me va costar agafar la son.

Al matí següent, quan me vaig alçar nu del llit, me vaig trobar al passadís amb ella en topless, que me va saludar amb un petó als llavis.

A vegades anàvem a córrer junts, i en tornar a la nostra casa entràvem junts al servei a dutxar-nos, encara que ho féiem successivament. Però ella no tenia problemes en mostrar-se nua davant dels meus ulls. I una vegada me va demanar que li tirés xampú al cabell per a dutxar-se.

Mai vam fer l'amor, encara que una vegada li vaig donar un massatge, i ella ho comparava amb fer l'amor.

Un parell de vegades vam compartir el llit junt amb Sara. En una d'elles, vam acabar durant la nit en la seua casa, i ens vam limitar a dormir, jo al mig de les dues.

Bromejant, ella deia que s'aniríem alternant, i cada vegada li tocaria a u al mig.

Una altra vegada vam fer una migdiada junts en la nostra casa al carrer Zarra, amb Sara al mig, i li vam donar un massatge a quatre mans.

En març de 1982 li vaig escriure la següent poesia, titulada amb el seu nom:

*«M'encanta
el teu parlar àvid,
l'esclatar del teu somriure,
el virar dels teus ulls,
de la passió a la burla,
de la burla a la passió.*

*Als dos
ens agraden les dones,
i saps que a mi
m'agrades tu,
dom a dona i persona,
com a persona-dona,
no menys dona entre les dones.*

*M'alegra
contemplar la teua alegria,
i m'entristeix
no poder remeiar la teua tristesa.*

*Tu i jo
vivim vides diferents,
però junts
lluitem al mateix combat,
combat per la llibertats
de tots i tot.*

*No ens agrada
el món al que vivim,
ni ens plena
la vida que portem;
però res pot impedir
que el futur siga tenyit
del color de l'esperança.»*

Com a reacció, me va fer una carícia al braç. Va ser l'únic gest físic d'afecte que li recorde.

Una vegada vam anar junts al Micalet a una Jornada sobre Sexualitat, centrada en la

Seducció. I jo vaig presentar una comunicació parlant del lesbianisme, basat en la femenina tendresa, com una via idònia per a dones i homes.

Al final el moderador, Josep Vicent Marqués, va fer una avaluació de les Jornades, destacant que, al contrari del que es podia haver esperat, les intervencions dels homes eren fonamentalment crítiques amb la Sedució, en tant que les de les dones l'enfocaven de forma positiva.

Jo vaig pensar en fer una intervenció afegint una avaluació del moderador, que en vistes del que havia vist hauria canviat la seua estratègia de seducció, passant d'un enfocament crític a un altre positiu sobre ella. Però m'hauria arriscat a que ell hagués fet una avaluació de la meua pròpia estratègia de seducció, que per altra banda era prou òbvia, dirigida a una amiga lesbiana.

Jo vaig elaborar, a més, una definició «cibernètica» de la Sedució, en el marc de la Teoria de l'Aprenentatge en la que treballava, com la substitució dels objectius propis pels objectius d'un altre.

I també una definició, en el mateix marc teòric, de l'enamorament, que consistiria en la conversió de la companyia d'una altra persona en un objectiu primari, de manera que la seua presència provoqués directament plaer, i la seua absència dolor.

I en aquell temps jo me vaig enamorar d'ella, sentint una forta compulsió per la seua companyia que m'obligava a anar a buscar-la. Però ho vaig superar.

***

Una vegada que vam anar a Penyíscola en març de 1981 amb Victoria i Juan, vaig conèixer allí a una amiga seua, i després vaig quedar amb ella.

Vaig anar amb ella amb una colla i vam estar ballant i besant-nos.

I després, anant amb ella i una amiga seua, se'm vam anar els tres a la seua casa, estant els seus pares fora. I aleshores ella me va proposar que escollís entre gitar-me amb ella o amb la seua amiga, que es va quedar sorpresa. Després d'uns moments de desconcert, vaig dir que pensava que estaríem els tres més còmodes si me gitava amb ella, i així ho vam fer.

Altra nit que vam sortir junts vam acabar en la meua casa, i vam passar la nit junts en l'habitació de convidats.

I a l'alçar-nos pel matí per a desdejunar ens vam trobar amb la meua amiga lesbiana, i les dues es van sentir atretes.

Van quedar en sortir juntes, però la meua amiga me va demanar que l'acompanyés, perquè es sentia més segura amb la meua companyia.

Així vam estar ballant els tres en un pub, i un company de la Politècnica que me coneixia, al veure-m amb dues xicones, i no entenent la situació, va pensar que feia falta un altre home i

es va intentar afegir.

Vam acabar, tanmateix, elles dues i jo en Carnaby, un lloc d'ambient per a lesbianes, i vam estar ballant els tres abraçats mentre elles dues es besaven.

I després van venir les dues a la meua casa, i van passar la nit en l'habitació de convidats.

I de matinada vaig passar a la seua habitació i me vaig gitar abraçat a la meua amiga bisexual, que estava d'esquenes a mi abraçada a la meua amiga lesbiana.

Això ho vaig fer un parell de vegades. I Sara me va reprotxar que m'apropava a la meua amiga bisexual com una forma vicària d'estar amb la nostra amiga lesbiana.

***

En juliol de 1986 vaig assistir en l'Escola d'Estiu del País Valencià al Saler a un taller sobre Desbloqueig i Desenvolupament Sensitiu Corporal, basat en la Psicologia Bioenergètica de Wilhelm Reich. Les dues professores anaven en roba interior, i ens convidaven a que nosaltres també anàrem així. Però una de les dones participants es va despullar completament, i jo la vaig imitar solidàriament.

Una xica joveneta (bé, tenia 25 anys, però des dels meus 37 jo la veia joveníssima; de la relativitat de l'edat parlaré més endavant), en terminar el taller i ja vestits, me va proposar anar a una altra aula a ballar, i així ho vam fer.

I el dia següent, que havíem de fer un exercici de moviment de pelvis encarats per parelles, es va presentar nua davant de mi i me va demanar fer-ho junts. I així ho vam fer. A partir d'aquest dia va romandre nua, junt amb mi i l'altra dona, la resta del taller.

Un dia, acabades les sessions de l'Escola, havien vingut a reunir-se amb mi Sara i la nostra amiga lesbiana, quan la xica joveneta me va cridar per a parlar amb mi. I després de fer-ho jo vaig anar a dir-les a Sara i a la nostra amiga que m'havia demanat estar amb mi.

Sara posteriorment me diria que l'havia vist molt nerviosa mentres parlava amb mi. De fet, la seua inseguretat va fer que no li provoqués gelosia. Però sí es va cabrejar quan li vaig contar que una professora del taller ens havia preguntat si la xica i jo ens coneixíem d'abans, com una manera de saber si érem parella, cosa que a Sara li va semblar una tafaneria.

Jo estava acampat en el Càmping del Saler, de manera que vam anar a la meua tenda, i en ella vam passar la nit.

Finalitzada l'Escola vam quedar un dia tots de festa en casa de una de les professores, i allí vam anar els dos. Jo l'havia recollit amb el meu Niva, i besant-nos aturats en un semàfor no me vaig adonar que s'havia posat verd, però el conductor del cotxe de darrere es va mostrar comprensiu i no ens va tocar el clàxon.

Vam quedar successives vegades, i un dia me va contar que de més joveneta havia estat en el Partit, i que s'havia enamorat d'un camarada casat, anant els dos agafats de la mà, i

havent estat censurada per la seua Agrupació.

Jo li vaig dir que lamentava no haver estat allí, per tal com hauria impedit que la censuraren. I vaig recordar un incident abans d'entrar en la presó, en el Comitè de la Zona Nord.

Acusaven a un membre del Comitè d'haver abusat d'una camarada que havia trencat amb el seu xicot, també membre del Partit, encara que l'acusat insistia en que no solament les relacions havien estat de mutu acord, sinó que la camarada en qüestió havia manifestat públicament que ell li agradava. Però altre membre del Comitè, amic del xicot en qüestió, insistia en que s'havia aprofitat de l'estat anímic de la camarada després d'haver trencat amb ell. Mentres tant, el responsable polític del Comitè expressava la seua preocupació de que en la seua relació amb la camarada hagués pogut revelar secrets de Partit sobre el Comitè Provincial, cosa absurda a més no poder, per tal com hauria tingut el mateix motiu o no motiu de preocupació sobre una relació amb qualsevol dona, i a més en aquest cas no es tractava d'una confident de la policia, sinó d'una camarada del Partit.

En mig del debat, jo insistia en que la qüestió no l'haviem d'enfocar d'acord amb la moral burgesa, sinó d'acord amb la moral marxista-leninista. Fins que l'amic del xicot va dir que ell sabia molt bé del que parlava i del que significava abusar d'una dona, perquè ell violava a la seua dona, que era frígida, totes les nits. Davant d'aquesta declaració vaig haver de deixar de banda a Marx i a Lenin i traure a Freud. Encara que, clar, si això passés ara el que hauria de fer és cridar al 016.

Tornant a les meues relacions amb la xica joveneta, he de dir que la vaig convidar a ella i al seu marit, que havia estat alumne meu de doctorat, al dinar de celebració del meu pas a l'estabilitat quan vaig obtenir la meua plaça el mateix any 1986. I que amb Sara vam anar els quatre a un recital de Joan Manuel Serrat.

Tanmateix, la nostra relació no va durar molt. Primer va deixar de quedar amb mi quan es va ajuntar amb un altre home. I després va tornar amb el seu marit. En tot cas, ens vam separar com amics. Jo li vaig deixar clar que, per la meua banda, res de cor destrossat, perquè jo estava amb Sara. Però que si en un futur me necessitava podria comptar amb mi.

***

En els anys 80, durant les vagues de PNNs passava molt de temps en Madrid, fins al punt que durant un temps la meua colla d'amics i amigues per sortir per les nits eren d'allí. Entre ells hi havia una dona que m'agradava prou, encara que no vaig intentar cap aproximació amb ella més enllà de l'amistat que teníem, i el més que vam arribar a fer va ser donar-nos ocasionalment petons als llavis per a saludar-nos com amics.

En relació als petons recorde una anècdota curiosa. Quan el PSOE, després d'arribar al Govern en 1982, va substituir el contracte laboral que reivindicàvem per unes «proves d'idoneïtat» per accedir al funcionariat, en les quals molts PNNs vam ser rebutjats, es va formar un moviment de «no idonis». Tanmateix, aquest moviment va arribar a un atzucac, i els vam proposar integrar-se en la Coordinadora Estatal de PNNs, cosa que van acceptar. I el dia següent vam tenir una reunió de la Coordinadora, on la majoria dels assistents provenien del moviment de «no idonis», però amb la diferència que la reunió la dirigia jo. Encara que, clar, alhora de formar la Comissió Negociadora amb la Secretaria d'Estat

d'Universitats vam integrar en la mateixa a alguna persona del moviment de «no idonis», en particular a una dona. De manera que la Comissió Negociadora estava formada per veterans del moviment de PNNs més aquesta dona nova.

El dia de la reunió amb la Secretaria d'Estat havíem quedat prèviament, i la dona nova estava parlant amb la que a mi m'agradava, que érem ja vells amics, quan jo vaig arribar, i li vaig donar un parell de petons en les galtes a la meua amiga i la mà a la dona nova, amb qui no tenia confiança.

A continuació va arribar Josep Ferrer, que representava a Catalunya, i va fer el mateix que jo. Però quan vam arribar a la reunió, el Secretari d'Estat d'Universitats, a llavors Alfredo Pérez Rubalcaba, va fer també el mateix, és a dir un parell de petons a la meua amiga, a la qual coneixia també d'abans, i la mà a la dona nova, la qual potser pensaria que tenia monos en la cara.

Com ja he dit, no vaig fer cap aproximació addicional amb ella, però vam tenir moltes ocasions de xarrar, i va arribar a contar-me intimitats a pesar d'haver-me dit poc abans que a ella no li agradava contar les seues intimitats, lo qual pot ser un signe tant de la nostra amistat com de que me veies inofensiu des d'un altre punt de vista.

Una vegada, després d'una reunió de la Coordinadora, havíem anat en colla a un bar, i parlant amb mi i una altra dona va comentar que es trobava grossa. Per a mi estava estupenda, i li vaig dir que totes les dones es consideraven grosses, a pesar de ser molt atractives als ulls dels homes. I me va replicar que no era cert que totes les dones es consideraren grosses, que per exemple Vicenta, una companya de la Coordinadora que estava molt, molt prima, no es podia considerar grossa. I a les hores Vicenta, que estava al costat i havia escoltat campanes, es va girar i va dir «Últimamente he engordado más...». *Quod erat demonstrandum.*

En una ocasió fins i tot li vaig tirar floretes per la ràdio. M'estaven fent una entrevista en una ràdio de València, comentant les meues freqüents intervencions radiofòniques en representació del moviment de PNNs, i me van preguntar quan intervindria en Televisió. I a les hores els vaig dir que teníem una divisió de treball, i que a Televisió anava

- ... una dona que, en fi...
- Está de más buen ver – va completar l'entrevistador.
- Això mateix – vaig confirmar.

***

Entre els 80 i els 90 vaig sortir amb una col·lega, professora de la meua Universitat. I potser aquesta relació professional fos el que generara preocupació en Sara, encara que de cap manera afectava al meu amor per ella.

Com a president de la Junta de PDI m'havia ocupat d'un assumpte que li afectava, i va tenir la prudència de no intentar cap aproximació a mi fins que aquest finalitzara. Però després me va dir obertament que li agradava, i me proposar que quedàrem.

Ja s'havíem besat quan me va proposar que anàrem en bicicleta al Saler. Era el mes de

març, encara no feia molt de calor i la platja estava deserta, de manera que ens vam poder despullar i besar tranquil·lament, encara que ella no ho va fer de forma completa.

Després me va reprotxar que no la cridés el dia següent per preguntar-li si tenia adoloriments, cosa que me va semblar exagerada, per tal com no havíem fet precisament un marató. Jo tenia poca pràctica d'anar en bicicleta, però amb Sara havia fet 50 quilòmetres en Formentera.

Quedàvem normalment per anar al cine o altres activitats, i després anàvem a la seua casa, on vivia amb el seu fill, però tenia una zona separada amb una cortina, amb dormitori i servei. Com anava freqüentment allí, al final vaig deixar en el seu servei una petita bossa d'endreg amb un raspall i pasta de dents, igual que havia fet al meu despatx en la Facultat per a tenir cura de la meua higiene dental.

He de dir que, encara que certament el sexe era agradable, per a mi era més important tenir una amiga amb la que poder xarrar i anar al cine, essent el sexe bàsicament un complement, una mena de peatge que justificués el sortir junts, o, si es vol, un socialitzador potencial, com deia el Manifest del PCE per a l'esquerra.

Vam fer també alguna excursió, com a Fredes i a la Tinença de Benifassà en abril de 1989.

En aquell temps estava sortint simultàniament amb la meua amiga solidària, però no juntes. De fet, elles dos no es coneixien, i ni tan sols sabien de la seua existència, encara que sí sabien que jo estava amb Sara, el meu amor, i Sara sabia de les dos.

La meua amiga col·lega me va portar de vegades a activitats en que solament anaven dones, sense avisar-me prèviament, i també a un sopar en el qual jo era l'únic home. Davant de la meua interpel·lació me va dir que ho havia fet per a deixar-me entrar al gineceu.

Me va dir que volia acompanyar-me a algun Congrés, i finalment va venir amb mi al de Praga en octubre de 1993.

Havíem quedat en el tren en l'estació de RENFE de València, i Sara va dir que volia anar a acomiadar-me. No sabia que anava a anar acompanyat, però encara que jo no se ho havia dit tampoc volia amagar-me, de manera que no vaig advertir a la meua amiga col·lega, i quan vam arribar a l'andana me va saludar des del vagó. Sara me va preguntar si era ella, i ho vaig reconèixer. Podia no haver-se-ho dit prèviament, però de cap manera anava a mentir-li.

El resultat és que vaig passar tots el temps en Praga angoixat per la possibilitat de perdre a Sara. Vaig adquirir una tarja per a cabina telefònica (en aquell temps no teníem mòbils), vaig cridar a Sara i si més no vaig aconseguir que parlés amb mi, a l'espera de que tornés.

Per cert que a la meua amiga col·lega, que assistia al Congrés com acompanyant, li van donar una tarja que posava «Sra. de Pla», per a escarni del seu feminisme. Afortunadament, havia carregat amb els meus ordinador i impressora portàtils, de manera que vaig poder confeccionar un rètol amb el seu nom per a substituir el que li havien posat.

I en tornar a València me vaig esforçar per reconstruir la meua danyada relació amb Sara.

Un temps després la meua amiga col·lega es va anar a passar una estada en l'estranger, i durant aquesta únicament ens comunicàvem per correu electrònic (en aquell temps encara no existia Skype).

Quan va tornar, jo havia tornat a ser feliç amb Sara. I encara que vaig quedar amb ella, no la vaig acompanyar després a la seua casa, sinó que vaig tornar a la meua. I vam deixar de sortir.

Tanmateix, quan s'hem trobat ocasionalment, en alguna manifestació o en els passadissos d'alguna Facultat, s'hem saludat cordialment.

***

Ja he relatat que durant el viatge a Moscou en desembre de 1990 anava per la ciutat amb dues camarades joves.

Una d'elles, com ja vaig dir, era una xica alta i espectacular, i l'altra era més baixeta. I vam observar que, anant pels carrers, els russos ens feien peticions i ofertes a la camarada alta i a mi, però ignoraven a la més baixeta. Vam deduir que pensaven que era la nostra filla. Me van contar que en altres ocasions s'havien produït confusions similars, degut a la diferència d'estatura, a pesar de tenir quasi la mateixa edat.

I els va copsar assabentar-se que jo tenia la mateixa edat que els seus pares.

De fet, me trobava en una situació peculiar. Resulta que per despiste m'havia anat a Moscou amb la Visa caducada, i encara que portava una American Express en vigor, en les tendes no l'acceptaven. De manera que, encara que en l'Institut de Ciències Socials on estàvem ens donaven una assignació en rubles, com feien amb tots els estudiants en la Unió Soviètica, que ens permetia pagar petites despeses, per a altres, per exemple per a comprar una balalaica decorativa, havia de demanar diners prestats a les camarades. I les vaig dir que, amb la meua ocasional situació d'inseguretat econòmica, me sentia rejuvenit.

- Y por ir con dos chicas jóvenes – va postillar la camarada espectacular.

De fet, me resultava molt gratificant anar amb elles. I una vegada que me van veure decaigut, el decaïment es va esvair en quan me van proposar anar a passejar junts.

El darrer dia, mentres esperàvem l'hora per a partir, la camarada espectacular va comentar que no sabia què fer mentrestant. I jo, mirant-la, li vaig dir que se m'acudien unes quantes coses. Però no li vaig fer cap proposició.

Ja en la zona Duty Free de l'aeroport, on acceptaven l'American Express, els vaig tornar els préstecs pagant els seus regals. De nou era un home madur solvent.

***

Cap al final del segle XX, quan Sara estava treballant de mestra en Elx, me van cridar per

donar una xarrada un divendres en una població del sud de la província de València. Jo vaig anar en transport públic, i havia quedat amb Sara per que passés a recollir-me de tornada del treball, de manera que va arribar a la seu durant la xerrada.

Al finalitzar aquesta, i com s'havia fet tard per agafar el transport públic, una camarada me va oferir que me quedés a dormir en la seua casa. Però la vam assabentar que tenia transport per tornar, amb la meua companya.

Amb aquesta camarada vaig anar poc temps després a una Conferència del PCE sobre la dona. Se suposava que havíem d'anar tots els membres del Comité Federal, però en la pràctica jo vaig ser l'únic home en l'autobús que va anar des de València.

Vam seure junts tant al anar com al tornar. I durant el viatge de tornada, en la penombra de l'autobús, vam acabar besant-nos i acariciant-nos.

En casa, quan vaig veure a Sara, se ho vaig contar, clar, perquè no volia ocultar-li res, i no li va fer gens de gràcia.

Amb aquesta camarada, amb ocasió de les properes reunions en que vam coincidir, ens vam tornar a besar i vam caminar agafats de les mans, però no vam arribar a fer res més.

Jo li vaig dir que, si volia, podíem quedar entre setmana, quan jo estava a soles en casa. Però mai vam tenir cap cita al marge de reunions del Partit.

***

A una camarada col·lega la vaig galantejar el primer dia que la vaig conèixer, encara que ho vaig fer per a compensar una ficada de pota.

Resulta que estàvem en una reunió de Comissions Obreres de la Universitat esperant a dues dones noves, a una de les quals li deien Precioso de cognom. I quan va arribar una dona que no coneixíem, li vaig dir «Tu deus ser la Precioso», i ella va replicar «No, yo soy la...» dient el seu cognom. I aleshores jo vaig afegir: «Val, eres preciosa, però no eres la Precioso».

Posteriorment es vam fer molt amics, i jo li vaig donar l'ingrés en el Partit en la Universitat, encara que ella va preferir anar-se a una Agrupació de barri, al centre de la baralla que hi havia en aquell temps en l'organització de València.

Però jo quedava amb ella tots els mesos, normalment en una cafeteria, per a portar-li el Mundo Obrero. I en les assemblees del Partit o d'Esquerra Unida normalment séiem junts.

Algú de la seua Facultat deia que ella era una «xica Pla», en imitació d'allò de les «xiques Almodóvar». Es referia, clar, a que era del Partit. Però al seu marit no li va escaure gens.

Un dia que teníem un Seminari de Formació del PCPV en Dénia passant la nit en un hotel, havíem de distribuir-nos en habitacions dobles, i la resta es van anar emparellant fins que vam quedar la meua camarada col·lega i jo. Ens vam mirar i vam assumir que compartíem

la darrera habitació, però l'ama de l'hotel, que pel gestos de la meua camarada col·lega s'havia adonat que no érem parella, ens va assignar habitacions individuals. Tant ella com jo vam insistir en que no teníem cap problema en compartir habitació, però l'ama es va reafirmar en separar-nos, naturalment cobrant-nos la diferència de preu. Encara que a la tornada a València jo vaig parlar amb el responsable de finances per a recuperar els diners, adduint que no estava disposat a pagar per no compartir habitació amb la meua camarada col·lega.

Teníem llargues converses, en les quals ens contàvem de tot. De fet, ella va ser la única dona, a banda de Sara, a qui li vaig contar les meues relacions amb les altres dones.

Una vegada que vam anar en tren a una reunió a Madrid vam passar més de deu hores xarrant sense parar, entre les quatre d'anar i les quatre de tornar més el temps lliure o d'espera en Madrid.

I altra vegada que Sara me va deixar el Bora per un altre viatge a Madrid, vam fer el viatge de tornada xarrant sense aturar-nos més que per a posar gasolina.

Mai vam ser res més que amics, però com ella deia, la nostra relació posava dels nervis a les nostres parelles.

Un dia que Sara ens va portar en el seu Bora a una reunió en Madrid, la camarada col·lega ens va informar que s'havia separat del seu marit. I Sara va pensar que li havíem fet un parany i a continuació li anàvem a dir que jo me separava d'ella per anar-me amb la meua camarada col·lega. De seguida, clar, es va donar compte no hi havia res d'això.

Amb ocasió d'un Congrés del Partit, vam estar sopant junts i després jo la vaig acompanyar al seu hotel. En la seua habitació me va dir que me posés còmode, i jo me vaig llevar les sabates i me vaig tendir al llit al seu costat rodejant els seus muscles amb el meu braç, i vam continuar parlant sobre el Congrés.

En això estàvem quan va arribar la seua companya d'habitació, que es va quedar aturada quan ens va veure d'aqueixa guisa. Però li vam dir que s'apropara, que no estava interrompent res, i els tres vam continuar la conversa sobre el Partit.

Després jo me vaig acomiadar per anar a dormir al meu hotel. Però de matinada vaig tornar a la seua habitació i la vaig saludar amb una abraçada i un petó als llavis. Comentant el que havia passat la nit anterior, vam coincidir en que vam estar molt còmodes, i no teníem la sensació d'estar trencant res.

Tanmateix, després en la sala del Congrés, li vaig comentar que realment sí havíem trencat alguna cosa. «Les convencions lingüístiques», me va contestar concordant amb mi. I vam expressar preocupació de que la introducció del sexe pogués posar en perill la nostra amistat. Tanmateix, jo li vaig dir que veia probable que en un futur s'enrotllàrem, però que no tenia presa. I li vaig comentar que probablement la seua companya d'habitació s'hagués quedat amb el dubte de si el que havia vist era un pròleg o un epílog.

Posteriorment, havent vist la pel·lícula «*Lost in translation*», li vaig dir que l'escena en que els

personatges representants per Bill Murray i Scarlett Johansson, en una nit d'insomni, es reunien tendits u al costat de l'altre vestits damunt d'un llit, me van recordar a ella i a mi. Recordem que aquesta és una pel·lícula sobre l'amistat que es desenvolupa entre un home major i una dona jove d'ambients diferents durant la seua estada en Tokio, sense arribar a tenir cap relació romàntica. La meua camarada col·lega va coincidir amb mi, però subratllant que en el nostre cas no érem d'ambients diferents, sinó professors de la mateixa Universitat i membres del mateix Partit.

En ocasió d'altra trobada en Madrid, en aquest cas una Assemblea d'IU, vaig anar a una habitació on s'havien ajuntat les dones de la delegació de València. I la meua camarada col·lega, que anava en pijama, me va dir que li fes una foto, posant-se en una pose suggeridora. Però jo vaig demanar que per a la foto es posés una altra dona al seu costat, i així se la vaig fer.

Posteriorment (ja havia tornat amb el seu marit) li vaig dir que si havia insistit en fer-li la foto acompanyada no havia estat per a salvar el seu honor, sinó el meu.

Una vegada estàvem en una reunió del Partit en Madrid i me va demanar que la portara en cotxe a l'estació per a canviar el bitllet de tren, i així ho vaig fer. Però al tornar no trobava el camí, i vam estar donant voltes fins que vaig veure la piràmide truncada invertida de la plaça del Liceo, al costat d'on estava la seu. Vam arribar just a temps de fer la meua intervenció, que s'havia estat ajornant mentres m'esperaven. I possiblement algú pensaria que havíem estat fent alguna altra cosa, en lloc de donar voltes en cotxe perduts per Madrid.

En una ocasió li vaig comentar que la política feia estranys companys de llit, i ella me va recordar que nosaltres havíem estat companys de llit. «Però no estranys», li vaig contestar.

Anys abans, havia vist a la camarada Diana Rodríguez amb un vestit llarg negre i florejat de tirants, que s'havia comprat en Itàlia, i com jo anava a anar a un Congrés en Roma me va dir que li portés u. De manera que durant la meua estada en Roma en octubre de 1996 vaig estar buscant fins que ho vaig trobar, i vaig comprar dos, u per a Sara i altre per a la meua camarada col·lega. A aquesta la vaig veure una vegada amb ell. Però Sara no se'l va posar mai, que jo recorde.

I quan havia d'anar a Medellín en maig de 2003 me va dir, entre bromes i veres, que li portés or amb diamants. Però jo me ho vaig agafar literalment, i vaig comprar tres brotxes amb inicials, d'or amb diamants, u per a Sara, altre per a la meua germana Isabel i altre per a ella. Me'ls estaven posant en caixetes de diferents formes, però quan anaven a posar el de la meua camarada col·lega en una caixeta en forma de cor vaig fer que ho canviaren, i posaren en aquesta el brotxe per a Sara.

Quan se'l vaig donar me va preguntar si era una declaració d'amor, i vaig contestar «Naturalment que no». Però en dir-li que els havia portat a les tres, va subratllar «Per a les tres dones de la teua vida». L'amor, la germana i l'amiga, s'entenia.

La meua camarada col·lega, tanmateix, era de vegades una mica despistada. Quan vaig tornar del viatge a Pittsburgh el 2002, vaig parlar amb ella per telèfon i per la manera com me parlava me vaig adonar que no sabia que acabava de tornar dels USA. Probablement

ella i la CIA van ser els únics que no es van assabentar del meu viatge.

Una altra vegada que havíem de fer nit en Madrid, l'administratiu del PCPV me va dir que m'havia reservat habitació junt amb la meua camarada col·lega. I jo tenia una sensació mixta: per una banda m'atreia l'oportunitat de passar la nit amb ella, però per altra banda me preocupava quina seria la reacció de Sara, a la qual, naturalment, no se ho anava a ocultar.

Però quan vaig arribar a l'hotel, me van dir que teníem habitacions individuals. Aleshores va arribar ella, que me va dir que havia parlat per a que ho canviaren. I encara que ella ja havia sopat, me va acompanyar a sopar per a tenir ocasió de parlar.

I així vaig aprofitar per aclarir les coses. Li vaig dir que, segons la meua pròpia definició, no estava enamorat d'ella, per tal com m'agradava la seua companyia, però podia suportar la seua absència. Li vaig dir també que si la nit que havíem compartit vestits el llit no havia intentat anar més enllà va ser perquè a Sara li estaven posant quimioteràpia, i no se ho hauria ocultat. I me va dir que això me honrava. Finalment, li vaig dir que m'encantaria fer l'amor amb ella, però que si me donaren a triar entre passar deu minuts fent l'amor o dues hores xarrant amb ella, escolliria això darrer. I me va contestar «Gracias, Rafa».

Darrerament ens relacionem menys, però quan ens trobem, normalment en reunions d'Esquerra Unida, ens saludem afectuosament.

***

Després d'haver fet Magisteri i haver superat els primers exercicis de l'oposició a mestra, Sara va entrar en la borsa de treball, i es va passar huit anys treballant com interina en la província d'Alacant, la major part d'ells en Elx, com ja he esmentat.

Durant aquest període, passava allí el temps entre setmana, de dilluns a divendres, de manera que ens veiem únicament els caps de setmana, i naturalment en vacances.

Malauradament, en aquell temps no existia Skype, i a més la nostra connexió a través l'ordinador era molt lenta. De totes maneres, vaig comprar un parell de webcams, i vam intentar fer videoconferències. Però la comunicació era tan dolenta que, quan aconseguíem establir-la, les imatges es veien tan pixelades que semblàvem monstres. I a més a vegades altres persones entraven en les nostres webcams, com una vegada que Sara va contestar a una cridada pensant que era jo i li va aparèixer un home desconegut.

De manera que vam deixar d'utilitzar la webcam, però aixó sí, ens telefonàvem totes les nits. I si més no podia escoltar la seua preciosa veu.

I durant tot el temps que Sara va estar fora, únicament una vegada me vaig gitar amb una altra dona.

Va ser un 14 d'abril, cap al final del segle XX. Estava en una festa republicana en la plaça de la Mare de Déu de València, i una dona es va posar a ballar amb mi, primer solts i després agafats. I quan va finalitzar la festa ens vam anar junts a prendre un bocata, al bar Pepito del carrer de Dalt del barri del Carme. Allí me va ensenyar també a beure tequila, amb una mica

de sal. I ens vam posar a besar-nos.

Me va dir que quan va arribar a la festa es va fixar en varis homes.

- Però jo ballava més – li vaig dir.
- Tu me gustaste más – me va contestar.

Després me va portar a Vaivén, un pub d'ambient homosexual al carrer Cavallers, on vam continuar besant-nos i acaronent-nos, encamellada sobre els meus genolls.

I en sortir d'allí, després de donar algunes voltes pel barri del Carme, la vaig portar a la meua casa al carrer Zarra de València en el meu cotxe, aleshores un Seat Ronda de segona mà.

I en casa vaig preparar el sofà-llit del menjador, i allí vam passar la nit.

El dia següent la vaig portar al seu poble abans d'anar-me a la Facultat, i abans de separar-nos vam intercanviar telèfons. Però no ens vam cridar mai.

Va estar la única dona en la que vaig estar sense que Sara s'assabentés. Tenint en compte que va ser quelcom puntual i sense continuïtat, no me va semblar necessari pertorbar-la contant-se-ho.

I de fet va ser la darrera dona diferent de Sara amb la que me vaig gitar.

***

A principis del segle XXI, vaig anar a una berbena on vaig estar ballant amb una dona. I posteriorment me va cridar per proposar-me que anàrem a la platja.

De manera que vaig anar a la Facultat amb el Seat Ronda, i a l'hora de dinar vaig anar on havíem quedat, un restaurant en l'horta prop del Saler. Li vaig proposar que anàrem a una platja nudista, però me va dir que a una platja nudista aniria amb una amiga, però amb mi no. I li vaig contestar que no importava, que per si de cas havia agafat el banyador.

De manera que vam anar a la platja del Saler, on ens vam despullar i posar el banyador i el bikini respectivament. Vam entrar a l'aigua a banyar-nos, i ens vam besar i acaronar.

Després la vaig portar a l'edifici de l'horta on vivia. Me va convidar a pujar a la seua casa, però ho vaig declinar i me vaig tornar a la Facultat.

Arribat a casa, Sara es va estranyar de que hagués agafat el cotxe en lloc de la vespero com feia habitualment, i me va preguntar si havia quedat amb alguna dona. Ho vaig reconèixer, i se ho va prendre molt mal.

Posteriorment la dona en qüestió me va enviar un correu electrònic proposant-me anar al Passeig Marítim a passejar sota la llum de la lluna, però li vaig contestar que no me venia bé.

Sí vam coincidir un dia en una protesta nocturna en l'horta, però anant en grup.

Un dia que Sara i jo vam anar a una funció de teatre de Sagunt a Escena la vaig veure i ens vam saludar, amb un nou mosqueig de Sara, que aleshores ja s'havia recuperat del tractament de quimioteràpia i estava preciosa amb el cabell molt curt.

En un nou correu electrònic, després de confirmar que la dona que havia vist amb mi era la meua companya, me va dir que si ella tingués una dona com aquella no quedaria amb ningú.

I posteriorment, concordant amb mi, me va escriure que el millor seria que no ens tornàrem a veure. Jo li vaig precisar que no calia ser tan radical, que ens podríem veure en alguna moguda, però que el que no faríem seria quedar. I així va finalitzar la nostra relació.

***

Arran de maig de 2011 vaig freqüentar l'Acampada del 15M en València. Algunes vegades anava amb la Yamaha que m'havia regalat la meua germana, però la majoria de vegades anava en metro, que a partir d'una hora determinada tenia un horari molt restringit.

Un dia, en una manifestació cap al Centre d'Internament d'Estrangers al carrer de Sapadores, anava agafant la pancarta bellugant-me al costat de dues xiques joves. Aquestes vivien en Benimaclet, de manera a la tornada vam agafar el metro junts, i quan s'anaven a baixar ens vam acomiadar amb besos a les galtes.

A l'altre dia ens vam trobar en la plaça 15 de Maig, i vam seure junts en terra durant l'Assemblea. En finalitzar aquesta me van oferir acompanyar-lis a donar una volta pel barri del Carme, però se me feia tard per agafar el metro, de manera que me vaig acomiadar.

Hi havia també una dona jove que m'agradava prou, i a la qui havia ajudar a dissenyar cúpules per a les tendes. Vam fer una certa amistat, i ens saludàvem i acomiadàvem amb abraços i besos als llavis.

Un dia estava parlant amb ella a poqueta nit en la plaça 15 de maig, quan li vaig dir:

- Estic molt a gust parlant amb tu...
- Però t'has d'anar – va completar.
- Sí – vaig confirmar, i me vaig acomiadar.

***

Sobre la relativitat de l'edat tinc un parell d'anècdotes.

Pel 2009 es va realitzar una Assemblea Intercampus de professors de la Universitat de València. En arribar i veure als assistents, vaig exclamar «Som els mateixos, vint anys més vells!», referint-me al Bloc dels anys 80 del segle passat. Encara que al veure a la periodista del Levante-EMV Maite Ducajú, i per si s'havia sentit al·ludida, vaig afegir «Però tu estàs jove».

En el transcurs de l'Assemblea va demanar la paraula una dona jove, bella i amb un tipus estupend, que ens va impactar a tots (de fet, la mateixa Maite Ducajú va assenyalar en la

seua crònica que «destacó por su juventud»). I quan va començar a parlar va dir «Vull parlar en nom de la meua generació, els que estem en els quaranta anys». De fet, la gran majoria dels presents anàvem pels seixanta.

I en la festa de cloenda de la Federació d'Ensenyament de CCOO del País Valencià vaig estar ballant una bona estona amb una companya jove, alta, prima i amb ulleres, incloent un petó en els llavis entre ball i ball.

En un moment donat me va parlar d'uns fets ocorreguts uns vint anys abans, i jo li vaig dir «Però aleshores series un bebé», i me va contestar «Tinc quaranta anys: fa vint anys que tinc vint anys».

Però certament, jo la veia molt jove.

Posteriorment s'hem relacionat prou, tant en àmbits sindicals com polítics, especialment després que ingressara en el Partit.

No hem tingut mai cap cita extra-política, encara que en alguna reunió hem estat a soles per absència dels demés. Però cerquem la nostra companyia en assemblees i manifestacions.

I quan m'acomia de ella amb un par de petons a les galtes, me diu «Adéu, guapo», el que interprete com una amistosa mostra de cortesia.

I certament, m'agrada la seua companyia, però puc suportar la seua absència.

***

A final de l'any 2000 a Sara li van diagnosticar càncer de pit. Li van extirpar un tumor i el gangli de l'axil·la dreta, i la van sotmetre a quimioteràpia i radioteràpia.

Quan estava convalescent de l'operació dormia al sofà del menjador, on estava més còmoda que al llit. I jo portava un matalàs al menjador per dormir al seu costat, a sovint agafant-li la mà.

Però moltes vegades havia d'anar a soles a quimioteràpia, per tal com jo tenia classe.

Naturalment, per a l'operació i mentres van durar les sessions de quimioteràpia i radioteràpia va demanar la baixa en el treball. Però en quan van finalitzar va demanar l'alta i es va reincorporar.

Durant cinc anys va estar prenent tamoxifé, un tractament hormonal preventiu, però es va recuperar bé, encara que amb efectes col·laterals, com no poder fer força amb el braç dret arran l'extirpació del gangli, o la pèrdua del desig sexual.

Va estar treballant en Finestrat, on estava molt a gust. Però posteriorment, i al·legant problemes familiars, va demanar primer una baixa i després la restricció de província en l'adjudicació de places, per tal no haver d'anar-se a la província d'Alacant. Això en la pràctica significava limitar-se a fer substitucions i anar itinerant per la província de València, però si

més no li permetia tornar totes les nits a casa a Meliana, on s'havíem traslladat a viure en agost de 2004.

Finalment, i amb la meua ajuda, fonamentalment com a mecanògraf, i l'ensinistrament de la seua amiga i col·lega Gloria, va aconseguir guanyar l'oposició en 2008.

Sara va fer les pràctiques en Petrés, en la Baronia baixa, durant el curs 2008-2009. I va obtenir el destí provisional en el col·legi El Crist de Meliana, durant el curs 2009-2010. Com a fet ressenyable durant aquest curs, va guanyar amb els seus alumnes el premi Sambori comarcal per un conte titulat «*La girafa que tenia el coll curt*», naturalment sobre la teoria de l'evolució en el marc del bicentenari del naixement de Darwin. Jo li vaig fer d'assessor científic per tal de garantir el seu ajustament a les teories de Darwin, però el desenvolupament del conte, inclosos els animals que apareixien, ho decidien democràticament els seus alumnes, a més de fer els dibuixos sota la seua direcció.

Arran d'això, la girafa es va convertir en l'animal totèmic de Sara, i vam posar al nostre rebedor una gran figura d'una girafa.

I Sara va obtenir el destí definitiu en Benicàssim, encara que malauradament aquest destí definitiu solament li duraria durant el curs 2010-2011.

Des de que Sara va guanyar l'oposició vam començar a fer grans viatges, a la Índia, a Turquia, a Egipte, a Jordània, como ja he relatat. Sempre era ella la que escollia on anàvem a anar. Perquè a mi, realment, me donava igual. Allò únic que m'importava era estar amb Sara, i que ella se ho passés bé.

Però durant 2011 va començar a sentir-se mal. Li feien mal els peus generant-li problemes per caminar i estar de peu, raó per la qual va demanar la baixa durant un temps reduït, i jo vaig haver de substituir-la en part de les tasques domèstiques que s'havíem repartit, com posar el rentaplats. També tenia de vegades problemes de respiració, i, com he relatat abans, li feia mal l'esquena.

A la tornada del viatge a La Palma, el fisioterapeuta al que havia anat pels peus li va encarregar que es fera una radiografia. Tenia també un bony en el cap, i arran dels anàlisis li van comunicar que se li havia reproduït la malaltia, i tenia metàstasi òssia, encara que de moment no afectava a cap òrgan vital.

En Oncologia li van dir que en reproduir-se la malaltia arran d'un càncer de pit ja no tenia cura, però que era controlable. De manera que la van sotmetre a diversos tractaments, que anaven canviant quan l'anterior perdia efectivitat.

Afortunadament jo m'havia jubilat un any abans, de manera que vaig poder acompanyar-la cada vegada que havia d'anar a l'Hospital Clínic.

La van sotmetre a radioteràpia en el cap, que de fet va eliminar l'afectació externa que tenia en el crani, però que va tenir com efectes col·laterals la pèrdua del cabell i una forta intolerància als olors, si bé que temporal.

A banda dels tractaments específicament ontològics, la van sotmetre a un conjunt de tractaments simptomatològics: pegats de Fentanilo per a bloquejar el dolor, de magnitud creixent, que li provocaven atordiment i somnolència; corticoides que ho compensaven reanimant-la, però que la posaven nerviosa; i Tranquimazin per a compensar-ho tranquil·litant-la. Finalment, ajustant les dosis, la doctora del dolor va aconseguir establir un equilibri inestable en el seu cervell.

I així vam poder portar una vida relativament normal, a banda de les freqüents visites a l'Hospital Clínic. Pràcticament tots els dies féiem llargues passejades pel carril bici, en mig de l'horta, amb Sara xarrant sense parar.

L'únic és que patia ocasionals esvaiïments, especialment quan s'alçava després d'haver estat una bona estona asseguda. Però bé, en aquest cas simplement s'abraçava a mi, que la sostenia mentre es recuperava.

Una vegada que la companya d'un camarada ens va veure abraçats pel carril bici ho va interpretar en un sentit romàntic. I certament ho era, si més no per a mi, però motivat per la necessitat de suport.

Això sí, els corticoides havien provocat que se l'unflara la cara. Però això tenia un efecte paradoxal, perquè a l'eliminar qualsevol rastre d'arrugues li donava un aspecte més juvenívol. De vegades Sara s'estranyava quan li deien que estava guapa, especialment quan portava la perruca. Però és que ho estava.

Clar que l'efecte se li estenia a tot el cos, obligant-la a utilitzar vàries talles més de roba. I també tenia moltes fallides de memòria a curt termini, supose que com efecte del Fentanilo.

Però com he dit, podíem seguir la nostra vida, i fins i tot continuar amb els viatges, com el d'Estambul en 2012 i el de Jordània en 2013 que ja he relatat. I una vegada fins i tot es va anar a passar uns dies a soles en Dénia per a relaxar-se, encara que després jo me vaig reunir amb ella. I en maig de 2014 Rubèn ens va portar al Garbí i vam caminar per la muntanya fins arribar al lloc on ell feia funambulisme.

Fins i tot Sara continuava conduint el seu Bora, fins que un dia es va desmaiar anant per una carretera de l'horta i vam anar a parar a la cuneta. Afortunadament nosaltres no ens vam fer res, però van fer falta dues grues per alçar el cotxe i poder portar-lo al taller. A partir d'aquell dia vaig conduir jo el Bora, fent-li de xòfer per anar a qualsevol lloc.

En gener de 2013, a instàncies de Sara, vaig començar a escriure la novel·la de ciència-ficció a la que ja he fet referència, titulada «*Captura (saga de la Tierra errante)*», a partir de la idea inicial de que una estrella freda es dirigeix a a la Terra amenaçant amb arrencar-la del Sistema Solar cinquanta anys després, temps que tindria la humanitat per a preparar-se per a sobreviure.

Li donava a Sara cada capítol imprès per a que el llegira i si de cas me suggerira correccions. Però ella llegia prou més lentament que jo escrivia, de manera que s'anava quedant endarrerida. I a més, li resultaven incòmodes els passatges sexuals de l'argument.

Finalment en setembre de 2014 vaig publicar la novel·la com e-book, amb 970 pàgines. Com anècdota, a petició de Sara vaig numerar com capítol 76 el darrer apartat amb aclariments, perquè a ella l'agradava el número 76.

Es pot trobar en diferents llocs, i també en la meua web en

<http://alteritat.net/tierraerrante/captura.htm>

Sara va continuar llegint-la a poc a poc, fins i tot en un tablet que li vaig comprar per a poder llegir-la amb lletres més grans que en el paper, quan va anar perdent vista. Però únicament va poder arribar a la meitat, aproximadament al que seria la primera part de la novel·la .

A finals de 2014 la malaltia se li va estendre al maluc, provocant-li una fractura i obligant-la a portar una crossa per casa i un bastó pel carrer. Però encara podia passejar agafada del meu braç.

Aleshores li van tornar a canviar el tractament, aplicant-li un tractament experimental en l'INCLIVA, que va semblar donar-li bons resultats i fins i tot provocar-li una reversió de la malaltia.

Tanmateix, li preocupava el seu augment de pes, i en març de 2015 va demanar que li llevaren els corticoides. Ho van acceptar, però poc després va entrar en una somnolència permanent que li impedia menjar i prendre els medicaments.

Aleshores, amb ocasió d'una visita a l'Hospital Clínic, la van ingressar, i per a evitar la somnolència la oncòloga de guàrdia li va suprimir el Trankimazin. Però el resultat va ser que es va desbaratar per complet.

Com inicialment estava tranquil·la per la nit, jo me'n vaig anar a casa a dormir. Però quan vaig tornar el dia següent pel matí la vaig trobar lligada a la cama, i me van dir que s'havia posat molt agressiva i volia alçar-se i anar-se. La vaig deslligar, clar, però a partir d'aquest moment vaig estar permanentment al seu costat, dia i nit. Durant quinze dies vaig viure pràcticament en la seua habitació a l'Hospital Clínic, rellevant-me de tant en tant la seua germana Rosa, la seua neboda Ana, la meua germana Isabel o el nostre fill Rubèn per tal que jo poguera anar a dinar o sopar a un restaurant proper, o anar a casa a dutxar-me i dormir al meu llit, per al dia següent de bon matí tornava a estar al seu costat.

A poc a poc, amb els nous medicaments que li anaven donant, va anar recuperant la consciència i el sentit i podent ingerir alguns aliments, i finalment li van donar l'alta de l'Hospital.

Però amb quinze dies al llit havia perdut molta mobilitat, i necessitava un tacatà per a desplaçar-se i ajuda per alçar-se de la cadira o del sofà, a més de tenir moltes dificultats per pujar una escala, inclús amb ajuda.

Poc a poc va anar recuperant mobilitat, però continuava tenint molts problemes per pujar l'escala de casa, raó per la qual en l'estiu de 2015 vam adquirir i instal·lar una cadira elevadora.

Durant l'estada en l'Hospital Clínic li havien suspés el tractament oncològic. Joestic convençut de que el que el seu desvario va ser resultat d'un desequilibri en el cervell pels canvis en el tractament simptomatològic, però els oncòlegs van interpretar que va ser resultat de la interacció del Fentanilo amb el tractament experimental que estava rebent, i del qual no es coneixien completament els efectes col·laterals, de manera que li van tornar a canviar el tractament. I la seua malaltia va anar avançant.

Aquell any Sara acomplia els 60, i va voler organitzar una festa amb familiars i amics per a celebrar-ho. Tanmateix, encara que el seu aniversari era en octubre, va voler fer la festa en juny. Va dir que el mes de juny l'agradava més que el d'octubre, però pense que tenia por de no arribar a octubre. I que en la pràctica la va organitzar com una festa d'acomiadament.

També va voler ampliar i emmarcar la foto que va utilitzar en les invitacions, fent que la penjàrem al baixar de l'escala amb la llegenda «Que tingues un bon dia. T'estime», que ara ens acomiada cada vegada que sortim de casa.

Va celebrar la festa el 6 de juny de 2015, en la Vall d'Almonacid, en el restaurant Palància que portava el seu cosí Rubén, amb més de 40 assistents.

Haviem estat seleccionant cançons per a la festa, que el nostre fill Rubèn va baixar d'Internet i posar en CDs.

Hi havia cançons per ambientar el dinar, des del clàssic «Al vent» de Raimon fins a «Baltimore», que Prince havia publicat unes setmanes abans. Cançons amb títols referents al diferents assistents. I cançons per a ballar.

Com ella havia volgut des del principi, vam obrir el ball nosaltres dos amb «My way» de Frank Sinatra.

En certa forma, va ser també com fer quatre dècades després la celebració de boda que no vam fer quan vam començar a viure junts.

Durant l'estiu, Sara es va animar a sortir a passejar, anant del meu braç i amb el bastó a prendre orxata a l'Avinguda, encara que prompte es cansava i havíem de seure en un banc.

I en octubre, com ja he relatat, vam fer el darrer viatge a Barcelona.

Però va anar empitjorant. Havia d'anar per casa amb el tacatà, no per no poder caminar sense ell, sinó poder seure a la seua cadira en cas d'esvaïment.

Encara va poder votar a Unitat Popular en les eleccions del 20 de desembre, portant-la en cotxe al col·legi electoral. Prèviament havia pogut votar en les seues Primàries per escollir la candidatura, sense sortir de la nostra casa, que havia estat habilitada com a lloc de votació per als companys de Meliana.

Però a partir d'un moment vam haver d'utilitzar la seua cadira de rodes de l'ordinador per a poder traslladar-la per casa, perquè ja no es mantenia de peu. I li vaig comprar una cadira de rodes per poder sortir al carrer.

Jo hagués passat amb gust la resta de la meua vida cuidant-la. Però al llarg del mes de febrer de 2016 es va anar apagant a poc a poc, i al final estava més enllà que ací. Estava tots el temps inconscient, i quan es despertava parlava de forma incoherent.

Com vaig comentar en el dinar familiar després de la incineració, al final tornava a ser com un bebé, que l'havia de rentar i vestir. Però un bebé que pesava huitanta quilos.

Únicament va utilitzar cinc vegades la cadira de rodes per sortir al carrer. La primera va ser el dia que la vaig comprar, que per la nit me va dir que volia sortir, i li vaig donar una volta per carrers propers, anant amb els ulls tancats. La segona va ser per anar a una casa de menjars a l'Avinguda per escollir el menú. La tercera va ser per anar per darrera vegada a Oncologia al Clínic, on ens van dir que el tractament ja no li funcionava, la malaltia se li havia estés per òrgans vitals, i solament quedava evitar que patira. La quarta va ser donant una volta pel barri amb la cadira portada per la meua germana. I la cinquena va ser amb Rubèn, després que li havia demanat sortir.

I cada vegada, l'havíem de passar del sofà a la cadira de l'ordinador, d'aquesta a la cadira elevadora de l'escala, i d'aquesta a la cadira de rodes per sortir al carrer.

El divendres 19 de febrer la metgessa del dolor la va sedar, encara que abans ja estava inconscient.

I el 20 de febrer a les 4 de la matinada va morir al llit al meu costat.

Després solament he pogut trobar consol contemplant la seua benvolguda imatge omnipresent, en les parets de casa, el portàtil, l'ordinador d'escriptori, el mòbil i el tablet. I escrivint una novel·la curta de ciència-ficció, «*Bifurcació*», de la que he fet còpies per a familiars i amigues íntimes de Sara, en la qual viatge al passat per a retrobar-me amb ella, amb resultats inesperats. Aquesta novel·la, que es també una preqüela de la meua novel·la llarga, es pot trobar en <http://www.uv.es/pla/bifurcacio.pdf>

I ací acaben les meues Memòries, que narren cinquanta anys del passat, igual que la meua novel·la «*Captura*» narra cinquanta anys del futur.

He estat enamorat de Sara fins al final. Certament, feia molts anys que les nostres relacions sexuals s'havien fet cada vegada més esporàdiques, especialment arran dels primers tractaments pel càncer. I arran de la seua recaiguda van cessar per complet. La darrera vegada que vam fer l'amor va ser en abril de 2011, navegant pel Nil. Però me compensava estar amb ella, i poder donar-li besets.

A fi de comptes, de vegades deia, entre bromes i veres, que per a mi els plaers de la vida eren tres: beure suc de poma, menjar anacards i donar-li besets a Sara, no necessàriament en aquest ordre. I ara que ja no puc donar-li besets, representa poc de consol poder encara beure suc de poma i menjar anacards.

En certa forma, la meua vida s'ha acabat. Però la meua lluita continua.

Índex

	pàgina
Pròleg	2
1. La cançó de les barbes	3
2. BPS	8
3. Bulgària	17
4. Mobbing	22
5. Guerra i pau	38
6. Dissidències i escissions	57
1. Fraccionalisme per la unitat, primera part	57
2. Els estudiants amb els obrers	58
3. Leninisme	60
4. Expulsions	62
5. Després de la davallada	63
6. Fraccionalisme per la unitat, segona part	65
7. Esperant a Anguita	66
8. Plataforma Comunista Llibertària	67
9. «Nova Esquerra»	70
10. Alfred Botella	74
11. València	75
12. El trencament de Compromís	77
13. D'Albornos a Parra	80
14. IUCM	83
7. Republicà	86
8. Confluint	89
1. SUMPC	89
2. Del GIE al PCE	89
3. Entre partits	91
4. En la presó	93
5. De la Junta a la Taula	94
6. SATE	94
7. La UPV	95
8. Cap al Bloc	96
9. La Plataforma Cívica pels Drets Socials	101
10. Antiglobalització	102
11. Del 15M al 22M	107
12. Izquierda Unidas Podemos	114
9. Dialogant	135
10. Àrabs	139
11. El camí a l'ateisme	143
12. Filòsof	147
13. Matemàtic	157
1. Qüestions pedagògiques	158
2. De la Física Teòrica a la Matemàtica Aplicada	159
3. Programant	162
4. Models d'evolució social	167
5. Sistemes electorals	174
6. Simulacions varies	181

14. Periodista	187
15. Poeta?	190
16. Viatger	193
1. Ibèria	193
2. Illes	201
3. Europa	203
4. Amèrica	210
5. Àfrica	212
6. Àsia	213
7. Llistat de viatges i excursions dels quals conserve testimoni gràfic	221
17. Dones	223
Índex	260